בקיאות בהלכה

לשון הגמרא וביאורה

ועד ההלכה

על מסכת מועד קטן

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה׳ אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלוהי אבותי, שֶׁשַּׂמְתָּ חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: ׳וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִי וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ׳

בקיאות כהלכה
על מסכתות הש"ס

המעלות שבחיבור זה

- לשון הגמרא (השמטות קלות).
- רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם

"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"

לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני

שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן להשיג ספר זה, ואי"ה ספרים על מסכתות אחרות, בכריכה רכה צבעונית,

בטלפון 053-3139254 , 054-8439280/1

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים

'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בס"ד

הקדמה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת **ביתר קלות**, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם **עיקר העניין** שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחוץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ח"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו זצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז זצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח זצוק"ל שיודע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראיה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוה, וירוו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה בטיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים עשי"ת תשע"ט
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה. דברי רש"י לפעמים בשלמותם, לפעמים בקוצר, הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ', וכן לפעמים באותיות קטנות יותר (לפעמים מילות קישור, וביאורים שנכתבו על ידי הובאו ג"כ באותיות קטנות, הקורא יזהה לפי הלשון והסגנון, אם אלו דברי רש"י או דברי). דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים, הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליו), קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [**דף ב ע"א**], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתהיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

ספר זה נתרם לעילוי נשמת

יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

עזרא בן פנחס ואלמס
נלב"ע כו' שבט

אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשון תש"ס

שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

לזכרון עולם

בהיכל ה'

לע"נ מר חמי איש החסד בהצנע

ר' מרדכי

בן חיים ושרה שרגא

נלב"ע ז"ך מר חשון תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

ב.

פרק משקין בית השלחין

[דף ב ע"א] **משנה** משקין בית השלחין (שדה שהיא עומדת בהר, וצריך להשקותה תמיד) במועד [בחוה"מ, לפי שהוא לו הפסד גדול אם אינו משקה אותה (**הסביר המלבת משה** שכתב המפרש הפסד גדול כיון שס"ל מלאכת חוה"מ אסורה מן התורה, אמנם התוס' לא כתבו 'הפסד גדול' כיון דס"ל שמלאכת חוה"מ דרבנן) ודבר של הפסד התירו חכמים לטרוח בו בחוה"מ, כמו שאנו מוצאין (חגיגה יח.) דכתיב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּאָכֵל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ, מה שביעי עצור בעשיית מלאכה אף ששה עצורים בעשיית מלאכה. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששה עצורין בכל מלאכה, תלמוד לומר השביעי (**תוס' הסבירו** 'ה' יתירא) שביעי עצור בכל מלאכה, ואין ששה עצורין בכל מלאכה, הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזו מלאכה אסורה בחוה"מ ואי זו מותרת **נחלקו הראשונים** בעיקר איסור זה, דעת התוס' (חגיגה יח) והרא"ש שהוא מדרבנן, והדרשות שדרשה הגמרא שם, אינם אלא אסמכתא וכן נקטו הראשונים בדעת הרמב"ם (יו"ט ז,א) **אולם התוס'** (שם) הוכיחו מדברי הרשב"ם (פסחים קיח) שאיסור זה הוא מן התורה. וכן ביאר הטור (סי' תקל) בדעת הרי"ף. וכן הוכיח הביאור הלכה (שם) מדברי רש"י (מכות כג)] ובשביעית, בין ממעיין שיצא בתחילה (דעכשיו מתחיל לנבוע, שעדיין לא החזיקה דרכה) בין ממעיין שלא יצא בתחילה (אלא מעיין נובע מזמן מרובה) אבל אין משקין לא ממי הגשמים (משום דאית ביה טירחא יתירא, כדמפרש בגמרא) ולא ממי הקילון. ואין עושין עוגיות לגפנים.

(המשך המשנה) רבי אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית, וחכמים אומרים עושין את האמה בתחילה בשביעית, ומתקנין את המקולקלות במועד. ומתקנין את קלקולי המים שברשות הרבים, וחוטטין אותן (**הסבירו התוס'** שאם נתמלא הבור מותר לחטוט להעמיקו שהעפר תיחוה, אבל לחופרה בתחילה שהקרקע קשה, לא, משום דאיכא טירחא יתירא **הרא"ש בשם הראב"ד** מסביר שההילוק בין חטיטה לחפירה הוא, שחפירה מעשה אומן, וחטיטה מעשה הדיוט) ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוות המים, ועושין כל צורכי הרבים, ומציינין את הקברות [**הסבירו התוס'** משום שאין בזה טירחא (**הסביר המלבת משה** אין כוונתם שאין בזה טירחא כלל, שהרי בלף ה' הסבירו שיש בזה טירחא, אלא כוונתם שאין בזה טירחא יתירא)] ויוצאין אף על הכלאים [**הסבירו התוס'** מצוה הוא לצאת כדאמרינן בגמ', ולא דמי להני אחריני דקתני 'ומתקנין את המקולקלות...' דהאי חובה הוא כדמוכח בגמרא (נחלקו המפרשים בבילור דברי התוס', מהמ"כ תקמ"ל סק"ג ועוד, משמע שלאת על הכלאים היא מצוה משמ"כ שאר הדברים הם חובה, אמנם אור החמה בהסבר הנימוק"י ועוד, הסבירו להפך, שלאת על הכלאים הוא חובה].

השתא יש לומר ממעיין שיצא בתחילה, דאתי לאינפולי (הקרקע שסביבה, דעדיין לא החזיקה דרכה) משקין (בחוה"מ, ולא חיישינן דלמא נפיל, ואזיל וטרח טירחא יתירא) ממעיין שלא יצא בתחילה (שכבר החזיק דרכו) דלא אתי לאינפולי, מיבעיא (דמשקה ממנו בחוה"מ)? אמרי איצטריך, אי תנא מעיין שיצא בתחילה הוה אמינא הכא הוא דבית השלחין אין, בית הבעל (שדה הוא בעמק, ואינו צריך להשקותה, ואין בה הפסד אם אין משקה אותה) לא, משום דאתי לאינפולי. אבל מעיין שלא יצא בתחילה, דלא אתי לאינפולי, אימא אפילו בית הבעל נמי, קא משמע לן, לא שנא מעיין שיצא בתחילה, ולא שנא מעיין שלא יצא בתחילה, בית השלחין אין, בית הבעל לא.

ומאי משמע דהאי בית השלחין לישנא דצחותא (צמאון) דכתיב ואתה עיף ויגע (**הסבירו התוס'** צמא למים, כדכתיב, הרויתי נפש עיפה) ומתרגמינן ואת משלהי (וה"א מתחלף בחי"ת) ולאי. ומאי משמע דהאי בית הבעל לישנא דמייתבותא היא (מקום מיושב ושבע ואינו דואג למים, ודי לו בגשמים היורדים במקומו, ואין לו צורך בהשקאה) דכתיב כי יבעל בחור בתולה, ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב עולם עם בתולתא (תתיישב דעתו בנשואיו עם בתולה) יתייתבון בגויך בנייך (כך יתיישבו בניך בקרבך, וזהו הדימוי של 'בית הבעל', שהיא מיושבת באמצעות מי הגשמים).

מאן תנא (דמתניתין **הסבירו התוס'** משום דאשכחן לקמן דרבי מאיר פליג עלה דמתניתין, והאי סתם מתניתין לא אתיא אליביה כשאר סתמי, משום הכי קבעי

הש"ס מאן תנא) דפסידא אין (פסידא שרי למיטרח בה בחוה"מ, כגון בית השלחין) הרווחה לא (כגון דבית הבעל, דאסור להשקותה מאחר שאין בה הפסד, שאין צריך להשקותה אלא להרווחה דמילתא, לשוויה אפלי חרפי) ואפילו במקום פסידא מיטרח נמי לא טרחינן (דקתני מתניתין, אבל לא ממי גשמים כו' משום דאית ביה טירחא)?

אמר רב הונא רבי אליעזר בן יעקב היא, דתנן, רבי אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן (**הספירו התוס'** שאם יש שם מים תחת אילן זה יכול למושכם במועד תחת אילן אחר, משום דאילן כבית השלחין דמי וצריך למים טפי. והא דתנא מושכין ולא תנא משקין, אף שגם השקיה הותרה, אורחא דמילתא קתני דבענין זה רגילין להשקות אילנות ממנס רש"י על הרי"ף וכ"כ הר"ן שבהמשכת מים אין טרחה, אבל בהשקיה יש טירחה ולכן השקיה אסורה) ובלבד שלא ישקה את השדה כולה (בבית הבעל קמיירי, דהרווחה היא, אלמא דהרווחה דמילתא אסר ר' אליעזר). אימור דשמעת ליה לרבי אליעזר הרווחה דלא, טירחא במקום פסידא (שאסור) מי שמעת ליה?

אלא אמר רב פפא הא מני רבי יהודה היא, **דתניא** מעיין היוצא בתחילה משקין ממנו אפילו שדה בית הבעל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר אין משקין אלא שדה בית השלחין שחרבה. רבי אלעזר בן עזריה אומר לא כך ולא כך. יתר על כן אמר רבי יהודה (**הספירו התוס'** עוד היה מחמיר יותר, אפילו בבית השלחין קא אסר להפנות, משום דהוי טירחא יתירא) לא יפנה אדם אמת המים וישקה לגינתו ולחורבתו בחוה"מ [**הספירו התוס'** לגינתו ולחורבתו של בית השלחין. ביאור 'גינה' מקום זרעים, ביאור 'חורבה' מקום שחרבו אילנותיו וחרשו וזרעו ונטעו, ושמא הוא צריך למים יותר מגינה ולא זו אף זו קתני, היינו שר' יהודה לא אסר להשקות רק גינה אלא חורבה (ל"ע הרי התוס' בקידושין מא. כתב שבב' תיבות לא אמרינן 'לא זו אף זו') **עוד יש לפרש** 'חורבה' הוא מקום שהיה לו בית ונהרס ועשה שם גינה וצריכה מים תדיר יותר משאר בית השלחין, ובכל אלה אסור ר' יהודה משום שיש בזה טירחא יתירה).

(הוינן בה, בביאור הברייתא בדעת ר' יהודה) מאי חרבה, אילימא חרבה ממש (שנעשה בור) למה לי דמשקי לה (דהא אין לה תקנה לעולם) **אמר אביי** שחרבה ממעיין זה, ויצא לה מעיין אחר (שחרב מעיינה שרגילה לשתות ממנו, דכיון שרגילה לשתות, אי לא משקה לה עכשיו אית ליה פסידא יתירא, אפילו הכי לא שרי ר' יהודה אלא ממעיין שיצא לה, דלאו טירחא הוא, אבל מי גשמים ומי קילון, דטירחא הוא לא שרי אפילו לבית השלחין, ועוד חזינן דקאמר רבי יהודה לא יפנה מים כו' אלמא דלא שרי רב יהודה טירחא יתירא, אלמא מתניתין רבי יהודה היא). רבי אלעזר בן עזריה אומר לא כך ולא כך לא שנא חרב מעיינה ולא שנא לא חרב מעיינה, מעיין שיצא בתחילה לא.

וממאי, דלמא עד כאן לא קאמר רבי יהודה בית השלחין אין, בית הבעל לא, אלא מעיין שיצא בתחילה [**דף ב ע"ב**] דלמא אתי לאינפולי. אבל מעיין שלא יצא בתחילה, דלא אתי לאינפולי, אפילו בית הבעל נמי? אם כן מתניתין אמאן תרמייה (לא רבי אליעזר בן יעקב כדאמרן, ולא כרבי מאיר דשרי אפילו בית הבעל, ולא כרבי אלעזר בן עזריה דאפילו בית השלחין לא שרי ממעיין שיצא בתחילה **הקשו התוס'** מדוע הכריחה הגמ' מכח השאלה 'אמאן תרמייה' דווקא כר' יהודה, הרי כמו שקשה על ר' יהודה קשה על ראב"י **ותירצו** איכא למימר משום דבתרתי מילי אשכחן בהדיא במילתיה דר"י כמו במתניתין **א.** דפסידא אין הרווחה לא **ב.** ובמקום פסידא נמי מיטרח לא טרח, אבל לר"א ליכא לאוכוחי ממילתיה אלא חד מילתא כדלעיל דהרווחה אסיר, הלכך ניחא ליה לאוקמי כר' יהודה ולא כרבי אליעזר) אלא לרבי יהודה לא שנא מעיין שיצא בתחילה ולא שנא מעיין שלא יצא בתחילה, בית השלחין אין, בית הבעל לא. והאי דקתני מעיין שיצא בתחילה להודיעך כחו דרבי מאיר, דאפילו מעיין היוצא בתחילה משקין ממנו אפילו שדה הבעל (**הקשו התוס'** ואם תאמר וליתני 'שלא יצאו בתחילה' להודיעך כחו דר' יהודה דמחמיר **ותירצו** כח דהתירא עדיף ע"ע רש"י בילה ב:). **פסק הש"ע א.** דבר האבד, מותר לעשותו בחוה"מ בלא שינוי (**הגה** מיהו בכל מה דאפשר להקל בטרחה יעשה) (כל בו) לפיכך בית השלחין שהתחיל להשקותה קודם המועד, מותר להשקותה,

ב:

שכיון שהתחיל להשקותה קודם לכן אם לא ישקנה עכשיו תפסד (מ"ב אבל אם לא התחיל לא תפסד ע"י איחור איזה ימים ואסור) אבל שדה הבעל שאין משקין אותה אלא להשביחה יותר, אסור להשקותה או"ח (תקלז,א). **החילוק שהביא הש"ע** שכל הדין נאמר "שהתחיל להשקותה קודם" הובא בדף (ז:). **מ"ש ש"ע** "שמותר בלא שינוי" נלמד מדף (יב:).

ב. אפילו בבית השלחין לא התירו אלא היכא דליכא טרחא יתירא, כגון מן המעיין, בין חדש בין ישן, שהוא ממשיכו ומשקה... או"ח (תקלז,ב).

א"כ עולה כלל בהלכות חוה"מ דבר האבד מותר לעשותו בלא שינוי, ובלבד שלא יהיה טרחה יתירה.

אתמר המנכש (תולש עשבים רעים מתוך הטובים, וכי עקרי להו צמחי הני טפי) והמשקה מים לזרעים (שזורק מים בעיקרי העשבים) בשבת [**התוס'** (שבת צו:) כתבו, שמנכש ומשקה מים לזרעים הם מלאכות שנעשו במשכן, ומכל מקום אינם חשובים אבות מלאכות, הואיל ואין בהם חשיבות כל כך) משום מאי מתרינן ביה [דמאי מלאכה קא חשבינן ליה דודאי קוצר לא חשבינן, שאינו מתכוין ליטול העשבים, אלא לתקן עשבים הטובים שבשדה, חורש וזורע וקוצר אבות מלאכות הן (בשבת עג.) **הסכירו התוס'** דאין אדם לוקה ולא נהרג אלא בהתראה שמתרינן בו לא תעשה הך איסורא כדמפקינן (סנהדרין מא.) מקרא דצריך לפרש שם האיסור בהדיא (**העיר שו"ת להורות נתן חלק טז סי' נו** ל"ע דבסנהדרין מצינו רק ילפותא שצריך להתיר עצמו למיתה. **בתוס'** (שבת עג.) **הביאו ב' פירושים א.** שצריך לומר לו את שם אב המלאכה **ב.** יכול לומר לו גם את שם התולדה, ובלבד שלא יאמר לו אב או תולדה אחרים, שאז יכול לומר המותרה סברתי שהוא מלעיג עלי, ולכן לא שמעתי בקול המתרה)]? **רבה אמר** משום חורש **רב יוסף אמר** משום זורע.

אמר רבה כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של חורש לרפויי (לרכך) ארעא, האי נמי מרפויי ארעא. אמר רב יוסף כוותי דידי מסתברא, מה דרכו של זורע לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא (**הסכירו התוס'** לרבה בתר עיקר המלאכה אזלינן ודומה לחורש ששניהם מרככים את הקרקע, ורב יוסף בתר מחשבת הנפש אזלינן, ומחשבת הנפש לאו לרפויי ארעא, אלא מחשבתו להצמיח).

אמר ליה אביי לרבה, לדידך קשיא, ולרב יוסף קשיא, לדידך קשיא משום חורש אין, משום זורע לא (אמאי לא מיחייב בתרווייהו, הא עביד תרווייהו) לרב יוסף קשיא משום זורע אין, משום חורש לא, וכי תימא כל היכא דאיכא תרתי לא מיחייב אלא חדא, והאמר רב כהנא זומר (בשבת) וצריך לעצים [**הסכירו התוס'** אבל אם אין צריך לעצים לא נאמר בו דחייב משום קצירה, דלא דמיא לקצירה דקוצרין למאכל או שצריכין לאיזה דבר כגון רפואה וכיו"ב (**כתבו התוס'** בשבת עג שגם ר' יהודה שמחייב במלאכה שאי"ל לגופה פוטר בזה **הסכיר** קרן **אורה** שמשמע מהתוס' שבאספסתא ובקנבית ירק אפי' אם אין צריך להם חייב, כיוון שצייך בהם קצירה בעצמותם) ואי לא קוצרין לצורך גופו פטור, דלא מיחייב אפילו משום תולדה, דתולדה צריך שתהא דמי לאב מלאכה] חייב שתים אחת משום נוטע (דמשום הזימור גדלי טפי) ואחת משום קוצר (שהרי צריך לעצים) [**ביארו התוס'** שקושיית הגמ' בין לרבה בין לרב יוסף. לרבה דאזיל בתר הדמיון, הכא זומר לא דמי כלל לנוטע ואעפ"כ חייב משום נוטע, ולרב יוסף דאזיל לפי תכלית המלאכה, לא היה צריך לחייב משום זומר, אם אינו מתכוון להצמיח, ומשמעות רב כהנא שגם אם אינו מתכוין להצמיח, כיון דודאי מצמחה מחמת הזימור חייב משום נוטע, דהא סתם קאמר רב כהנא אפילו לא חישב ליטע. **עוד כתבו** ואי קשיא הא דאמרינן (כתובות לז.) משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות **יש לומר** שזה מדובר שיש שני עונשים שונים כגון מיתה ומלקות, אבל שתי עבירות הדומות זו לזו שעונשם מלקות נחשבות עונש אחד ולא נתמעטו מ'רשעתו', דכל שם מלקות חד רשעה הוא, והכי נמי אמר (פסחים כד.) אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ארבע. **עוד כתבו** אף על גב דרב כהנא אמורא הוא מקשי מיניה לרבה ורב יוסף משום דגברא רבה הוה כדאשכחן (ב"ק קיז.) (**הריטב"א הסכיר** ליכא למימר גברא אגברא קא רמית להא קיס לן להלכתא כרב כהנא)? קשיא [**כתבו התוס'** וקשיא ל"ג כיון דלאו תנא הוא לא חשיב לה כל כך ופליגי עליה (**ל"ע** שהרי הגמ' בב"ב נב: הביא קושיא ממתנה לו מבריתא מסיימת הגמ' בתיובתא, ואם זה ממתנה מסיימת ב'קשיא') **הריטב"א כתב** שרש"י וספרי דוקאי גרסי קשיא].

איתיביה רב יוסף לרבה (דס"ל מנכש ומשקה מים לזרעים הוא משום חורש) המנכש והמחפה (שמכסה את הזרעים בעפר) לכלאים לוקה (משום לא תזרע כלאים) ר"ע אומר אף המקיים (שרואה כלאים זרוע ואינו מבטלו [**הראשונים נחלקו בזה, דעת רש"י ותוס'** (ע"ז סד.) שר"ע מחייב מלקות רק כשעשה פעולה לקיים הכלאים, וכגון שעשה גדר קטן סביבותיו, וביארו

התום', שאם קיים הכלאים רק במחשבתו, אינו לוקה, שהרי ר"ע פוטר בלאו שאין בו מעשה. **אולם בשם הערוך כתבו** שאפילו כשלא עשה מעשה כלל, הרי הוא לוקה משום מקיים, ותמהו עליו שהרי מפורש (מכות ד) שר"ע פוטר בלאו שאין בו מעשה). בשלמא לדידי דאמינא (דמנכש הוי) משום זורע (משום הכי מנכש בכלאים לוקה) היינו דאסירא זריעה בכלאים (דכתיב לא תזרע), אלא לדידך דאמרת משום חורש חרישה (לצורך זריעת כלאים) בכלאים מי אסירא (דבשעת חרישה ליכא כלאים כלל)? אמר ליה (מנכש אינו לוקה אלא...) משום מקיים. והא מדקתני סיפא ר"ע אומר אף המקיים, מכלל דתנא קמא לאו משום מקיים הוא? כולה ר"ע היא, ומאי טעם קאמר, מאי טעם המנכש והמחפה בכלאים לוקה משום מקיים, שר"ע אומר אף המקיים. מאי טעמא דר"ע דתניא שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא זורע, מקיים מניין? תלמוד לומר כלאים שדך לא (ואף על גב דכתיב לא תזרע כלאים גורעין ודורשין, לא כלאים, לא יהא כלאים מכל מקום, שחייב אתה לבטלו). **פסק הרמב"ם א.** אבל המשקה צמחין ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע שבת (ח,ב). **הביא הכס"מ דברי המ"מ** שהסביר שפסק הרמב"ם כרב יוסף (עיין שער המלך בפ"ח דכלאים, וכנוב"י (ב חו"מ לח) שדנו דבעלמא קיי"ל כרבה מרב יוסף חוץ משלה קניין ומחלה) **וכתב** ויש לתמוה שהרי במנכש פסק רבינו בסמוך כרבה דהוי תולדת חורש. ואפשר שרבינו מפרש דתרי גווני מנכש הוו, והוא דמועד קטן הוי משום זורע דהיינו שעוקר העשבים רעים והוא סבה שיצמחו ביותר העשבים הטובים. והשני הוא דהוי תולדת זורע, והוא שחופר בעיקרי האילנות והוא תולדת חורש. ומ"מ יש לתמוה למה השמיט רבינו מנכש דמ"ק. **הנוב"י** (שם) כתב, שדעת הרמב"ם להטיל פשרה במחלוקת רבה ורב יוסף, ולחלק בין מנכש למשקה מים, שהמנכש, מאחר שפעולתו דומה לחרישה, הרי הוא תולדת חורש, אבל משקה מים, שאין לו דמיון כל כך לחרישה [אם כי הקרקע נרפית על ידי ההשקאה], אין נראה להחשיבו כחורש, אלא חייב משום זורע. **ב.** המנכש בעיקרי האילנות והמקרסם עשבים או המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כל שהוא חייב שבת (ח,א). **ג.** ...הזומר והוא צריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע שבת (ח,ד).

תנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית. בשלמא מועד (משום הכי שרי, דלא אסיר בשום מלאכה, אלא...) משום טירחא הוא, ובמקום פסידא שרו רבנן (למיטרח בחוה"מ). אלא שביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי (הא נפקא מבחריש ובקציר תשבות דאמרינן אם אינו ענין לשבת שאינו צריך, שהרי כבר נאמר כל מלאכה, תנהו ענין לשביעית)?

אמר אביי בשביעית בזמן הזה (דרבנן) ורבי היא (דאמר דהוא מדרבנן, ומילתא דפסידא שרו רבנן) **דתניא** רבי אומר וזה דבר השמטה שמוט (כתיב בהשמטת כספים, אמאי כתיב תרי זימני שמטה שמוט) בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים (מכלל דאיכא זמן דלא משמט קרקע, ואיזה זה בזמן הזה).

רבא אמר אפילו תימא רבנן (דפליגי עליה דרבי, ואמרי דשביעית בזמן הזה דאורייתא) אבות (מלאכות) אסר רחמנא (בשביעית) **[דף ג ע"א]** תולדות (**פירש רש"י** כגון משקה זרעים שלא היה במשכן המהרש"א הביג על רש"י שמין זה קשור למשכן, אלא כל שנכתב בפסוק הוי אב, ומה שלא קרי תולדה) לא אסר רחמנא, דכתיב וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַה' שָׂדְךָ לֹא **תִזְרָע** (וְכַרְמְךָ לֹא **תִזְמֹר** אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תַקָּצוֹר וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תַבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ). מכדי, זמירה בכלל זריעה (שדרכו של זומר לצמוחי פירי כזורע) ובצירה בכלל קצירה [בצירה בענבים כקצירה בתבואה, וקצירה אב מלאכה היא (שבת עג.) בצירה בכלל קצירה, דשניהן חותכין] למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימרא דאהני תולדות (זמירה ובצירה) מיחייב, אאחרנייתא (כגון מנכש ומשקה) לא מיחייב.

ולא, והתניא שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, אין לי אלא זירוע וזימור (מחתך ענפים יבשין של

גפן) מנין לניכוש ולעידור (שחופר תחת הגפנים, לרפויי ארעא) ולכיסוח (בעשבים, שחותך הרעים מן הטובים, ולא היינו ניכוש דמעקר העיקרים מן הקרקע, דלזה אין עוקרין, אלא חותכין למעלה) תלמוד לומר שדך לא כרמך לא (מדלא כתיב לא תזרע שדך לא תזמור כרמך, אלא, שדך לא תזרע, כרמך לא תזמור, משמע שדך לא, כרמך לא) לא (תעשה) כל מלאכה שבשדך, ולא (תעשה) כל מלאכה שבכרמך. מנין שאין מקרסמין (היינו, זימור, אלא שקירסום שייך באילנות) ואין מזרדין (מחתך ענפים יבשים ולחים, לפי שיש לאילן ענפים יותר מדאי) ואין מפסגין באילן (סומכים האילן שהוא רענן יותר מדאי) תלמוד לומר שדך לא כרמך לא, לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך. מנין שאין מזבלין (מניחים זבל בעיקרי האילן), ואין מפרקין (אבנים שעל עיקרי האילן) ואין מאבקין (ששרשיו נראין, ומכסין אותו באבק) ואין מעשנין באילן (עושין עשן תחת האילן, כדי שינשרו התולעים שעליו) תלמוד לומר שדך לא כרמך לא, כל מלאכה שבשדך לא, וכל מלאכה שבכרמך לא.

(המשך הברייתא) יכול לא יקשקש תחת הזיתים (היינו עידור, אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזיתים) ולא יעדר תחת הגפנים (ואם תקשי, הא אסר עידור לעיל, קא תריץ לקמן בעוגיות, הא בחדתי, והא בעתיקי, והוא הדין לעידור) ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים (חופר גומא תחת הגפן ליתן בו מים) תלמוד לומר שדך לא תזרע, זריעה בכלל היתה (ובשנה השביעית שבת שבתון וגו') ולמה יצתה להקיש אליה, לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם, אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם [כגון כל הני פרטי (כגון ניכוש, עידור, כיסוח... **ביארו התוס'** ואפילו שיש מהן שאין עתה נוהגין כן **י"ל** שבמקומן היו עושין כך ורגילין לעשותן בשדה ובכרם) יצא קשקוש, ועידור, ומים בנקעים, ועוגיות שאינן בשניהן אלא או בכרם או בשדה)? (כל הני) מדרבנן (אבל מדאורייתא לא הוי אלא זמירה ובצירה) וקרא אסמכתא בעלמא. **פסק הרמב"ם א.** וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ

ג.

עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות שמיטה (א,ג). פסק כרבא. **התורה תמימה** ויקרא כה הערה יד, תמה על הרמב"ם שכתב 'עם שאר האבות' שלשון הגמ' 'אהני תולדות מחייב אאחרנייתא לא' וגם בסברא קשה לומר כן... וסיכם 'ובכן דברי הרמב"ם צ"ע רב' **ב.** אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה, ואחד הכרם ואחד שאר האילנות שמיטה (א,ב). **ג.** כיצד החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן שמיטה (א,ד) **ד.** ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים כתחלה וממלאין את הנקעים מים שמיטה (א,ט). **פסק השו"ע** אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום [**הגה** כן הוא הסכמת הפוסקים. אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה (**הסביר הגר"א** הוא הרז"ה שכ' דוקא בזמן שהיובל נוהג מדרבנן שיובל ושמיטה קשר שאין נפרד הוא **אמנם דעת הרמב"ן** דאפי' מדאורייתא נוהג כרבנן וכפרש"י דרבא פליג על אביי בהא) ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג (**כתב האורים** בתומים הארכתי בדברי תוכחת מוסר שיש להחמיר, ובפרט כי רמב"ן סבירא ליה דהוא דאורייתא בזמן הזה, ואם כן הירא וחרד לדבר ה' מי לא יחוש לדבריו) ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק ומהר"ר איסרלן ובמהרי"ל...] הו"מ (סז,א).

וקשקוש בשביעית מי שרי, והא כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. תשמטנה מלקשקש, ונטשתה מלסקל (להוציא אבנים מן הכרם)? **אמר רב עוקבא בר חמא** תרי קשקושי הוו, חד אברויי אילני, וחד סתומי פילי (שמסתם בקעים של אילן) אברויי אילן אסור (דהוי משום רווחא), סתומי פילי שרי. **פסק**

הרמב"ם המקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את הפצימים מותר שמיטה (א,ז).

איתמר החורש בשביעית, רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר לוקה, וחד אמר אינו לוקה. לימא בדרבי אבין אמר רבי אילעא קמיפלגי דאמר כל מקום שנאמר כלל בעשה, ופרט בלא תעשה (כגון הכא, דכתיב 'ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ' כלל היינו עשה, 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור' פרט, היינו לא תעשה) אין דנין אותו בכלל ופרט וכלל (**פירש רש"י** ואף על גב דכתיב כלל בתריה, כגון הכא דכתיב בתריה 'שנת שבתון', כלומר אין לו דין דשאר כלל ופרט וכלל שכתובין כולו בעשה או בלאו, דאמר כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, דמרבי כל מידי דדמי לפרט, אלא דיינינן ליה בכלל ופרט, הואיל דנשתנה משאר כלל ופרט וכלל, אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט, הני אין, מידי אחרינא לא. **התוס' הקשו על רש"י ב' קושיות א.** אולי כוונת ר' אילעא שבכגון זה הפרט בטל ונשאר רק כלל, וריבה הכל **ב.** מדוע הגמ' תירצה שכולם חולקים על ר' אילעא, והרי היתה יכולה לומר שכולם מודים לו, שבד"כ מעדיפה הגמ' לומר שמודים מאשר שחולקים, וכך יכלה לתרץ דכולם מודים לרבי עילעא ומובן הסובר שאינו לוקה, והסובר שלוקה יביא את הברייתא דלהלן ויעמידנה שהם דרשות גמורות ולא רמז בלבד. **ולכן אומרים שנראה לפרש** שכאן ודאי לא מחשבים הכלל האחרון כיון שהוא בפסוק אחר, שהרי הכלל והפרט הם בפסוק אחד, והכלל האחרון בפסוק שלאחריו, וכמו שלמדנו שכלל המרוחק לא מצטרף לכלל ופרט וכלל, וא"כ יש כאן כלל בלבד וריבה הכל. והבינה הגמ' בתחילה (וכן הוא בירושלמי) שהסובר שלוקה הוא סובר כרבי אילעא שיש כאן רק כלל, ולכן כל החורש בשביעית לוקה, והסובר שאינו לוקה הוא לא סובר כרבי אילעא אלא יש כאן כלל ופרט, ואין בכלל מה שבפרט ולכן על חרישה פטורים. ודוחה הגמ' שכולם מודים לרבי עילעא וכגירסת הגמ'. **עוד מקשים התוס'** למאן דאמר חורש לוקה אמאי כתב רחמנא זמירה ובצירה (שלמ"ד שאינו לוקה כתב שבאו ללמד שדווקא על אלו תולדות לוקין ולא על אחרים, אבל למ"ד לוקה, לכאו' לא מובן למה נצרך) **ותירצו ב' תירוצים א.** שמא קסבר ללאו יתירא אתי **ב.** אי נמי קסבר כרם (זמירה ובצירה) משדה (זריעה וקצירה) לא הוה יליף, הלכך הוצרך למיכתב בין בשדה בין בכרם). מאן דאמר לוקה לית ליה דרבי אבין אמר רבי אילעא (אלא הוה 'כלל ופרט וכלל' שאתה דן כעין הפרט) ומאן דאמר אינו לוקה אית ליה דרבי אבין (והוה 'כלל ופרט' שאתה דן 'אין בכלל אלא מה שבפרט' דווקא אלו).

לא, דכולי עלמא לית ליה דרבי אבין אמר רבי אילעא (אלא דרשינן בכלל ופרט וכלל). מאן דאמר לוקה שפיר, ומאן דאמר אינו לוקה אמר לך מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימר דאהני תולדות הוא דמיחייב, אתולדה אחרינא לא מיחייב (להכי חורש אינו לוקה)... **הבאנו קודם** את פסק הרמב"ם שפסק שלוקה רק על התולדות זמירה ובצירה, וא"כ לא לוקה על חרישה **וכ"כ הכס"מ** שמיטה (א,ב).

[דף ג ע"ב] כי אתא רב דימי (מארץ ישראל לבבל) אמר (שמעית דאמרי בארץ ישראל) יכול ילקה על התוספת, ונסיב לה (ושמעית דנסיב עליה) תלמודא לפטורא, ולא ידענא מאי תלמודא ומאי תוספת.

רבי אלעזר אמר חרישה (בשביעית, להכי קרי ליה תוספת, דלא נפיק עיקרו מן התורה אלא מכלל ופרט וכלל בגמ' לעיל נחלקו ר' אלעזר ור' יוחנן אם לוקים על חרישה בשביעית, והגמ' אמרה חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה, ולכאו' אפשר לפשוט מכאן שר"א ס"ל אינו לוקה, וא"כ תמוה מדוע הגמ' לא אמרה הכא 'תסתיים דר"א דאמר אינו לוקה' **התוס' מעלים ב' אפשרויות מדוע הגמ' לא אמרה 'תסתיים' א.** כיון שאפשר לומר שר"א לא סובר כתירוצו של ר' יוחנן לקמן שביאור 'תוספת' היינו תוספת שביעית, לכן הוצרך לפרש דברי רב דימי רק בחרישה, אך ר"א בעצמו סובר שלוקים אף על חרישה. **ב.** שאין דרך התלמוד לומר תסתיים בדבר המפורש כל כך) והכי קאמר יכול ילקה על חרישה, דאתיא מכלל ופרט וכלל, ונסיב ליה תלמודא לפטורא, דאם כן (דהוי לקי) כל הני פרטי (דפריט בהדיא דאסור בשביעית זריעה וזימור, קצירה ובצירה) למה לי (דכתב רחמנא, אלא למימרא דאהנך הוא דלוקה וכו', שמע מינה אחרישה לא לקי).

ורבי יוחנן אמר ימים שהוסיפו חכמים לפני ראש השנה (של שביעית, שהוא תוספת על השביעית) והכי קאמר יכול ילקה על תוספת ראש השנה (**הקשו התוס'** ואם תאמר מלקות מנלן

והלא לא כתיב בתוספת 'לאו' אלא 'עשה' גרידא, 'בחריש ובקציר תשבות'? **ותירצו** איכא למימר דמבחריש ובקציר מפקינן דצריך תוספת כלומר שהשביעיית מתחלת משנה הששית, וכל דין שביעית יהיה לששית, דהכי קאמר רחמנא דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית, וא"כ הוא כשביעית. **אמנם התוס'** לח"ש הסכיל להוי מכת מכלות מלכנן) דאתיא מבחריש ובקציר תשבת (כדאמר לקמן אם אינו ענין לשביעית, שהרי כתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, תנהו לענין ששית שנכנס לשביעית, דבשביעית נמי אסור) ונסיב לה תלמודא לפטורא, כדבעינן למימר לקמן (גמר שבת שבתון משבת בראשית).

מאי ימים שלפני ראש השנה? **כדתנן** עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית, בית שמאי אומרים כל זמן שיפה לפרי (כלומר כל זמן שהרישה יפה לפירות שגדלו בששית, דהיינו נמי קרוב לעצרת, אבל מכאן ואילך לא, דהוי כמתקן פירות שביעית) ובית הלל אומרים עד העצרת (**הספירו התוס'** שהוא יותר מאוחר בתאריך מזמנם של בית שמאי, היינו קולא, דבכל מקום בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא לבד מאותן דברים דקחשיב בעדיות פרק ה' לחמנס בהגהות הגר"ח הביא ירושלמי שקשלל מדוע לא מנתה אותו המשנה בעדיות שהרי הוא מקולי בית שמאי, ותירלה, פעמים שאין הגשמים מצויין ואין הליחה מצויה) וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו (**הספירו התוס'** קא משמע לן דאין ב"ש מחמירין אלא מעט על ב"ה, ולאשמועינן מילתייהו דבית שמאי פירש הכי) ועד מתי חורשין שדה הלבן (של תבואה) ערב שביעית משתכלה הלחה (שכלין הגשמים של שנה ששית, דעד ההיא שעתא מהני הרישה לזריעה דשנה זו, אבל משתכלה הלחה אינו יכול לחרוש, דמחזי כחורש לצורך שביעית, דהיינו כל זמן שבני אדם חורשין ליטע מקשאות) וכל זמן שבני אדם חורשים ליטע מקשאות ומדלעות. רבי שמעון אומר אם כן נתנה תורה שיעור לכל אחד ואחד בידו (כלומר, נתת דבריך לשיעורין, שפעמים זה חורש קודם חבירו ליטע מקשאות) אלא בשדה הלבן עד הפסח, ובשדה האילן עד העצרת.

ואמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו (דפסח ועצרת) ובטלום (דהורשין עד ראש השנה). אמר ליה רבי זירא לרבי אבהו, ואמרי לה ריש לקיש לרבי יוחנן רבן גמליאל ובית דינו היכי מצו מבטלי תקנתא דבית שמאי ובית הלל (דרבי שמעון דאמר עד פסח ועד עצרת והיינו אליבא דבית שמאי ובית הלל) והא תנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין? אשתומם כשעה חדה, אמר ליה אימור כך התנו ביניהן (שמאי והלל בשעת תקנתם) כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל (**הספירו התוס'** הטעם דהתנו כן הבית דין הראשון, שיש לחשוש שמא יתקלקלו הקרקעות ואינן מגדלין תבואה בלא הרישה, וכיון שאסרו הרישה מפסח או מעצרת לא יוכלו לגדל תבואה כמה חודשים, לכן התנו שיהא כח להתיר לצריכים, שחשו להפסד רבים שלא יגרמו רעה לעולם).

דידהו היא (תקנתם היא) הלכה למשה מסיני היא (**הספירו התוס'** ההלכה למשה מסיני שהתירה לחרוש כל השדה עד ראש השנה בנטיעה צעירה לא נצרכה לצורך עצמה, שהרי אם לא נאמר שאסור ממילא מותר, אלא ההלכה באה ללמד על 'זקינה' שיש איסור לחרוש גם קודם השביעית) דאמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות [המפוזרות בתוך בית סאה, שהוא חמישים על חמישים, חורשין כל השדה שלה בשבילן בערב שביעית עד ראש השנה, ואמרי הני, הואיל וילדות הן איכא פסידא יתירא, לכך חורשין עד ראש השנה, אבל זקינה אין חורשין עד ראש השנה. אלמא דהלכה למשה מסיני הן **התוס'** הביאו שהמשנה בשביעית (א,ח) דנה עד אימתי נקראו נטיעות (צעירות) ר' אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו (סוף שנה רביעית לנטיעה) רבי יהושע אומר בת שבע שנים (בזיתים, אך בתאנים עד שש שנים, ובגפנים עד חמש שנים), ר"ע אומר נטיעה כשמה (שבני"א קוראים לה נטיעה). אילן שנחתך והוציא ענפים רכים והדשים מטפח ולמטה סמוך לקרקע כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון] ערבה (להקיף המזבח), וניסוך המים [**כתבו התוס', פירש ר"ח** והא דאמרינן בעלמא (שבת קג:) מ"ם יו"ד מ"ם לרבות ניסוך המים מן התורה אינו אלא אסמכתא בעלמא (**הקשה הרש"ש** הכי בתענית ג. לאיתא מחלוקת תנאים י"ל שנלמד מפסוקים וי"ל שהוא הלכה למשה מסיני)] הלכה למשה מסיני?

אמר רבי יצחק כי גמירי הלכתא (דאין חורשין לזקינה עד ראש השנה) שלשים יום לפני ראש השנה, ואתו הני תקון (בתקנה דידהו) מפסח ומעצרת. ואתנו בדידהו כל הרוצה לבטל יבוא ויבטל (ורבן גמליאל דבטל לא בטל אלא מפסח ומעצרת, עד שלשים יום לפני ראש השנה).

והני הלכתא נינהו, קראי נינהו (לדעת ר"ע) **דתניא** בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת, ר"ע אומר אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר (**הסבירו התוס'** הלימוד הוא מהפסוק הסמוך לו, דכתיב 'את ספיך קצירך לא תקצור' א"כ אין צריך לפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' א"כ 'קציר' מיותר ללמוד ממנו לתוספת שביעית, וגם 'חריש' נלמד לתוספת אף שאינו כפול, כיון שצמוד לו באותו פסוק **עוד יש לבאר** ר"ע סובר כדעה לעיל שלוקים על חרישה, ולמדו כן לעיל מפסוק, וא"כ גם 'חריש' מיותר ללמוד ממנו לתוספת שביעית) אלא חריש של ערב שביעית [**דף ד ע"א**] שנכנס לשביעית (כל שיש לו ליכנס לשביעית, שאסור לחרוש לפני ראש השנה) וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית. רבי ישמעאל אומר (מסביר שהפסוקים מלמדים לעניין 'שבת') מה חריש רשות (בכל מקום) אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהיא מצוה (מותר לקצור בשבת)?... אלא הלכתא לרבי ישמעאל (דלא נפיק ליה מקראי, דדריש לקרא לדרשה אחרינא להוציא קציר העומר) קראי לר"ע.

ורבי יוחנן אמר רבן גמליאל ובית דינו מדאורייתא בטיל להו (כלומר, אשכחו סמך מן התורה, להכי בטלו הלכתא). מאי טעמא? גמר שבת שבת, משבת בראשית, מה להלן היא אסורה, לפניה ולאחריה מותרין, אף כאן, היא אסורה, לפניה ולאחריה מותרין [**הקשו התוס'** ואי קשיא והא מפקינן מקרא (ביומא פא:) דצריך לעשות תוספת גבי שבת בין בכניסתה בין ביציאתה להוסיפה מחול על הקודש **ותירצו יש לומר** שתוספת שבת כלשהוא (כ"כ תוס' ר"ה ט. , רמנס תוס' ל. כתבו שיש לו שיעור רק שלא הוכרר) ולא נחשבת לעומת התוספת המדוברת כאן, ובתוספת כזו מודה גם ר"ג שאמר כאן שאין תוספת (**רמנס בדעת הרמב"ם** למדו הראשונים שאין חיוב מה"ת בתוספת שבת, ולפי"ז לא קשה קושיית תוס')].

מתקיף לה רב אשי מאן דאמר הלכתא אתיא גזרה שוה עקרה הלכתא (כלומר, משום גזרה שוה דאינהו גמירו מנפשייהו משבת בטלו הלכתא, הא אין אדם דן גזרה שוה מעצמו), ומאן דאמר קרא אתיא גזרה שוה עקרה קרא?

אלא אמר רב אשי רבן גמליאל ובית דינו סברי להו כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי להו, וכי גמירי הלכתא בזמן שבית המקדש קיים, דומיא דניסוך המים (**הסבירו התוס'** כוונת הגמ' שבאמת מן התורה אין תוספת שביעית אך לא מהטעם של גז"ש שבת שבת אלא סובר כר' ישמעאל. ודייק ר"ג מדוע תוספת שביעית וניסוך המים נשנו בהלכה למשה מסיני יחד, שבכל מקום אומרים 'עשר נטיעות ערבה וניסוך המים' אלא שילמדו זה מזה **רמנס רש"י** בסוכה לד: פירש ששלושת הללו נשאלו בבית המלך יחד, לכן נשנו יחד בסלל הגילסא) אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא (וכי שרו רבן גמליאל ובית דינו בזמן שאין בית המקדש קיים). **פסק הרמב"ם** עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח, ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה שמיטה (ג,א).

איתא במשנה 'אבל לא ממי הגשמים וממי הקילון' (מים הנשאבים מבור עמוק שמכונסים בו מים) בשלמא מי קילון איכא טירחא יתירא, אלא מי גשמים מאי טירחא איכא (**כתבו התוס'** מיירי בכי האי גוונא דקים לן דמי הגשמים לא פסקי, ולית בהו איסור להשקות בהם אלא מהטעם שתבאר הגמ' בהמשך, אבל אם יש חשש אי פסקי אית להו איסורא כדלקמן דבכל מידי דפסיק איכא איסורא משום דאזיל ומייתי ממקום רחוק כיון שהתחיל להשקות שלא יפסיד שדהו)? **אמר רבי אילעא אמר רבי יוחנן** גזירה מי גשמים אטו מי קילון (דלמא אתי למעבד ממי קילון) **רב אשי אמר** מי גשמים גופייהו לידי מי קילון אתו (כלומר, כי מדלו מינה דלא הויא מליאה נעשית ממילא מי קילון, שאינו מלא, וטריחא מלתא).

ד.

וקמיפלגי (ר' אילעא ורב אשי) בדרבי זירא, דאמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל נהרות המושכין מים מן האגמים (השתא משמע ליה מי אגמים עבידא דפסקי) מותר להשקות מהן בחוה"מ (לא גזרי דלמא פסיקא מי אגמים, ואזל וטרח ואייתי מן נהר אחר) מר (רב אשי שס"ל שיש חשש שמי גשמים עצמם יהפכו להיות מי קילון, אבל אם אין חשש כזה לא גוזרים אטו מי קילון) אית ליה דרבי זירא (שלא גזר שמא יקח מנהר אחר) ומר (ר' אילעא שגוזר מי גשמים אטו מי קילון) לית ליה דרבי זירא (שלא גזר שמא יקח מנהר אחר). **פסק השו"ע** אפילו בבית השלחין לא התירו אלא היכא דליכא טרחא יתירא, כגון מן המעיין אבל לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי הגשמים מקובצים [**מ"ב** ואפילו אינו דולה אלא ממשיך מהן ברגל דהיינו שהבור או מקום המקובץ מהגשמים מלא על כל גדותיו דאז אין צריך לדלות אסור מפני שסופו לדלות כשיחסרו (מגן אברהם וכמסקנת הבית יוסף וכן כתב הגר"א)] מפני שהוא טורח גדול או"ח (תקלז,ב). לשון הש"ע הוא לשון הרמב"ם, **כתב הב"י** שמשמע מהרמב"ם שאם אינו צריך אלא להמשיך ולהשקות ולא לדלות שרי אפילו במי בריכה ומי גשמים **ויש לתמוה** שכפי מה שאמרו בגמרא במי גשמים אפילו ממשיך אסור, או גזירה אטו מי קילון או משום דמי גשמים נמי לידי קילון אתו, **ולפיכך** צריך לפרש דהכי קאמר הרמב"ם לא ידלה וישקה מן הבריכה, וכן לא ישקה ממי גשמים אע"פ שאינו דולה אלא ממשיך ברגלו, ומה שכתב מפני שהוא טורח גדול אדולה ומשקה מן הבריכה קאי כפשטיה דטורח גדול הוא, ואמשקה ממי גשמים הכי קאמר לפי שאפשר לבוא לידי טורח גדול כלומר שכשיתחיל להמשיך ולהשקות יחסרו ויצטרך לדלות דהוי טורח גדול (כהסבר רב אשי).

גופא אמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל נהרות המושכין מים מן האגמים מותר להשקות מהן בחוה"מ. איתיביה רבי ירמיה לרבי זירא אבל לא ממי גשמים ולא ממי קילון (ממי גשמים לא, דלמא מפסקי, וטרח להוציא מן העמוק, הכא נמי אמאי לא ניחוש דלמא מפסקי מי אגמים)? אמר ליה ירמיה ברי, הני אגמים דבבל כמיא דלא פסקי דמו (וליכא למיחש). **פסק השו"ע** נהרות המושכין מן האגמים, מותר להשקות מהם בית השלחין במועד, והוא שלא פסקו (**מ"ב** ר"ל שאינו פוסק בשום פעם, אלא מושך תמיד מן האגמים וגם האגמים גופא צריך שלא יפסקו תמיד) או"ח (תקלז,ג). **הסביר הנימוק"י** דאזלא כרב אשי.

תנו רבנן הפסיקות והבריכות (חדא מילתא היא) שנתמלאו מים מערב יו"ט אסור להשקות מהן בחוה"מ, ואם היתה אמת המים עוברת ביניהן (בין הבריכות הללו) מותר (להשקות ממי גשמים, דאי פסקי מי גשמים משקה מאמת המים). **אמר רב פפא** והוא שרובה של אותה שדה שותה מאותה אמת המים (שיכול להשקות רוב השדה בפעם אחת מאותה אמת המים, אבל אם אינו יכול להשקות בפעם אחת מאותה אמת המים רוב של שדה, אינו משקה מפסיקות ובריכות, דלמא מפסיק ואזיל) **רב אשי אמר** אע"פ שאין רובה של אותה שדה שותה, כיון דקא משכא ואתיא, מימר אמר אי לא שתיא לחד יומא תשתי לתרי ותלתא יומי (מההיא אמת המים, ולא טרח ומייתי מאמת המים אחרינא) **פסק השו"ע** וכן הבריכות שאמת המים עוברת ביניהם (**מ"ב** עיין בב"י שכתב בשם הנ"י בשם הראב"ד דדוקא כשאמת המים נכנס בתוך הבריכות אבל אי לא עיילה לגווה אף על גב דנכנס לתוך השדה אסור דאיכא למיחש דלמא אתי למטרח ולאתויי, ובחידושי הריטב"א כתב דלאו דוקא כל שעוברת בסמוך לשדה ממש קרי ביניהם) מותר להשקות מהן או"ח (תקלז,ג).

תנו רבנן בריכה שנוטפת מים משדה בית השלחין זו מותר להשקות ממנה שדה בית השלחין אחרת (בית השלחין שהיה גבוה, והיה מעיין נובע מצדו, ובצד אחד היה בית השלחין נמוך, ובין אלו בית השלחין היה בצד בית השלחין הנמוך בריכה קטנה, וכשמשקים בית השלחין הגבוה מן המעיין נוטף טיפין מן בית השלחין הגבוה לבריכה הנמוכה, מותר להשקות אותו בית השלחין הנמוך מאותה בריכה, אף על גב דבריכה עבידא דפסקא, הואיל ומטפטף בו מבית השלחין הגבוה מים שבאו לו מחמת המעיין). והא עבידא דפסקא (בריכה, ואזיל ומייתי)? אמר רבי ירמיה ועדיין היא מטפטפת (מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה, דודאי לא פסקא) **אמר אביי** והוא

שלא פסק מעיין ראשון (המטפטף מבית השלחין גבוה לבריכה, מותר להשקות מבריכה לבית השלחין נמוך, אבל אי פסיק מעיין, אף על גב דעדיין מטפטף מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה אין משקין מן הבריכה לבית השלחין נמוך, דלמא פסיק, ואזיל וטרח ומייתי ממעיין אחר). **פסק השי"ע** וכן בריכה שנטפה מבית השלחין ועדיין היא נוטפת, מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת, והוא שלא פסק המעיין המשקה בית השלחין העליונה או"ח (תקלז,ג).

תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר שתי ערוגות זו למעלה מזו לא ידלה מן התחתונה וישקה את העליונה (דאיכא טירחא יתירא). יותר על כן אמר רבי אלעזר בר שמעון אפילו ערוגה אחת, חציה נמוך וחציה גבוה לא ידלה ממקום נמוך וישקה למקום גבוה. **פסק השי"ע** אפילו בבית השלחין לא התירו אלא היכא דליכא טרחא יתירא... אפילו ערוגה אחת חציה גבוה וחציה נמוך אין דולים ממקום נמוך להשקות מקום גבוה או"ח (תקלז,ב).

תנו רבנן מדלין (**כתבו התוס'** ממקום עמוק קרי דילוי, ואף על גב דאיכא טירחא יתירא, בשביל לאכול התירו, אבל לייפות אפילו ליכא טירחא לא התירו) לירקות כדי לאוכלן (בחוה"מ), ואם בשביל לייפותן (שיגדלו הירקות) אסור (דהרווחה היא).

רבינא ורבה תוספאה הוו קא אזלי באורחא, חזו לההוא גברא דהוה דלי דוולא בחולא דמועדא (דולה דליות מים לירקות, וחכמים לא התירו כי אם לבית השלחין בלבד) אמר ליה רבה תוספאה לרבינא ליתי מר לשמתיה! אמר ליה והתניא מדלין לירקות כדי לאוכלן? אמר ליה מי סברת מאי מדלין מדלין מיא, מאי [**דף ד ע"ב**] מדלין שלופי (כשהירקות רצופין נוטל מהן מבינתיים לאוכלן מותר, ליפותן אסור, בשביל ליפותן אותם שנשארים) כדתנן (פאה ז,ה) המידל בגפנים (תולש בגפנים שישנן ביחד יותר מדאי), כשם שהוא מידל בשלו כך הוא מידל בשל עניים (בפאה, אי נמי, עוללות שאין לו לא כתף ולא נטף **הסבירו התוס'** דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב 'כי תבצור כרמך לא תעולל' איסור עוללות עלייהו (משמע מהתוס' שמותר לקחת אותם לעצמו **אמנם הר"ש** (פאה ז,ה) **מפרש הטעם**, כיון שהעניים לא באו ליטול את מתנותיהם, אין בעל הבית מחוייב להמתין עליהם מלהלל את כרמו, והם שהפסידו לעצמם ולפי זה ולאי ממון עניים הוא, ואסור לו ליקחם לעצמו, אלא מניחם לאוכל עניים) דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר בשלו רשאי, ואינו רשאי בשל עניים. אמר ליה והתניא מדלין מים לירקות כדי לאוכלן? אמר ליה אי תניא תניא. **פסק השי"ע** ירקות שרוצה לאכלן במועד (**מ"ב** אין הכונה דוקא כשרוצה לאכול בעצמו אלא ר"ל שיהיו ראויין לאכילה במועד ועומדין לימכר) יכול לדלות מים להשקותן כדי שיגדלו ויהיו ראוים למועד (**מ"ב** דכל שהוא לצורך אוכל נפש אפילו טרחא יתירא התירו. ועיין בפמ"ג שכתב די"ל דוקא צורך המועד באוכל נפש. הא לצורך המועד מכשירי אוכל נפש וכדומה י"ל דטרחא יתירא אסור, אמנם בחידושי הרמב"ן על מו"ק כתב בהדיא דמכשירי אוכל נפש כאוכל נפש וכעין שהתירה התורה, והשווה מכשירי או"נ כאו"נ כשא"א לעשותן מעיו"ט) אבל אם אינו רוצה לאכלן במועד, ועושה כדי להשביחן, אסור (**מ"ב** היינו אפילו בהמשכה בלא הדלאה) או"ח (תקלז,ד). **למדנו מכאן שמותר אפי' טרחה מרובה לצורך אוכל נפש במועד, והרמב"ן מתיר אף במכשירי אוכל נפש באופן שלא יכל לעשותם קודם המועד.**

איתא במשנה 'ואין עושין עוגיות לגפנים' מאי עוגיות? **אמר רב יהודה** בנכי (בורות תחת הגפנים וזיתים ונותן בהם מים) **תניא נמי הכי** אלו הן עוגיות (עגול סביב) בדידין (גומות) שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים. איני, והא רב יהודה שרא לבני בר ציתאי (מקום) למעבד בנכי לכרמיהון? לא קשיא, הא בחדתי (שמעולם לא היו שם עוגיות אסור לעשות בחוה"מ, דאיכא טירחא יתירא) הא בעתיקי (שכבר היו לו שם עוגיות ונסתמו מותר להזור ולחופרן בחוה"מ). **פסק השי"ע** אין עושים החריצים שבעקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים (**מ"ב** דהוא טרחא יתירא ואסור אף דאיכא פסידא) **ואם היו עשויות ונתקלקלו**, ה"ז מתקנן במועד (**מ"ב** דליכא טרחא כולי האי) (**הגה** אבל אסור להעמיקן יותר מבראשונה) או"ח (תקלז,ה).

ד:

איתא במשנה 'רבי אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית' בשלמא מועד משום דקא טרח, אלא שביעית מאי טעמא? פליגו בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. **חד אמר** מפני שנראה כעודר (לצורך שביעית, שהרי חופר כעודר) **וחד אמר** מפני שמכשיר אגפיה לזריעה [כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה, דעביד לה ארעא רכיכא **הביאו התוס'** ב' ביאורים **א.** גזרה שנראית כחרישה, שסבורין הרואין שמתכוין לחרוש. **ב.** חשיב ליה חרישה ממש ואף על גב שאינו מתכוין לכך מיהו מלאכה היא, ואע"ג דאמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר, הא אמרינן מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, וכאן החרישה ודאית (**הרבה אחרונים** הוכיחו מכאן, שלעת התוס' שפסיק ריסיה באיסור לרבנן אסור, ולא כתרומת הדשן) ות"ק דמתיר לעשות אמת המים בתחילה בשביעית הוא משום שסוברים דכיון שעושה ע"י שינוי (**הסביר ה'לב רחב'** כיון שאינה שוה לשטח השדה, אלא גבוהה באגפיה של האמה, השיב שינוי) אינה נחשבת חרישה (**המגלי טל** מדייק מדברי התוס' שסוברים שגם בשביעית יש דין של מלאכת מחשבת) ומותר] מאי בינייהו? ...אלא איכא בינייהו דקא שקיל מיניה ושדי לבראי (רחוק מאגפי אמה, דלא מכשיר אגפיה לזריעה). למאן דאמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ליכא, למאן דאמר מפני שנראה כעודר איכא (דהא חפיר). ולמאן דאמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה, ליחוש מפני שנראה כעודר? עודר נמי, כי קא שקיל בדוכתיה מנח ליה (דלא עביד אלא מרכך ארעא, אבל הכא שדי לבראי, לכך לא דמי לעודר). **פסק הרמב"ם** (לעניין שביעית) ועושין את אמת המים כתחלה שמיטה (א,ט). **הפביר הכס"מ** פסק כחכמים. א"כ אין נפק"מ הלכה למעשה במחלוקת האמוראים.

אמימר מתני לה (בהדיא, הא דאמר רבי אלעזר אין עושין את האמה בשביעית...) מפני שנראה כעודר, וקשיא ליה דרבי אלעזר בן עזריה אדרבי אלעזר בן עזריה, ומי אמר רבי אלעזר בן עזריה כל שנראה כעודר אסור, ורמינהי עושה אדם את זבלו אוצר (שמכנים כל זבלו בשביעית בשדה, ולא אמרינן דנראה כמזבל שדהו בשביעית) רבי מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה טפחים או עד שיגביה שלשה טפחים (ומכנים הזבל לשם, דמוכחא מלתא דלא עביד כדי לזבל שדהו בשביעית). היה לו דבר מועט (מעט זבל באותה שדה קודם שביעית) מוסיף עליו (זבל בשביעית) והולך (ואין צריך להעמיק). רבי אלעזר בן עזריה אוסר (אפילו אם היה שם מעט זבל קודם שביעית) עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה, או עד שיתן על הסלע (שבשדה, דלא נראה כמזבל, והיכי שרי רבי אלעזר לחפור ולהעמיק בשביעית ולא חייש לנראה כעודר)? רבי זירא ורבי אבא בר ממל, חד אמר כגון שהעמיק (קודם לכן, כלומר, הא דאמר רבי אלעזר עד שיעמיק, לא אמר עד שיעמיק בשביעית, אלא שהיה עמוק קודם שביעית) וחד אמר זיבלו מוכיח עליו (כלומר, אף על גב דמעמיק בשביעית הוא נראה כעודר ואסור, הכא מותר, שהרי זבלו שמניח לשם מוכיח עליו דלא עביד משום עודר). **פסק הרמב"ם** והרוצה לעשות זבלו אוצר עושה שמיטה (ב,ב). **הפביר הכס"מ** פסק כת"ק.

איתא במשנה 'ומתקנין את המקולקלת במועד' מאי מקולקלת? **אמר רבי אבא** שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים (**פירש רש"י** כלומר שלכתחילה היה שם אמת המים בת ששה טפחים, ונסתמה עד טפח, מעמידה עד ששה טפחים, כלומר חוזר ומעמיק אותן חמשה טפחים שנסתמה. **הראשונים העתיקו פירוש נוסף בשם רש"י** שאפילו כשהיתה מתחילתה עמוקה טפח, הותר לו להמשיכה עד ששה, וכן מבואר מלשון הרמב"ם והשו"ע. **וכתב החזו"א** (שביעית יז,כ) שלפי פירוש זה, ודאי שהנידון הוא דוקא במקום הפסד, אבל שלא במקום הפסד אסור, שהרי מלאכה גמורה היא, שחופר הקרקע מתחילה, והוא תולדת הרישה או בנין).

פשיטא, חצי טפח על שלשה טפחים (אם היתה בתחלה בת שלשה טפחים, ונסתמה עד חצי טפח, דודאי אינו חוזר וחופר אותן שני טפחים ומחצה, אף על גב דהוי דומיא דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ששה טפחים) כיון דלא עבר מיא לא כלום הוא (כלומר, ודאי באמה בת שלשה טפחים לא עברי בה מיא שפיר, לא

קודם לכן ולא עכשיו הוי טירחא דלא צריך). טפחיים על שנים עשר לא (דלכתחילה היתה של שנים עשר, ונסתמה עד שני טפחים אסור להעמיק עוד עד עשרה טפחים על אותן שנים הראשונים) דקא טרח טירחא יתירא (דקא מעמיק כל כך ולהגביה קרקעית הגומא למעלה מששה טפחים). טפחיים על שבעה (ונסתמה עד שני טפחים) מהו (להעמיק אותן חמשה שנשתיירו) הכא (דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ששה) חמשה קא מעמיק, והכא חמשה קא מעמיק, או דלמא, כיון דאיכא טפח יתירא (דלא צריך כל הטפח, דסגי בארבעה) (וגם) איכא טירחא טפי (ששוחה עצמו בשביל אותו טפח יותר מדאי)? **תיקו.** **פסק השי"ע** אמת המים שנתקלקלה, מתקנין אותה, היתה עמוקה טפח, חופר בה עד ששה, היתה עמוקה טפחיים, מעמיק עד שבעה או"ח (תקלו,ו). **כתב הב"י** האי בעיא דסלקא בתיקו פסקה הרמב"ם לקולא, וכתב הרב המגיד שהטעם לפי שהוא בשל דבריהם (**הסכיר שעה"ל סק"כ** הרמב"ם לשיטתו שמלאכת חוה"מ היא לרבנן). **כתב המ"ב** הנימוק"י והרי"ץ גיאת פסקו להחמיר.

אביי שרא לבני בר המדך לשחופי נהרא (לעקור ענפי אילנות הגדלים בנהר) רבי ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכרא נהרא טמימא (לפנות מקור המעיין שנסתם) רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר (לפנות שירטון שבאמצע הנהר) בורניץ (שם הנהר). אמר כיון דשתו מיניה רבים כרבים דמי, ותנן עושין כל צורכי רבים. ההלכה תובא בהמשך.

איתא במשנה ומתקנין את [דף ה ע"א] קילקולי המים שברשות הרבים, והוטטין אותן חטיטה (נפלו צרורות בקרקעית הבור מעלה אותן במועד) אין, חפירה לא. **אמר רבי יוחנן** לא שנו אלא שאין רבים צריכין להם, אבל רבים צריכין להם אפילו חפירה מותר.

וכי רבים צריכין להם מי שרי? והתניא... תריץ הכי הוטטין בורות של יחיד בשיחיד צריך להם (אבל אין חופרים של יחיד, אף שצריך להם) ואין צריך לומר בשל רבים כשרבים צריכין להם, דאפילו חפירה מותר, ואין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים בשאין רבים צריכין להם, ואין צריך לומר של יחיד, דכי אין יחיד צריך להם אפילו הטיטה נמי אסור.

אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא (דבשרבים צריכין לו, דחפירה נמי מותר) דקתני עושין כל צורכי רבים. כל לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה? לא, לאתויי הא דתניא יוצאין לקוץ את הדרכים (לפנות קוצים שבדרכים) ולתקן את הרחובות ואת האסטרטאות (רש"י כת"י שוקיס לסחורה) ולמוד את המקואות. וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילין לתוכו (קובעים שתהא אמת המים זורמת למקוה, כדי שלא יחסר בו...) ארבעים סאה. ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו, שכל דמים שנשפכו שם (כגון בקוצים שבדרכים) מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכום? תלמוד לומר והיה עליך דמים [**ר"ח גרס** שנאמר ועשית מעקה לגגך וגו' וכתיב והיה עליך דמים (**הרבה ליבלו בדברי הר"ח הללו** כיון שהפסוק והיה עליך דמים נכתב בפרשת ערי מקלט **אחר הפירושים שנאמרו** שר"ח התכוון לפסוק ולא תשים דמים בביתך, וכלך הגמ' שדרכה לקלל במקרקלות)]. **הא בהדיא קתני לה** (הא דקאמרת דלאתויי הני נמי בהדיא קתני במתניתין) ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת המקואות, ועושין כל צורכי רבים לאתויי מאי, לאו לאתויי חפירה, שמע מינה. **פסק השי"ע** בורות ומעיינות של רבים שנפל בהם עפר ואבנים ונתקלקלו, מותר לתקנם ואפילו אין רבים צריכים להם עתה (**מ"ב** היינו דכונתם בשביל אחר המועד, ואפ"ה התירו במלאכת רבים, לפי שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעה שהם בטלים ומתחברים כולם) כיון שאינו מעשה אומן, אבל לחפור להם בורות מחדש, שהוא מעשה אומן (**מ"ב** שצריך לטוח יפה כדי להחזיק מימיה) אם הרבים צריכים להם עתה מותר אפילו אם כוונו מלאכתן במועד (**מ"ב** קאי גם על ריש הסעיף) ואפילו בפרהסיא ובטירחא יתירתה. ואם אין צריכים להם עתה, לא יעשו (**מ"ב** היינו אפילו לא כיונו מלאכתן במועד וגם בצנעא). אבל בורות שיחין ומערות של יחיד אסור לחפור אותם מחדש, ואפילו צריך להם עתה (**מ"ב** אפילו אין לו מה ישתה

אלא מפני דוחק הרבה אסור, ואם אין משיג לשתות כלל מותר גם לחפור מחדש במועד) **ואם היו עשוים כבר, ונתקלקלו, אם צריך להם עתה מותר לתקנם, ואם אין צריך להם עתה אסור לתקנם** (**מ"ב** דביחיד אפילו מעשה הדיוט אסור, כ"א לצורך המועד) או"ח (תקמד,ב). שאר הדברים שלא נתבארו בסוגיא נתבארו בדברי הרא"ש מו"ק פ"א ס"ו. **הכללים שנתבארו בסעיף זה א. צרכי רבים, אם אין צריכים להם עתה במועד, מותר מעשה הדיוט אף שכוונו מלאכתן במועד, ואסור מעשה אומן אף שלא כיוונו מלאכתן, ובצינעא. ב. צרכי רבים שצריכים להם במועד מותר אף מעשה אומן, וכיוונו מלאכתן במועד, ובפרהסיה, ובטירחה יתירה ג. צרכי יחיד, רק אם צריך להם במועד מותר מעשה הדיוט, ואסור מעשה אומן אף דחוק הרבה. ד. כתבו הפוסקים אם אין לו לשתות כלל מותר אף מעשה אומן.**

איתא במשנה 'מציינין את הקברות' [שעושין סימנים על הקברות בסיד, כדאמר (בב"ק סט.) של קברות בסיד, דחוור כעצמות, כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם] **אמר רבי שמעון בן פזי** רמז לציון קברות מן התורה מנין תלמוד לומר וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבְנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן (**פירש רש"י** יחזקאל מתנבא על העתיד לבא, שיעשו ישראל ציונים על עצמות הפגרים המושלכין, ורמז הוא, שלא בא הכתוב להזהיר וללמד שיהא אדם עושה ציון. **תוס' הסבירו** שזה נקרא רק 'רמז' דהאי קרא לא כתיב אלא לעתיד, שהרי הפסוקים מדברים במלחמת גוג ומגוג אבל לא בזמן הזה, ומ"מ מסקנת הגמ' שאפשר ללמוד משם כיון שהיתה הלכה למשה מסיני, ובא יחזקאל והסמיכה על הפסוק).

אמר ליה רבינא לרב אשי הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר [**התוס' מבארים** כוונת המקשן דאם חיוב ציון הקברות הוא מן התורה, א"כ היה לו להקב"ה להשמיענו שצריך ציון. ומתרצת הגמ' שראינו בהרבה דברים שאסורים מן התורה הלכה למשה מסיני, אך נרמזו בפסוק רק בזמן מאוחר יותר כגון בדברי הנביאים **הקשו התוס' בנדה** (נז) הרי קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, ולקמן בגמרא מבואר, שאין מציינים אלא על דבר המטמא באהל, ואם כן איך הביאה הגמרא רמז מן האמור ביחזקאל לענין קברי גוג ומגוג שהם עכו"ם **וכתב המנחת חינוך** ליישב, שנראה מן הכתובים בספר זכריה (יב,ב) שבמלחמה זו יפלו גם מן היהודים ח"ו, ואם כן יש לומר, שמשום כך יהיו צריכים לציין על הכל. **בנתיבות הקודש** (זבחים קיג) **כתב ליישב בשם האור שמח**, על פי מה שידוע מהגר"א, שאמנם קברי עכו"ם אין בהם

ה.

טומאת אהל, מכל מקום כשהטומאה רצוצה, שאין מעליה אהל טפח, אזי כל הנוגע באויר שעל גביה, נחשב כאילו נגע בטומאה עצמה, ואין זה בגדר טומאת אהל, אלא בגדר טומאת מגע, ועל כן דין זה ישנו גם בקברי עכו"ם)? **וליטעמיך, הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו כל בן נכר ערל לב וערל בשר (שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו, שיראים פן ימות גם הוא כאחיו...) לא יבוא אל מקדשי לשרתני** (שאסורין בעבודה) **מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר, אלא גמרא גמירי לה** (מסיני) **ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא נמי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא.**

רבי אבהו אמר מהכא וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו, ואומרת לו פרוש (כלומר, **עושים סימנים על הטומאה, כדי שיהא מרגיש ופורש** אע"פ שעיקר פסוק זה נאמר לענין מצורע, לומדים מכאן אף לענין שאר טומאות המטמאות אדם, שצריך להודיע לבני האדם ענין הטומאה, כדי שיפרשו ולא יטמאו בה. וז"ל הרמב"ם (טו"צ י,ח) ולא המצורעים בלבד אלא כל המטמאים את האדם חייבין להודיע לכל שהן טמאין כדי שיפרשו מהן שנאמר וטמא טמא יקרא הטמא מודיע שהוא טמא. ועיין משנה למלך (יו"ט ז,טז) שכתב, שלימוד זה אינו אלא מדרבנן)... **והאי להכי הוא דאתא, ההוא מיבעי ליה לכדתניא** (במצורע) **וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים, ורבים מבקשין עליו רחמים? אם כן ליכתוב וטמא יקרא מאי וטמא טמא שמעת מינה תרתי.**

אביי אמר מהכא ולפני עור לא תתן מכשל (**פירש רש"י** כלומר, עשו דבר על הטומאה שלא יהו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות **כתב המהרש"א** ששאר האמוראים לא למדו מפסוק זה, מפני שלא שמענו מכאן אלא שאסור ליתן מכשול לפני אחר, אבל עדיין לא למדנו שיהיה צריך לסלק מכשול הנתון לפני עור). **רב פפא אמר** ואמר סלו סלו פנו דרך (**הסבירו התוס'** כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה, ולא פליגי, אלא אורחיה דמלתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה) **רב חיננא אמר** הרימו מכשול מדרך עמי. **רבי יהושע בריה דרב אידי אמר** והודעת להם את הדרך ילכו בה. **מר זוטרא אמר** והזרתם (ומתרגמינן ותפרשון) **את בני**

ישראל מטמאתם. **רב אשי אמר** ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי (עשו משמרת לאוכלי תרומה, דכתיב בה משמרת דכתיב ואני נתתי לך את משמרת תרומותי שלא יהו מטמאים). **רבינא אמר** ושם דרך (שעושין סימן באיזה דרך ילכו) אראנו בישע אלהים.

אמר רבי יהושע בן לוי כל השָׁם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר וְשָׂם דֶּרֶךְ (אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים), אל תקרי ושם אלא ושם דרך אראנו בישע אלהים (זה השם אורחותיו, המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה). רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא [**הספירו התוס'** שבת שבתוך החג שבו היו דורשין והיו מתקבצין כל בני העיר לשמוע הלכות של רגל (**ממנס רש"י** בכמה מקומות ביאר שבת שהיא תוך י' יום לחג, **המגדיס חדשיס הסביר** שכוונת תוס' כרש"י לך נחלת יהושע ביאר שהם חלוקים)] **לא הוה מקשי ליה** (משום דאתו כולי עלמא לפירקא, ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי הוה מכסיף) [**דף ה ע"ב**] קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים (שמחשב בשעות, אי זה מהן להקשות אי זה מהן שלא להקשות) **רואיס מכאן** דבר נפלא, שאע"פ שאלותיו, היו לתועלת הלימוד, שהדבר יובן היטב, אעפ"כ כיוון שיש חשש לפגיעת הרב, יש להימנע (עיין דף על הדף מעשה נפלא עם ה'אור שמח' בעניין זה)].

תנו רבנן אין מציינין [**הספירו התוס'** אין צריך ציון, ואם הברייתא מדברת על יו"ט (יש מפרשים שהסביר שהכוונה לחוה"מ, שהרי ביו"ט פשוט שאסור משוס לובע וממרח) יש לפרש אסור לציין דאסור לטרוח ביו"ט (**הקשו המחרוניס** הרי גם בחול אסור שזה גורם לשרוף חינם תרומה וקדשים וגם מפסיד את ארץ ישראל. **תירץ היל דוד** שכיון שיש לחשוש למגע ומשא, אלא שכיון שלא מצוי לא גזרו, מ"מ אין חשש לשרוף תרומה וקדשים מחמת כן. **ויש שהסבירו** שדברי התוס' מוסבים על הסיפא 'אין מציינין על הוודאות' והטעם שם שאין צריך שמוכרים הם לכולם, מ"מ לגבם ביום חול אין שום חשש לסמן)] **לא על כזית מן המת, ולא על עצם כשעורה** [**הספירו התוס'** והוא הדין יותר מכשעורה אינו מטמא באהל כדמבואר לקמן שעצמות מטמאים רק אם הם רוב מניין או רוב בניין, והאי דנקט כשעורה, משום דבהאי שיעורא מטמא במגע, דהכי

ה. – ה:

הלכה למשה מסיני כדאמרינן חולין קכו: (**העיר המילה לכיא** שהתוס' שם כתבו שאין ההלכה למשה מסיני אלא לומר שנזיר מגלח עליו, אבל עצם דין טומאה נלמד מפסוקים)] **ולא על דבר שאינו מטמא באהל** [**הספירו התוס'** כגון תרווד רקב כדאי' חולין (קכו:) (**ותמהו המחרוניס** ממשנה באהלות (ב,ח) שהוא מטמא באהל. **והרש"ש מייישב** על פי מש"כ בחולין (קכו:) שאין המאהיל על תרווד רקב נטמא על שיאהיל על כולו, מאחר שהרקב איננו דבר העשוי מקשה אחת, מה שאין כן כשמאהיל על עצמות וכדומה, שהם גוף אחד, אפילו כשמאהיל על מקצתו נטמא, ומעתה יש לומר, שלכן לא הוצרכו לציין על תרווד רקב, הואיל ואנו מניחים שקודם שיאהיל על כולו, כבר יהיה נזכר מן הטומאה שיש כאן) ושדה שנחרש בה קבר ולא ידוע היכן הוא, ואפילו איכא ספק טומאה שמטמא בהיסט בלא נגיעה (כגון שמסיט ע"י דבר אחר) לא הצריכום ציון, דהיסט ללא נגיעה לאו מילתא דשכיחא היא שידרום על קנה שטומאה עליו, ולכך לא החמירו חכמים לציין מקום הטומאה מפני כך].

(המשך הברייתא) **אבל מציינין על השדרה** (שאע"פ שאינה אלא עצם אחד מטמא טומאה באהל) **ועל הגולגולת, על רוב בנין** (כגון עצמות גדולות, כגון קוליות, אע"פ שאין בו רוב מנינו) **ועל רוב מנין המת** (רוב העצמות, ואע"פ שאין בו רוב בנינו). **ואין מציינין על** הוודאות (הואיל דברור לכולי עלמא דאית ביה טומאה ודאית, לא מטלטלי באותו מקום טהרות) אבל מציינין על הספיקות (שיש עליהן אהל, כגון סככות ופרעות הסמוכות לרשות הרבים הסמוך לבית הקברות, דמספקא לן בהו טומאה, דכיון דיש עליהן אהל רגילים לקבור שם במקום צנוע) ואלו הן הספיקות סככות, ופרעות, ובית הפרס, ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות (שאם הטומאה ממש תחת הציון אינו מרגיש עד שבא על הציון פתאום, ויטמאו הטהרות, שהרי הטומאה תחת הציון, אלא עושין הציון סמוך לטומאה ברחוק כל שהוא, וכשבא על הציון מרגיש מן הטומאה, ואינו הולך עליה) ואין מרחיקין ציון ממקום טומאה (יותר מכל שהוא) שלא להפסיד את ארץ ישראל (שכשרואה הסימן מיד פורש, ונמצא ארץ ישראל בטומאה שלא לצורך).

וכזית מן המת אינו מטמא באהל (דקתני אין מציינין על כזית מן המת, ולא על כל דבר שאינו מטמא

באהל) והא תנן אלו שמטמאין באהל כזית מן המת? **אמר רב פפא** (לעולם כזית מטמא באהל ו...) הכא (דקתני אין מציינין) בכזית מצומצם עסקינן (דמחסר חסר בקרקע, ולהכי אין מציינין...) דסוף סוף מיחסר חסר, מוטב ישרפו עליו תרומה וקדשים לפי שעה (דכל העובר על אותו כזית כשנקבר מחדש שורפין טהרותיו, דעדיין לא חסר) ואל ישרפו עליו לעולם (שאם יציינו את מקומו ישרפו עליו בעתיד לעולם שלא לצורך, שהרי הוא כבר חסר מכזית, ואף שמפני הציון פורשין ולא נטמאים, חיישינן שיעבור עליו בלילה ולא יראנו. ובבקר, כשיבחין שעבר שם, ישרוף את התרומה ללא צורך, שכבר חסר מכזית. ואם לא יציינו לא ישרוף בעתיד).

'ואלו הן הספיקות סככות ופרעות' סככות אילן המיסך על הארץ (**פירש רש"י** וטומאה תחת נוף אחד, ואינו יודע תחת איזה נוף, עושה ציון **וכן הביאו תוס' בפירושם השני** וכתבו דהכי נמי איכא לפרש גבי אבנים, שיש אבנים זו אצל זו הבולטות מן הגדר. **בפירוש ראשון כתבו** אילן סמוך לבית הקברות דמספקא לן אי איכא טומאה תחתיו אי לא, מסתמא אמרינן דמת תחתיו כיון דדרך מקום צנוע הוא, ולכך בעי ציון) פרעות, אבנים פרועות היוצאות מן הגדר. בית הפרס (תלם אחד של מאה אמה) כדתנן החורש את הקבר הרי הוא עושה בית הפרס, וכמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה.

ובית הפרס מי מטמא באהל, והאמר שמואל מנפח אדם בית הפרס והולך **הסבירו התוס'** דמסתמא איכא (כך גרסו הרבה מחקונים) למימר שהגיעה המחרישה עד המת כיון שלא היו רגילים לקבור כ"כ בעומק כמו בזמן הזה, אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות לנפח לבדוק שאין שם עצם **וראיית הגמ'** ממה שלא חששו שיהיה מת בקרקע ויטמא באהל, וגם לא חששו שהאילנות מהצדדים יטמאו באהל (עפ"י הרש"ש) מכאן משמע שבית הפרס לא מטמא באהל] ורב יהודה בר אמי משמיה דעולא אמר בית הפרס שנידש טהור? **אמר רב פפא** לא קשיא, כאן בשדה שאבד בה קבר (קתני דמציינין, דמטמא באהל) כאן בשדה שנחרש בה קבר (אין צריך לציין, ולא מטמא באהל, דנימא מחרישה סלקיה לטומאה).

ושדה שנחרש בה קבר בית הפרס קרי ליה? אין, והתנן שלשה בית הפרס הן (שאין הולכין בו אוכלי תרומה) שדה שנאבד בה קבר, ושדה שנחרש בה קבר, ושדה בוכין. מאי שדה בוכין? עולא אמר שדה שמפטירין בה מתים (שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור, כשבאין בשדה סמוך לעיר נפטרין אלו שהביאום ממקומן והולכין להם, ובאין אנשי המקום ומקבלין אותן ורוחצין אותן שם, וקוברין אותן). וטעמא מאי (חוששין ביה משום טומאה)? אמר אבימי משום יאוש בעלים נגעו בה (**פירש רש"י** לפי שהביאום ממקום רחוק נדלדל אבר ונפל שם, ונתייאשו אלו על אלו, והניחוהו שם. וע"ע בהלכות לקמן, הסבר הרמב"ם לשדה בוכין).

ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון, והא תניא מצא שדה מצויינת, ואין ידוע מה טיבה (אם הוא שדה שנחרש בה קבר ויכול לילך בניפוח, ואם מפני שנאבד בה קבר ואינו יכול להכנס בה בנפיחה, דמטמא באהל). יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר [**פירש רש"י** בידוע שנחרש השדה לצורך האילנות, ויכול להלך, שאינו מטמא באהל **כתב דרך המלך** כל זה להוה למינא שמליינים גם שדה שנחרש בה קבר, אבל למסקנה שאין מליינים אלא שדה שנאבד בה קבר א"כ כל שדה המצויינת בוודאי אבד בה קבר ומובן לשון בידוע (**כתב התוס' רא"ש שהראב"ד** הקשה על רש"י שכתב דמי יימר דבתר דאיקבר ביה מיהא נטעי ביה, דילמא מקמי הכי נטעו ביה ושוב לא נחרש, ועוד מאי שנא אילנות אפי' תבואה וזרעים נמי דהא אין זורעין בלא חרישה... **ולכן פירש** שבאמת מצד עצם מציאות האילנות אין להוכיח שנחרש הקבר, הואיל ויתכן שנחרשה קודם שקברו בה המת, אולם, מאחר שלמדנו באהלות (יח,ג), שאסור לקיים אילנות מאכל בשדה שאבד בה קבר, כדי שלא להרגיל את הרבים לשם, אם כן, ממה שיש בה עתה אילנות מאכל נטועים יכול לידע שנחרש בה הקבר, ובשדה שנחרש בה, אין איסור לקיימם **אמנם הרמב"ם** (טו"מ ח,ג) **כתב** שאין איסור אלא על נטיעת עצי מאכל בה, ולא על קיומם) אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר (**ביארו התוס'** תניא בתוספתא דאהלות פי"ז שדה שאבד בה קבר אינה ניטעת כל נטע, וכגון שראויה לאילנות, ויש לנו לומר דמסתמא אם לא שאבד בה קבר היו נוטעים בתוכה, וכיון שאין בה אילנות הרי ראיה שאבד בה קבר **אך יתכן גם לבאר** שמה שכתבה הברייתא 'בידוע שאבד בה קבר' לאו דוקא אלא הכוונה שיש לחשוש שאבד בה קבר ומה שלא נטעו בה אילנות זה מסיבה אחרת, ואגב דנקט רישא בידוע נקט סיפא בידוע, וכן צ"ל לפי' הקונטרס). רבי יהודה

אומר (לעולם לא הוי בחזקת שנחרש) עד שיהא שם זקן או תלמיד (תלמיד חכם שיהא יודע שנחרש) לפי שאין הכל בקיאין בדבר (אלמא מדקתני בה 'מצא שדה מצויינת' מוכח דמציינין בית הפרס שנחרש)?

אמר רב פפא (לעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון) כי תניא ההיא בשדה שאבד בה קבר, דציינוה. יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר (לאחר שציינוה) אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר (ולא נחרש).

וליחוש דלמא אילנות מגואי וקבר מבראי (ולא נחרש במקום טומאה מבחוץ לאילנות, אלא בין האילנות, והוי שדה שאבד בה קבר ולא נחרש, ואמאי קאמר בידוע שנחרש בה קבר)? כדאמר עולא בעומדין על הגבולין, הכא נמי בעומדין על הגבולין (של רשות הרבים, דודאי ליכא טומאה מבראי, דלא קברי אינשי ברשות הרבים, אלא בין האילנות הויא טומאה ונחרש בשביל האילנות). [דף ו ע"א] ודלמא טומאה מגואי (ולא בין האילנות) ואילנות מבראי (ולא נחרש במקום טומאה)? במסובכין (שאינן עומדין בשורה אחת סביב הגבולין, אלא מעורבין בכל השדה, דודאי נחרש כל השדה בשביל האילנות) **ואיבעית אימא** הא אמרן אין מרחיקין ציון ממקום טומאה, שלא להפסיד את ארץ ישראל (וכיון שסמוך לאילנות הציון, ודאי טומאה בין האילנות היא, ונחרש בשביל האילנות).

'רבי יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד, לפי שאין הכל בקיאין בדבר' **אמר אביי** שמע מינה צורבא מרבנן דאיכא במתא כל מילי דמתא עליה רמיא (דתלמיד בקי הוא). **פסק הרמב"ם א.** כל המוצא קבר או מת או דבר שמטמא באהל מן המת, חייב לציין עליו כדי שלא יהיה תקלה לאחרים... אין מציינין על כזית מצומצם מן המת לפי שסופו יחסר בארץ... אין מעמידין את הציון על גבי הטומאה, אלא יהי עודף מכאן ומכאן בצידי הטומאה שלא להפסיד את הטהרות, ואין מרחיקין את הציון ממקום הטומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל, ואין מציינין על הוודאות שהרי הן ידועין לכל אלא על הספיקות, כגון שדה שאבד בה קבר והסככות והפרעות טו"מ (ה,ט). **ב.** איזהו בית הפרס זה המקום שנחרש בו קבר, שהרי נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר ונתפרסו בכל השדה וגזרו טומאה על כל השדה שנחרש בה הקבר עד כמה הוא נעשית בית הפרס מאה אמה על מאה אמה ממקום הקבר טו"מ (י,א). **ג.** מי שבא בבית הפרס הרי זה מנפח והולך, ואם לא מצא עצם ולא נטמא שוחט ואוכל פסחו ואע"פ שהלך בבית הפרס, שטומאת בית הפרס מדבריהן כמו שביארנו בהלכות טמא מת ולא העמידו דבריהם במקום כרת כמו שביארנו, וכן בית הפרס שנדוש טהור לעושה פסח ק"פ (ו,ח) **ד.** שדה שאבד קבר בתוכה עפרה מטמא במגע ובמשא כבית הפרס שמא נדוש הקבר בה ויהיו עצמות כשעורה בתוך עפרה, וכל השדה כולה המאהיל עליה נטמא, ואם העמיד בתוכה אהל נטמא כל מה שיש באהל שמא האהל שהעמיד באותה שדה על הקבר הוא מאהיל טו"מ (ה,א) **ה.** שדה בוכים והוא המקום הקרוב לבית הקברות שהנשים יושבות שם ובוכות, אעפ"י שעפרה טהור שהרי לא הוחזקה שם טומאה, אין נוטעין אותו ואין זורעין אותו, שלא להרגיל רגל אדם לשם שמא יש שם טומאה מפני שהוא קרוב לבית הקברות כבר נתייאשו בעליו ממנו לפיכך אפשר שיבא אדם ויקבור בו מפני זה חששו לו, ועושין מעפר מקום זה תנורים לקדש שהרי לא הוחזקה שם טומאה. **השגת הראב"ד** 'אין נוטעין אותו כדי שלא להרגיל רגל אדם' **א"א** שלנו יפה משלו שלא ללכלך בגדי המתקבצים שם בעפר התיחוח טו"מ (ה,ד) **ו.** מצא שדה מצויינת ואין יודע מה טיבה, אם יש בה אילן בידוע שנחרש קבר בתוכה, אין בה אילן בידוע שאבד קבר בתוכה כמו שביארנו, והוא שיהיה באותו מקום זקן או תלמיד חכם, שאין כל אדם בקיאין בכך ויודעין שמותר לנטוע בזו ואסור לנטוע

באחרת. **השגת הראב"ד** 'שאין כל אדם בקיאין בכך' **א"א** לא כי אלא שאין הכל זריזים לקוץ ממנה האילנות, שהרי אין מקיימין בה אילני מאכל, ואין בה אילנות דקאמר שרואין שנקצצו ממנה, בידוע שלכך נקצצו טו"מ (י,י).

אמר רב יהודה מצא אבן מצויינת (בסיד) תחתיה טמא (**פירש רש"י** אבן אחת מצוינת שיש סיד על גבה, דאינו צריך להרחיק הציון מן האבן, לפי שהאבן גבוה על גבי קרקע ורואה את הציון מיד קודם שיהא נוגע בו, אבל בשדה מרחיקין לה ציון בסמוך, דזמנין לא חזי ציון עד דאתי ונגע ומאהיל **אמנם התוס' רא"ש** מבין שאין הבדל בין אבן לקרקע, ולכן הסביר דשמא מת קטן נתון תחתיה והאבן עודפת עליו מכל צדדיו) **שתים** (מצויינות, תחתיהן טמא, אבל ביניהן...) אם יש סיד ביניהן (על הארץ **התוס' הסתפקו** כמה סיד יהיה ביניהם) ביניהן טמא (דמשום ציון הוא) ואם אין סיד ביניהן ביניהן טהור.

(מקשה הגמ', אם אין סיד ביניהן, ביניהן טהור) ואף על גב דליכא חורש [**פירש רש"י** ואע"ג שלא חרש ביניהם (בתמיה) **אמנם תוס'** הסבירו אע"ג שאין חרסית (בתמיה). 'חרסית' (אינה לבנה כמו סיד) ותפקידה לציין שעד שם אין בית הקברות] **והתניא מצא אבן אחת מצויינת תחתיה טמא. שתים, אם יש חורש ביניהן ביניהן טהור, ואם לאו** (**לרש"י** שאינו חרוש **לתוס'** שאין חרסית) ביניהן טמא (**פירש רש"י** ואף על גב דליכא סיד, לפי שציין את האבנים שמכאן ומכאן לא חשש לציין בינתים)?

אמר רב פפא הכא (דקתני כי ליכא חורש טמא) כשהסיד שפוך על ראשיהן (של אבנים) ומרודה (מפוזר) לכאן ולכאן. אי איכא חורש ביניהן, ביניהן טהור, דאימור מחמת חורש הוא דאיקפל [**פירש רש"י** מן האבנים ונפלו שם ביניהם וטהור **תוס' תמהו על רש"י** גם אם נאמר שחרישה מראה על טהרה, עדיין השדה איננה טהורה אלא היא בית הפרס **ותירצו** דשמא יש לומר שהכוונה 'טהור' מטומאת אהל **עוד י"ל** שטהור כבית הפרס ע"י דישה וניפוח **עוד יש לומר** שביניהם טהור לגמרי, שיש כאן שני ספיקות, ספק שמא לא נתכוונו לציין בסיד שטמא ביניהן (שהרי אין ממש סיד ביניהם רק מרודה לכאן ולכאן) ושמא שחרשו ולא נשאר כאן טומאה]. **ואי לא** (הרש) סיד דביני ביני הוא וטמא (ומחמת

ו.

ציון נעשה שם, להודיע שיש גם ביניהם טומאה ורב יהודה איירי בכגון שלא היה ביניהן כלל סיד, ולכן הוא טהור. **התוס' לגירסתם 'חרסית' הסבירו** את דברי רב פפא כך כשאין בין שני האבנים לא סיד ולא חרסית, ביניהן טהור. אבל שיש הרבה סיד מרוח לכאן ולכאן, אז אם יש חרסית ביניהן, החרסית נועדה לסמן שביניהם טהור, רק שהסיד התפשט על החרסית, אבל אם אין חרסית, הסיד המרוח בא לציין על טומאה).

פסק הרמב"ם מצא אבן מצויינת תחתיה טמא, היו שתים אם יש סיד ביניהם ביניהם טמא, ואם אין סיד ביניהן אלא על ראשיהן אם יש חרש (חרס) ביניהן טהור שאין זה אלא בניין, ואם אין חרש ביניהן והיה הסיד מרודד על ראשיהן מכאן ומכאן ה"ז ציון וטמא... **השגת הראב"ד** 'אם יש חרש ביניהם טהור וכו'. **א"א** אנן חורש גרסינן ואם יש שם חורש אע"פ שיש שם סיד אם היה הסיד משופע ביניהם טהור דאמרינן אגב חרישה נפל הסיד באמצע ואין שם טומאה, אבל אם אין שם סיד, לעולם ביניהן טהור אע"פ שאין שם חורש שלא הצריכו חורש אלא בשיש ביניהם סיד טו"מ (ה,יא). **הסביר הכס"מ** הרמב"ם גרס כמו התוס' שגרסינן חרס. ומפרש, דביש חרס ביניהם מוכיח שאינו ציון קבר אלא בנין היא, שכן דרך לשום חרשים הנקראים שוקף בבנין. והראב"ד גרס כדברי רש"י.

אמר רבי אסי מצר אחד מצוין הוא טמא, וכל השדה כולה טהורה. שנים הם טמאין, וכל השדה כולה טהורה. שלשה הם טמאין, וכל השדה כולה טהורה. ארבעה הן טהורין, וכל השדה כולה טמאה. דאמר מר אין מרחיקין ציון ממקום טומאה, שלא להפסיד את ארץ ישראל [**כתב רש"י** ולהכי ציין כל ארבעה מצריו, דתהא כל השדה נטמאה, ובציון דמצר אחד לא סגי לכולה, דאין מרחיקין ציון ממקום טומאה **התוס'** הביאו שיש שגרסו ש'אין מעמידין ציון במקום טומאה'. ולפי"ז בא להסביר כך, הטעם כשסימן ד' מיצרים המצרים עצמן טהורים הוא שאין מעמידין ציון על מקום טומאה. ואע"פ שכשמסמנים ממיצר עד ג' מיצרים אמרינן תחתיהם טמא (ולא אמרינן לא מעמידין ציון...) שם הטעם כיון שעדיף להעמיד הציון על מקום הטומאה (**הסביר בלרות המיס** שאם לא כן ילכו על הטומאה ממש שיעקפו את הציון, ולא ידעו)]. **פסק הרמב"ם** מצא מצר אחד מצויין, הוא טמא וכל השדה טהורה, וכן שניה

וכן שלישי, מצא ד' מצריה מצויינין, הן טהורין וכל השדה כולה טמאה שאין מרחיקין הציון ממקום הטומאה טו"מ (ה,יא).

איתא במשנה 'ויוצאין אף על הכלאים' ואכלאים בחוה"מ נפקינן **ורמינהו** באחד באדר משמיעין על השקלים (שיהו ישראל מביאין תרומת שקלים בניסן, דכתיב בחדשו לחדשי השנה, חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה) ועל הכלאים, בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים (המוקפין חומה מימות יהושע בן נון **כתבו התוס'** הוי מצי למתני בי"ד בעיירות, אלא תני טו', משום דטו' זמן דברים אחרים הוא כגון ומתקנין את הדרכים) ויוצאין לקווץ את הדרכים, ולתקן הרחובות, ולמוד המקואות (מקואות המים של ארבעים סאה, שחוטטין אותן מן הזבל שנכנס לתוכן כל ימות הגשמים, והאי דלא פריך נמי בגמרא אשאר מתניתין, דתני ומתקנים הדרכים והרחובות בחוה"מ, והכא תנא בחמשה עשר באדר, משום דלאו פירכא הוא, דבדין הוא דמתקנין להו תרי זימני, דכי מתקן בחמשה עשר באדר אתו גשמים ומקלקלי להו, והדרי ומתקני להו בחוה"מ, אבל אכלאים, כיון דעקרו להו לגמרי בחמשה עשר באדר למה לי למיפק בו בחוה"מ, ולהכי קא מיבעיא **התוס' הביאו ירושלמי** שהירושלמי מקשה מציינין על הקברות, ולא כבר ציינו, ומתרץ כגון שירד שטף מים של גשמים ושטפו) ועושין כל צרכי רבים, ומציינין את הקברות, ויוצאין על הכלאים?

רבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא **חד אמר** כאן בבכיר (יוצאים בחמשה עשר באדר) כאן באפיל (בחוה"מ דפסח). **וחד אמר** כאן בזרעים (על התבואה יוצאין בחמשה עשר באדר, שקודמין לירקות) כאן בירקות. **אמר רבי יוחנן** לא שנו (דאין יוצאין עליהן קודם אדר וקודם חוה"מ) אלא שאין ניצן ניכר, אבל ניצן ניכר יוצאין עליהן.

מאי שנא בחוה"מ דנפקינן? **אמר רבי יוחנן** משום שכר פעולה, דמוזלי גבן (כלומר, שיכול לשכור פועלין בזול, לפי שאינן עוסקין במלאכה בחוה"מ **הקשו התוס'** למ"ד (יג.) שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי, ניחא שיכולין ליטול שכרן, אלא למאן דאמר אסור לא ידעינן היכן ישכרו פועלים במועד (**העירו המחרוניס** שכשתלקלק בסוגיא תרלה שמין מי שמוסר **ועיין ברכ"י** סי' תקמ"ה שהמליץ בזה) **ותירצו** ושמא יש לומר דהני דמצות התירו (**הב"י** סי' תקמ"ל פסק כן לגינא)].

אמר רב זביד ואיתימא רב משרשיא שמע מינה (מדעסקינן לשכור פועלים בזול) כי יהבינן להו (שכירות לפועלים דבטלי כלאים) שכר מתרומת הלשכה יהבינן להו [וכל כמה דמצינן לצמצם מעות דהקדש עבדינן **כתבו התוס'** אין להקשות הא אית בהן מעילה, דלב ב"ד מתנה עלייהו, ובכתובות (קו.) איכא מילי טובא שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה] **דאי** סלק"ד מדידהו (דבעל הבית) יהבינן להו, מאי נפקא לן מינייהו, כל כמה דבעו ליתן להו (אמאי יוצאין להכי בחוה"מ משום שכר פעולה, לבטלו בכל זמן, אף על גב דליכא שכר פעולה בזול). **פסק הרמב"ם א.** באחד באדר משמיעין על הכלאים, וכל אדם יוצא לגינתו ולשדהו ומנקין אותו מן הכלאים, ובחמשה עשר בו יוצאים שלוחי בית דין ומסבבים לבדוק כלאים (ב,טו). **ב.** וחוזרין שלוחי בית דין בחוה"מ הפסח לראות האפיל שיצא, וכלאים שהנצו אין ממתינים להן אלא יוצאין עליהן מיד ומפקירין את כל השדה אם יש בה אחד מעשרים וארבעה כלאים (ב,יז). **כתב הרדב"ז** פסק כמ"ד כאן בבכיר כאן באפיל ולא כמ"ד כאן בזרעים כאן בירקות, דאיכא כמה ירקות שקודמין לזרעים.

עד כמה (הוי כלאים דחייב לבטלו)? **אמר רב שמואל בר יצחק** כאותה ששנינו כל סאה שיש בה [**דף ו ע"ב**] רובע (הקב, אחד מעשרים וארבעה בסאה) זרע ממין אחר ימעט [שאם זרע רובע הקב ימעטנו ויעקרנו **כתבו התוס'** שהמשנה בכלאים מדברת לפני שזורע, ומדוקדק כן מהסיפא של המשנה, הובאה (בב"ב צד.) 'ר' יוסי אומר יבור', וזה שייך רק לפני שזורע, שת"ק אומר שאם יש יותר משיעור של 1/24 ימעט, היינו, ידאג שיהיה פחות משיעור 1/24 ואז יזרע, ור' יוסי אומר שבכל גווני יוציא את כל הזרע מהמין האחר. **אמנם בסוגייתנו** מדובר שכבר זרע, ויש לומר שבזה גם ת"ק מודה שצריך לעקור את כל המין האחר (**כתב המהרש"א** ל"ע דלהלכה כב"ב סס מקמע לרבי יוסי נמי לאיירי בנזרע כבר, וכמ"ש בתוס' שם)]. והתניא התקינו שיהו מפקירין כל השדה כולה (ואת אמרת ימעט)? לא קשיא כאן קודם תקנה, כאן לאחר תקנה, **דתניא** בראשונה היו עוקרין

ומשליכין לפני בהמתן, והיו בעלי בתים שמחין שתי שמחות אחת שמנכשין להם שדותיהן (שלוחי בית דין משלהן, דכשנוטלין הכלאים מאליו מתנכש) ואחת שמשליכין לפני בהמתם, התקינו שיהו עוקרין ומשליכין על הדרכים. ועדיין היו שמחין שמחה גדולה שמנכשין שדותיהן, התקינו שיהו מפקירין כל השדה כולה. **פסק הרמב"ם** בראשונה היו עוקרין ומשליכין והיו בעלי בתים שמחים שמנקין להן שדותיהן, התקינו שיהיו מפקירין את כל השדה שימצאו בו כלאים, והוא שימצאו בה מין אחר אחד מארבעה ועשרים, אבל פחות מיכן לא יגעו בה כלאים (ב,טז). **פסק השו"ע** זרע שנתערב בו זרע אחר, אם היה אחד מכ"ד, כגון סאה של חטים שנתערבה בכ"ד סאה של שעורים, הרי זה אסור לזרוע את המעורב עד שימעט את החטים או יוסיף על השעורים, ואם זרע לוקה יו"ד (רצז,ה).

משנה רבי אליעזר בן יעקב אומר מושכין את המים מאילן לאילן (**פירש רש"י** דהוי כשדה בית השלחין, דפסידא יתירא איכא **אבל הנימוקי יוסף מפרש** שאילן דינו כשדה הלבן לגמרי, ומכל מקום התירה משנתנו למשוך המים מאילן לאילן, אפילו כשעומדים הם בבית הבעל, הואיל ואין בפעולה זו טורח כלל, אבל השקאה גמורה אסורה) ובלבד שלא ישקה את כל השדה (שדה בית הבעל). זרעים שלא שתו לפני המועד (שלא היו מלומדין לשתות תמיד לפני המועד) לא ישקם במועד (דהואיל ולא משקה להו תדיר לפני המועד, לא הוי ליה פסידא אי לא משקה להו במועד) וחכמים מתירין בזה ובזה [**פירש רש"י** להשקות את כל השדה כולה, ולהשקות במועד זרעים שלא שתו לפני המועד, והאי חכמים היינו רבי מאיר, דאמר לעיל (ב.) משקין ממנו אפילו שדה בית הבעל **עיין תוס' רא"ש** שהילושלמי מסביר אחרת את מחלוקת ראב"י וחכמים).

אמר רב יהודה (הא דאמר ראב"י 'אבל לא ישקה את השדה כולה') אם היתה שדה מטוננת (לחה תמיד ועתה יבשה) מותר (להשקותה אף על גב דהוה שדה בית הבעל, דכיון דהויא לחה עד השתא, אי לא משקה לה הוי פסידא יתירא). **תניא נמי הכי** כשאמרו אסור להשקותן במועד לא אמרו אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד, אבל זרעים ששתו לפני המועד מותר להשקותן במועד. ואם היתה שדה מטוננת מותר. ואין משקין שדה גריד במועד [יבשה מעולם, שאין צריך להשקותה **תוס' הסבירו** פי' בית הבעל לפי שהוא רגיל להיות יבש **ויש גרסו** 'גריר' (**הסביר בארות המים** ע"י יבשותו גורר אליו הרבה מי גשמים)] וחכמים מתירין בזה ובזה (בשדה גריד, ובזרעים שלא שתו לפני המועד **הסבירו התוס'** המחלוקת בזו הברייתא היא בדיוק כמו המחלוקת במשנה, ות"ק הוא ראב"י של המשנה **עיין תוס' הנא שיש** חולקים).

אמר רבינא שמע מינה (מכך שהתירו חכמים אף במקום דליכא פסידא) האי תרביצא (גינה) שרי לתרבוצי (לזלף עליה מים, השקאה פורתא, אף על גב דליכא פסידא) בחולא דמועדא [**הקשו התוס'** שרבינא פסק כחכמים שמותר להשקות את הגינה בחוה"מ, ולכאו' קיי"ל כראב"י שמשנתו קב ונקי **ועוד קשה** שרבינא בעצמו בדף ד. פסק שאסור להדלות לירקות כדי לייפותן, הרי שכשאין הפסד אסור לטרוח בחוה"מ. **ויש ליישב** שמדובר בהשקאה מועטת, ובזה יתיר ראב"י ופסק כוותיה **או** שבאמת ראב"י אוסר גם בהשקאה וגם בהרבצה, ורבינא פסק כמותו בהשקאה שאסור, אבל בהרבצה פסק כחכמים שמותר (**הסביר נלרות המיס** ולין להקשות לין פוסק לנא כראב"י, כיון שרק לגבי המשנה לאמרנו משנתו קב ונקי, ולא כהבייתא) **ויש מפרשים** שהמחלוקת בברייתא בין ת"ק לחכמים אינה כמו אותה מחלוקת במשנה בין ראב"י לחכמים, שכאן בברייתא המחלוקת בפירות מאוחרים שרוצה להקדימן ת"ק מחשיב זה כהרווחה, וחכמים ס"ל שאינו כהרווחה כיון שיש אנשים שאוהבים פירות מאוחרים שגמורים ובשלים טוב (**יש לתמוה** לין לפשר לומר לכיון שמנשים לוהבים פירות מלוחרים לין זה נקרא הרווחה **תירץ בספר לור** החמה שתוס' מעמידים יסוד, שההשקאה לא נחשבת מלאכה, אלא לא פועל ע"י זה למיחת הפרי, לך לא לינו פועל נחשב כמקלקל ולינה מלאכה) **ור"ח** מבאר ש'תרביצא' אינה גינה אלא 'שדה שאינה זרועה' שאם השקה לפני המועד מותר להשקותה במועד כדי לזורעה אחר המועד, וכראב"י שם"ל שזרעים שהשקום לפני המועד מותר להשקותם במועד. והגמ' הקשתה משדה גריד שאסור לראב"י משום שאינו הפסד אלא הרווחה של פירות מאוחרים שרוצה להקדימם, א"כ גם תרביצא זה הרווחה שרוצה להקדים, והגמ' לא ענתה על קושיא זו ודברי רבינא נדחו. ומהלך זה מורה שהלכה כראב"י] שדה גריד מאי טעמא דאפלא משוי לה חרפא (דליכא פסידא, ואפילו הכי שרי להשקותה כך

ולהשביחה) הכא נמי (בגינה מרביצין ד...) אפלא משוי לה חרפא. **פסק השי"ע** מושכין את המים מאילן לאילן [**מ"ב** פי' שעושין סביב האילן חפירות למלאות אותן מים ותו אין בזה טורח הרבה לעשות חריץ שימשכו בו המים מאילן לאילן (**שעה"ל** והתיקו זה במועד משום למילנות למיין לבית השלחין שלריכין למיס טפי)] ובלבד שלא ישקה את כל השדה, ואם היתה שדה לחה, מותר להשקות את כולה [**מ"ב** בשם הרמב"ם שכיון שהיתה לחה במים מקודם אין בה טורח יותר ע"י ההשקאה (**כתב שעה"ל** ולע עוד, ללעת רש"י לוקא אם נתייבשה, ולז הוי פסילא אם לא יקנה, ולהרמב"ם הוא להפך, לוקא כשעדין לחה שאין בה טורח רב להשקותה)] או"ח (תקלז,ז). **כתב הב"י** פסקו הפוסקים כראב"י. * **ש"ע השמיט** דין של תרביצא ונראה הטעם כיון שהרי"ף והמ"מ בדעת הרמב"ם (יו"ט ה,ג) ס"ל שדברי רבינא נחדו.

תנו רבנן מרביצין שדה לבן (בית הבעל) בשביעית [**כתבו התוס' פירש רש"י** השקאה מועטת (משמע מרש"י דהשקאה מרובה אסור) ונראה שחזר בו ממה שפירש במשנה (**העיר בלחות המיס** ללא נמלא) שבשביעית שרי אפילו השקאה מרובה בבית הבעל. ואני פירשתי במשנה (**העיר בלחות המיס** ללא נמלא) כדפירש רש"י כאן. אבל ק"ל שמא הכא איירי בהשקאה גמורה כמו שנחלקו לגבי מועד ראב"י ורבנן ופלוגתייהו הוי בהשקאה מרובה, ואדרבה נראה לי דמיירי בהשקאה גמורה אלא לגבי שלחין שצריך השקאה נקט משקין וגבי בית הבעל קרוי הרבצה. לכן נראה יותר פירוש רש"י שבמשנה להתיר בשביעית השקאה בבית הבעל] אבל לא במועד. והא תניא מרביצין בין במועד בין בשביעית? אמר רב הונא לא קשיא הא (דקתני אבל לא ישקם במועד) רבי אליעזר בן יעקב (דאמר 'אבל לא ישקה את כל השדה כולה') הא (דתני בין במועד בין בשביעית) רבנן (דמתירין להשקות אפילו כל השדה).

תניא אידך מרביצין שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית (**פירש רש"י** אבל לא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית **יש לשאול** מדוע אסור להשקות לצורך השביעית עצמה, ולצורך מוצאי שביעית מותר **כתב החזו"א הטעם** שכאשר הם יוצאים בשביעית, אסורים הם באכילה כדין ספיחי שביעית **הסביר האג"מ** מלאכת השקאה אינה נחשבת מלאכה מצד עצמה, אלא רק מצד התועלת שבא, לפיכך כל שהתועלת מההשקאה תגיע רק במוצאי שביעית, אין ההשקאה נחשבת מלאכה בשביעית. **אבל ברש"י כת"י כתב** שלצורך יציאת הירקות בשביעית, כל שכן שמותר **הרמב"ן** העמיד הברייתא בשדה הפקר, שלא גזרו בה חכמים איסור ספיחין, ועל כן כשיצאו בשביעית מותרין באכילה).

פסק הרמב"ם משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר שמיטה (א,ח). **המהרי"ק** כתב שמקורו של הרמב"ם ריש פ"ק דמ"ק משקין בית השלחין במועד ובשביעית ובגמרא בשלמא במועד משום פסידא שרו ליה רבנן אלא בשביעית זריעה וחרישה בשביעית מי שריא, ומסיק רבא אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא.

משנה צדין את האישות [**כתבו התוס'** בירושלמי מבואר שהיא חולדה. **רש"י בתהלים** (נה,ט) תירגם טלפ"א בלע"ז **ובאוצר לעזי רש"י** מובא דהוא חפרפרת) ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן כדרכו (שאין צריך לשנות בצידה) במועד ובשביעית (**פירש רש"י** אף על גב דמתקן השדה (**הסביר בהערות הגרי"ש** משמע שעשה סלוק המזיק הוא תקון השדה) **התוס' תמהו** איזה חידוש יש כאן שמותר בשביעית הרי אין זו עבודת קרקע, ומדוע ר' יהודה אוסר לצוד משדה הלבן כדרכו (**תמה הקרן אורה** ולא יתענא מאי קשיא להו ז"ל, הא אמרינן בגמרא כילד כדרכו חופר גומא ותולה בה מצולה וחפירת גומא הוי עבודת קרקע) **ותירצו** שכשצדים את האישות צריך למיסקל אבנים מתוך שדהו. ותנן פ"ג דשביעית יש צורה מיוחדת שצריך לסקל בשביעית **והנימוק"י כתב** שחפירה בקרקע שנצרכת לו להעמדת המצודה יש לאסרה בשביעית, מפני שנראה כחרישה, **וכתב בהגהות תפארת ישראל**, שרש"י ותוס' לא נתנו טעם זה, משום שמצודתו מוכיחה עליו שאינו עושה כן לצורך חרישת הקרקע). **וחכמים אומרים** (**תוס' גורסים** ר' יהודה, וכן מוכח מהגמ') משדה האילן כדרכו (**מפני שהפסד מרובה הוא והקשה המצפה איתן** הרי לקמן (יב) נלמד, שלדעת רבי יהודה, אין היתר לעשות במועד לצורך דבר האבד, אלא על ידי שינוי, ואם כן גם בשדה האילן יהיה צריך שינוי) ומשדה הלבן שלא כדרכו (ואינו יכול לצוד כדרכו בשדה לבן, משום דלא מפסיד כולי האי בשדה לבן). ומקרין את הפירצה במועד (שאם נפלה מקצתה חוזר ומתקנה במועד) ובשביעית בונה כדרכו (מתחילה, אף על גב דמיחזי דעביד נטירותא לפירי).

מאי אישות? **אמר רב יהודה** בריה שאין לה עינים (וחופר בקרקע). **אמר רבא בר ישמעאל,**

ואיתימא רב יימר בר שלמיא מאי קרא (דאישות בריה שאין לה עינים) כמו שבלול (חילזון) תמם (נמס) יהלך (כלומר כשיוצא חוץ מנרתיקו רירות נופלות ממנו, עד שהוא נימוח ומת) **נפל אשת** (כלומר כך אישות נופלות פתאום לארץ ומתים, כאשר) בל חזו שמש.

תנו רבנן צדין את האישות ואת העכברים משדה הלבן ומשדה האילן כדרכו, ומחריבין חורי נמלים, כיצד מחריבין? רשב"ג אומר מביא עפר מחור זה ונותן לתוך חור זה, והן חונקין זה את זה (**פירש רש"י** מפני שמריחין את העפר, ואין מכירין באותו עפר **וז"ל המאירי** 'ונוהגין היו בחורבן זה להביא ממקום הרחוק עפר מחור אחר של נמלים ונמלים עמו ונותן לתוך חור זה וסותם ומתוך שאין הנמלים מתערבים חונקים אלו את אלו עד שיחנקו כלם') **אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי** והוא (זה שאמרו אין מכירין ריח העפר...) דקאי בתרי עברי נהרא (דכיון דאיכא הפסק מים בין הני תרתי חורי נמלים אין מכירים הני בעפר דהני) והוא דליכא גשרא (גשר) והוא דליכא גמלא (שאין לו גשר אלא מנסר אחד) והוא דליכא מצרא (קושרים חבל אחד משני עברי הנהר בשתי יתידות, ואוחזין בו, והולכין על אותו גשר צר, אבל אי איכא חד מהן מכירין הני בחורי דהני) **[דף ז ע"א]** עד כמה (**פירש רש"י** מרוחקין הני תרי חורי נמלים, דכי איכא נהרא ביניהו וליכא גישרא, דאין מכירין הני בחורי דהני **וכ"כ תוס' בפירוש שני. בפירוש ראשון כתבו** דאין מכירין זה את זה אפי' בלא נהר) עד פרסה. רבי יהודה אומר משדה האילן כדרכו ומשדה הלבן שלא כדרכו.

תנו רבנן כיצד כדרכו חופר גומא, ותולה בה מצודה. כיצד שלא כדרכו נועץ שפוד (במקום שהן מצוין) ומכה בקורדום, ומרדה האדמה מתחתיה (וממעך אותן **הרש"ש** דקדק מלשון הרמב"ם, שעל ידי נעיצה זו נעשה גומא בקרקע, ואח"כ תולה עליה המצודה).

תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כשאמרו משדה לבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לעיר, אבל בשדה לבן הסמוכה לשדה האילן אפילו כדרכו, שמא יצאו משדה הלבן ויחריבו את האילנות [**כתבו התוס'** יש להסתפק אם רשב"א הוא דעה שלישית במחלוקת ת"ק ור' יהודה (במשנה לפנינו איתא 'חכמים' במקום ר' יהודה, היינו שת"ק התיר לגדס בין משדה לילן בין משדה לבן כדרכו, ור' יהודה ס"ל משדה הלבן שלא כדרכו, ורשב"א דעה אמצעית, שבשדה לבן הסמוכה לעיר סובר כר' יהודה שלא כדרכו, ומשדה לבן הסמוכה לשדה לילן סובר כת"ק שלגדס כדרכו) או שמא מבאר דברי ת"ק (שכל שאמר שגם משדה לבן לגדס כדרכו, היינו רק בשדה לבן הסמוכה לשדה לילן, אך אם סמוכה לעיר, גם ת"ק מודה שלגדס שלא כדרכו), או שמא מבאר דברי ר' יהודה (שכל מה שאמר שמשדה הלבן לגדס שלא כדרכו זהו רק משדה לבן הסמוכה לעיר, אבל אם סמוכה לשדה, גם ר' יהודה מודה שלגדס כדרכו). ונראה לי דגרסינן בברייתא הכי 'באיזה שדה לבן מתירין חכמים' (היינו שמסביר את ת"ק). ויש ספרים שכתוב בהן 'כשאמרו בשדה לבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לעיר' וקאי על דברי רבי יהודה שחילק בכך). **פסק הש"ע** אישות

ועכברים שמפסידים בשדה אילן מותר לצודן כדרכו, שחופר גומא ותולה בה המצודה, ואפילו בשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן מותר לצודן כדרכו, שיוצאין ממנה ומפסידים האילן, ואם אינה סמוכה לשדה האילן, אין צדין אותן אלא על ידי שינוי שנועץ שפוד בארץ ומנענעו לכאן ולכאן עד שנעשית גומא, ותולה בה המצודה. ויש אומרים שבשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן אינו מותר אלא ע"י שינוי, ואם אינה סמוכה לשדה האילן אסור אפילו ע"י שינוי או"ח (תקלז,יג). **ש"ע בדעת ה'סתם'** פסק כהרי"ף והרא"ש דגרסי שהדעה השניה במשנה היא ר' יהודה, ועוד שרשב"א מסביר דעת ת"ק ולכן פסקו כמותו. **דעת הי"א** פסק הש"ע כהרמב"ם, והב"י כתם שאפשר להסבירו ע"י ב' אופנים. **א.** במשנה גורם חכמים במקום ר' יהודה ופסק כמותם, ורשב"א מסביר את דעתם וגורם בו כך 'כשאמרו בשדה הלבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה הלבן הסמוך לאילנות' **ב.** רשב"א קאי את"ק, ומ"מ מת"ק נשמע לחכמים, היינו, שחכמים נמי אשדה לבן הסמוך לאילנות מהדרי.

איתא במשנה 'ומקרין את הפירצה במועד' כיצד מקרין? **רב יוסף אמר** בהוצא (ענפי דקל דתמרים) ודפנא (מין ענפים) **במתניתא תנא** צר בצרור (מניח אבנים זה על גב זה) ואינו טח בטיט. **אמר רב חסדא** לא שנו (דאמר מתניתין מקרין, אבל אינו בונה כדרכו) אלא כותל הגינה (דליכא פסידא יתירא אי עיילי בה אינשי) אבל כותל החצר בונה כדרכו (דאיכא פסידא יתירא

אי עיילי בה גנבי וגנבי ממוניה). **לימא מסייע ליה** כותל הגוחה (שוחה ונטוי) לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו (דהיינו כותל חצר מסייע ליה לרב חסדא) מפני הסכנה (שלא תפול על הולכי ברשות הרבים)! התם כדקתני טעמא מפני הסכנה.

ואיכא דאמרי ת"ש כותל הגוחה לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה. מפני הסכנה אין, שלא מפני הסכנה לא, לימא תיהוי תיובתיה דרב חסדא? אמר לך רב חסדא התם (במקום סכנה) סותר ובונה, הכא (דקאמר רב חסדא שלא במקום סכנה) בונה (כשהיא סתורה קודם לכן) ולא סותר (במועד). התם (במקום סכנה) נמי ליסתור ולא ליבני (דבבנין ליכא סכנה)? אם כן (דלא בני) מימנע ולא סותר (והוי סכנה).

אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא (כרב חסדא, דגינה אינו בונה במועד כדרכו) דקתני ובשביעית בונה כדרכו. דהיכא, אילימא דחצר צריכא למימר, אלא לאו דגינה ואף על גב דמיחזי כמאן דעביד נטירותא לפירי (ובשביעית בונה כדרכו, אבל במועד אינו בונה כדרכו) שמע מינה (**כתבו התוס'** פסק בתוס' רבינו פרץ דהלכתא הכי דכותל חצר מותר לבנותו ופירש דהיינו דוקא במקום סמוך לרה"ר שיש לו לחוש לגנבים אבל בין חצר לחצר ומשום בני חצר אסור לבנותו כדרכו). **פסק השו"ע** (הלכות חוה"מ) בנין, אפילו כל שהוא, אסור ואם נפרץ גדר גנתו [**הגה** או כותל חצירו שבינו לחבירו (**מ"ב** דליכא למיחש לגנבי אלא משום שאר אנשים שיכנסו שם וליכא כ"כ פסידא לפיכך לא הותר כ"א מעשה הדיוט)] בונהו מעשה הדיוט דהיינו שמניח אבנים זו על זו ואינו טח בטיט (**מ"ב** דהטיחה בטיט הוא מעשה אומן, ודוקא זה שעושה אותה עם מלאכת הגדר, משא"כ להטיח הגג בטיט מעשה הדיוט הוא ושרי לצורך המועד) או גודר אותו בקנים וגומא וכיוצא בהם... אבל כותל חצר הסמוך לרשות הרבים שנפל, בונהו כדרכו (**מ"ב** דעי"ז שהוא סמוך לר"ה איכא פסידא יתירא דעייל שם גנבי, ודבר האבד הוא ולא בעי שינוי, וה"ה בכותל לחצר שבינו לחבירו שנפל אם יש שם אנשים שחשודים על הגנבה, או אם דרים שם עובדי כוכבים מותר לבנותו כדרכו) ואם היה נוטה ליפול, סותרו מפני הסכנה ובונה כדרכו (**הגה** ואפילו אינו נוטה רק לחצר או למבוי, מותר לסתרו מפני הסכנה ולחזור ולבנותו, וכן בשאר דברים דאיכא למיחש לסכנה, בונה וסותרו כדרכו) או"ח (תקמ,א). **לומדים מכאן שבדבר האבד מותר אפי' מעשה אומן, אך אם ההפסד מועט, מותר רק מעשה הדיוט.**

משנה רבי מאיר אומר רואין את הנגעים להקל (כלומר, רואה הכהן נגע צרעת במועד לטהר. ודוקא בחוה"מ, אבל ביו"ט עצמו, אין רואין אפילו להקל, שראית הנגע נחשבת כעשית דין, שאסורה משום שבות בשבת ויו"ט) אבל לא להחמיר (שאם רואה הכהן שהוא טמא אינו אומר כלום, שאם מטמאו נמצא מצערו במועד, ורחמנא אמר ושמחת בחגך) וחכמים אומרים לא להקל ולא להחמיר [לפי פשוטו, חכמים שנזכרו במשנתנו הם רבי יוסי דלקמן, אמנם המ"מ בדעת הרמב"ם יו"ט (ז,טז) הסביר שהם ב' דעות].

הקדמה להמשך הסוגיא, כתוב בתורה 'נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן', הכהן רואה את הנגע, ופעמים שמטמאהו מיד כשיש בנגע סימני טומאה, והרי הוא מצורע מוחלט. ופעמים, שמסגירו הכהן שבעה ימים פעם או פעמים כדי לידע אם ייראו בו סימני טומאה, ואחר כך מחליטו או מטהרו, ואותם ימים שהוא מוסגר בהם נקראים **'ימי הסגרו'**. אותם ימים מעת שטימאהו הכהן והחליטו ועד שנרפא נגע הצרעת מן הצרוע, הם הנקראים **'ימי חלוטו' או 'ימי גמרו'**. משנרפא הנגע, מביא המצורע שתי צפרים, האחת נשחטת על מים חיים. ובמים המעורבים בדמה של הציפור השחוטה, טובל הכהן את הציפור החיה, יחד עם עץ ארז ושני תולעת ואזוב. ומזה מהמים על המצורע. והצפור החיה משולחת על פני השדה, ומגלח המצורע את כל שערו ואחר כך טובל במקוה, וסופר שבעה ימים בהם הוא יושב מחוץ לאהלו, והם הנקראים **'ימי ספרו'**. וביום השביעי מגלח שנית, ואחר כך טובל, וביום השמיני מביא את קרבנותיו.

תניא רבי מאיר אומר רואין את הנגעים להקל, אבל לא להחמיר. רבי יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר, שאם אתה נזקק לו להקל, נזקק לו אף להחמיר (כלומר מאחר שרואהו הכהן אומר, בין הוא טמא בין הוא טהור). **אמר רבי** נראין דברי רבי מאיר במוסגר שרואין ודברי רבי יוסי במוחלט.

אמר רבא בטהור כולי עלמא לא פליגי דלא חזו ליה, בהסגר ראשון דכולי עלמא לא פליגי

דחזי ליה [**פירש רש"י** שאם מטהר ליה משמח ליה, אי לא מטהר ליה לא מטמא ליה יותר מדמעיקרא, אלא מסגר ליה פעם שניה. **הקשו התוס'** וקשה דלמא פשה הנגע ויהיה טמא מוחלט **ותירצו** בהסגר ראשון לכל הדעות רואים במועד, כיון שגם ר' יוסי מודה שיכול לשתוק, כיון שדורש מהפסוק 'לטהרו או לטמאו' מתי שיש לו רק שתי אפשרויות או לטהר או לטמא, בהסגר ראשון כיון שיש אפשרות שלישית, להמשיך את המצב קיים, א"כ הפסוק לא נאמר על הסגר ראשון **אמנם כתבו התוס' שזה דחוק. אלא העיקר לפרש** 'הסגר ראשון' הכוונה בתחילת הסגר ראשון (נ"ע שהרי תחילת הסגר לשון זה תחילת דברי רבא 'דטהור כ"ע לא פליגי' ובאמת הריטב"א לא גרס משפט זה) שרואים את הנגע ואם יהיה טהור יטהרנו וישמח, ואם יהיה טמא לא יאמר לו דבר, שהרי לא שייך בזה 'לטהרו או לטמאו' (**השפת אמת והרש"ש** בישלו שלא שייך 'לטהרו' לטמאו' אלא שהוא מוסגר, שעומד בין טומאה לטהרה, אבל אם לא הוסגר עדיין לא שייך לשון 'לטהרו' שהוא כבר טהור **המשנה למלך הסביר** שכיון שעדיין לא הסגיר אותו יכול לשתוק, דהוי כאילו לא ראה את הנגע כלל) בהסגר שני הכוונה בתחילת הסגר שני, וה"ה בסוף הסגר שני] כי פליגי [**דף ז ע"ב**] בהסגר שני (דאי מטמא ליה מחליט ליה בטומאה חמורה, ומצער ליה). מר (רבי מאיר, דאמר רואה להקל, לטהר אבל לא לטמא) סבר בכהן תליא מילתא (דאי מטמא ליה הוי טמא, ואי לא בעי מטמא ליה לא הוי טמא, ולהכי חזי ליה להקל אבל לא להחמיר, דאי חזי ליה דהוי טמא לא לימא ליה כלום, ולא הוי טמא) אי טהור אמר ליה טהור, ואי טמא שתיק. ומר (רבי יוסי) סבר לטהרו או לטמאו כתיב (דכי חזי ליה כהן דטמא לא מצי למשתק, ודלמא הוי טמא, ונמצא מצערו שמטמאו במועד).

נביא קצת הקדמות שהביא המל"מ (יו"ט ז,טז) **כדי לבאר סוגיא זו.** והנה אליבא דרש"י המוסגר אסור בתשמיש המטה, והמוחלט מותר, ובימי ספרו אסור. ועוד ס"ל לרש"י דמוסגר אינו משתלח חוץ לשלש מחנות, ומוחלט משתלח, ובימי ספרו מותר ליכנס תוך המחנה. ופי' צוותא דעלמא אליבא דרש"י הוא כניסתו לתוך המחנה וצוותא דאשתו הוא מה שמותר בתשמיש המטה. **ועוד תדע** דפלוגתא דר"מ ור' יוסי הוא בין בהסגר שני בין במוחלט, ור"מ ס"ל דאי בעי כהן לשתוק כשיראה סימן טומאה הרשות בידו וגם ס"ל דלכולי עלמא צוותא דעלמא ניחא ליה מצוותא דאשתו. ור"י פליג עליה דר"מ בתרתי, חדא דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה, ועוד דלא פסיקא ליה מלתא אי צוותא דעלמא עדיף אי צוותא דאשתו עדיף, ואית ליה דאיכא מאן דניחא ליה בצוותא דעלמא מצוותא דאשתו ואיכא מאן דניחא ליה בצוותא דאשתו מצוותא דעלמא. ורבי ס"ל כר' יוסי בחדא דהיינו שהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה, אך במאי דלא פסיק ליה לר' יוסי פליג עליה רבי ופסיקא ליה. אלא שנחלקו אליבא דרבי מאי פסיקא ליה איכא מ"ד דלרבי צוותא דעלמא עדיפא ליה ואיכא מ"ד דצוותא דאשתו עדיפא ליה **התוס' הקשו על רש"י קושיות חזקות** אם במה שפירש דמוסגר אסור בתשמיש ומוחלט מותר, גם מה שפירש דמוסגר משתלח חוץ לשלש מחנות. ע"כ מכח קושיות אלו דחו פירש"י ופירשו פירוש אחר בסוגיא דפירוש צוותא דעלמא הוא פריעה ופרימה שהוא מוזהר בהם כשהוא מוחלט וגם טמא טמא יקרא ופורש מבני אדם בימי חלוטו וכשהוא מוסגר אינו מוזהר בכל זה. אבל לענין אחר אין חילוק בין מוסגר למוחלט דלענין תשמיש מוסגר ומוחלט שרו ואי לענין שילוח מוסגר ומוחלט משתלחים חוץ למחנה.

אמר מר אמר רבי נראין דברי רבי יוסי במוחלט ודברי רבי מאיר במוסגר. והתניא **איפכא** (נראין דברי רבי מאיר במוחלט, דברי רבי יוסי במוסגר) **תנאי היא אליבא דרבי, מר** (דאמר נראין דברי רבי מאיר, שרואין במוסגר) **סבר צוותא דאשתו עדיפא ליה** (ולהכי חזי ליה במועד בהסגר שני, דאי מטהרו משמחו, ואפילו מטמא ליה ומחליט ליה ומשדר ליה חוץ משלשה מחנות, ולית ליה צוותא דאינשי דעלמא אפילו הכי לית ליה צערא, דהא אית ליה צוותא דאשתו, ומותר הוא באשתו להתיחד עמה בימי חלוטו. ודברי רבי יוסי במוחלט, דאפילו מטהר ליה, דאף על גב דשרי ליה למחנה ישראל אית ליה צערא, דלית ליה צוותא דאשתו, דאסור הוא, דכיון דמטהר ליה מחלוטו מיבעי ליה למימני שבע ימי ספירו, ובימי ספירו אסור בתשמיש המטה, דכתיב וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים ואהלו זו אשתו, דכתיב שובו לכם לאהליכם) **ומר** (האי תנא דאמר אמר רבי נראין דברי רבי מאיר במוחלט) **סבר צוותא דעלמא עדיף ליה** (ולהכי חזי בימי חלוטו, דאי מטמאו לא מטמא יותר מדמעיקרא, ואי מטהרו משמחו, דאית ליה צוותא דעלמא, אף על גב דאסור בתשמיש המטה צוותא דעלמא עדיף ליה, ודברי רבי יוסי במוסגר דלא חזי ליה דלמא מטמא ליה חוץ לשלשה מחנות, ולית ליה צוותא דעלמא, ומצער ליה. **כתבו התוס'** רש"י (מובא בכת"י) שכתב שהמוסגר אסור בתשמיש המיטה **לא נדע** מנין לו (**התוס' רא"ש** כתב שהליטמוד בזה הוא, כיון שכתוב 'והסגיר את הנגע שבעת ימים' הרי שליך להיות סגור בבית ואין לאדם להיכנס אליו, ובכלל זה אשתו) דהא תנן (מגילה ה:) אין בין מוסגר למוחלט אלא פריעה ופרימה, משמע דלענין תשמיש המטה שוין דלמאן דאמר מוחלט מותר כל שכן דמוסגר מותר (**כתב הפורת יוסף** יש לחות שהמשנה כתבה רק את הקולות,

שהמוסגר קל מהמוחלט לעניין פריעה ופריעה בלבד, אבל מה שהוא חמור לא כתבה המשנה, ויתכן שהוא חמור בזה שנאסר בתשמיש המיטה), ולמ"ד דמוחלט אסור (מחמת ק"ו מימי ספירו), ה"ה מוסגר יש לו ק"ו זה, שאינו קל יותר מימי ספירו. **עוד כתבו** מה שפירש בקונטרס דמוסגר אינו משתלח חוץ לג' מחנות מזה חזר בו, דהא במגילה (ח:) קאמר הא לענין שילוח המוסגר והמוחלט שוין, א"כ גם הוא משתלח חוץ לג' מחנות, **לפי"ז קשה** מאי שייך צוותא דאשתו וצוותא דעלמא במוסגר ובמוחלט בשלמא צוותא דעלמא יש ליישב שהוא צריך פריעה ופרימה כשהוא מוחלט וטמא טמא יקרא ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגירו, אבל לתשמיש שניהן שוין **ע"כ נראה** דהא דקאמר מר סבר צוותא דעלמא ניחא ליה ומר סבר צוותא דאשתו עדיף אמוחלט קאי **וה"פ** 'נראין דברי ר' מאיר במוחלט דרואין' דאי מטמא ליה תחילה נמי טמא הוה, ואי מטהר ליה מאי אפסדיה, דצוותא דאשתו אינו חושש דצוותא דעלמא עדיפא ליה. 'ונראין דברי ר' יוסי במוסגר' דמטמא ליה ופסיד צוותא דעלמא שיהיה טעון פריעה ופרימה וטמא טמא יקרא וצריך לפרוש מבני אדם וגם יפסיד שיצטער שעד עתה היה מצפה להיות טהור ואין מצפה עתה ליטהר **ותנא אחרינא סבר צוותא דאשתו ניחא ליה והכי פירושו** 'נראין דברי ר' מאיר דרואין במוסגר' דאי מטמא ליה לא יפסיד דשניהן מוסגר ומוחלט דינם שוה חוץ מפריעה ופרימה ובהך הפסד אינו חושש אפי' קרינא ליה הפסד שאדרבה מעדיף את צוותא דאשתו שיותר בה כעת, אבל מוחלט אין רואין דאי מטהר ליה יפסיד צוותא דאשתו דקסבר צוותא דאשתו עדיפא ליה מצוותא דעלמא **אך קצת קשה** מדוע אמר רבי 'נראים דברי ר"מ' הרי ר"מ לא סובר כלל שהכהן חייב לומר, והרי רבי סובר שלא יכול לשתוק, והיה צריך לומר 'נראין ואין נראין דברי ר' יוסי').

למימרא דמוחלט מותר בתשמיש המטה? אין, **והתניא** (בימי ספירו של המצורע) **וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים** שיהא אסור בתשמיש המטה, ואין אהלו אלא אשתו, שנאמר לך אמר להם שובו לכם לאהליכם. **רבי יהודה אומר** (בת"כ רבי אומר) **שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ**, ימי **ספירו** (אסור בתשמיש המטה) **ולא ימי חלוטו** (שבהם מותר בתשמיש המיטה) **רבי יוסי ברבי יהודה אומר שבעה ימי ספירו**, קל וחומר לימי חלוטו (א"כ לר' יהודה המוחלט מותר בתשמיש המיטה).

(המשך הברייתא) **ואמר רבי חייא** דנתי לפני רבי לימדתנו רבינו, יותם לא היה לו לעוזיהו אלא בימי חלוטו [כלומר, לא נתעברה אמו דיותם אלא בימי חלוטו דעוזיהו, דעוזיהו היה מצורע, ולא נזקק לאשתו בימי ספירו אלא בימי חלוטו **כתבו התוס'** פירש הר"ר קלונימוס דכתיב (ישעיה ז,ח) וּבְעוֹד שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם (מלכות אפרים תשבר וילכו בגולה) והיינו מנבואת עמוס 'וישראל גלה יגלה מעל אדמתו', וזה היה שנתיים לפני שנצטרע עוזיהו כמ"ש דִּבְרֵי עָמוֹס שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרַעַשׁ (שרעשו העליונים לשרפו, והתחתונים לבולעו משום שרצה להקטיר על המזבח אע"פ שלא היה כהן) עוזיהו היה מצורע כ"ה שנים, ואחריו מלך יותם ט"ז שנה, ואחריו אחז ט"ז שנים, ובשנת ו' לחזקיה בן אחז גלו ישראל עם מלכם הושע בן אלה, ויותם היה בן כ"ה שנה שמלך, א"כ אמו נתעברה בימי חלוטו. **מכל מקום** אין ר' יוסי בר' יהודה מוקשה די"ל דנתנגע בסוף השנה ועיבורו היתה בתחילת השנה) אמר לו אף אני כך אמרתי.

במאי קמיפלגי? רבי יוסי ברבי יהודה סבר גלי רחמנא (שמצורע אסור בתשמיש) בימי ספירו, וכל שכן בימי חלוטו (כיון שאז הוא עיקר צרעתו, ואילו ימי ספירו הם כבר שלב לטהרתו). ומר (רבי) סבר מאי דגלי גלי, ומאי דלא גלי לא גלי [**כתבו התוס'** יש מקשין למה אין רבי דורש ק"ו, הא אדם דן ק"ו מעצמו **ושמא** יש שם פירכא (**הסכיר השפת אמת** ימי ספירו שיש להם קצבה ז' ימים החמירה בהם תורה, משא"כ ימי חלוטו שאין להם קצבה) **או** שמא מצורע חידוש הוא, ואין לך בו אלא חידושו **או** שדורש מהכתוב 'שבעת ימים' דדוקא ימי ספירו ולא ימי חלוטו שאינם דווקא ז' ימים].

למימרא דבכהן תליא מילתא (פריך בין לרבי מאיר בין לרבי יוסי, דרבי מאיר אומר בהדיא אי טמא שתיק, ורבי יוסי קאמר אין רואין כלל, מכלל דרבי יוסי סבר, אי לא בעי, לא חזי ליה, ולא הוי טמא)? אין, והתניא וביום הראות בו יש יום שאתה רואה בו, ויש יום שאי אתה רואה בו, מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו שבעה ימי המשתה [דלא חזי ליה, דלמא מטמא ליה, **הקשו התוס'** תימה לר"מ למה אינו רואה להקל, א"כ שיבוא לראות את החתן, ויטהרנו על הצד שהוא טהור (**כתב השפת אמת** וי"ל דעיקר הדבר הוא שאינו מחויב לראות בכשון הברייתא נותנין לו כו' דמשמע להקילו עליו, ואה"נ אם רואה לראות רק להקל הרשות בידו תיכף הראשון לציון ונראה דר"מ דקסבר רואין להקל היינו בהיכא דעל ידי ראיה אפשר לירחיק ממנו טומאה אבל בהיכא דטהור הוא מה הנאה יש לו שיראנו הכהן הגם שיאמר לו טהור אתה) **ועוד** למאי דפי' רבינו יצחק דלכולי עלמא בתחילת הסגר רואין להקל לעולם יכול לראות החתן והאדם ברגל,

ולטהרנו על הצד שהוא טהור **ועוד קשה** מדוע אומרת התורה 'וּפִנּוּ אֶת־הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לְרְאוֹת אֶת־הַנָּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־אֲשֶׁר בַּבַּיִת' הרי יכול הכהן לבוא לפני הפינוי, ולפסוק שהוא טהור על הצד שהוא טהור (**טל חיים** מתרץ את כל הג' קושיות שעליף שלא יכול הכהן, שאם יכול שמא יכסילנו לשונו וימר 'טמא')] לו ולביתו ולכסותו (אם נראה הנגע בכסותו). וכן ברגל, נותנין לו שבעת ימי הרגל **דברי רבי יהודה. רבי אומר** אינו צריך, הרי הוא אומר וצוה הכהן ופנו את הבית, אם ממתינים לו לדבר הרשות (שאין מטמאין עד שמפנה כל הכלים שבבית, וילפינן מינה דבטומאה דבגופיה נמי ממתין לדבר הרשות) כל שכן לדבר מצוה [כגון חתן וברגל בסוגיתנו מפורש, שפינוי זה שאמרה תורה יסודו הוא, כדי למנוע הפסד ממון על ידי טומאת הכלים. **וכתב המשנה למלך** (טו"צ יד,ד) שאם כן, אין הפינוי מעכב בראית הנגע, ואם ירצה להכנים עצמו בספק איבוד ממון, הרשות בידו. **אבל בפירוש הראב"ד לתו"כ** (מצורע ה ה,יא) כתב, שגזירת הכתוב הוא, להצריך פינוי בראית הנגע, ואין הדבר תלוי ברצונו כלל, ועל כן סובר ר"ש (נגעים יב,ה) שאפילו דברים שאינם נטמאים בבית המנוגע, מחוייב לפנותם].

מאי בינייהו (בין רבי לר' יהודה)? **אמר אביי** משמעות דורשין איכא בינייהו [**פירש רש"י** דמר דריש מהאי קרא, ומר דריש מהאי קרא. **הסבירו התוס' רבי שדורש** מ'ופינו את הבית', יסביר ד'וביום' לומדים שרואים נגעים ביום ולא בלילה, ומהאות 'ו' של 'וביום' לא דורשים שום דבר. **ור' יהודה שדורש** מ'וביום הראות בו' יתכן שדורש מ'ופינו את הבית' שיש לפנות אפי' חבילי קש ועצים שאינם מקבלים טומאה (**הסביל רע"ב** כיון לכתיב 'ולא יטמא כל אשר בבית' תיבת 'כל' באה לרבות שאף שהם אינם מקבלים טומאה, בבית המנוגע כן נטמאים)] **ורבא אמר** דבר הרשות איכא בינייהו (**פירש רש"י** רבי יהודה דמפיק מ'ביום הראות בו' לומדים על חתן ורגל שהם מצוה, ממתינין לו, אבל לדבר הרשות אין ממתינין לו בטומאה דגופיה, ורבי סבר דבדבר רשות נמי ממתינין לו, כדאמרינן לעיל דרבי יליף טומאה דגופיה להמתין לו מטומאה דביתו **כ"כ התוס' בפרוש ראשון. בפרוש שני** [החזו"א כתב לגרוס ויש לפרש) ביארו שהמחלוקת היא בצרעת הבית האם ממתינים לפינוי שאר דברי הרשות הדומים לחבילי קש ותבן, או שהחידוש הוא ואין ללמוד ממנו (יש מריכות בחחרונים בזה, ע"ש)].

(מבארת עתה הגמרא למה לא יליף כל אחד מקרא דחבריה) ורבי יהודה מהתם (צרעת הבית) לא גמרינן, דחידוש הוא (ומחידוש לא ילפינן) [**דף ח ע"א**] דהא עצים (פשוטי כלי עץ) ואבנים (כלי אבנים) בעלמא, לא מטמאו (לא מקבלי טומאה) והכא מטמאו [**תוס'** (עפ"י החזו"א) שיש ב' ביאורים בקטע זה **א.** החידוש בנגעי בתים הוא מה שעצי הבית ואבניו מקבלים טומאה, אע"פ שבמקום אחר אין כלי אבנים ופשוטי כלי עץ מקבלים טומאה. והוא הדין שיש חידוש בזה שהם מקבלים טומאה בעודם מחוברים לקרקע. **ב.** החידוש הוא מה שעצים ואבנים הנמצאים באויר הבית נטמאים, אף שבעלמא לא מקבלים טומאה כדעת רבי יהודה, בנגעים (יב,ה). **וביאר החזו"א** בכונתם, שדין זה שדברים אלו נטמאים באויר הבית, אינו אלא בשעת ראיה ראשונה, אבל לאחר מיכן, כל זמן שהבית עומד בטומאתו, אין נטמאים בו אלא כלים המקבלים שאר טומאות] ורבי אמר אצטריך (כלומר, אף על גב דיליף טומאה דגופיה מטומאה דלאו גופיה לדבר הרשות מוצוה הכהן, איצטריך ביום הראות בו) דאי כתב רחמנא וביום הראות בו הוה אמינא לדבר מצוה אין, לדבר הרשות לא. כתב רחמנא וצוה הכהן. ואי כתב רחמנא וצוה הכהן הוה אמינא הני אין, דלאו טומאה דגופיה, אבל טומאה דגופיה אימא מיחזא חזיא ליה (דלא יליף טומאה דגופיה מטומאה דלאו גופיה לדבר הרשות מוצוה הכהן דהוה אמינא חידוש הוא) צריכא (ביום הראות דהיינו טומאה דגופיה, דממתינין לו לדבר מצוה, והואיל ואשכחן דממתינין לו לטומאה דגופיה מיהא לדבר מצוה אית ליה נמי כח למילף מוצוה הכהן דממתינין לטומאה דגופיה לדבר הרשות נמי, אף על גב דחידוש הוא).

אמר מר 'יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו' מאי משמע? **אמר אביי** אם כן ליכתוב רחמנא ביום, מאי וֶביום שמע מינה יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו (**הקשו התוס'** מוכח דר' יהודה דריש וי"ו וכן מוכח בסנהדרין (יד.) גבי ושופטיך ובב"מ (כז.) גבי ומצאת, וכיון דר' יהודה דריש וי"ו מאי טעמא רבא חולק על לימודו של אביי **ושמא** רבא קאמר אפילו לא דריש ר' יהודה וי"ו, הכא להאי דרשה יש ליישבה) **רבא אמר** כולה קרא יתירא הוא (כלומר, כולה תיבה ד'וביום' קרא יתירא) דאם כן לכתוב רחמנא 'ובהראות', מאי 'וביום' שמע מינה יש יום

שאתה רואה בו, ויש יום שאי אתה רואה בו. ואביי ההוא (ביום) מיבעי ליה ביום ולא בלילה. ורבא, ביום ולא בלילה מנא ליה? נפקא ליה מלכל מראה עיני הכהן. ואביי ההוא מיבעי ליה למעוטי סומא באחת מעיניו (שאינו ראוי לראות נגעים). ורבא נמי מיבעי ליה להכי? אין, הכי נמי. ואלא ביום ולא בלילה מנא ליה? נפקא ליה מכנגע נראה לי בבית, לי ולא לאורי [שאין צריך לאור הנר, דהיינו ביום, ובההוא שעתא נמי ובא הכהן אלמא דאין רואין אלא ביום **הקשו התוס'** שהרי לעיל ביאר רבא לשיטת רבי יהודה, שאין ללמוד מצרעת הבית כיון שהוא חידוש, א"כ איך כאן לומד ממנה? **ויש ליישב א.** (עפ"י המזו"ל) כוונת התוס' לתירוץ השני שהובא בתוס' למעלה שהחידוש הוא שעצים ואבנים הנמצאים בבית המנוגע שאף שבד"כ לא מקבלים טומאה בבית המנוגע מקבלים טומאה ולכן צריך לפנותם, ודווקא בזה יש חידוש. **ב.** כיוון שהלימוד שלומדים מכאן הוא לא מגדרי 'בית' אלא מגדרי 'ראיית נגע' אפשר ללמוד גם לדברים אחרים. **עוד הקשו** תימה דהכא משמע דרבא ממעט לילה מהאי קרא, ובסנהדרין (לד:) מייתי קרא וביום הראות בו והיינו כאביי דהכא **וי"ל** דאורחיה דהש"ס לאתויי דרשות הפשוטים יותר, ומביאים הרבה ראיות לכך. **אך קשה** על מה שכתבנו שבמסכת סנהדרין נקטה את הדרשה הפשוטה יותר, א"כ איך לומדים שם שאין גומרים את הדין אלא ביום מנגעים, אם בנגעים הלימוד האמיתי הוא 'מכנגע נראה לי', זהו כתחילת דין, ואנו רוצים ללמוד לגמר דין, וזה מתאים רק לפסוק 'וביום הראות בו' (**תירץ ה'ברך משה'** שלגמר דין מי"ל פסוק, שהרי כתוב בפרשה 'וביום הנחילו את בניו', מ"כ הפסוק 'כנגע נראה לי בבית' אם אינו עניין לתחילת דין, תנהו עניין לגמר דין)] **ואביי, אי מהתם הוה אמינא הני מילי טומאה דלאו דגופיה, אבל טומאה דגופיה אפילו לאורו נמי, קא משמע לן** (וביום הראות בו דבו היינו טומאה דגופיה). **פסק הרמב"ם א.** אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל יו"ט (ז,טז). **כתב המ"מ** משמע בסוגיה דמ"ק שאם חל שביעי של הסגר ראשון בחוה"מ דחזי ליה ורבינו כתב משנה כפשטה, ואפשר שהוא סובר דאליבא דחכמים דמתניתין אין רואין כלל. **ב.** המצורע המוחלט... והרי הוא מותר... בתשמיש המטה טו"צ (י,ו). **כתב הכס"מ** פסק רבינו כמ"ד מותר משום דרבי ור' חייא סברי כוותיה, ומתני' דפירקא בתרא דנגעים הכי משמע. **ג.** חתן שנראה בו נגע נותנין לו כל שבעת ימי המשתה, וכן אם נראה בבגדיו או בביתו אין רואין אותן עד

לאחר המשתה, וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל שנאמר וצוה הכהן ופנו את הבית וגו' אם המתינה תורה לדבר הרשות שלא יטמאו כליו קל וחומר לדבר מצוה טו"צ (ט,ח). **הרמב"ם נקט את דברי רבי** שלמד מצרעת הבית. **הקשה המשנה למלך** שהרמב"ם היה צריך לבאר שגם לדבר הרשות ממתינין שכ"פ רבא, ואף אביי שאמר משמעות דורשין ס"ל הכי **ערוך השולחן העתיד** סי' צג סעי' טז כתב שהרמב"ם פוסק כר' יהודה שמה שאמרינו 'הלכה כרבי מהבירו', מ'הבירו' ולא מרבו ולכן כתב דלא ממתינים לדבר הרשות (צל"ע הרי נקט הרמב"ם טעמו של רבי) **וע"ע** לשון לציון מו"ק ח. **ד.** אין רואין את הנגעים אלא ביום בין להסגיר בין להחליט בין לפטור, שהרי בכל הענין הוא אומר ביום וביום טו"צ (ט,ו). **ה.** בעלי מומין כשירים לראיית נגעים ובלבד שלא יהיה סומא ואפילו באחת מעיניו טו"צ (ט,ה).

משנה ועוד אמר רבי מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואמו (ומוליכן למקום אחר לקוברן בקברות אבותם) מפני ששמחה היא לו (שקוברן בקברי אבותיו, ולא מצטער במועד) **רבי יוסי אומר** (לא ילקט, מפני ש...) אֲבֵל הוא לו. לא יעורר אדם על מתו (אם מת לו מת חדש או חדשים קודם המועד לא יערער, מפרש בגמרא שלא ישכור ספדן לחזור על קרוביו לומר 'בכו עמי כל מרי נפש') ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום (**פירש רש"י** שאם מת לו מת בתוך שלשים יום לפני הרגל לא ישכור ספדן להספידו, ושלשים יום קאי גם על 'לא יעורר' וגם על 'לא יספידנו' **אבל בירושלמי מבואר** שעל מת חדש, שמת בתוך שלשים יום שקודם הרגל, מותר להספיד, ובזה השמיענו התנא, שאע"פ שהותר לו להספידו, מכל מקום אסור לו לכלול ולהספיד בהספד זה גם על מת ישן **וכ"כ הרמב"ם והרמב"ן**).

ורמינהו המלקט עצמות אביו ואמו (**הריטב"א פירש** שדין זה נוהג רק באביו ואמו מפני כבודם, אבל לא על שאר קרובים, **אמנם הרמב"ם והרמב"ן** ס"ל שנוהג גם בשאר קרובים) הרי זה מתאבל עליהם כל היום (וקשיא לרבי מאיר, דאמר מפני ששמחה היא לו) ולערב אין מתאבל עליהן. **ואמר רב חסדא** (**כתבו התוס'** הקושיא טובה גם אילולא דברי רב חסדא אלא כך רגילות הש"ס אגב גררא להביא פירוש הברייתא) אפילו צרורין לו בסדינו (**פירש רש"י**

שאינו מלקטן, ואינו רואה אותן הרי זה מתאבל כל זמן שלא נקברו **וכן הסביר התוס'. אמנם כתבו פירוש יותר מסתבר** דרב חסדא קאי על הסיפא, והיינו, שאף שהעצמות עמו ולא נקברו פטור מלהתאבל אחרי היום הראשון)? **אמר אביי** אימא, מפני ששמחת הרגל עליו (כלומר, הרבה הוא עוסק בשמחת הרגל ואינו מצטער במלקט עצמות אביו ואמו **כתבו התוס'** שיכלה הגמ' לתרץ תרוץ אחר שהברייתא כר' יוסי דאמר במשנה אבל הוא לו).

איתא במשנה 'ולא יערער על מתו'. מאי לא יערער על מתו? **אמר רב** כד הדר ספדנא במערבא אמרי יבכון עמיה כל מרירי ליבא (יבכו עמו כל אלו שיש להם מרירות בלבם על מות המת).

איתא במשנה 'קודם הרגל שלשים יום' מאי שנא שלשים יום? **אמר רב** מעשה באדם אחד שכינס מעות (כלומר, שהיו לו מעות מזומנין לצורך) לעלות לרגל, ובא ספדן ועמד על פתח ביתו, ונטלתן אשתו ונתנתן לו, ונמנע ולא עלה. באותה שעה אמרו לא יעורר על מתו, ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום. **ושמואל אמר** [**דף ח ע"ב**] לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום [כלומר, כיון דמת אין משתכח מן הלב שלשים יום, אם מספידו פחות משלשים יום לפני הרגל אתי למספד ברגל, דעדיין לא שכחו **כתב בהערות הגריש"א** והגם דאיתא (ברכות נח:) דמשתכח אחר יב' חודש, צ"ל דיש בזה כמה דרגות] מאי בינייהו? **איכא בינייהו** דקעביד בחנם (לרב דאמר משום מעות שזימן לרגל, כיון דספדן עביד בחנם שפיר דמי, ולשמואל דאמר לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום, בחנם נמי אסור. **כתבו התוס'** ונראה דהלכה כרב באיסורי שבחינם מותר, ואפילו לשמואל י"ל דלא אסירי אלא ע"י ספדנא אבל הוא עצמו שרי, כי ע"י הצעקה פורק צערו מעליו). **פסק הש"ע א.** אין מלקטין עצמות אביו במועד, ואין צריך לומר עצמות שאר קרובים יו"ד (תג,ד). פסק כר' יוסי שהלכה כמותו מר"מ. **ב.** כל ל' יום לפני המועד אסור להספיד על המת שמת לו לפני שלשים יום קודם המועד [**מ"ב** שאין המת משתכח מן הלב עד אחר שלשים יום, ואי יספידו פחות מל' יום לפני הרגל יבוא עי"ז לבכות ולהצטער ברגל דעדיין לא שכחו, ואפילו אם המספיד אינו נוטל שכר עבור זה רק בחנם לשם מצוה ג"כ אסור (**שעה"ל** ט"ז, והיינו, לדעת שמואל לפסקו כמה לשונים כותיה. וכאמת לפי מה להביא בבית יוסף בשם הרמב"ן ולף הוא מודה במת תוך ל' לרגל שמותר להספידו אף לסבר לטעם המשנה הוא כרב, אין לאיה מהשולחן ערוך לפסק כשמואל... אכן באמת רוב לשונים פסקו כשמואל, הלא המה הרמב"ם והראב"ד והסמ"ג והרא"ש והריטב"א [והגמוקי יוסף העתיק גם כן דברי הראב"ד] ובאשכול משמע גם כן שמדד להורות כשמואל, והפוסקים כרב הוא רק הרי"ץ בן גיאות והתוספות והרמב"ן והרשב"א) ואין נ"מ בין אם המספיד הוא אדם אחר או אחד מן האנשים שמוטל עליו אבילותיו (כך הסביר פמ"ג את שתמות הש"ע ולא כהתוס') **ואפילו אם** יש לו הספד בלא זה, כגון שמת לו מת בתוך ל' שמותר לספדו אפילו מת ערב הרגל, אסור להספיד עמו על המת שמת לפני שלשים יום קודם המועד. או"ח (תקמז,ג). **ג.** המלקט עצמות אביו, או של שאר קרובים שמתאבלים עליהם, מתאבל עליהם כל היום כולו בכל הדברים הנוהגים באבל, בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ורחיצה וסיכה, ולערב אין מתאבל עליהם, אפילו צרורים לו בסדינו יו"ד (תג,א) **פסק כהרמב"ם והרמב"ן** שדין ליקוט נוהג בכל הקרובים. **עוד פסק** 'שאפי' צרורין לו בסדינו' בא להקל כתוס', שאפי' לא קברם אחר יום ראשון לא מתאבל.

משנה אין חופרין כוכין וקברות במועד (**פירש רש"י** לצורך מתים, שדרכן לחפור כוכין וקברות לזמנן לצורך מתים שימותו, דטירחא יתירא הוא, **וכ"ד ר"ח. כתבו התוס' העולה מרש"י** שלצורך המת, שמת כבר מותר, דאפילו ביו"ט שני מותר למיגז ליה גלימא ולמיגז ליה אסא כדאמר ביצה (ו.), וא"כ כ"ש הוה"מ, ואע"פ שיש לחלק דהוה"מ דאורייתא ויו"ט שני דרבנן, אין לחלק כיון שמשמעות הגמ' שמדובר בכל יו"ט שני אף שהוא הוה"מ, ועוד שהמלאכה ביו"ט שני המורה מהוה"מ. **כתבו התוס' יש מפרשים שחולקים על רש"י והר"ח** וס"ל 'דאין חופרין כוכין' מיירי אפילו לאחר מיתה דומיא דמחנכין דמשמע לאחר מיתה דמפרש בגמ' שאם היה ארוך מקצרו, ומחיים אין רגילות לשנותו כי אינו יודע מי ישים בו. **ויש לדחות ראייתם** דיש לפרש שעושה לצורכו או לצורך אחר שידוע מידתו, שקנה קבר מחיים. **וקשה** לשיטת מי שאוסר לחפור כוך אף למת שמת עכשיו מה דשרינן בביצה למיגז ליה אסא וגלימא **ויש ליישב** היינו דוקא כדפרישית שלא ימצא גלימא ואסא עשוי מערב יו"ט, אבל כוכין וקברות ימצא הרבה שהיו רגילים לחפור מחיים, **ומטעם זה** יכול להיות מותר בזמן הזה לכל הדעות לעשות כוכין למת שנפטר עתה, לפי שאין הדרך היום לעשות כוכין וקברות מחיים **עוד כתבו התוס'** שמה

שהתירו לחפור כוך אפי' שהמת לא נמצא שם, משאי"כ בארון דווקא שהמת נמצא שם, הטעם לכך שכשחופר הוא רגיל לחפור בבית הקברות והוי הכירא דצריך למת, משאי"כ בארון אין הכירא, ולכן צריך שהמת יהיה שם) אבל מחנכין את הכוכין במועד. ועושין נברכת במועד [בריכה של כובסין, ולית ביה טירחא כולי האי **הקשו התוס'** תימה ואמאי צריך במועד והלא אין מכבסין במועד **ותירצו ב' תירוצים א.** לצורך כל אותם שהתירו חכמים לכבס כדאי' (יג:) **ב.** לרחוץ את המת ותכריכין] וארון עם המת בחצר (שהמת שם, מותר לעשות ארון ולנסר הנסרים מתחילה לצורך הארון ולעשותו כולו, אבל לא בחצר אחרת, שלא יאמרו מלאכה אחרת היא **כתבו התוס'** אמרינן בירושלמי אמר רבי מנא הדא דאמר במת שאינו מפורסם (**הסביר ר"ח** אינו אדם חשוב) אבל במת שמפורסם עושין לו ארון אפילו בשוק, ונראה דלדידן שיש קהלות מועטין חשבינן להו מפורסם לכולהו מתים) רבי יהודה אוסר (להביא עצים ולעשותן נסרים לצורך הארון) אלא אם כן יש עמו נסרים (מנוסרים בתחילה קודם יו"ט **הקשו התוס' דקשה** לר' יהודה דלא שרי הכא לבנות ארון אלא מנסרים המנוסרים מערב יו"ט, מה זה שונה מלמיגז ליה גלימא ואסא, **ותירצו ב' תירוצים א.** שמא נסרים יכולים למצוא מנוסרים הרבה ולכן לא התירו לנסר, אבל גלימא ואסא לא ימצא עשויים **ב.** שמא בנסירת נסרים יש קול ופירסום גדול).

מאי כוכין ומאי קברות? **אמר רב יהודה** כוכין בחפירה, וקברות בבנין. **תניא נמי הכי...**

איתא במשנה 'אבל מחנכין את הכוכין' כיצד מחנכין? אמר רב יהודה שאם היה ארוך מקצרו. **במתניתא תנא** מאריך בו ומרחיב בו. **פסק השו"ע** אין חופרים כוכין בחפירה וקברות בבנין בחוה"מ להיות מוכנים למת שימות [**מ"כ** שהיה דרכן לחפור כוכין להיות מזומנים לצורך מתים שימותו דטרחא יתירא היא, אבל לקבור בו מת בתוך המועד חופרין אפילו בתחלה בתוך המועד (**שעה"צ** כן הוא דעת הטור וש"ע דסתמו כן להלכה)] אבל מחנכין אותה, שאם היה ארוך מקצרו או מאריכו או מרחיבו או"ח (תקמז,יא). פסק כהסבר רש"י שאין חופרין למתים שעתידים למות, שכ"ד הרי"ף והרמב"ם.

איתא במשנה 'ועושין נברכת וכו' מאי נברכת? **אמר רב יהודה** זו בקיע. והתניא הנברכת והבקיע? **אמר אביי ואיתימא רב כהנא** גיהא (נברכת, בריכה גדולה שעושין בחצר שיכנסו בו כל השופכים) ובר גיהא (בקיע, בריכה קטנה שעושין סמוך לגדולה כדי שיכנסו המים היוצאין מן הגדולה כשהיא מליאה ונכנסין לקטנה). **פסק הרמב"ם** ...ועושין נברכת במועד... **השיג הראב"ד** לא נמלט מן הטעות שטועין בו רבים שהם סוברים נברכת כמו עוגיאות וטעו טעיות גדולות ידועות לכל מבין... והוא החפירה שאנו עושין עכשיו למת והם היו עושין אותם לקבר שעה עד שיחפרו לו כוך או בנין נאה ואותו הבקיע עושין במועד עד לאחר המועד שיעשה לו כוך או קבר לפי כבודו.

איתא במשנה 'וארון עם המת בחצר' (כלומר כשמת בחצר, דמוכחא מילתא דלצורך המת עבידא מצי למיעבד ארון, ובאותה חצר) **תנינא להא דתנו רבנן** עושין כל צורכי המת גוזזין לו שערו, ומכבסין לו כסותו, ועושין לו ארון מנסרין המנוסרין מערב יו"ט (יש עמו נסרין מתוקנין מערב המועד, דטורח גדול לעשותן במועד) רשב"ג אומר אף מביאין עצים, ומנסרן בצינעא [**הגר"א** (תקמז,י) כתב, שרשב"ג הוא תנא קמא שבמשנתנו, שהתיר גם כן ניסור הנסרים, ותנא קמא של הברייתא, שאסר הניסור, הוא רבי יהודה שנזכר במשנה] בתוך ביתו [**כתבו התוס'** ואסור בפרהסיא, ויש ליתן טעם למה לא דמי להא דאיתא (שבת קמו:) דכל שאסרו חכמים משום מראית העין אסור אפי' בחדרי חדרים, ודמי יותר לההיא דאיתא (כתובות ס.) צינור שעלו בו קשקשים ממעכם ברגליו בצינעא בשבת ואינו חושש. **התוס בכתובות ס.** חילקו שאם יחשדו בו הוא שעבר איסור אחר' אסור אפי' בחדרי חדרים, משאי"כ שיחשדו בו שעבר איסור דרבנן מותר בצינעא, א"כ כאן אין חשש שיחשדו בו שעשה מלאכה לאורייתא כיון שהארון עם המת ילאו שעושה לצורך המת (באהלות המיס)). **פסק הרמב"ם** עושין כל צרכי המת בחוה"מ גוזזין שערו, ומכבסים כסותו, ועושין לו ארון בחצר שבו המת כדי שיהא ניכר שהוא לצורך המת, ואם לא היו להם נסרים, מביאים קורות ונוסרים מהם נסרים בצינעה בתוך הבית, ואם היה אדם מפורסם, עושים אפילו בשוק. אבל

אין כורתין עץ מן היער לנסור ממנו נסרים לארון, ואין חוצבין אבנים לבנות בהם קבר, ובמקום שהיהודים מעט דרים במקום אחד והכל יודעים כשיש מת בעיר, הכל חשוב כמפורסם או"ח (תקמז,י). **הסביר הב"י** הלכה כרשב"ג, כיון דסתם לן תנא כוותיה.

משנה אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מייבמין, מפני ששמחה היא לו (מפרש בגמרא) אבל מחזיר הוא את גרושתו (דאינה שמחה כל כך **כתבו התוס'** שבירושלמי מובא שדווקא מחזירה מן הנישואין, אבל לא מן האירוסין **והסביר הפני משה** מפני שחדשה היא לו **וכתב המהרי"ט** (א,סד) להוכיח מכאן, שאין לומר בנישואי המחזיר גרושתו 'שהשמחה במעונו', שהרי מבואר כאן שאין בזה שמחה). ועושה אשה תכשיטיה במועד (הני תכשיטין דקא מפרש בגמרא) רבי יהודה אומר לא תסוד (בסיד) מפני שניוול הוא לה (במועד, ומצטערת) ההדיוט תופר כדרכו, והאומן מכליב. ומסרגין את המטות, רבי יוסי אומר ממתחין.

וכי שמחה היא לו מאי הוי (וכי שמחה אסורה ביו"ט)? **אמר שמואל** לפי שאין מערבין שמחה בשמחה (כלומר בעינן דלישמח בשמחת מועד לחודיה **הסבירו התוס'** דגזירת הכתוב כדדריש לקמן ט. מקרא דשלמה **ובירושלמי דריש** מדכתיב 'מלא שבוע זאת' שלכן לא נתן לבן ליעקב את רחל רק לאחר שיסתיימו ימי שבע ימי המשתה של לאה **וטעם נראה קצת מסברא** דכמו שאין עושין מצות חבילות, דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה, וכן שמחה בשמחה יהיה לבו פנוי בשמחה).

רבה בר רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו. אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבה בר רב הונא דרב הוא, דאמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך, בחגך ולא באשתך [**כתבו התוס'** דרשה גמורה היא ולא אסמכתא כדמוכח (חגיגה ח:) שהגמ' שאלה לרב אשי האי בחגך מאי דריש ביה, ומתרצת שלומד שאין נושאים נשים במועד **הנימוק"י מבאר** החילוק שבין שני הטעמים, שלפי דעת שמואל, אין אנו חוששים שיהיה נשכח מלבו כל ענין שמחת הרגל, ומכל מקום אסרנו לערב שמחה אחרת, כדי שתהיה השמחה מושלמת, וכנ"ל, אבל לדעת רב, שמחת הנישואין משכיחה ממנו לגמרי את שמחת הרגל].

עולא אמר מפני הטורח (ליטרח לצורך נישואין, וטירחא במועד אסור **הסבירו התוס'** וביאור המשנה לשיטה זו, מפני ששמחה היא לו וטורח בה יותר מדאי).

רבי יצחק נפחא אמר מפני ביטול פריה ורביה (דאי שרי נשואין ביו"ט אין אדם נושא אשה כל השנה כולה, אלא ממתין עד המועד, שיהא עושה סעודה אחת למועד ולנשואין **כתבו התוס'** וביאור המשנה לשיטה זו מפני ששמחה היא לו ומשהה אותה ברצון עד הרגל שיהא שמח או שיהיה פנוי **והא דקתני** אבל מחזיר גרושתו, כיוון ששום טעם לא שייך, שאין שמחה לו, ולא שייך עירוב שמחה בשמחה, ולא מניח שמחת הרגל, וגם אין טורח בה, וגם ביטול פריה ורביה אין כאן שהיה לו אשה כבר וסתמא דמילתא יש לו בנים (**התוס' רא"ש חולק** שמף אם יש לו בנים שייך ביטול פריה ורביה משום 'ולערב אל תנח ידך') וגם אין רגיל לשהות החזרתה עד הרגל (**הסביר להגחיל אוהבי יש** שמא תחזור בה מהסכמתה, ועוד שגם היא רוצה בהחזרה). **ופעודת ברית מילה** מותר לעשות בהוה"מ דליכא שמחה כדאמרינן בכתובות (ח.) דלא מברכין שהשמחה במעונו משום דאית ליה צערא לינוקא **אי נמי** כיון שזמנו קבוע אין לבטל זה מפני זה **אבל סעודת פדיון הבן** צריך עיון אם מותר לעשות במועד (נראה שכל ההסתפקות היא לעניין הסעודה, אבל את הפדיון נראה שאין לחוות) ואין לומר הא זמנה קבוע תינה בזמנה שלא בזמנה היאך יהא מותר. **ונראה לי** דקיימא לן כרב אשי דדריש בחגיגה (ח:) בחגך ולא באשתך ואינו אסור לערב שמחה בשמחה ולכן מותר לעשות סעודת ברית ופדיון הבן **ועי"ל** דאפי' לטעם שאין מערבין שמחה בשמחה, לא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד).

מיתיבי כל אלו שאמרו אסורין לישא במועד [**דף ט ע"א**] מותרין לישא ערב הרגל (כלומר, מותר לכתחלה, ואף על גב דשבעת ימים של סעודה יהיו ברגל) קשיא לכולהו? לא קשיא, למאן דאמר משום שמחה עיקר שמחה חד יומא הוא (ובשאר יומי לא חשיב מערב שמחה בשמחה), למאן דאמר משום טירחא, עיקר טירחא חד יומא הוא (דנישואין ביום הראשון דנישואין), למאן דאמר משום ביטול פריה ורביה לחד יומא לא משהי איניש נפשיה (כלומר, כיון שאינו יכול להתחיל אלא בערב הרגל אין ממתינין עד הרגל, דדלמא מתרמי מלתא דלא מצי מתחיל בערב הרגל, ולא

ט.

מתחיל כל הרגל **הקשה הריטב"א** עדיין היה עלינו לאסור לישא שנים או שלשה ימים קודם הרגל, שהרי יש לנו לחוש שישהה הנישואין לימים אלו, כדי שיהיו נבלעים כמה ימים משבעת ימי המשתה, בימות הרגל. **ותירץ** שעיקר החשש הוא שירצה לעשות הנישואין ברגל עצמו או בערב הרגל, כדי שסעודת הנישואין שהיא סעודה גדולה והוצאותיה מרובות תהיה נכללת עם סעודת הרגל, אבל על שאר ימי המשתה אינו חושש שיהיו דוקא ברגל).

ודאין מערבין שמחה בשמחה מנלן? דכתיב (בחנוכת בית המקדש הראשון והמזבח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בָּעֵת־הַהִיא| אֶת־הֶחָג וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבוֹא חֲמָת| עַד־נַחַל מִצְרַיִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים (ראשונים היו חג לחנוכת המקדש) וְשִׁבְעַת יָמִים (נוספים היו לחג הסוכות, שהם יחד...) אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם. ואם איתא דמערבין שמחה בשמחה איבעי ליה למינטר עד החג ומיעבד שבעה להכא ולהכא (**הסביר המהרש"א** וכך לא היה צריך לבטל את יוה"כ. **כתבו התוס' מטעם** כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כל כך **הסביר הרש"ש** ובזה מבואר מדוע לא חיכה עד אחר החג). ודלמא מינטר לא נטרינן (נישואין עד הרגל, כי היכי דלא נטר שלמה) והיכא דאתרמי (אם יזדמן לו) עבדינן (מותר לישא במועד)? איבעי ליה לשיורי פורתא (בבנין עד הרגל, כי היכי דליתרמי ליה חנוכת הבית ברגל), שיורי בנין בית המקדש לא משיירינן, איבעי ליה לשיורי באמה כליא עורב (הגג כלה ומקצר למעלה עד כאמה, ומחפין אותו שם בברזל ובמסמרים כדי שלא ישבו העורבים עליו, זהו לא חשיב כבנין **כעי"ז ביארו התוס'** אע"פ שהוא מהבנין כדי שלא יביאו הטומאה אין זה צורך כל כך (**הקשה המהרש"ל**, אם כן יקשה להיפך, שאם אין זה נחשב שיור, מפני שאינו כל כך מצורך הבנין, שוב אין לחוות בדיוק השמחה על הרגל **ויש מיישבים**, שאמנם אין זה מצורך הבנין כל כך, מכל מקום, השמחה של חנוכת הבנין אינה שייכת, עד שיהיה נשלם הבנין לגמרי מכל הצדדים) **הוסיפו התוס' טעם נוסף עפ"י מהר"י חבר** וגם בזמן שהשכינה שרתה בבית ראשון לא היה צריך לו, שמחמת השכינה לא היו באים עורבים) אמה כליא עורב צורך בנין הבית הוא (להכי לא שייריה, אלא כל היכא דאיתרמי ליה לנישואין ברגל לא ידעינן מנלן דלא עבדינן) אלא, מדמייתר קרא, מכדי כתיב ארבעה עשר יום שבעת ימים ושבעת ימים למה לי? שמע מינה הני לחוד, והני לחוד (דלא מצי למיעבד ליה ביחד, אפילו מתרמי. **כתב הקרן אורה** יש לתמוה על מה שנהגו כל ישראל לעשות שמחת תורה ביו"ט האחרון של חג, ולכאורה דבר זה נחשב כעירוב שמחה בשמחה, וכמו שלא עירבו שמחת חנוכת הבנין עם שמחת הרגל). **פסק השו"ע** אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות או"ח (תקמו,א). **הבית יוסף כתב** שנאמרו כמה טעמים בגמרא.

אמר רבי יוחנן אותה שנה (של חנוכת הבית) לא עשו ישראל את יום הכפורים (לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה, דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום) והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו קל וחומר, ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד (של נשיאים) דוחה שבת דאיסור סקילה. מקדש, דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור (דמה שהיו מקריבין בימי חנוכת הבית קרבן צבור הוא) ויום הכפורים דענוש כרת (קל מסקילה) לא כל שכן. אלא אמאי היו דואגים? התם (במשכן) צורך גבוה (קרבנות) הכא (בחנוכת הבית) צורך הדיוט (משתה). הכא נמי, מיעבד ליעבדו (קרבנות), מיכל לא ניכלו ולא לישתו? אין שמחה בלא אכילה ושתיה.

ומשכן דדחי שבת מנלן? ...**אמר רב נחמן בר יצחק** אמר קרא (בקרבנות הנשיאים) ביום עשתי עשר יום (האי יום יתירא משמע) מה יום כולו רצוף אף עשתי עשר כולן רצופין (אפילו בשבת). ודלמא ימים הראויין (להקרבה, ובשבת לא הקריבו)? כתיב קרא אחרינא ביום שנים עשר יום, מה יום כולו רצוף אף שנים עשר יום כולן רצופין. ודלמא הכא נמי ימים הראויין? אם כן (דתרוויהו מיירי רק בימים הראוים) תרי קראי למה לי (על כרחך, לומר שבימים רצופים הקריבו, ודוחים את השבת).

ומקדש דדוחה יום הכפורים (הא דאמרינן דחזינן בימי המשתה שעשה שלמה בחנוכת הבית, דחנוכת מקדש דדוחה איסור אכילה ביום הכפורים) מנלן

ט.

(דדהאוהו)? אילימא מדכתיב ארבעה עשר יום, ודלמא ימים הראויין (למשתה, עביד משתה, לאפוקי יום הכפורים)? גמר יום יום מהתם (מנשיאים דמשכן, דגמרינן מתרי קראי דהוו רצופים אפילו בשבת, אף משתה דחנוכת הבית הוו ארבעה עשר רצופים, ואפילו ביום הכפורים).

יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ומנלן דאחיל להו (**כתב בהערות הגריש"א** משמע דהוצרכו מחילה, ולכך יש שפירשו דבאמת עשו שלא כדין, מצד דק"ו פריכא הוא, דהכא צורך הדיוט והתם צורך גבוה. ולכך הוצרכו למחילה. ויש שפירשו דלעולם עשו כדין, ומ"ש 'דאחיל להו' אין הכוונה שהוצרכו למחילה אלא הכוונה היא שהב"ק הודיעה להם שלא חטאו כלל. ולשון מחילה לאו דווקא **דתני** תחליפא בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. 'לאהליהם' שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה, 'שמחים' שנהנו מזיו השכינה, 'וטובי לב' שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר, 'על כל הטובה' שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. 'לדוד עבדו ולישראל עמו' בשלמא לישראל עמו דאחיל להו עון יום הכפורים, אלא לדוד עבדו מאי היא? **אמר רב** בשעה שביקש שלמה להכנים ארון למקדש דבקו שערים זה לזה, אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה. פתח ואמר שאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה. כיון שאמר ה' אֱלֹהִים אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶיךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו הכל שמחל לו הקב"ה על אותו עון (**כפירוש רש"י שבעין יעקב ביאר**, שעשה הקדוש ברוך הוא נס זה, כדי להודיע לכל, שנמחל לדוד אותו העון של בת שבע).

רבי יונתן בן עסמיי ורבי יהודה בן גרים תנו פרשת (מסכת) נדרים בי רבי שמעון בן יוחי, איפטור מיניה באורתא. לצפרא הדור וקא מפטרי מיניה, אמר להו ולאו איפטריתו מיני באורתא, אמרו ליה למדתנו רבינו, תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת, שנאמר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (של חג, היינו בעשרים ושתים) שִׁלַּח אֶת־הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ, וכתיב וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם לְאָהֳלֵיהֶם (אלמא דבעשרים ושתים, ובעשרים ושלשה איפטרו מיניה) אלא מכאן לתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת (**הסביר המהרש"א** הא דמפטרי מיניה באורתא לפי שלא היה דעתם ללון בעיר ואח"כ חשבו ולנו בעיר הוצרכו ליפטר שנית, אבל גבי ישראל למה הלכו כלל ביום שמיני ליפטר משלמה כיון שלא היה דעתם לילך מירושלים ביום שמיני שהיה י"ט גם שהוא בכלל שמחה **ואפשר** שהיה דעתם לילך ביום שמיני מן העיר וללון בתוך התחום ושוב חשבו ללון שם ועל כן הוצרכו ליפטר שנית ביום כ"ג לחודש וכיון שעיקר שמחה בז' ימים שמפורש בהו שמחה בקרא משא"כ בשמיני דאינו אלא מריבוי דאך שמח ואפשר שלא ידעו הך דרשה עד אחר שנפטרו משלמה ביום שמיני הודיע להם הך דרשה ושהו שם ולנו שם והוצרכו למפטר פעם שנית למחרת **הרש"ש כתב** שתירוצו דחוק וקושייתו אינה כלום וכי כל היום חייב לאכול שלמי שמחה לאחר שאכלו פעם א' היו יכולים ללכת. אבל מה שיש לתמוה הוא, שיו"ט האחרון של חג יש בו גם כן חיוב לינה, שמי שעלה בו לרגל, צריך הוא ללון בירושלים בלילה שלאחריו, וכמו שלמדנו בסוכה (מז) ואם כן, לא ניתן לומר שהיה בדעתם לילך בו ביום חוץ לעיר ע"כ. **גירסת הנימוק"י** בגמרא היא, 'וביום עשרים וארבע בחודש', ופירשה באופן זה, שבאמת כשהתלמיד נפטר מרבו כדי לילך למחרתו, אינו צריך לשוב וליפטר למחרת שנית, שהרי על דעת כן נפטר, ודוקא כשהיה בדעתו בשעת פטירתו, לילך בו ביום, ולבסוף נתעכב ולא יצא עד למחר, אז צריך לשוב וליפטר, ובאמת כשנפטרו ממנו בשמיני, לא היה בדעתם לילך עד למחרת משום חובת לינה, ומה שבאו ליפטר בשמיני, אע"פ שהיה בדעתם להתעכב טעמם כיון שנפטרו על דעת להתעכב, לא יהיו צריכים לחזור וליפטר למחרת שנית, אלא שלבסוף נתעכבו עוד יום אחד, שהוא כ"ד תשרי, ולכן הוצרכו לחזור וליפטר בו). **פסק הרמ"א** והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן בעיר, צריך לחזור וליטול ממנו רשות, ודוקא שלא אמר לו מתחלה שרוצה ללון בעיר, אבל אם הגיד לו בשעה שנטל רשות, א"צ לחזור וליטול ממנו רשות יו"ד (רמב,טז). **הסביר כהנימוק"י.** כתבו הט"ז והש"ך, שודאי נזדמנה להנימוק"י גירסא מוטעית, שבכל הספרים הגרסא היא 'עשרים ושלשה'. ובעיקר הדין הוסיף הש"ך להקשות, שלפי גירסתנו יש להוכיח להלכה להיפך

מדעת הנימוק"י, שהרי בודאי היה בדעתם שלא לילך עד למחר, משום חובת לינה, ועל דעת כן נפטרו ממנו בשמיני, ואע"פ כן הוצרכו ליפטר למחרת שנית. ואפילו אם נוכל לומר, שבאמת היה בדעתם לילך בשמיני, מאיזה טעם שיהיה, מכל מקום כבר אין הוכחה כלל לדינו של הנימוק"י. וכן הגר"א נחלק בזה על הרמ"א.

אמר ליה לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הם (כלומר, חכמים) זיל גביהון דליברכוך. אזל, אשכחינהו דקא רמו קראי אהדדי, כתיב פֵּלֶס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל־דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ (כלומר, שקול מצות ועיין בהן, איזו מצוה גדולה, ועשה הגדולה) וכתיב אֹרַח חַיִּים פֶּן־תְּפַלֵּס (דמשמע כל מצוה שתבא לידך, עשה אותה, בין גדולה בין קטנה, ואל תניח קטנה מפני הגדולה) לא קשיא כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים (**פירש רש"י** תפלס, פלס מעגל רגלך, שתעשה אתה הגדולה, וחבריך יעשו קטנה **כתב המהרש"א** אבל בכמה מקומות מצינו למצוה גדולה לוחה הקטנה כהיא לרפ"ק למגילה למת מצוה (נחשבת גדולה) לוחה אפי' פסח ומילה שהם בכרת (נחשבים קטנות לגבה). ולולא פירושו נראה לפרש בהיפך, בשאפשר לעשותה (לגדולה) ע"י אחרים כגון מת מצוה, יקיים הוא הקטנה כגון פסח ומילה, אבל במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים שאין שם אחר לקבור המת מצוה (אין מי שיקיים הגדולה) אז תפלס ותעשה הגדולה שהיא מת מצוה ותניח הקטנה לגבה שהם פסח ומילה. והשתא הוי דומיא ממש למאי דקאמר הה"ג בסמוך לגבי ת"ת כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים (נחשבת גדולה) אין לו להניח ת"ת (נחשבת קטנה), אבל במצוה שא"א ע"י אחרים יניח ת"ת ויעשה המצוה, אבל לפרש"י לא הוי דומיא) **[דף ט ע"ב]** כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (אל תפלס, אלא מצוה שבא לידך, בין גדולה בין קטנה עשה).

הדר יתבי וקא מבעי להו כתיב יָקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ־בָהּ (שתבטל כל חפציך בשביל שתעסוק בתורה) הא חפצי שמים ישוו בה (לומר, שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה, ועסוק במצוה) וכתיב וְכָל־חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ־בָהּ דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה? כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים **כתבו התוס'** שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים עשיית מצוה עדיף שהרי מפסיקין אפילו לר"ש בן יוחי לעושה סוכה ולולב כדאי' בירושלמי, אבל לרשב"י אין מפסיק בלימוד התורה בשביל תפלה וק"ש ובירושלמי הטעם זה שננו וזה שננו ואין מפסיקין שננו מפני שננו (**בגליון הש"ס הקשה** שבשבת יא. להליא שלק"ש כן מפסיקין **הרש"ש ועוד מחרונים הסכימו** שמה שנאמר כאן זה עפ"י הירושלמי, ומחלוקת בבלי ירושלמי היא).

פסק הרמב"ם אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום, היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו ת"ת (ג, ג–ד). **וכ"פ ש"ע** יו"ד (רמו,יח). **כשנות אליהו** (הארוך פאה א,א) כתב טעם נוסף לדין זה, כיון שכל תיבה ותיבה שלומד בתורה, יש בזה קיום מצוה בפני עצמה, אם כן בודאי השכל מחייב שיניח המצוה ליעשות על ידי אחרים, והוא ילמד תורה. **תלמיד רבינו יונה** (ברכות סוף פ' ב) הסביר עפ"י הירושלמי, הטעם שמצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחר צריך להפסיק מהלימוד, כיון שהלימוד צריך להיות על מנת לקיים, והלומד ואינו מקיים, נוח לו שלא בא לעולם, על כן כשנפגשים שניהם יחד, ואין אחד מהם יכול להתקיים על ידי אחרים, אזי קיום המצוה קודם לתלמוד תורה. **דקדקו אחרונים בדעת הרמב"ם** שאפילו כשהיה עוסק בלימודו קודם שבאה המצוה שאי אפשר על ידי אחרים לידו, הרי הוא מפסיק מלימודו לקיימה. אלא שנתקשו בזה, הרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, ואפילו כשהתחיל לעסוק במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, ושוב נזדמן לו מצוה שאי אפשר על ידי אחרים, אינו מניח המצוה הראשונה מפני השניה, וכמו שכתב הר"ן בקדושין (לב). **ובספר קול בן לוי** כתב ליישב, שמצות תלמוד תורה שונה היא משאר המצוות, שבשאר המצוות כשהוא עוסק בהם, אנו דנים עליו שהוא עומד באמצע קיום המצוה, ועל כן אין לו לפסוק באמצעה, מה שאין כן בתלמוד תורה, שכל דיבור ודיבור הוא קיום מצוה בפני עצמה, על כן לעולם הוא נידון כעומד לפני עשית המצוה. **והקובץ שיעורים ח"ב סי' יט** יישב, שבאמת עיקר הדין שמבטלים תלמוד תורה לקיים מצוה, אין זה מגדרי דחיה שקיום מצוה דוחה תלמוד תורה, שהרי מצות התלמוד גדולה מכולם. אלא הביאור הוא, שכשם שמותר לאדם לבטל מלימודו לצורך פרנסתו ושאר צרכי גופו וכמו שדרשו בברכות (לה) מהפסוק 'ואספת דגנך', הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ובהכרח הגדר בזה הוא, שהתורה לא נתנה שיעור זמן מוגבל לתלמוד תורה, אלא החיוב הוא לעסוק בתורה בכל זמנו הפנוי מעשית חפציו וצרכיו, ובזמן זה שהוא עוסק בצרכיו, אינו מצווה כלל על הלימוד, וכמו כן קיום מצוה נחשב אף הוא

מצרכי האדם, שהוא צורך נשמתו, ובזמן זה שיש לו לעשות מצוה מהמצוות, אינו מצווה כלל על תלמוד תורה, וממילא לא שייך להקשות מדין העוסק במצוה. **שו"ע הגר"ז** (ת"ת קו"א פ"ג) ביאר בלשון הרמב"ם, שדוקא כשיכול לחזור ללימודו אחר עשית המצוה, אבל כשיהיה נגרם לו מהמצוה ביטול תמידיי לעולם, אינו מחוייב להפסיק וראייתו מסתימת לשון הרמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו שכל אדם שחפץ לעשות כבן עזאי אין בידו עון, שע"י שרחיים בצווארו יהיה לו ביטול עולמית.

אמרו ליה מאי בעית הכא? אמר להו דאמר לי אבא זיל גבייהו דליברכוך. אמרו ליה יהא רעוא דתזרע ולא תחצד, תעייל ולא תיפוק (משמע ליה בסחורה, שתביא סחורה ולא תמכרנה) תיפוק ולא תעייל (שתוציא בסחורה במקום אחר ולא תביאנה) ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך, לבלבל פתורך, ולא תחזי שתא חדתא. כי אתא לגבי אבוה, אמר ליה לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעורן. אמר ליה מאי אמרו לך, הכי והכי אמרו לי. אמר ליה הנך כולהו ברכתא נינהו (**כתב המהרש"א** שיש מפרשים הטעם שבירכו אותו באופן זה, כדי שיהיה הדבר תמוה בעיניו, וילך אצל אביו, ויפרש לו דבריהם, ונמצא שנתברך אף מפי רשב"י. **ובעץ יוסף פירש** שאילו היו מברכים אותו בפירוש ובגלוי, היה מקום לחוש לקיטרוג המקטרגים שתהיה עינם צרה בברכה, ולכן הסתירו והעלימו ענין הברכה בצורה זו) 'תזרע ולא תחצד' תוליד בנים ולא ימותו. 'תעייל ולא תיפוק' תעייל כלתא (שדרך כלתא הולכת אצל הבעל) ולא לימותו בנך דליפקון. 'תיפוק ולא תעייל' תוליד בנתא ולא ימותו גובריהו וליהדרו לותיך. 'ליחרוב ביתך (בית קברתך, דלא תמות, אלא תחיה לאורך ימים) וליתוב אושפיזך' דהאי עלמא אושפיזך וההיא עלמא ביתא, דכתיב קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם. 'לבלבל פתורך' בבני ובנתא, 'ולא תיחזי שתא חדתא' דלא תמות אנתך ולא תנסב אינתתא אחריתי.

רבי שמעון בן חלפתא אפטר מיניה דרב, אמר ליה לבריה זיל לגביה דליברכך. אמר ליה יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש (לא תיבוש אחריני, כדי שלא תתבייש, שלא תבא לידי כך פן תתבייש) אתא גבי אבוה. אמר ליה מאי אמר לך? אמר ליה מילין בעלמא הוא דאמר לי. אמר ליה ברכך ברכתא דברכן קודשא בריך הוא לישראל ותנא בה (ושנה בה) דכתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם וגו' ולא יבשו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבשו עמי לעולם.

איתא במשנה 'ועושה אשה תכשיטיה' **תנו רבנן** אלו הן תכשיטי נשים כוחלת, ופוקסת [**פירש רש"י** מחלקת שערה לכאן ולכאן. **תוס' הביאו את דברי רש"י בכת"י** 'מתקנה שערה שלא יתפזר' **והקשו** דבשבת (צד:) אמר דמתחייב בשבת משום טווה, ומה טווה יש שמתקנת שערה שלא יתפזר **ועוד שלשון סורקת** מתאים יותר לביאורו של רש"י **ובכתובות** (ד:) פירש בקונטרס 'פוקסת' קליעת שער **וקשה** דבשבת (צד:) כתוב 'גודלת ופוקסת' וגודלת זהו 'קליעת שערה', א"כ פוקסת אינו 'קליעת שערה' **ואין לפרש** 'פוקסת' מעברת סרק על פניה, דהכא תני תרוייהו 'פוקסת ומעברת סרק על פניה'. **ויש לפרש** דמתקנת שערה בידיה חוץ לצעיף **וריב"א מפרש** שנותנת חוטין של בצק דקין על פניה להאדים הבשר והיינו טוייה והאי דקורא ליה בירושלמי צובע שהוא מאדים הבשר, ובנין נמי שייך בתיקון האשה למאי דמפורש בשבת (צה.) משום בונה, ומייתי קרא דויבן את הצלע] ומעבירה שרק על פניה (סם אחד, כדי שתראה אדומה) **ואיכא דאמרי** מעברת סרק (**רש"י גרס** סכין) על פניה של מטה (כדי להעביר שער של מטה **הגר"א** (תקמו ס"ה) הוכיח מכאן, שמותר לה ליטול אפילו בכלי, וכלשון הרמב"ם (יו"ט ז,כ) 'בין ביד בין בכלי'. עוד מבואר ברמב"ם שם, שהוא הדין שמותר לה ליטול שיער בית השחי. והגר"א שם כתב, שדוקא ממקומות אלו, אבל לגלח שער ראשה, אסור לה כמו לאיש. וכן הביא המשנ"ב (שם טז). **וכתב הריטב"א** לבאר טעם ההיתר, שדברים אלו הם מצרכי גופה של האשה, ועל כן נידון זה כמלאכות הנעשות לצורך אכילה, שמותר לעשותם בלא שינוי ובטורח מרובה. ואע"פ שחכמים אסרו התגלחת ברגל, כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול מכל מקום לענין גילוח זה אין לאסור, הואיל והיא צריכה לגלח יום יום, וכן אין לחוש שתיכנס לרגל כשהיא מנוולת בהם, הואיל והיא מקפדת הרבה בדבר).

דביתהו דרב חסדא מקשטא באנפי כלתה (שהיתה כל כך זקינה שהיתה לה כלה, שהיא אשת בנה **הקשה הרש"ש** שלכאורה אין דבר זה מורה כלל על זקנותה, ובפרט בימיהם שהיו נושאים נשים בגיל מוקדם יותר). יתיב רב הונא בר חיננא קמיה

דרב חסדא, ויתיב וקאמר לא שנו (הא דאמר עושה אשה תכשיטיה) אלא ילדה, אבל זקנה לא (והיכי עבדא אשתך הכי, דמיקשטא, הא הויא זקינה) אמר ליה האלהים, אפילו אמך, ואפילו אימא דאימך, ואפילו עומדת על קברה (שריא להתקשט **כתב השיטמ"ק** שהיתר זה נאמר אפילו לזקנה פנויה, אפילו אם אין בדעתה לינשא עוד) דאמרי אינשי בת שיתין כבת שית, לקל טבלא רהטא [פירוש קשקוש הזוג, רוצה לומר, מיני זמר בהילולא, וכי היכי דרהטא ילדה בת שית לקל הילולא הכי עבדא בת שיתין, והכי נמי מיקשטא **בעל הטורים** (במדבר ל,יד) כתב להוכיח מכאן, שאשה שנדרה שלא לשמוע כלי שיר, נחשב נדר זה כדברים שיש בהם עינוי נפש, ויכול בעלה להפר לה נדרה. וכן נפסק בשו"ע יו"ד (רלד,סב).

איתא במשנה 'רבי יהודה אומר לא תסוד' **תניא** רבי יהודה אומר אשה לא תסוד, מפני שניוול הוא לה (שגנאי הוא לה להנוול בסיד, ומצטערת במועד). ומודה רבי יהודה בסיד שיכולה לקפלו במועד שטופלתו במועד, שאע"פ שמצירה היא עכשיו שמחה היא לאחר זמן (במועד לסוף המועד, לפי שמשיר את השער ומעדן את הבשר, והואיל דהאי סיד משמחתה לאחר זמן, להכי שרי לה לטופלו במועד, אע"פ שהיא מצירה עכשיו).

ומי אית ליה לרבי יהודה האי סברא (אע"ג שהיא מצירה עכשיו שמחה) **והתנן**, רבי יהודה אומר נפרעין מהן (מהנכרים ביום חגם) מפני שמצר (דכל אדם שפורע מיצר). אמרו לו אע"פ שמצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן [שפרע לו, ואמאי נפרע מהן, אבל לרבי יהודה לא אית ליה האי סברא, (אלא) דמשום שמיצר עכשיו שרי]? **אמר רב נחמן בר יצחק** הנח להלכות מועד (להכי אמר רבי יהודה הכא דשרי אע"פ שהיא מצירה) דכולהו מצר עכשיו ושמח לאחר זמן נינהו (דשרי, משום האי טעמא נמי שרו כגון אפיה ובישול, דמצער השתא כשהוא אופה ומבשל, ולהכי שרי, דשמח הוא כשהוא אוכל אפייתו ובישולו ביו"ט). **רבינא אמר** נכרי לענין פרעון לעולם מצר (שפורע, ולהכי לא אית ליה לרבי יהודה התם אע"פ שמיצר שמח וכו', אבל לעיל, גבי טפול אית ליה לרבי יהודה אע"פ שמצירה עכשיו שמחה לאחר זמן).

אמר רב יהודה בנות ישראל שהגיעו לפירקן (לשיער) ולא הגיעו לשנים (שאינן בנות שתים עשרה שנה ויום אחד, שעדיין אינו דין שיהא להן שער ובושות על כך **הביאור הלכה** מדקדק מכאן, שההיתר לסוד במועד נאמר רק לענין ילדה, שהיא בושה בשערותיה, אבל זקנה שאינה בושה, אסור לה לעשות כן במועד) עניות טופלות אותן בסיד (ומשירות אותן) עשירות טופלות אותן בסולת, בנות מלכים בשמן המור, שנאמר ששה חדשים בשמן המר. מאי שמן המור? רב הונא בר חייא אמר סטכת. רב ירמיה בר אמי אמר שמן זית שלא הביא (שלא בישל) שליש. **תניא, רבי יהודה אומר** אנפיקינון שמן זית שלא הביא שליש. ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר.

רב ביבי הוה ליה ברתא, טפלה אבר אבר, שקל בה ארבע מאה זוזי. הוה ההוא נכרי בשבבותיה דהוה ליה ברתא, טפלה בחד זמנא ומתה. אמר קטלא ביבי לברתי. אמר רב נחמן רב ביבי דשתי שיכרא בעיין בנתיה טפלא, אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתין טפלא. **פסק הש"ע** עושה אשה כל תכשיטיה במועד כוחלת ופוקסת (פי' מחלקת שערה לכאן ולכאן רש"י) ומעברת סרק על פניה, וטופלת עצמה בסיד וכיוצא בו, והוא שתוכל לסלקו במועד, ומעברת שער מבית השחי ומבית הערוה, בין ביד בין בכלי, ומעברת סכין על פדחתה. או"ח (תקמו,ה). **מה שהש"ע** כתב 'והוא שתוכל לסלקו במועד' הביא הב"י בשם המ"מ שאפשר שסובר דתנא קמא לא פליג אדרבי יהודה.

[דף י ע"א] איתא במשנה 'ההדיוט תופר כדרכו' [**כתבו התוס'** נראה דוקא לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד למה יתירו אפילו על ידי שינוי. **מיהו** לא איירי בדבר האבד, דהיכא דאיכא דבר האבד קיימא לן כר' יוסי דאין מצריך שינוי בדבר האבד. **והיכא** דבגדיו או מנעליו מקורעין ואם יניח אותן עד לאחר מועד יתקלקלו, ראיתי רבותי שאין מקילין כלל להתיר אפילו

על ידי נכרי כדאמרינן לקמן (יב.) כל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה **ושמא** לא היו חושבים אותו דבר האבד (**תוס' בפסחים** (נה:) הסכימו הטעם כיון שיכול לקנות חלקים הרא"ש **הסכיר** מיעוט תוספת קלקול, לא נקרא דבר המאבד) **או שמא** אין כל דבר האבד מותר בלא שינוי (לכאו' זה טועם את דברי הש"ע בסימן תק"מ ס"א שפסק ואם נפרץ גדר גנתו בונהו מעצה הליוט') דבפסחים (נה:) משמע דוקא עולי רגלים מתקנין מנעלים במועד].

היכי דמי הדיוט (שאינו אומן, שתופר כדרכו)? **אמרי דבי רבי ינאי** כל שאינו יכול להוציא מלא מחט בבת אחת (אומן כשהוא תופר תוחב תחיבות הרבה כמלא אורך המחט, ואחר כך מושכה מן הבגד, ונמצאו תפירות הרבה במשיכה אחת) **רבי יוסי בר חנינא אמר** כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו (שאינו יודע לתחוב אותו בגד עב שעושין ממנו אימרא בחפת חלוקו, אלא שבמקום אחד מקצרו ובמקום אחד מרחיבו).

'והאומן מכליב' מאי מכליב? **רבי יוחנן אמר** מפסיע (שדומין תחובי המחט לשיני הכלב, רחוקות זו מזו כשיני הכלב) **רבה בר שמואל אמר** שיני כלבתא [תוחב המחט פעם אחת למעלה ופעם אחת למטה, ולהכי קרי ליה כלבתא, דהכי קיימי שיני הכלב שן אחד גבוה מחבירו]. **פסק הש"ע א.** מי שצריך לו בגד במועד, אם היה הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה הרי זה עושה אותו כדרכו, ואם היה אומן מהיר, הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט, דהיינו שיעשה תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה, כשיני הכלב [**הגה** וכל אדם יחמיר על עצמו לתפור בשינוי זה (**מ"ב** כי רוב בני אדם יכולים להוציא מלא מחט בבת אחת והם בכלל אומן) ולא מהני לאומן לתפור על ידי שישנה באחיזת המחט בידו, אלא בעינן שינוי הניכר] או"ח (תקמא,ה). **ש"ע פסק כהרא"ש** שצריך לעשות את שני השינויים יחד, **לומדים מסעיף זה דצורך המועד מותר ע"י הדיוט כדרכו, או ע"י אומן בשינוי. ב.** אסור לתקן מלבושיו ומנעליו הקרועים [**מ"ב** אע"פ שיתקרעו יותר אם לא יתקן אסור דלא מיקרי דבר אבד אלא שעיקר הדבר נפסד אבל בשביל מעט תוספות קלקול לא (**רש"ש**) ואם יתקרעו לגמרי כשלא יתקנם מותר אף ע"י ישראל לתקן וא"צ שינוי דהוי דבר האבד. וה"מ כשצריך לילך בהם בחוה"מ, הא אין צריך להם בחוה"מ פשיטא דאסור דיניהם ולא ישתמש בהם עד לאחר המועד (**פמ"ג**). ודע דבכל זה אין חילוק בין אם נתקרעו במועד או שנתקרעו לפני המועד] **וכן אסור לומר** לאינו יהודי לתקנם (**הגה** מיהו ע"י שינוי שרי לתקנם קצת לצורך המועד) או"ח (תקמא,ד).

איתא במשנה 'מסרגין את המטות ר' יוסי אומר ממתחין' מאי מסרגין ומאי ממתחין? **כי אתא רב דימי אמר** פליגי בה רבי חייא בר אבא ורב אסי, ותרוייהו משמיה דחזקיה ורבי יוחנן **חד אמר** מסרגין שתי וערב (שאורגין מטה של חבלים בשתי וערב) וממתחין שתי בלא ערב (שמותח השתי, ואינו אורג בה הערב). **וחד אמר** מסרגין שתי בלא ערב, וממתחין שאם היה רפוי (זה שנארג ימים רבים, והיו החבלים רפויין ותלוין למטה, שאינן מתוחין) ממתחו.

איני, והא תני רב תחליפא בר שאול ושוין שאין מפשילין (גודלים) חבלים לכתחלה. בשלמא למאן דאמר מסרגין שתי וערב, וממתחין שתי בלא ערב היינו דקתני רב תחליפא בר שאול ושוין שאין מפשילין חבלים לכתחלה. אלא למאן דאמר מסרגין שתי בלא ערב, ממתחין שאם היה רפוי היה ממתחו. השתא שתי וערב אמרת לא, חבלים לכתחלה מיבעיא? קשיא (**הריטב"א מבאר**, שאין זה 'תיובתא' משום שיש ליישב ולומר, שיש חידוש בהפשלת חבלים שאין בסירוג שתי וערב, הואיל ואי אפשר למטה בלא החבלים, משא"כ שתי וערב בשעת הדחק יכולה המטה להתקיים בשתי או בערב לבד).

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבי חייא בר אבין מי איכא למאן דאמר מסרגין שתי בלא ערב, והתנן, רבי מאיר אומר המטה (לעולם אינה מקבלת טומאה) משיסרוג בה שלשה בתים (שהשתי כבר מתוח, ואורג בה שלשה בתי נירין דערב, אלמא, דמסרגין קרי שתי וערב)? אלא, כי אתא רבין אמר במסרגין כולי עלמא לא פליגי דשתי וערב [**הקשו התוס'** תימה היאך מותר לעשות מלאכה כי האי בלא שינוי (**הרא"ש הסכיר** מקום שהוא דבר המאבד. **הכית יוסף** סימן תקמא מקום

שהוא מעשה הדיוט לצורך המועד). **אלא כי פליגי** בממתחין, מר סבר ממתחין שתי בלא ערב, ומר סבר שאם היה רפוי ממתחו.

מיתיבי מסרגין את המטה ואין צריך לומר שממתחין, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר ממתחין, אבל לא מסרגין. ויש אומרים אין ממתחין כל עיקר. בשלמא למאן דאמר ממתחין שתי בלא ערב היינו דאתו יש אומרים לאיפלוגי (דאפילו שתי בלא ערב לא מצי). אלא למאן דאמר שאם היה רפוי ממתחו, ליש אומרים ממתחו נמי לא (בתמיה, אתו יש אומרים למיסר נמי מתוחי, ואמאי, הא לא קעביד מלאכה, ואי לא עביד הכי לא מצי למיזגא עלה)? **אין** (ודאי אתו יש אומרים למיסר נמי מתוחי) כיון דאפשר לממלייה במאני [למירמא עלייהו כרים וכסתות למיזגא עלייהו **כתבו התוס'** משמע דאין מותר אלא לצורך המועד (הקלן מוריה בשם הרא"ש שהיתר הוא משום דבר האבד] **לא טרחינן** (דהוי טורח דלא צריך). **פסק השו"ע** מסרגין (פי' הוא כעין האריגה אלא שבסריגה יש ריוח מה בין חוט לחוט) **המטות** (**מ"ב** ודוקא לצורך המועד, דאל"ה אף זה אסור, ואפילו לצורך המועד דוקא שלא כיון מלאכתו למועד) **אבל אין מפשילין חבלים בתחלה** או"ח (תקמא,ב). **הסביר הרא"ש** הרי"ף הביא המשנה כצורתה, ר"ל דהלכה כרבנן. **כתב הב"י** ואסיקנא בגמרא (י.) דמסרגין היינו שתי וערב, ושרו ליה רבנן בלא שינוי דחשיב ליה דבר האבד. **לומדים מדברי המשנ"ב כלל חשוב, שצורך המועד מותר, רק באופן שלא כיון מלאכתו במועד.**

משנה מעמידין תנור וכירים וריחים במועד [**פירש רש"י** שעושין אותם לכתחלה, כדאמרינן לקמן, תנור תוכו חלול, מקום שפיתת שתי קדירות, כירה מקום שפיתת קדירה אחת (הקשה הרש"ש תמוה דבשבת (לח:) מבואר להיא מקום שפיתת שתי קדילות)] **רבי יהודה אומר אין מכבשין את הריחים בתחילה** [**מבארים התוס'** בחדשה קאמר, דהא בברייתא ר' יהודה מתיר ישנה **ועוד ראיה לכך** דלשון ר' יהודה במשנה 'בתחילה' משמע שאוסר רק בחדשה. **ואם תקשה** מה ר' יהודה אומר במשנתנו 'אין מכבשים את הריחיים' הרי ת"ק לא דיבר כלל על כיבוש **וי"ל** דת"ק אמר מעמידין משמע בחדשה קאמר, ומשמע אפילו כבוש מותר ועל זה ר' יהודה חולק ואוסר בכבוש (ואף שיש גרסא אחרת, ויש נפק"מ בין הגרסאות, הגירסא שלפנינו נראית לרבי). **ונראה** דווקא העמדה של תנור מותרת משום שאינו בונה במועד שכבר התנור עשוי ורק צריך להחברו בארץ (אבל לבנות תנור אסור, דלא כרש"י שהתיר).

מאי מכבשין? **רב יהודה אמר** מנקר ריחיא (שכשהיא ישנה וחלקה ואין החטין יכולין לפרוך מנקרין אותה, חותכין אותה כדי שלא יהא שוה, כדי שיפרכו החטין תחתיה) **רב יחיאל אמר** בת עינא (נקב שעושין באמצע הריחים, שהתבואה נופלת לתוכה).

מיתיבי מעמידין תנור וכירים במועד, ובלבד שלא יגמור מלאכתן (**הסביר בפסקי הרי"ד** שלא יכבשם) דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אף יגמור. רבי יהודה אומר משמו מעמידין את החדשה, ומכבשין את הישנה. ויש אומרים אין מכבשין כל עיקר. בשלמא למאן דאמר מכבשין מנקר ריחיא היינו דמשכחת לה בישנה. אלא למאן דאמר בת עינא, ישנה בת עינא למה לה (והלא כבר אית לה בת עינא, שכבר היא ישנה מלטחון, ואי לא הוי לה בת עינא לא מצי למיטחן)? כגון דקא בעי לארווחי טפי פורתא.

רב הונא שמעיה לההוא גברא דקא מנקר ריחיא (בישנה) בחולא דמועדא, אמר מאן האי, איתחיל גופיה (יתחלל גופו) דקא מחיל חולא דמועדא. סבר לה כיש אומרים. **פסק השו"ע** נוקרים את הרחיים (**מ"ב** ואפילו בחדשים מותר כיון שהוא לצורך המועד), ופותחים להם עין (פירוש נקב שעושים באמצע הרחיים) ומעמידים אותם או"ח (תקמ,ח). **כתב הרא"ש** אין מכבשין את הריחיים בתחלה פירוש חדשה אבל ישנה מכבשין. **כתב הראב"ד** ומסתברא מדאמר רבי יהודה אין מכבשין בתחלה מכלל דרבנן שרו אפילו חדשה והלכתא כתנא קמא. **וכ"נ מהרמב"ם. כתב הרא"ש בשם הראב"ד** דרב יהודה סבר דוקא מנקר ריחיא דמעשה הדיוט הוא אבל בת עינא לא דמעשה אומן הוא, ורב יחיאל אמר בת עינא וכל שכן מנקר ריחיא והלכה כרב יהודה מדדרש רב חמא (לקמן) נוקרים ריחיים במועד, ומכדי רב חמא הלכה למעשה אתא לאשמועינן, ואם איתא דבת עינא נמי שריא איבעי ליה למימר נוקרים ריחים ועושין לה בת עינא **אבל הרמב"ם** בפרק ח' כתב שפותחין עין לריחיים וכתב הרב המגיד שכן דעת הגאונים וכן הסכים הרמב"ן. **הש"ע פסק להקל** כהרמב"ם.

דרש רב חמא נוקרין ריחים במועד. משום רבנו אמרו (גי' הב"ח והסביר ש'רבינו' הכוונה לרב) סום שרוכב עליו וחמור שרוכב עליו [**כתבו התוס'** לצורך המועד (**כתב הב"י סימן תקל"ו** לטייל נקלא לוכך המועד) משמע שאסור לרכוב בלא צורך (**כרא"ש משמע** שתיקון הרכיבה מותר רק ללוכך המועד, אבל הרכיבה עצמה מותר אפי' שלא ללוכך המועד)] מותר ליטול צפרנים בחוה"מ [כדרך העושין עכשיו לסוסים שלנו, דאי לא עביד ליה הכי הוה ליה צערא, ולא מצי אזיל מלשון רש"י נראה, שבלא הקציצה אינו יכול לילך כלל, ואם כן נמצא, שהחיתר הוא משום צורך המועד, ולפי זה אינו מותר אלא במעשה הדיוט **אמנם מהגהות מיימוניות** (יו"ט פ"ח אות נ) נראה, שהוא מפני דבר האבד, שהסוס יתקלקל על ידי הליכה זו, ולפי זה מותרת הקציצה אפילו במעשה אומן] **[רף י ע"ב]** אבל חמרא דריחיא לא [שכך עושין שהיו טוחנים אגב חמורים, לא מצי למישקל להוא חמרא צפרניו, דלא מצי למטחן במועד אלא לצורך מועד, כדמפרש (יב:) הלכך טחינה מועטת יכול לטחון בחמור ולא מרעי ליה גידול צפרניו].

רב יהודה שרי למישקל טופריה לחמרא דריחיא (**כתבו התוס'** דה"ה לדידן שמותר לתקן פרסה לסוסים כיון דהקרקע קשה ומתקלקל, אלא שבזמן חכמים שלא היה צורך בפרסה לסוסים כיון שהיה הקרקע לחה, לכן היה אסור) ולאוקומי ריחיא (להעמיד ולהשים הריחים זו על גב זו) ולמיבני ריחיא, ולמיבני אמת ריחיא (העץ שהריחים בנוי עליו) ולמיבני אוריא (רפת בקר). **פסק השו"ע** מי שצריך לרכוב במועד לטייל או לצורך המועד, ולא נסה ללכת ברגליו (**מ"ב** אבל שלא לצורך המועד או שלמוד ללכת ברגליו אינו מותר רק הרכיבה אבל לא לתקן צרכי רכיבה) יכול ליטול צפרני הסוס ולתקן ברגליו והאוכף והרסן וכל צרכי רכיבה (**מ"ב** ודוקא במדינות שאבנים מצוים שם, ואין הבהמות יכולות לילך בלא ברזלים, אבל במקומות שהעפר תיחוח ואין אבנים מצוים שם ואין רגילים שם לעשות ברזלים אסור) ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד (**הגה** ומותר לרכוב במועד אפילו מעיר לעיר, אפילו בחנם (דברכיבה ליכא שום מלאכה), וכן נהגו, אלא שאסור לתקן כל צרכי הרכיבה אם אינו רוכב לצורך או לטייל או"ח (תקלו,א). פסק הרמ"א כדברי הרא"ש

'. – י':

שמותר לרכוב במועד גם שלא לצורך המועד. **לומדים כלל חשוב מדברי הרמ"א שמותר לרכוב במועד אף לא לצורך המועד.**

רב שרא לסרוקי סוסיא (**פירש רש"י** להסריק סוסים במסרק של ברזל **ובכת"י** כתב מקרצפין **וחלקו עליו התוס'** שהרי ההלכה שמותר לקרצף אפי' ביו"ט כיוון דקיי"ל כר"ש שדבר שאינו מתכוון מותר, אלא עניין אחר הוא **הרמב"ם הסביר** שהוא לסרקו כדי לייפותו) ולמיבני אקרפיטא (מה שמשימין התבואה לתוכו לפני הסוסים) ולמיבני איצטבא (בנין אבנים) [**כתבו התוס'** איצטבא ואקרופיטא עניני ספסל וכן מוכח מקידושין (ע.) וקצת הם חלוקים]. **פסק השו"ע א.** מותר לסרוק הסוס כדי ליפותו (**מ"ב** דהוא בכלל צרכי רכיבה שהתירו כשצריך לרכוב לצורך המועד או לטייל. ועיין בב"ח דאפילו במסרק שמשיר נימין דביו"ט אסור משום פסיק רישא בחוה"מ שרי) או"ח (תקלו,ב). נקט פירוש הרמב"ם. **ב.** מותר לבנות, מעשה הדיוט, אצטבא לישב או לישן עליה או"ח (תקמ,ו). **ג.** מותר לבנות, מעשה הדיוט, אבום שתאכל בו הבהמה (**מ"ב** דכל דבר שאינו צורך אוכל נפש אע"פ שהוא צורך המועד לא התירו לעשות מלאכה כ"א בשינוי) או"ח (תקמ,ה).

רבא שרא למישקל דמא (להקיז) לבהמה בחולא דמועדא [**כתב הריטב"א**, אע"פ שהקזת דם נחשבת מעשה אומן, התירוה משום דבר האבד. **והקרן אורה** כתב שכל מלאכה הנעשית למניעת צער בעלי חיים, התירו במועד. **וכתב המאירי** שמכאן יש ללמוד להתיר לעשות כל רפואה במועד, ואפילו על ידי מלאכה גמורה, שאם התירו רפואה לבהמה, כל שכן שיתירו לאדם. וכן נפסק בשו"ע (תקלב,ב)]. אמר ליה אביי תניא דמסייע לך מקיזין דם לבהמה, ואין מונעין רפואה לבהמה בחוה"מ [**כתבו התוס'** דברפואה דבהמה שיש בה מלאכה איירי, אבל רפואה שאין בה איסור מלאכה רק גזירה משום שחיקת סממנין אפילו בשבת איכא מאן דשרי בבהמה והלכה כמותו כדאי' (שבת נג:) דרש רבא הלכה כרבי יאשיה דלית ליה גזירה משום שחיקת סממנין ברפואה דבהמה (וכלן הגמ' מדברת על חוה"מ שאף באדם פסק השו"ע בסי' תקל"ב ס"ב דמותר]. **פסק השו"ע א.** אבל מקיזין לה דם ואין מונעין ממנה כל רפואה, אפי' אם יש בה מלאכה (דאורייתא) או"ח (תקלו,ג). **ב.** כל רפואה מותר בחול המועד (**מ"ב** היינו שמותר לעשות אפילו מלאכה גמורה לצורך רפואה ואפילו לחולה שאין בו סכנה) או"ח (תקלב,ב).

רבא שרא לכסכוסי קירמי [בגדים **לעזי רש"י** להשרות הבגד בעמילן **וכתבו התוס'** ויש מפרשים דהוא כסכום כדאיתא (שבת קמא.) מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ גבי טיט]. **מאי טעמא מעשה הדיוט הוא** (דמותר לעשותו בחוה"מ). **פסק הש"ע מותר למעך בגדי פשתן בידים** (**מ"ב** מותר אפילו במתכוין ללבנו ודוקא כשצריך לו במועד) **אחר הכיבוס** (**מ"ב** לפי מה שכתב לקמיה בהג"ה האי בידים לאו דוקא דה"ה דמותר לגלגל אותם ע"י כלי כנהוג) **כדי ללבנן ולרככן** או"ח (תקמא,ג). פירוש זה דנקט הש"ע הוא פירוש הטור הרמב"ם והסמ"ג לכסכוסי כרמי.

אמר רב חסדא קיטורי בירי [**פירש רש"י** למיעבד במועד, שכך היו עושין, שהיו נוטלין כלים חלוקין והיו מחליקין עליהן בית יד של חלוקיהם מעשה אומן הוא ואסור, **ל"א** לכויין קמטין שאדם עושה בבית יד, שממלאים אותה בקנה של שבלים חלקים ומקמטין **כתבו התוס'** גרסינן ברי"ש ולא בידי בדלי"ת והוי מענין בירית (אצעדה שבזרוע) טהורה (סג.)] **אסיר, מאי טעמא מעשה אומן הוא. פסק הש"ע אבל אין עושין קשרי בתי ידים, מפני שהוא מעשה אומן** (**מ"ב** היינו לקמט, ודוקא כשהקמטין אינם מתפשטין כשלובשן, דכיון דהקמטים חזקים כ"כ הו"ל מעשה אומן ואסור אפילו לצורך המועד) או"ח (תקמא,ג).

אמר רבא מאן דמתקיל ארעא [שחופר משם האדמה **הנוב"י** (מהדו"ת או"ח קב) מפרש, שנוטל הצרורות והאבנים מן הקרקע, כדי להשוותה] **אדעתא דבי דרי** (לצורך הגורן לחבוט שם חטין לצורך המועד) **שרי, אדעתא דארעא** (לצורך זריעה) **אסיר** (משום דדמי כחורש ביו"ט). **היכי דמי? מוליא במוליא** (שנוטל הקרקע ממקום גבוה, ומניחו שם על גבי מקום גבוה) **ונצא בנצא** (שחופר במקום נמוך ומניחו במקום נמוך) **אדעתא דארעא** (כך גרס רש"י) (**ואסור, דזה דרכו של חורש שדהו שאינו משגיח באיזה מקום שירד המחרישה בקרקע, אפילו במקום נמוך חורש, והיינו דומיא דחרישה ואסור, שקל מוליא** (שנוטל הקרקע ממקום גבוה) **ושדא בנצא** (במקום נמוך) **אדעתא דבי דרי** (**אדעתא דגורן, שכך דרכו של גורן, שמשוה הגרנות וזה מותר כתבו התוס' עפ"י הגר"א** שר"ג והרי"ף גרסי להפך מרש"י, והסברא יותר כרש"י דלדידן צריך קרקע שוה לעשות גורן יותר מלחרוש, ושמא לפי שהיו דשין במוריגין אין צריך קרקע שוה **ויש מפרשים** שצד ההיתר לא כדי לעשות גורן אלא כדי לעשות דיר של בהמה (**הסכיר המהרש"ל** שלפי"ז מיושב גירסת הר"ג)]. **פסק הש"ע אסור להשוות השדה לצורך חרישה, ואם ניכר שמכוין כדי לדוש לצורך המועד, כגון שמשווה כולה, מותר** (**מ"ב** והרבה ראשונים ס"ל להיפוך וע"כ תרוייהו אסירי) או"ח (תקלז,ט). **לשון הש"ע** הוא לשון הטור. **והב"י הסביר** שהוא כרש"י. **אמנם** בחו"מ (רעה,יט) ש"ע פסק כהסבר ג' עמודי הוראה, דלא כרש"י, וצ"ע.

ואמר רבא האי מאן דזכי זיכי (שמכבד את הקרקע מעצים קטנים שעליה, שנוטלם) **אדעתא דציבי** (אם ליקטן אדעתא דעצים להסיקן) **שרי, אדעתא דארעא** (דלהכי ליקטן, שרוצה לזרוע הקרקע) **אסיר. היכי דמי? שקיל רברבי** (עצים גדולים) **ושביק זוטרי אדעתא דציבי, שקל רברבי וזוטרי אדעתא דארעא. פסק הש"ע אסור ללקט עצים מן השדה ליפותו לחרישה, ואם ניכר שמכוין לצרכו שצריך לעצים, כגון שנוטל הגדולים ומניח הקטנים, מותר** או"ח (תקלז,י).

ואמר רבא האי מאן דפתח מיא לארעיה, אדעתא דכוורי (שעושין המים שיוצאין מן הגומא של ביבר לחוץ, אם לצורך שיצאו המים וישתיירו הדגים) **שרי** (**כתב הטור** שאמנם על ידי פתיחת הנקב, בהכרח יהיו המים משקים את השדה ויש לו תועלת מכך, מכל מקום מאחר שאינו מתכוון לזה, מותר. **ולמדנו מדבריו** שלא נאסר במועד אפילו פסיק רישיה דניחא ליה, אע"פ שלענין שבת דבר זה אסור מן התורה לדעת הכל) **אדעתא דארעא אסיר. היכי דמי, פתח תרי בבי חד מעילאי וחד מתתאי** (חד שבו נכנסין המים לגומא ונכנסין אף הדגים לגומא, וחד שהמים יוצאין חוץ לגומא, והדגים משתיירים בתוכה ולוקחים אותם) **אדעתא דכוורי** (ומותר). **פתח חד בבא** (שבו נכנסים המים לגומא, ואידך פתח שבו יוצאין המים לחוץ לא פתח) **אדעתא דארעא** (שכשהגומא מליאה מים יוצאין המים למעלה ומשקין כל השדה, וכי האי גוונא אסור). **פסק הש"ע אסור לפתוח מקום לשדה כדי**

שיכנסו בה מים להשקותה (מ"ב דהוי כמזבל שדה במועד). ואם עושה כדי לצוד דגים כדי לאכלן במועד, כגון שפותח למעלה מקום שיכנסו ולמטה מקום שיצאו, מותר (מ"ב ואע"פ שממילא השדה שותה מהמים שרי דדבר שאין מתכוין הוא) או"ח (תקלז,ח).

ואמר רבא האי מאן דפשח דיקלא (שזומר הדקל מן הענפים שבו) אדעתא דחיותא (דראויין למאכל בהמה) שרי, אדעתא דדיקלא אסיר. היכי דמי? שקיל כוליה מחד גיסא אדעתא דחיותא, מהאי גיסא ומהאי גיסא (ענפים יבישין שבו) אדעתא דדיקלא, ואסיר. **פסק השו"ע** אסור לקצץ ענפי האילן לתקנו, ואם ניכר שמכוין בשביל הענפים להאכילן לבהמתו ולא לתקנו, כגון שקוצץ כולן מצד אחד, מותר או"ח (תקלז,יא).

ואמר רבא הני תמרי תוחלני (תמרים שלא נתבשלו כל צרכן) מיגזרינהו (לחותכן לשנים ולאוכלן הכי ביו"ט) שרי (דלצורך יו"ט קעביד) מייצינהו (לכובשן במשוי, ומוציא ליחה שבהן לחוץ) אסיר (שעכשיו אינן נתלעים, אלא לעשות מהן צימוקים לאכלן בחול הוא מכוין ואסור לתקן ביו"ט מאכל דחול). **רב פפא אמר** כיון דמתלעי (אי לאו דמייצינהו) כפרקמטיא האבד דמי (כלומר כסחורה שאדם יכול לעשותה במועד כדי שלא יפסיד בה אם לא עשאה, הכי נמי מצי למייצינהו, דאי לא עביד הכי מיתלעי) ושרי. **פסק השו"ע** פירות שנתבשלו קצת ונאכלין ע"י הדחק, מותר ללקטן כדי לאכלן, ואם לקטן לאכלן והותיר, וחושש שמא יתליעו אם לא יכבשם להוציא ליחה מהם, יכול לכבשם (מ"ב ר"ל אע"ג דשוב לא יהיו ראויין לכל ימות החג וא"כ טרח רק לימי החול אפ"ה שרי דהוי דבר האבד). אבל אסור ללקטם תחלה כדי לכבשם, ואם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד (מ"ב וה"ה אם יתייקר אח"כ וכמו בפרקמטיא לקמן סימן תקל"ט ס"ה), מותר לקנותו ולכבשו או"ח (תקלג,ג). מ"ש הש"ע 'אבל אם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד מותר לקנותו ולכבשו' **הסביר הב"י** נראה שלמדו מדין השיירות שמותר לקנות מהן לפי שהוא דבר שאינו מצוי תמיד וכמו שיתבאר בסימן תקל"ט.

ואמר רבא פרקמטיא כל שהוא (לעשות סחורה בחוה"מ **הרא"ש מפרש** שיסוד האיסור במקח וממכר במועד הוא מפני הטורח. **אולם הנימוק"י כתב**, שטעם האיסור הוא כמו ביו"ט, שמא יבוא על ידי כן לכתוב) אסור [**הביאו התוס'** דר"ת לא היה מחשיב הלוא בריבית כפרקמטיא (ולכן התיר להלות לגוי בריבית בחוה"מ **אמנם הרמ"ש** כתב שכמעט כל הפוסקים הסכימו לאסור דהיא כפרקמטיא) והא דאמר רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנואתא, משמע דחשיב פרקמטיא ולא שרי אלא משום דבר האבד, היה אומר רבינו ר"ת דסחורת יין היתה שהיה לוקחה בחובו כדאמרינן (ב"מ עג:). אבל הלואה דשולחנות שהיא בקביעות, וחילוף מעות, נראה דחשיב פרקמטיא (**כך גרס הב"י**, ונראה ביאור התוס' שמחלק בין הלוואה של אדם פרטי שאינה נחשבת כפרקמטיא, להלוואה של שולחני שנחשבת כפרקמטיא, **אמנם הב"ח** גרס 'אינה נחשבת כפרקמטיא')].

אמר רבי יוסי בר אבין ובדבר האבד מותר [**כתבו התוס'** וה"ה בסחורה שאם לא ימכרנה עתה שמא לא ימכרנה יפה פעם אחרת ויפסיד מן הקרן, אבל אם לא יפסיד מן הקרן (**הריטב"א בשם התוס'** וגם שכל עמלו) אלא שלא ירויח כל כך אין זה חשוב דבר האבד **וכ"ד רש"י** (**דעת הרא"ש** שאם ריוח זה, עתיד להזור רק לאחר זמן רב, הרי זה דבר האבד, וכגון שמתקיים יריד לעתים רחוקות, ויוכל עתה לקנות סחורה בזול, הותר לו לקנותה במועד, אבל אם יריד זה מתקיים בכל שבוע, ויתכן שיוכל לקנותו לאחר המועד במחיר זה, אע"פ שיש גם כן אפשרות שיפסיד ריוח זה, אין זה נידון כדבר האבד) **הוסיפו התוס'** כל שכן לקנות סחורה שמא תהיה יותר ביוקר אחר המועד אסור. **אבל** לקנות יין כשר בתוך המועד מותר (**כתב הקרן אורה** ל"ל בכוונת דבריהם ז"ל להתירו לקנות יין כשר לכל השנה דדבר שהוא לצרכו אם נזדמן לו במועד בזול מותר לקנותו אפילו על לאחר המועד, כיון לצריך לזה, ולטובת ליתן לאחר המועד ביוקר, זה חשיב דבר האבד, שיפסיד מכיסו, אבל לקנות סחורה לצורך פרקמטיא אפילו אם נזדמן לו במועד בזול, כגון ע"י שיירות שבא אסור לקנות, דלהרויח לאו דבר האבד הוא) **ויש מי שכתב** לאסור שאם שלא ימצא בזול ימצא ביוקר ואין זה דבר האבד].

רבינא הוה ליה ההוא עיסקא דהוה מזדבן בשיתא אלפי, שהייה לזבוניה בתר חולא דמועדא וזבניה בתריסר אלפי. רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנואתא, אתא לקמיה דרב אשי, אמר ליה מהו למיזל האידנא עלייהו? אמר ליה כיון דהאידנא הוא דמשכחת להו, ביומי אחריני לא משכחת להו כפרקמטיא האבד דמי, ושרי.

פסק השו"ע א. כל סחורה, אסורה, אפילו כל שהוא, בין לקנות בין למכור, ואפילו אם הלוה מעות על מנת שיתנו לו אחר כך יין או סחורה אחרת בפרעון חובו כדי להשתכר, אינו יכול לילך ולתובעם, אלא אם כן אינם מצויים אחר המועד דהוה ליה דבר האבד אם לא ילך בחוה"מ למקומם ויתבעם [**הגה** מיהו אם מזדמן לו ריוח מרובה במועד יכול למכור בצינעה, ויוציא לשמחת יו"ט יותר ממה שהיה דעתו להוציא (**מ"ב** הטעם דאף דמשום ריוח מרובה בלבד אין להתיר אא"כ הוא בודאי אינו מצוי תמיד לאחר המועד כבס"ה, הכא דבלא"ה יש פוסקים שמתירין למכור בצנעא סמכינן עלייהו היכא דנזדמן לו ריוח מרובה, ומ"מ צריך להוציא מהן קצת לשמחת יו"ט)] או"ח (תקלט,א). **הב"י הביא** שדעת הרמב"ם לאסור להסתחר בצינעא אמנם האגור והרוקח התירו. סיכומו של הרמ"א הוא גם סיכומו של הבית יוסף למחלוקת זו. **ב.** אם הוא דבר שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות או שיירות שבאו, או שהם מבקשים לצאת, ומכרו בזול או לקחו ביוקר, מותר לקנות ולמכור אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות סחורה ולהשתכר (**מ"ב** פי' דאף דנתבאר בסעיף הקודם דלא מקרי דבר האבד אא"כ כשאם לא ימכור עתה יפסיד מהקרן אבל בשביל ריוח לבד אינו מותר אא"כ יוציא עי"ז יותר לשמחת יו"ט, כ"ז בריוח המצוי שאפשר לו למכור סחורתו אחר המועד ג"כ, אבל בריוח שאינו מצוי תמיד ג"כ התירו לו דכדבר האבד דמיא) והוא הדין לירידים הקבועים מזמן לזמן (**הגה** ואפילו מעיר לעיר מותר ליסע בכה"ג) אבל מקומות שיש להם יום השוק יום אחד בשבוע, אינו מותר למכור ולקנות ביום השוק שבתוך המועד (**מ"ב** אם לא שע"י הריוח יוציא יותר לשמחת יו"ט וכנ"ל בס"ד) שאין זה דבר האבד, שאם אינו נמכר ביום השוק שבתוך המועד ימכר ביום השוק שלאחר המועד (**הגה** ותגר שקונה מזה ומוכר לזה וחוזר וקונה ומוכר, מותר, דהוי דבר האבד). **ג.** להלוות לכותי בריבית לאותם שרגילים ללוות ממנו, מותר משום דהוי דבר האבד (**מ"ב** שאם לא ילוה להם וילכו למקום אחר ירגילום לבא אליו ולא יבואו עוד אצלו ובזה אין צריך להוציא בשמחת יו"ט) ולאותם שאינם רגילין ללוות, ג"כ מותר, והוא שיקחו רבית של שבוע ראשון ויוציאנו בשמחת יו"ט או"ח (תקלט,יג). **כתב הטור** בענין הלואה בריבית לגוי, יש אוסרים שדומה לסחורה, וכתב ר"ת להתיר דלא מיקרי פרקמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלואה, וכתב ר"י כיון שר"ת התיר ורוב בני אדם נוהגין היתר אין בידי לאסור והמחמיר תבא עליו ברכה, ואני רגיל לומר למלוים בחוה"מ שיקחו מיד הגוי ריבית של שבוע הראשון ויוציאוהו לשמחת י"ט. וה"ר מאיר מרוטנבור"ק כתב שמותר להלוות למכירין ובלבד שילוה להם שבוע הראשון בחנם, וא"א הרא"ש ז"ל התיר למכירין אפי' אם יקח השבוע הראשון וז"ל בתשובה ובאשכנז הירא את דבר ה' נוהגין איסור בהלואה בריבית לגוי בחוה"מ ואני התרתי בביתי להלוות לאלו שרגילין תמיד ללות בביתי שאם לא ילוה להם ילכו ללוות במקום אחר וירגילום לבא אצלם ואיכא פסידא. **ד.** אם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מהקרן, מותר למכרה, אבל אם לא יפסיד מהקרן, לא. ומ"מ אם הוא בענין שאם ימכרנה עתה יהיו לו מעות בריוח ויוציא יותר לשמחת יו"ט, מותר למכור, ונראה לי שלא נאמרו דברים הללו אלא במי שיש לו מעות מועטים וחס עליהם מלהוציא כל כך לשמחת יו"ט. ואלו היו לו מעות בריוח היה מוציא יותר, אבל מי שיש לו מעות בריוח להוציא לשמחת יו"ט ככל אשר יתאוה, ואין בדעתו להוציא כל כך, לא נתיר לו למכור כדי שיוציא יותר או"ח (תקלט,ד).

תניא נמי גבי עבודה זרה כי האי גוונא הולכין [**דף יא ע"א**] ליריד של נכרים (יומא דשוקא), ולוקחים בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וכרמים. וכותב ומעלה בערכאות שלהן (לקיימן בהתימתן, דכיון דהשתא הוא דמשכח להו, וליומא אחרינא לא, שרי) מפני שהוא כמציל מידן. הלכה עיין במסכת ע"ז.

רב שרא לחייא בר אשי למיגדל אוהרי (שצדין בו דגים) בחולא דמועדא. מאי טעמא מעשה הדיוט הוא, אבל איזלי (רשתות שצדין בו עופות) אסור, מאי טעמא מעשה אומן הוא. **פסק השו"ע** מותר (**מ"ב** ודוקא לצורך המועד) לעשות מצודות דגים מערבה שהוא מעשה הדיוט (**מ"ב** ולא הוי בכלל מכשירי אוכל נפש כמו תנור וסכין דמותר שם אפילו מעשה אומן, משום דלא מקרי מכשירין אלא דבר המכשירו לאכילה כמו התנור ע"י

האפיה וסכין ע"י השחיטה משא"כ ברשתות) אבל לא הארוגים מחוטים שהוא מעשה אומן או"ח (תקמא,א).

רב יהודה שרא לאמי תנורא למיגדל תנורי (לעשות התנור מחדש) ולרבה בר עשבי למיגדל מהולתא (נפה). איני, והא תני רבה בר שמואל ושוין שאין גודלין תנור לכתחילה? לא קשיא כאן בימות החמה (כלומר, כשיש ימות החמה, כגון בפסח דחבול עלמא שאין יורדין בו גשמים מותר לעשות בו תנור, לפי שלאלתר יבש ויכולין לאפות בו פת ברגל לצורך הרגל) כאן בימות הגשמים. **פסק השו"ע** תנור וכיריים שאפשר שייבשו ויאפה בהם במועד, עושין (**מ"ב** אפילו מעשה אומן כיון שהוא צורך אוכל נפש, ואם היה אפשר לו לעשות מעיו"ט וכיון מלאכתו לעשותן במועד נראה דאסור) ואם לאו, אין עושין אותם (**הגה** וה"ה עשיית קדרות ואלפסין שרי בכהאי גוונא) ובין כך ובין כך בונים על חרם של תנור ועל הכירה הטפילה שלהם או"ח (תקמ,ז). מ"ש בונים על החרם, זה ביאורו של הרמב"ם על המשנה בדף י מעמידין תנור כיריים.

משנה עושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט, אבל לא מעשה אומן. שפין את הסדקין (שבתנור) ומעגילין אותן במעגילה (שגוללין על קרקעות התנור עץ גדול עגול, כדי לסתום הסדקין) ביד וברגל (שלוקח בידו עץ ובועטין ביד על התנור לסתום הסדקים, או בועט ברגלו על קרקעות התנור) אבל לא במחלצים (עץ כעין רגל, שדוחקו במעזיבה לסתום הסדקין, ויש בו מעשה אומן יותר ממעגילה). הציר (רגל הדלת) והצינור (הוא החור שבאסקופא התחתונה) והקורה (מה שעל הפתח שתחזור בו הדלת, היינו ציר הדלת) והמנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד, ובלבד שלא יתכוין לעשות מלאכתו במועד [כשיש לו לתקן כל אילו בשאר ימות השנה, ומניחו עד המועד **כתב שעה"צ** (סי' תקמ אות כג) שזהו דוקא כשהניח בכונה לעשותו ברגל, אבל כשהיה יכול לעשותו קודם הרגל, ונתעצל או שכח ולא עשאו, אין זה בכלל כיון מלאכתו במועד, ומותר]. וכל כבשין (כלומר, דגים ושאר דברים שכובשים במלח) שהוא יכול לאכול מהן במועד (שיהו נכבשין מהר וראויין לאכול מיד) כובשן (**מדברי הרמב"ן נראה**, שאע"פ שאין בדעתו להסתפק מהם במועד, מכל מקום מותר לו לכובשם, הואיל ואין קביעות בדברים אלו, וכיון שיתכן שלבסוף יהיה צריך להם במועד, התירו לו חכמים).

היכי דמי מעשה הדיוט (שהביאה המשנה לגבי מעקה)? **רב יוסף אמר** בהוצא ודפנא. **במתניתא תנא** צר בצרור ואינו טח בטיט (זה הוא מעשה הדיוט). **פסק השו"ע** ...וכן אם עשה מעקה לגג, בונה אותו מעשה הדיוט (**ביאו"ה** עיין בחידושי הריטב"א שכתב דמתני' מיירי בגג דלא רגילי להלוך בו שאינו חייב במעקה אלא שהוא בעצמו רוצה לעשות משום שמירה, דאי משום מצות מעקה למה לא יעשה כדרכו ע"ש. אבל שארי הפוסקים סתמו בזה ולא חילקו) או"ח (תקמ,א).

'שפין את הסדקין ומעגילין אותן במעגילה' השתא במעגילה (דרך אומנות יותר) אמרת שרי, ביד וברגל (דלאו מעשה אומן הוא) מיבעיא (לא כל שכן)? הכי קאמר שפין את הסדקין ומעגילין אותן כעין מעגילה ביד וברגל, אבל לא במחלצים. **פסק השו"ע** סדקים שבגג, מותר לסתמן ביד וברגל, אבל לא בכלי אומנות (**מ"ב** דהוא מלאכה גמורה ויש בה טורח ואסור אפילו לצורך המועד. ודע דכל דבר שמתירין לצורך המועד במעשה הדיוט הוא דוקא שלא יכוין מלאכתו במועד) או"ח (תקמ,ג).

איתא במשנה 'הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו מתקנן במועד (**מפרש הריטב"א** שהתירו כן מפני דבר האבד. וכמו שהתירו לעיל לבנות כותל חצירו). **ורמינהי** עד ימיו (של יוחנן כהן גדול) היה פטיש מכה בירושלים (בחוה"מ, והוא גזר עליו ובטלו) עד ימיו אין, מכאן ואילך לא? לא קשיא, כאן בדנפחי [**פירש רש"י** אסור, דהוי קלא רבה, ואולודי קלא אסור (**הסכיל הרב יעקב שולביץ** כונתו להא לאיתא בעירובין (ק), שלעת עולא ואביי, אסור לספוק את כפיו בשבת כדי להשמיע קול שעל ידי כן יבלבו העופות, אע"פ שאינו קול שיר)]. **והרא"ש** (מע"ש ה,טו) מפרש, שאסרו השמעת קול הפטיש, מפני זלזול המועד שיש בזה. **אבל בתוספות רא"ש** פירש, שאסרו משום מראית העין, שהשומעים קול הפטיש יסברו שעושים מלאכה שלא לצורך דבר האבד) כאן (מתניתין דמתקנין אלו בחוה"מ) בדנגרי (במנעול של עץ שרי,

דלא הוי קלא רבה). מתקיף לה רב חסדא יאמרו קלא רבה אסיר, קלא זוטר שרי? **אלא אמר רב חסדא** לא קשיא, הא במגלי (מסר הגדול שרי, דלא מוליד קלא כלום) הא בחציני (גרזן אסיר, דהוי אולודי קלא טפי). **רב פפא אמר** כאן קודם גזירה, כאן לאחר גזירה (שגזר יוחנן כהן גדול) **רב אשי אמר** הא רבי יהודה, הא רבי יוסי [דרבי יוסי (יב.) לא בעי לשנויי לדבר האבד, ומתניתין דשרי הכא כל הני בלא שינוי רבי יוסי היא]. דאמר רבי יצחק בר אבדימי מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כרבי יוסי. אמר רבינא כמאן מדלינן האידנא קביותא דדשא (על דעת מי מהתנאים סומכים אנו בזה שמחזירים ומגביהים את המשקוף שיצא ממקומו) בחולא דמועדא, כמאן כרבי יוסי. **פסק השי"ע** ציר הדלת, והמפתח (**הגה** והמנעול) והצנור, והקורה, בין שהם של עץ בין שהם של ברזל שנשברו אפילו מעי"ט, יכול לתקנם בלא שינוי מפני שזה הפסד גדול הוא, שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבורות נמצא מאבד כל מה שבבית [**הגה** ולכן מותר (**מ"ב** ואפילו מעשה אומן) ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד (**מ"ב** היינו שלא התירו אלא בשכח מעיו"ט לתקן ולא במכוין להניח לתקן במועד)] או"ח (תקמ,ד).

איתא במשנה 'כבשין שהוא יכול לאכול במועד כובשן' בדיתא לבאי (שם נהר) (שם מקום) כוורי (הכי עשו דרך לנהר שיצאו מימיו, ונשתיירו שם דגים הרבה) אזיל כולי עלמא צוד, אייתו כוורא. שרא להו רבא למימלח מינייהו (הרבה, אע"פ שאין יכולים לאוכלן במועד, שהרי היו מלוחין הרבה). אמר ליה אביי והא תנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן (והכא נמי, כיון שמלחן הרבה כדי להצניען, תו לא חזו במועד)? אמר ליה כיון דמעיקרא אדעתא דאכילה אייתינהו, ואי שביק להו פסדי כפרקמטיא האבד דמי, ושרי.

ואיכא דאמרי שרי להו רבא מיצד, מיזל, אייתויי ומימלח (**המרדכי** הוכיח מכאן, שציידי דגים מותר להם לצוד בפרהסיא במועד, ואינם כציידי חיות ועופות, שמבואר לקמן שאסורים לצוד בפרהסיא. וטעמו, שאין דרך לצוד דגים מיום אחד לחבירו, ואם כן, הכל יודעים שצידה זו נעשית לצורך המועד, מה שאין כן בחיות ועופות, שהם נשמרים ימים רבים, ויבואו לחשדם שעושים במלאכתם לצורך חול. ועיין מג"א (תקלג סק"י) שנחלק בזה). אמר ליה אביי והא אנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן כובשן תנן? אמר ליה הני נמי (דמלחינהו) מיתאכלי (במועד) אגב איצצא (שמושך המלח מהן) כי הא דשמואל עבדו ליה שיתין איצצי (רוחצין אותו הרבה פעמים, מצצי ליה ששים זימני) ואכל. רבא איקלע (במועד) לבי ריש גלותא, עבדי ליה שיתין איצצי ואכל. רב איקלע (במועד) לבי רב שפיר, אייתו לקמייהו ההוא כוורא (דג שהיה עשוי) תילתא בישולא, תילתא מילחא (אגב איצצא) ותילתא טוויא. **פסק השי"ע** צד אדם דגים כל מה שיכול לצוד (**מ"ב** ומשמע דאפילו הוא מוכח בודאי שהוא יותר מכדי הצורך למועד ג"כ שרי ולא דמי לקמח בס"א וכה"ג דאינו מותר אלא בכדי צורכו בהרוחה. שאני הכא שאין כל דג שוה בטעמו ועל כל צידה י"ל שמא ימצא משובחים ביותר והוא כבוד יום טוב) ומולח הכל במועד [**מ"ב** ר"ל דלא דמי לס"ג דלא שרי ללקטם כדי לכבשם, התם שאני דמכובשים אינם ראוים לאכול במשך איזה ימים וא"כ הוא רק הכנה לימי החול משא"כ בדגים אפשר ע"י הדחק לסחוט ולאכול וא"כ אפשר דיהנה מזה גם ביום טוב ולאו לצורך חול בלחוד טרח (שעה"ל ולף על גב דהשתא שכולם לפניו לפשר לו לבכול רק המשבוחים ולמולחם, יש לומר, כיון דמן התורה אין עיבוד באכלין, הקילו לו למולחם כולם, כיון דעל כל פניס לעת עתה אין מבורל לו איזה מהם לבחור כשילבה לסחוט ולאכול)] שהרי אפשר שיאכל מהם במועד אם יסחוט אותם בידו פעמים רבות עד שיתרככו (**הגה** ומותר לצודן בפרהסיא שניכר לכל שהוא לצורך המועד) (מרדכי) או"ח (תקלג,ד).

אמר רב אמר לי אדא ציידא, כוורא סמוך למיסרחיה מעלי [**פירש רש"י** כלומר יפה הוא לאחר זמן שניצוד יותר מהחיא שעתה דניצוד **כתבו התוס'** בזמן הזה תופסים סכנה למיכל סמוך לסירחון (**כתב היעב"ץ** כל זה בלא שמת לבל, אבל לג שהלגוהו, גם בזמן הזה לא טוב לאוכלו מיל) וכן מה שאומרת הגמ' בסמוך שטוב לשתות מים אחר אכילת דג, היום אוחזים שיש בזה סכנה **ושמא** נשתנו הטבעים, כמו הרפואות שבש"ס שאינן טובות בזמן הזה (**כתב הגרעק"א** בהגהות השו"ע יו"ל סימן שלו בשם המהרי"ל (מנהגיס ליקוטיס אות מג) וז"ל אמר לנו

מהר"י סג"ל כל הרפואות והלחשים שבכל התלמוד, אסור לנסות אותם, משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם יגעגו ויגגלגו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא (שבת סז.) מי שנתחב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, ר"ל מאותו מין עצם ויניח לו על קדקדו ויאמר הכי: חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד, והלחש הזה בדוק ומנוסה הוא, לכן אותו לבד התירו ולא שום מ' יותר) או שמא נהרות דבבל מועילים לדג **ויש מפרשים** (לפיו מי"ל לומר שנשתנו הטבעים) דכוורא לא בכלל דגים, ושם דג ששמו כוורא, ומשונה בדברים האלו משאר דגים (ובו נאמרו כל דברי חז"ל) כדאמרינן (חולין קט:) אסר לן גירותא שרא לן לישנא דכוורא, ואין נראה שיהא בכל הלשונות של דגים טעם אחד).

ואמר רב אמר לי אדא ציידא כוורא, טווייא באחוה (במלח, שהמלח נברא מן המים כדגים) אסוקיה באבוה (לאחר שצלאו נותנו במים צונן) מיכלי בבריה (מטילין אותו בציר היוצא מן הדגים, ואוכלין אותו) אשתי עליה אבוה (ששותין עליו מים, שדגים נבראו מן המים).

ואמר רב אמר לי אדא ציידא כוורא תחלי וחלבא ליטעון גופא (כלומר לאחר אכילתו מהלך הרבה קודם שישן) ולא ליטעון פוריא (לא ישן לאלתר אחריהם).

ואמר רב, אמר לי אדא ציידא כוורא, תחלי (שחלים) וחלבא, מיא ולא שיכרא (מוטב לשתות אחריהן מים, ולא שכר) שיכרא ולא חמרא.

פרק מי שהפך

[דף יא ע"ב] **משנה** מי שהפך [**נחלקו הרמב"ם והראב"ד** (יו"ט ז,ג) האם הותר לו גם להפוך לכתחילה את זיתיו לצורך דריכתם. דעת הרמב"ם שמותר והסביר המ"מ שגם הוא דבר האבד, אבל הראב"ד דקדק מלשון משנתנו, שדוקא כשכבר הפך את זיתיו הותרה הטעינה, ומשתמע מדבריו שהוא אינו דבר האבד] **את זיתיו** (דרך עוצרי זיתים שמניחין אותם, לפני הכתישה בבית הבד, בכלי הנקרא מעטן ומהפכין אותם בו כדי שיזיעו ויתרככו, ואם עשה כן...) **ואירעו אבל** (בשאר ימות השנה, שלא סמוך לרגל, ואינו יכול ליתנם על גבי הבד, לפי שאבל אסור בעשיית מלאכה) **או אונס** (היינו מילתא אחריתי, כלומר, מי שהפך את זיתיו לפני הרגל ואירעו אונס, ולא היה יכול ליתנם על גבי בית הבד, ובא הרגל) **או** שהטעוהו פועלים (שהשכיר ליתנם על גבי בית הבד קודם הרגל, ולא באו) **טוען קורה ראשונה** (כלומר נותנן על גבי בית הבד ברגל וסוחט עליהן הקורה פעם אחת, דאי לא עביד הכי איכא פסידא יתירא) ומניחה לאחר המועד (בו, שלא יסחוט יותר עד לאחר המועד) דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר זולף וגומר (כלומר, נותנו על גבי בית הבד וסוחט הכל, כל מידי דשפוך קרי זילוף) וגף כדרכו [**כתבו התוס'** פי' רש"י בלישנא שניה (אינו לפנינו גס לא בכתב ביל) 'וגף' משום דאיכא פסידא שמוליכן בלא מגופה **עוד יש לפרש** שגם שהשמן עומד במקומו דצריך לכסותו מפני השרצים **וקשה לפירוש זה** דמגופה לא היה צריך דדיו בכיסוי מועט **ושמא** שמן חדש מתקלקל אם לא יהיה סגור לגמרי עם מכסה].

פתח באבל וסיים במועד (דקתני מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל ולא פירש אם יכול לטעון קורה באבילות אם לא, אלא מילי דמועד קא פריש, דכי אירע לו קודם המועד אונס, טוען קורה ראשונה במועד) **אמר רב שישא בריה דרב אידי** זאת אומרת דברים המותרין במועד אסורים בימי אבלו (כלומר, להכי לא פריש, דאסור לו לטעון אפילו קורה ראשונה בימי אבלו) **רב אשי אמר** לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בימי אבלו דמדרבנן הוא (דאסור במלאכה התוס' לקמן (יד:) כתבו, שאפילו אם עיקר דין אבילות הוא מן התורה, מכל מקום איסור מלאכה שבו אינו אלא מדרבנן, שהסמיכוהו על הפסוק שבספר עמוס, 'והפכתי חגיכם לאבל' מה חג אסור במלאכה, אף אבל אסור במלאכה) **ושרי, אלא אפילו במועד, דאיסור מלאכה מדאורייתא** [דכתיב 'את חג המצות תשמור שבעת ימים' לימד על כל החג שהוא אסור **כתבו התוס'** (חגיגה יח.) שאין להוכיח מכאן, שמלאכת חוה"מ אסורה מן התורה, שהרי יש לפרש כונת הגמרא, שאמנם בשניהם האיסור מלאכה הוא מדרבנן, מכל מקום חילוק יש ביניהם, שאיסור מלאכה של אבל הסמיכוהו על הפסוק שבנביאים, ואילו חוה"מ הסמיכו איסורו על פסוק מן התורה) **במקום פסידא שרו רבנן** (לטעון קורה ראשונה).

תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי אלו דברים העושין לאבל בימי אבלו (אחרים, אבל

יא:

הוא עצמו אינו רשאי **כתבו הראב"ד והרמב"ן** שהיתר זה נאמר אפילו בדברים שיש בהם טורח, כהשקאת בית השלחין ממי הקילון, ואע"פ שלענין מועד אסרנו בהם, כאן יש להתיר אבל מדבריהם נראה שיש בזה שני טעמים שונים. **שהראב"ד** נתן טעם לחילוק זה, שבמועד, מאחר שהתרנו לו לעשות בעצמו, יש להקפיד שלא יהיה לו טורח גדול בדבר, מה שאין כן בימי אבלו, שהתרנו על ידי אחרים, לא איכפת לנו מטירחתם של אחרים שאינם אבלים. **אבל הרמב"ן** הסביר, שדוקא במועד הקפדנו על הטורח, מפני שצריך הוא להתענג בו ולשמוח, מה שאין כן בימי אבלו, שלא נאסר במלאכה לצורך תענוג, אלא כדי שלא יסיח דעת מאבילותו, על כן אין לאסור את הטורח שבמלאכה) **זיתיו הפוכין** טוענין לו (אבל הוא עצמו אינו עושה, היינו כרב שישא, דאמר דברים המותרין בחוה"מ אסורין בימי אבלו), וכדו לגוף, ופשתנו להעלות מן המשרה (כל הני אית בהו פסידא אי לא עביד להו). וצמרו להעלות מן היורה, ומרביצים שדהו משתגיע עונת המים שלו (כשהגיע זמנו להשקות השדה, שכך היו נוהגין כל אחד ואחד משקה כל השדות שבבקעה, איש יומו או שבוע אחד **הרא"ש ביאר** עושים לו כן שלא \יפסיד את המים שמתחלקים בין בני הבקעה דבר יום ביומו. **אבל הרמב"ן ביאר** ש'הרבצה' הנזכרת כאן, איננה השקאה גמורה, אלא הוא זילוף מועט של מים על פני השדה קודם הזריעה, ואם לא ירביצוה, יהיה נגרם הפסד לשדה, ואפילו בבית הבעל). רבי יהודה אומר אף זורעין לו שדה ניר (שדה חרושה), ושדה העומדת לפשתן (שאם לא תזרע עכשו מכאן ואילך אינו ראוי לפשתן) אמרו לו (לא תזרע שדה ניר ושדה פשתן ש...) אם לא תזרע בבכיר תזרע באפל, אם לא תזרע פשתן תזרע ממין אחר [ולא הוי פסידא יתירא **כתבו התוס'** במשנה החמיר רבי יהודה שמי שהפך את זיתיו ואירעו אבל טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד וחולק על ר' יוסי שהיקל וכאן ר' יהודה מיקל לזרוע וחולק על רשב"ג שמחמיר (**כתב הרש"ש** לכאורה מתניתין בחוה"מ למוכייתא וע"י עצמו, וכאן בלבל לרבנן וע"י אחרים)].

(המשך הברייתא) רשב"ג אומר זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא, כדו לגוף (להתום' היה גירסא 'בורו לגוף') ואין שם אומן אלא הוא, פשתנו להעלות מן המשרה, וצמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה בצינעא [**כתבו התוס'** ואף על גב דרשב"ג נמי מודה לדרב שישא בריה דרב אידי דאסורין בימי אבלו, מודה היכא דאין שם אומן אלא הוא דשרי ובצינעא (**רש"ש ועוד מחרוניס** שכאן מסתייס ליכול בתוס')]. יתר על כן אמר רשב"ג אם היה אומן לרבים, וספר ובלן (שומר בית המרחץ, ומשמשן בבית המרחץ, ונוטל מכל אחד שכרו) לרבים, והגיע עת הרגל (שהכל צריכין לו הרי זה יעשה, כיון דאית ליה פסידא, ואיכא נמי צורך רבים) ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה.

(המשך הברייתא) האריסין (מקבלי השדות לשנים לשליש ולרביע) והחכירין (שקיבל לשמירה ולעובדה לסכום כך וכך כורין אני נותן לך ממנה) והקבלנין (שקיבלו לשומרה לזמן פלוני בסכום כך וכך, בין יהיה הרבה או מעט) הרי אלו יעשו אחרים בשבילן [**כתב הרא"ש** פירש"י אם אלו שקבלו השדה אירעו אבל הרי אלו יעשו ע"י שליח שהמלאכה של אחרים היא ומשום פסידא דבעלים שרינן להו. ומשמע דגרסינן ברישא דהאריסים 'הרי אלו יעשו ע"י אחרים' ובשום ספר לא נמצא כך אלא 'אלו יעשו' משמע שהן בעצמן עושין (ע"ש שהקשה עוד קושיות) **על כן נראה לי כפירוש הראב"ד** האריסין והחכירין והקבלנין בשדה של האבל הרי אלו יעשו, ובשביל שבעל השדה הוא אבל לא ימנעו מלעובדה ולשומרה. **כתבו התוס'** (גרס כרש"י) משום פסידא דמשכיר שרינן, וגבי אבלו דשרינן לאבל עצמו לעשות לאחרים, מיירי באין שם שיעשה (צ"ל במומחיות) כמותו כגון שהוא אומן לרבים משום דצורך דרבים. **ויש מפרשים** שאם ימצא אומן אחר אף שפחות מומחה ממנו, לא נתיר לאבל לעשות **מיהו** לפי טעמם לא ידענא בחמרין וספרין כשמושכרין אצל אחרים למה אין מצריך לעשות ע"י אחרים, ולפי טעם קמא ניחא דאין מי שיעשה דבר זה באותו הדבר שיש לו את האומנות דחמר וגמל וספן).

(המשך הברייתא) החמרין הגמלין והספנין הרי אלו לא יעשו (לא ישכירו לכתחילה, לפי שהמלאכה שלהם הוא) ואם היו מוחכרין או מושכרין (הם או בהמתם) אצל אחרים (למהלך חדש או חדשים) הרי אלו יעשו (הם לעצמן, ולא יפסידו כל שכרן, ובעלים נמי לא יפסידו והכא לא קתני על ידי אחרים שהרי הן בעצמן מושכרין, אבל אריסים אפשר להם על ידי אחרים בעבודת קרקע).

(המשך הברייתא) שכיר יום (אחד) אפילו בעיר אחרת (ואין יודעין שם שהוא אבל) לא יעשה [הואיל ובידו לחזור כדאמרינן (ב"ק קטז:) פועל

חוזר, ואפילו בחצי היום, וליכא פסידא כולי האי]. היתה מלאכת אחרים בידו (בביתו, כגון בגד לארוג) אע"פ שבקיבולת (שקיבל עליו לצמיתות אותו בגד לאורגו בכך וכך שכר) לא יעשה. אע"פ שבקיבולת, ולא מיבעיא שאינה קיבולת, אדרבה, קיבולת כדידיה דמי (ואסור, אבל שאינה קיבולת, דלא הוה כדידיה שרי)? אלא, אימא בין קיבולת בין שאינה קיבולת לא יעשה (הואיל וברשותיה לגומרו לאחר זמן הרי אלו לא יעשו). היתה מלאכתו ביד אחרים, בביתו (של אבל) לא יעשו (אותו משום חשד, שיאמרו הוא בעצמו מסייע במלאכה, **אי נמי** שלא יאמרו בימי אבלו השכירו לזה הפועל) בבית אחר יעשו.

מריון בריה דרבין, ומר בריה דרב אחא בריה דרבא, הוה להו ההוא גמלא דתורא בהדי הדדי (צמד בקר בין שניהם, שור אחד לזה ושור אחד לזה) איתרעא ביה מילתא (אבילות) במר בריה דרב אחא בריה דרבא, ופסקיה לגמליה (הפסיק שורו מן הצמד, ולא שלחו לחרוש בשדה, לפי שהיה אבל ומצווה על שביתת בהמתו מדרבנן **הסביר הערות הגריש"א** מה שפירש"י כאן לשון "שביתת בהמתו" גבי אבל, זהו לשון מושאל בעלמא דהרי גדר האיסור באבל הוא אגברא כמו שצריך להשבית חנותו ושדהו, ולא דמי כלל לגדר שביתת בהמתו בשבת). אמר רב אשי גברא רבה כמר בריה דרב אחא עביד הכי, נהי דלפסידא דידיה לא חייש (דלא קא מעבד ארעא מגמליה, משום דאבל הוא) אדאחרים לא חייש (כגון מריון לא חייש, דלא קא משדר לגמליה הוי ליה פסידא, דלא הוה ליה בהמה לחרוש, וכיון דשרי כדתניא אם היו מוחכרין וכו' הוה ליה למיחש אפסידא דחבריה) והא תניא אם היו מושכרין או מוחכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו? הוא סבר אדם חשוב שאני (דהא והא אסור לדידיה למיעבד **הסביר הרא"ש** טעמו, שמלאכת אדם חשוב נידונת כאילו נעשית בפרהסיא, ודבר זה לא הותר באבילות **אבל ברש"י כת"י כתב**, שאדם חשוב יש לו להחמיר על עצמו, ומשמעותו, שאין זה משורת הדין). **פסק השו"ע א.** מי שהפך את זיתיו או שהיה יינו בבור, ואירע אונס או ששכח או נתעצל שהיה סבור שהיה יכול לשהות לאחר הרגל ולא עשה קודם הרגל, מאחר שהוא דבר האבד זולף וגומר ומזפת החביות, בין קטנות בין גדולות, וגף בחביות, כדרכו, בלא שינוי (**הגה**... וכל כיוצא בזה מדבר האבד, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אלא יעשה הכל קודם המועד אם יודע שיצטרך במועד) או"ח (תקלח,א). **ב.** אפילו דבר האבד אסור האבל לעשות, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו יו"ד (שפ,ד) **כתב הב"י** הלכה כרב שישא בריה דרב אידי, ואף על גב דרב אשי פליג עליה, פסקו הפוסקים הלכה כרב שישא דתניא כוותיה. **ג.** אבל ששדהו ביד אחרים באריסות או בחכירות או בקבלנות, הרי אלו עובדין כדרכן בימי האבל של בעל השדה, ואפילו נשלם זמן חכירותם קודם ונשארו בשדה כמו שהיו יו"ד (שפ,יא) **כגירסת הרא"ש בשם הראב"ד ד.** אם האבל הוא ארים בשדה של אחרים, לא יעבוד הוא בעצמו, אבל על ידי אחרים מותר יו"ד (שפ,יב). **כגירסת רש"י, כתב הב"י** אף על פי שחלק הרא"ש עם רש"י. מכל מקום לענין שיעשו על ידי אחרים לא פליג עליה, דהא כיון דצריך לשלם מה שהיתה ראויה לעשות הוי ליה דבר האבד וכל דבר האבד מלאכתו נעשית על ידי אחרים (ע"ש סכתב טעם נוסף). **ה.** אם יש לאבל חמור או ספינה מוחכר או מושכר ביד אחר, הרי זה לא יעשה בימי אבלו של בעל החמור והספינה, אם לא ששכרו קודם שהתחיל האבלות ועדיין לא כלה הזמן, אבל אם כלה הזמן, אסור יו"ד (שפ,יד). **חילוק זה** שהביא ש"ע אם הושכר קודם האבלות או לא הובא בהרא"ש בשם הראב"ד. **ו.** אם יש שכיר יום שעובד שדה האבל, אפילו בעיר אחרת, לא יעשה יו"ד (שפ,יג) **ז.** היתה מלאכתו ביד אחרים, בקבלנות בדבר תלוש, בביתו, לא יעשו, בבית אחרים, יעשו (**הגה** ובלבד שקבלו המלאכה קודם שנעשה אבל) יו"ד (שפ,יח). **ח.** שני שותפים חנוונים שאירע אבל לאחד מהם, נועלים חנותם, שלא יעשה השותף בפרהסיא, אבל יכול לעשות בצינעא בתוך ביתו, אפילו בעסק השותפות. ואם האבל אדם חשוב, והשותפות נקרא על שמו, שאפילו אם יעשהו בצינעא בתוך ביתו ידוע שיש לאבל חלק בו, אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו יו"ד (שפ,כא).

איתא בירושלמי (פ"ג ה"ה) ש שני הנוונים שאירע לאחד מהן דבר הרי אלו נועלין את חנותן. **וכתב הרא"ש** (סי' ה) הרי"ף לא הביא הך עובדא דמריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא דהובא (יא:) ולכאורה נראה דפליג אגמרא דידן דלגירסת הירושלמי יפה עשה דפסק לגמליה דמלאכת שניהם בטילה. **והראב"ד** הקשה מהירושלמי אגמרא דידן ותירץ דודאי נועלין חנותן ואין השותף מתעסק בעסק השותפות בפרהסיא אבל בביתו מתעסק בעסק השותפות ואף על פי שחולקין בשכר, ומסיק אדם חשוב שאני ואית ליה קלא ואמרי בהמתו של פלוני עושה מלאכה בימי אבלו והוי ליה פרהסיא. **כתב בב"י** להכריע כהרי"ף שכ"ד הרמב"ם **אמנם בבדק הבית** כתב להכריע כדעת הראב"ד, וכ"ד הדרכ"מ.

[דף יב ע"א] אמר שמואל מקבלי קיבולת, בתוך התחום אסור [**פירש רש"י** אסור ליתן מלאכה לנכרי בקיבולת כי עבדי ליה בשבתא, דידעי כולי עלמא ואמרי היום בשבת יהב ליה, והא דשרי בית הלל (שבת יז:) ליתן כלים לכובס בערב שבת עם חשיכה, ואפילו בתוך התחום, משום דכביסה בנכרי מידי דלא מינכר, וליכא חשדא, אבל מידי דמינכר בתוך התחום אסור, משום חשדא דכשיתן לו ידעו שעשה מדעת ישראל ויסברו ששכרו לעשות מלאכה לימים. **התוס' כתבו** שר"ת התיר דהא ריחים של מים איכא השמעת קול ושרינן כדאיתא (שבת יח.). וכן בע"ז (כא:) שרינן להשכיר שדה לנכרי משום דאריסותיה קעביד, וכ"ש קבלנות שאין הבית מתעלה בכך אלא ממהר כדי להרויח לעצמו, ואף על גב דר' שמעון בן אלעזר פליג מסתמא הלכה כר' שמעון בן גמליאל דקא אסר התם מרחץ משום שיש לו קול, משמע הא שדה שרי כדדייק התם... ומה שבסוגייתנו אסר שמואל, מפרש ר"ת כאותו פירוש שמעמידין כולהו שמעתתא באבל וכדרב שישא דברים המותרים בחש"מ אסורין בימי אבלו דהוי דאורייתא או כעין דאורייתא אבל במועד הקילו וכ"ש שיש להן להקל בשבת דלא חיישינן כל כך דלא ליזלזל ביה. **אך קשה על דבריו** אם שמואל דיבר דווקא לגבי אבל, מדוע הגמ' חילקה בין שבתות ויו"ט לחוה"מ (**הסביר הרמ"ש** היה ל"ל יוס רגיל ולא חוה"מ, שגם ביוס רגיל אסור **ותירץ הרמ"ש** שכיון שנקט שבתות ויו"ט נקט גם חוה"מ, ועוד נקט חוה"מ לחלק שאף שלא מצויים כ"כ הרבה אנשים שהולכים ממקום למקום כמו יוס חול, אעפ"כ אסור)] חוץ לתחום מותר. **אמר רב פפא** ואפילו חוץ לתחום, לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם, אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור. **אמר רב משרשיא** וכי ליכא מתא דמקרבא להתם נמי, לא אמרן אלא בשבתות ובימים טובים, דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם. אבל בחוה"מ, דשכיחי אינשי דאזלי ואתו להתם אסור (דאמרי היום יהבו ליה).

מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום. איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא, ולא עלו לגביה. ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה. והאמר שמואל מקבלי קיבולת, בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר? אדם חשוב שאני. **ואיכא דאמרי** סיועי סייע בתיבנא בהדייהו (שהיה נותן להם תבן למלאכה, דהואיל והוא מסייע בהדייהו אסור). **פסק השו"ע א.** פוסק (פירוש מתנה) עם האינו יהודי על המלאכה, וקוצץ דמים, והאינו יהודי עושה לעצמו, ואע"פ שהוא עושה בשבת, מותר. בד"א, בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את האינו יהודי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר האינו יהודי לעשות מלאכה בשבת, לפיכך הפוסק עם הא"י לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק (**הגה** ואפי' אם דר בין העובדי כוכבים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו) ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר או"ח (רמד,א). **ב.** אינו יהודי שקבל מערב יו"ט לבנות ביתו של ישראל בקבלנות, אסור להניח לעשות בחוה"מ, אע"פ שהוא חוץ לתחום או"ח (תקמג,ב).

רב חמא שרא להו לאבונגרי (מסדרי שולחנות) דבי ריש גלותא למיעבד להו עבידתא (אם נשבר השלחן שרי לתקנו) בחולא דמועדא, אמר כיון דאגר לא קא שקלי, שרשויי הוא דקא משרשו ליה ולית לן בה [ריוח בעלמא, כדי סעודתם דקא אכלי בהדייהו, ולא קא חשיב מלאכה **כתב הרא"ש** (סי' ט) שמע מינה דאסור בשכר אפילו מלאכה המותרת במועד דקבלת שכר במועד כעובדא דחול דמיא]. **פסק השו"ע** אפילו מלאכות המותרות (**מ"ב** כגון כל דבר שהוא לצורך המועד דבעי שינוי, וכן ההדיוט שהתירו לו לתפור כדרכו,

וכן כמה דברים שאסרו משום טרחא אף שאינה מלאכה ממש) **אינם מותרות לעשותן אלא לעצמו או לאחרים בחנם, אבל בשכר, אסור** [**מ"כ** דקבלת שכר במועד כעובדא דחול דמיא. יש מן הפוסקים שסוברין דאם א"א לו לבעה"ב לעשות המלאכה אלא באלו, והם אינם רוצים אלא דוקא בשכר, מותר ליתן להם מאחר שהוא לצורך המועד] **ומיהו אם אינו נותן לו שכר קצוב, אלא שאוכל עמו בשכרו, מותר** (**מ"כ** דשוב לא הוי כעובדא דחול ושרי לצורך המועד). [**הגה** ודבר האבד מותר לעשות אפילו בשכר קצוב (**ביאו"ה** הנה דין הזה מקורו מהכל בו. ולענ"ד אין דין זה ברור, דבדברי ר' ירוחם מבואר בהדיא בשם רמ"ה דבחנם, ומשמע שם שגם דעתו נוטה לזה, וכן משמע קצת בחידושי ריטב"א. אכן אם א"א לו להשיג עכו"ם לזה או לישראל בחנם יוכל להקל לסמוך ע"ד ריטב"א הנ"ל שמתיר אפילו בשכר בזה)] או"ח (תקמב,א). **למדנו מסעיף זה שאפי' מלאכות שהתירו לעשות במועד, מותר לעשות לו או לאחרים בחינם בלבד. הרמ"א בשם הכלבו כתב שבדבר האבד מותר אפי' בשכר, והביאו"ה העיר שאם אפשר למצוא עכו"ם לא יעשה ע"י ישראל.**

תנו רבנן מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד (באו"ח סי' שז ס"ב מבואר שאסור לומר לנכרי בשבת, שיעשה מלאכה לצורך הישראל לאחר השבת, דכתיב 'ממצוא חפצך'. וא"כ יש ללמוד מסוגיתנו, שבחוה"מ אין נוהג איסור זה) **ובמועד אסור. כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לנכרי ועושה, וכל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה** [בב"מ (צ) דנה הגמ', האם נוהג איסור אמירה לנכרי אף בשאר איסורי התורה, או שאין לדמות לשבת החמורה, שיש בה חיוב סקילה. **וכתבו שם התוס'** שאין לפשוט נידון זה מברייתא זו, האוסרת אמירה לנכרי במועד, משום שמועד ושבת כאחד הם חשובים, וגזרו במועד ויו"ט, משום שבת]. **תניא אידך** מקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד, ובלבד שלא ימדוד ושלא ישקול ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול. **פסק השו"ע א.** מותר ליתן לאינו יהודי מלאכה, בקבלנות או בשכיר יום, שיעשנה (**מ"כ** וה"ה דלישראל שרי ליתן ונקט נכרי דלא נימא דנכרי בודאי לא יקיים ויעשה במועד) אחר המועד (**מ"כ** פי' שיאמר לו בהדיא שיעשנה אחר המועד) ובלבד שלא ימדוד וישקול וימנה כדרך שעושה בחול (**הגה** ואף אם יעשה האינו יהודי אח"כ מלאכה, שרי (**מ"כ** פירוש א"צ למחות בידו) הואיל והתנה עמו לעשותה אחר המועד) או"ח (תקמג,ג). **הרמ"א** דלא כהריטב"א שהחמיר בזה, מאחר שהאמירה היתה במועד עצמו. **ב.** כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו (**מ"כ** דעשו חכמינו מועד לזה כשבת ויו"ט. ומ"מ אם הוא צריך בחוה"מ לצורך מצוה שרי ע"י עכו"ם דהא יש מתירין אפילו בשבת עיין סימן ש"ז ס"ה. **עוד כתב המ"כ** ואפילו אם הוא משער שאם לא ישכור עכשיו העכו"ם לעשות במועד יצטרך לשלם ביוקר גדול לאחר המועד, אפ"ה אסור דמה שאינו בידו לא מיקרי היזק). או"ח (תקמג,א).

תנו רבנן אין מרביעין בהמה בחוה"מ (משום דעביד מלאכה בחוה"מ **הנמוק"י פירש** טעם האיסור, משום טירחא. **אולם מדברי רש"י כת"י** מבואר, שהוא משום איסור עבודה ומלאכה, שהרי דימה דין זה לאיסור הרבעה בפסולי המוקדשין) **כיוצא בו אין מרביעין בבכור** (**אין אוחזין הבהמה ומביאין עליה זכר, דקעביד ביה מלאכה, וכתיב לא תעבוד בבכור שורך**) **ולא בפסולי המוקדשין** [**רש"י מפרש** משום איסור עבודה שהוא אסור בה מן התורה. **וכתב המשנה למלך** (מעילה א,ט) שמדברי הרמב"ם נראה, שאין איסור ההרבעה אלא מדרבנן, שאין זה עבודה חשובה וגמורה].

תניא אידך אין מרביעין בהמה בחוה"מ, רבי יהודה אומר חמורה שתבעה מרביעין עליה זכר בשביל שלא תצטנן, ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות (מקום שיש שם בהמות, והיא רובעת מעצמה). **פסק השו"ע** אין מרביעין [**מ"כ** עיין בא"ר שכתב דהא דאסור להרביע הוא דוקא בשאר בהמות, אבל חמורה שתבעה דאז אם לא ירביעו עליה כשהיא מתאוה לזכר תצטנן ותעקר מותר להרביע עליה דהוי דבר האבד, ובברכ"י מצדד להחמיר גם בזה (**שעה"ל** אחרי דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם... העתיקו בסתמא ולא חילקו בין בהמה לבהמה, ש"מ דסבירא להו דת"ק מחמיר בכל גווני, והלכה כוותיה)] בהמה במועד (**מ"כ** דאין בזה צורך המועד ולא דבר האבד. ובחול מותר ואין בזה משום פריצותא, דבעבידתא טריד) או"ח (תקלו,ג).

תנו רבנן אין מדיירין (מכניסין בהמה לשדה, כדי שיוציאו זבל, ומזבלין השדה) לא בשבתות, ולא בימים טובים, ולא בחוה"מ. ואם באו מאליהן מותר. ואין מסייעין אותן (לבהמה לבא בשדה, או אם נכרים הם אין מסייעין להם להסיען ממקום למקום כדי שתזבל כל השדה, אפילו בבאין מעצמם) ואין מוסרין (בעלי השדה)

להם (לגויים המוליכין) **שומר** (גוי נוסף) **לנער את צאנם** (להעירם ולהעמידם שיעברו ממקום מנוחתם למקום אחר, כדי שתזדבל השדה). **היה שכיר שבת** (ששכרו כל השבוע לדייר שדהו), **שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע** (שמיטה) **מסייעין אותן** (**ביאר הנמוק"י** שבאופן זה הדיור שנעשה בשבת הוא בהבלעה, ועל כן הקילו בו) **ומוסרין להם שומר לנער את צאנם** (כי הוי קבלנות כיון שלא שכרו לזבל יום יום, ונחשב הדבר כאילו השדה היא של הנכרי לזיבול) **רבי אומר בשבת בטובה** (אם רוצה שום אדם לסייע לאותו שכיר בטובתו עושה, כלומר בחנם ולא בשכר), ביו"ט במזונות, במועד בשכר. **אמר רב יוסף** הלכתא כרבי. **פסק השו"ע** אין מכניסין צאן לדיר בחוה"מ לזבל השדה [**מ"ב** אע"פ שאינו בידים מפני שנראה כמזבל בעצמו (**נימוק"י**) והמזבל הוא תולדה דחורש מפני שמיפה את הקרקע לזרוע בה] **ואם הכניסן האינו יהודי מעצמו, מותר אף בשבת, אפילו אם מחזיק לו טובה על שהכניסן, ובלבד שלא יתן לו שכר, ואפילו אינו נותן אלא שכר מזונו אסור, וביו"ט יכול ליתן לו שכר מזונו, ובלבד שלא יתן לו שכר אחר** (**מ"ב** דכשיתן לו, ידעו שעשה מדעת ישראל ויסברו ששכרו לעשות מלאכה לימים) **ובחוה"מ אפי' אם נותן לו שכר אחר מותר, ובלבד שלא ישכירנו ולא יסייענו, ולא ימסור לו שומר לנער הצאן** (פי' מוליכה ממקום למקום ומתוך כך הגללים מתנערים) **ואם היה האינו יהודי שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה מסייעין אותו בחוה"מ ומוסרין לו שומר לנער הצאן** או"ח (תקלז,יד).

משנה וכן מי שהיה יינו בתוך הבור (שלפני הגת, אותו כלי שהיין נופל בו מן הגת קרוי בור) ואירעו אבל או אונס, או שהטעוהו, זולף וגומר (כלומר מריק אותו בחבית) וגף כדרכו (וגף החבית במגופה גמורה) דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר עושה לו לימודים (אינו יכול לגוף כדרכו אלא שיחפם, היינו לימודין) בשביל שלא יחמיץ (שאם אינו סותמו מחמיץ **התוס' מסבירים** הטעם שבמשנה הראשונה של הפרק נקט קודם כל דעת ר' יהודה ואח"כ דעת ר' יוסי, ואילו במשנתנו להפך, הוא שכיוון דאתחיל מילתא דרבי יוסי מסיים לה. **עוד כתבו** גף ביין לא ידענא אי אבור אי אחבית קאי, שיש הכרעים בלשונות הגמ' לכאן ולכאן).

וצריכא (למימר בתרוייהו, בשני בבי דמתניתין, דמשחא ודחמרא, רבי יוסי אומר זולף) **דאי אשמעינן קמייתא** (בשמן) **בההיא קאמר רבי יוסי** (זולף כדרכו) **משום דמישחא** (יקיר, ולכן) **נפיש פסידיה** (פסידא יתירא) **אבל חמרא דלא נפיש פסידיה אימא מודי ליה לרבי יהודה** (דאינו זולף וגף ממש, אלא עושה לימודים עראי) **ואי אשמעינן בתרייתא** (ביין) **בההיא קאמר רבי יהודה, אבל בהך** (בשמן, שיש פסידא יתירה) **אימא מודה לרבי יוסי, צריכא.**

אמר רב יצחק בר אבא מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כרבי יוסי (דאמר, גומר כדרכו ואינו צריך שינוי) **אמר רב יוסף** הלכה כרבי יוסי (שלא צריך שינוי). **פסק השו"ע** או"ח (תקלז,א).

בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק מהו למישע (לגוף) חביתא דשיכרא בחולא דמועדא? אמר להו סיני (רב יוסף) אמר הלכה כרבי יוסי. אימור דאמר רבי יוסי בחמרא, בשיכרא מי אמר? חמרא טעמא מאי משום דנפיש פסידיה, שיכרא נמי אית בה פסידא. דאמר אביי, אמרה לי אם בר שית סאוי ושייע מבר תמני ולא שייע (כלומר, יפה שכר מוגף שמחזיק ששה סאין, משכר שהוא בכלי גדול שמחזיק שמונה סאין).

אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים [דאמרינן (חולין ד.) היכא דאחזיק אחזיק, היכא דלא אחזיק לא אחזיק]. למאי הלכתא? **אמר רב דניאל בר קטינא** לומר שהן עקורות (כאשה עקרה, שאין לאדם ממנה פרי, אלא גופה) ואין למידות זו מזו (דאימא, כשם שזו מותרת כך זו מותרת, כמו בכותים, ולא אמרינן כי היכי דמחזיק בהאי מחזיק בהאי, אלא לא ילפי הני מהני). דאמר שמואל זופתין כוזתא (כלי קטן) ואין זופתין חביתא. רב דימי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזתא. מר חייש לפסידא,

ומר חייש לטירחא. **פסק השו"ע** ומזפת החביות, בין קטנות בין גדולות (**מ"ב** נקט לתרוייהו דבכל אחד יש צד בפ"ע להקל, הקטנות דיינה מועט ולא נפיש פסידייהו אף אם יזוב מעט מהן, מ"מ מותר דאין טרחת זפיתתן מרובה, והגדולות אף דטרחתן מרובה מותר משום דנפיש פסידייהו) או"ח (תקלח,א). **הרי"ף והרא"ש** כתבו מחלוקת זו ולא הכריעו הלכה כדברי מי, והרמב"ם פסק כדברי שניהם להקל וכן הבין הטור בדעת הרא"ש.

אמר אביי נקטינן, הלכות מועד כהלכות שבת, [**דף יב ע"ב**] יש מהן פטור אבל אסור (והא דקתני אין זופתין אסור למיעבד לכתחילה, אבל בדיעבד לא הוי חייב, והא דקתני זופתין הוי מותר לכתחילה) ויש מהן מותר לכתחלה.

רב הונא חצדו ליה חצדא (קצרו את שדהו) במועדא **איתיביה** רבה בר רב הונא לרב הונא טוחנין קמח במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור, דבר שאבוד במועד מותר לעשותו במועד, דבר שאינו אבוד במועד אסור, במה דברים אמורים בתלושין מן הקרקע, אבל מחובר לקרקע אפילו כולו אבוד אסור (**כתב בשיטת ריב"ב**, שהחילוק בין מחובר לתלוש הוא, שעבודת מחובר הוא דבר שבפרהסיא, מה שאין כן בתלוש, ולא הותרה מלאכת דבר האבד בפרהסיא, לדיעה זו. **אבל מדברי הריטב"א עולה** טעם אחר, שמחובר אינו נחשב כדבר האבד, הואיל ואינו ביד האדם כל כך, מה שאין כן בתלוש, שהוא כבר ביד האדם, על כן הפסדו חשוב יותר כדי להתיר מלאכה עבורו). **ואם אין לו מה** יאכל קוצר, ומעמר, ודש, וזורה, ובורר, וטוחן, ובלבד שלא ידוש בפרות (ורב הונא יש לו מה יאכל הוה, ואמאי שרי לה)? אמר ליה (האי דקתני מחובר אפילו כולו אבוד נמי אסור) יחידאה היא (ר' יוסי) ולא סבירא לן כוותיה. **דתניא** כלל אמר רשב"ג משום רבי יוסי דבר התלוש מן הקרקע, אפילו מקצתו אבוד מותר. והמחובר לקרקע אפילו כולו אבוד אסור.

ואי רבי יוסי ידוש נמי בפרות, הא אמר רב יצחק בר אבא מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כרבי יוסי? אמר לך הכא נמי, כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי, האידנא נמי לאו שינוי הוא (כי דיישי בלא פרות, ולעולם רבי יוסי היא, והא דאסר בפרות משום דאוושא מילתא היא). **פסק השו"ע** אסור לקצור השדה בחוה"מ אם אינו נפסד אם יעמוד עד לאחר המועד, ואם אין לו מה יאכל, אפי' מוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק, אלא קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר כדרכו, ובלבד שלא ידוש בפרות, וה"מ שא"צ אלא לו לבדו, אבל אם הוא צריך לדוש לצורך רבים, דש אפילו בפרות או"ח (תקלז,טו). **מ"ש ש"ע** ו'וה"מ שא"צ אלא לו לבדו' מקורו בירושלמי.

תנו רבנן טוחנין במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור. ואם טחן (במועד לצורך המועד) והותיר (עד לאחר המועד) הרי זה מותר (לאכלו אחר המועד). קוצצין עצים במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור, ואם קצץ והותיר הרי זה מותר. מטילין שכר במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור, ואם הטיל והותיר הרי זה מותר. ובלבד שלא יערים (שלא יעשה הרבה, ויאמר לצורך המועד אני עושה, ומתכוין כדי שתשתייר לאחר המועד).

ורמינהו מטילין שכר במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור. אחד שכר תמרים, ואחד שכר שעורים. ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש (שיכול לומר לצורך המועד הטילו)? תנאי היא, דתניא אין מערימין בכך, רבי יוסי בר יהודה אומר מערימין. **פסק השו"ע** מותר לטחון קמח לצורך המועד, אפילו כיון מלאכתו במועד, ולקוץ עצים מהמחובר ולהטיל שכר, בין של תמרים בין של שעורים, לצורך המועד, ושלא לצורך המועד, אסור. ומיהו א"צ לצמצם, אלא עושה בהרוחה, ואם יותיר יותיר אבל לא יערים לטחון או לעשות (שכר) יותר, בכוונה (**מ"ב** ואם הערים מותר בדיעבד כיון שאוכל עכ"פ קצת מן הקמח או מן השכר, וכמו שפסק המחבר לעיל בסימן תק"ג ס"א בכה"ג, ומיהו להמפרשים שפירשו שם דדוקא בהזיד אבל בהערים אסור אף בדיעבד, אפשר דה"ה הכא אסור) **או אם יש לו** קמח (או שכר ישן) לא יערים (לעשות אחר) ויאמר מזה אני רוצה, אבל אם יש לו לחם,

מותר לטחון (לפת) דפת חמה עדיף [**הגה** והוא הדין בשכר, אם החדש עדיף בלא הערמה שרי [**מ"ב** דע דיש פוסקים שסומכים להקל בהערמה דיש לו ישן ואומר בשכר חדש אני רוצה ושותה גם מן החדש ואין למחות למי שרוצה לסמוך אסברא זו, ומ"מ יש שכתבו דגם פוסקים אלו אינם מקילים אלא בזה דאין הערמה ניכרת שאין הכל יודעים שיש לו שכר ישן אבל לא בטוחן חטים או עושה שכר ומערים לעשות יותר אלאחר יו"ט שהכל רואין שהוא טוחן הרבה כדרך שהוא טוחן בחול] או"ח (תקלג,א). **הרמב"ם** פסק שמערימין, **והראב"ד פסק** כרבנן לאסור ההערמה, וכ"פ ש"ע.

רב חצדו ליה חצדא בחולא דמועדא, שמע שמואל איקפד. לימא שמואל (דאקפיד) כיחידאה סבירא ליה (כהיא מתניתא במחובר אפילו כולו אבוד נמי אסור, ואוקימנא כרבי יוסי יחידאה)? לא, חצדא דחיטי הוה, דלא הוה פסיד. ורב מאי טעמא עביד הכי? אין לו מה יאכל הוה (להכי עביד הכי) ושמואל לא סיימוה קמיה (לא אמרו לו דלא הוה ליה מה יאכל, להכי איקפד) **אי נמי** אדם חשוב שאני [רב לא הוה ליה למיעבד הכי, אפילו אין לו מה יאכל (**כתב הרש"ש** הנל"פ דכוונת הא"נ הוא דלעולם חצדא דשערי הוה דהוא דבר האבד, ומ"מ איקפד דאדם חשוב שאני, אבל באין לו מה יאכל אפי' לאדם חשוב ש"ד)]. **ראינו** קודם הלכה בזה.

רבי יהודה נשיאה נפק (בחצר בשבת) בחומרתא דמדושא (טבעת של מתכת וחותמה של אלמוג) ואשתי מיא דאחים קפילא ארמאה. שמע רבי אמי איקפד. אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד, אי משום חומרתא דמדושא הא תניא השירין הנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר [**התוס' בעירובין** (מו) פירשו בשם ר"ח, שרבי יהודה נשיאה יצא בו לחצר, אבל לרשות הרבים אסור לצאת בו. ואע"פ שדרך מלבוש הוא, מכל מקום גזרו חכמים שמא יסירנו מאצבעו, ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. **אבל רבינו תם כתב**, שאפילו לרשות הרבים מותר, והגזירה הנ"ל נאמרה דוקא באשה, שדרכה להראות לחברותיה, אבל לא באיש]. אי משום דאישתי מיא דאחים קפילא ארמאה הא אמר שמואל בר יצחק אמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי נכרים? אדם חשוב שאני (יש לו להחמיר על עצמו יותר, ולא הוה ליה למיפק בחומרתא דמדושא, ולא למישתי מיא דאחים קפילא נכרי).

אמר רב קוצץ אדם דקל במועד, אע"פ שאינו צריך אלא לנסורת שלו (עצים דקים שנופלין מן החתיכה). לייט עלה אביי.

רב אשי הוה ליה אבא (יער) בשלנייא (שם העיר) אזל למיקצייה בחולא דמועדא. אמר ליה רב שילא משלנייא לרב אשי מאי דעתיך דקאמר רב קוצץ אדם דקל במועד אע"פ שאינו צריך אלא לנסורת שלו, הא לייט עלה אביי! אמר ליה לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי. אישתמיט נרגא, בעי למיפסקיה לשקיה (דרב אשי, משום דעבר אדאביי). שבקיה (לאבא, דלא קצציה במועד, שהרגיש משום דעבר אדאביי נפל ליה נרגא) והדר אתא.

רב יהודה שרא למיעקר כיתנא (בחולא דמועדא), ולמיקטל (להתוך) כשותא, ולמיעקר שומשמי. אמר ליה אביי לרב יוסף בשלמא כיתנא חזי לחפיפה (**פירש רש"י** לכסות בו מאכל, כגון תאנים ותמרים לצורך המועד. **והריטב"א פירש**, שהוא ענין רחיצה) כשותא חזי לשיכרא, אלא שומשמי למאי חזי? חזי לנזיי דאית בהו (גרעינין דאית בהו בשומשמין, דחזו למיעבד בהו משחא). **פסק הש"ע** מותר לעקור פשתן, מפני שראוי לכסות בו את האוכלים, ולעקור כשות, שראוי להטיל בו שכר לצורך המועד, ולעקור שומשמין, שהיבשים שבו ראויים לאכול מיד או"ח (תקלג,ב).

רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא דמטא זמניה בחולא דמועדא, קטפיה. לשנה שהיוה כולי עלמא לפרדיסייהו לחולא דמועדא. אפקריה רבי ינאי לפרדיסיה ההוא שתא (משום דעל ידו היה תקלה לעלמא, דשהו עד לחולא דמועדא וקטפי). **כתב הב"י** תקל"ז סעיף טז' משמע שאם יש לו, כרם שמותר לבצרו במועד, והיינו כשהוא דבר אבד.

משנה מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים [**כתבו התוס', יש מי שפירש** דבאסיפת פירות איכא מלאכה כדאמרינן (חגיגה יח.) גבי חג האסיף אסיפה במועד מי

שרי. **ואיני יודע** מה מלאכה (הרש"ש ביאר למייני במעמר לך המלכת משה כתב לכאו' לא מיירי שהפירות בשדה, אלא אחרי שכבר נאספו בשדה והוא מכניסם מהשדה לבית). וצריך עיון אי טרח בלא מלאכה אסיר כי היכי דאסירי בפרקמטיא (כתב ערוה"ש סי' תקלה אין ללמוד מהמשנה שאסרה לפנות מבית לבית כי שם מלובר בטירחה יתירה)] ושולה (מעלה) פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד, ובלבד שלא יכוין את מלאכתו במועד (שיש לו פנאי בשאר ימות השנה, והוא משהה למועד). וכולן, אם כוונו מלאכתן במועד יאבדו (שאסור ליהנות מהן **כתב המג"א** סי' תקל"ט סק"ב שהאיסור לכוון מלאכתו במועד נאמר בין במלאכה גמורה ובין במקח וממכר. והוכיח כן ממה שלמדנו כאן לענין שולה פשתנו מן המשרה, שאף בו אסור לו לכוון מלאכתו, ואע"פ שאיננו אסור משום מלאכה אלא משום טירחא). **למדנו מכאן כלל חשוב שדבר האבד מותר רק באופן שלא כיון מלאכתו במועד, והמג"א מוסיף שאף בדבר שאינו מלאכה גמורה שייך בו כלל זה.**

תנא ובלבד שיכניסם בצנעא לתוך ביתו (**כתב הרמב"ן** שדין זה, שהצריכוהו לעשות המלאכה בצינעא, לא מצאנוהו אלא בהכנסת פירות מפני הגנבים, וכן בהבאת כלים מבית האומן, שבשתי דוגמאות אלו אין ההפסד ברור וודאי, והוא רק חשש בלבד, ולכן החמירו בדבר, מה שאין כן בשאר דבר האבד, שההפסד הוא ודאי, אין צורך לעשותו בצינעא). רב יוסף הוה ליה כשורי, עיילינהו ביממא. אמר ליה אביי, והתניא ובלבד שיכניסם בצנעא בתוך ביתו? אמר ליה צנעא דהני יממא הוא (**פירש רש"י** אפילו בלילה כיממא דמי. א"כ רש"י ס"ל שיכניסם מתי שרוצה) כיון דבליליא בעו גברא יתירי, ובעו מדוכרי דנורא (אבוקות) אוושא מילתא (**כתב הרמב"ן** שמכאן יש ללמוד, שלא הצריכוהו לעשות בצינעא, אלא כשאפשר לו בענין אחר, אבל כשאי אפשר לעשות בענין אחר, לא אסרו עליו לעשות המלאכה). **פסק השו"ע** מותר להכנים פירות מפני הגנבים אם אינם במקום המשתמר, ומיהו יעשה בצנעה כגון שיכניסם בלילה (**מ"ב** וגם בזה וכן בכל דבר האבד אסור לכוין לכתחלה להשהות עד המועד, ואף דההכנסה הוא רק טרחא בעלמא) **ואם הוא דבר שיש** בו פרסום בלילה יותר מביום, כגון שצריך להכניסו באבוקות ובקולות, יכניסם ביום. (**הגה** ואם א"א לעשותן כי אם בפרהסיא, הכל שרי בדבר האבד) או"ח (תקלח,ב). פסק דלא כרש"י שכתב שלילה כיום, אלא כתב שיום עדיף מלילה (ויש לחלק).

איתא במשנה 'ושולה פשתנו מן המשרה...' **בעי מיניה רבי ירמיה מרבי זירא** כוון מלאכתו במועד ומת, מהו שיקנסו בניו אחריו (לבניו נמי יהא אסור אותה מלאכה, דכיון דכוון מלאכתו במועד דין הוא שיהו אסורין ליהנות ממנה, כשם שהיה אביהם קיים) אם תימצי לומר [דף יג ע"א] צרם אזן בכור (התך מאזנו מעט, כדי שיהא בעל מום ויהא מותר לו, ואסור לעשות כן משום 'מום לא יהיה בו' כלומר, לא תטיל בו מום, ואם הטיל בו מום קנסוהו רבנן דלא יהנה ממנו, ואם מת אין בניו נהנין ממנו) קנסו בנו אחריו משום דאיסורא דאורייתא (**פירש רש"י** אבל האי דכיון מלאכתו במועד דלאו איסורא דאורייתא הוא, דהא בלא מתכוין מותר לגמרי **התוס' חלקו דלא גרסינן** הכא דאורייתא, שהכא החילוק אחר, שבצרם איסורא עשה, אבל כוון מלאכתו לא עשה איסורא עדיין **אמנם** בגיטין מד. שם ודאי גרסינן דאורייתא ששם החילוק בין ב' דוגמאות שעשה כבר מעשה) **ואם תמצי לומר מכר עבדו לנכרי ומת** (**פירש רש"י** קנסוהו רבנן, ויצא לחירות, דאי ברח מן הנכרי אין ישראל יכול לכופו לעבודתו, ואם מת אין בניו יכולין לכופו **אמנם הר"ן פירש** פי' לשוב לפדותו מנכסיו עד מאה בדמיו **וכן פירש רש"י כת"י, ובגיטין**) קנסו בנו אחריו משום דכל יומא מפקע ליה ממצות (דכל זמן שהוא ברשות הנוכרי אינו עוסק במצות) הכא מאי, גברא (דנתכוון לעשות מלאכה) קנים רבנן (שלא ליהנות ממנה) והא ליתיה (מת) או דלמא ממונא קנים רבנן (ואפילו בניו אין יכולין ליהנות ממנה) והא איתיה?

אמר ליה תניתוה, שדה שנתקווצה [ניטלו ממנה קוצים שבה **כתבו התוס' יש סתירה ברש"י** בבכורות (לד:) ביאר שנטילת קוצים אינה נחשבת עבודת קרקע, ואילו בגיטין (מד:) ביאר שהיא מלאכה שאסורה מדרבנן **אמנם** כל זה בתלוש, דמחוברים כל דהו הוי דאורייתא, דאמרינן בשבת (קג.) התולש עולשין והמזרד זרדין אם ליפות את הקרקע כל שהוא, ואע"פ שאם אין מכוין ליפות קאמר התם דפטור, הני מילי גבי שבת כגון בקרקע של חברו שאינה מלאכת מחשבת, אבל גבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת לכן אסור מה"ת (**עיין בקרן אורה** שהביא כמה מקומות שכותבים שיש מלאכת מחשבת גם בהלכות שביעית)] בשביעית, תזרע למוצאי שביעית. נטייבה [**כתבו התוס' פי' רש"י** שזבלוה בזבל בהמות **ובפי' ר"ח** חורש בה הרישה יתירא (וכן

בירושלמי) **ומ"מ** אין נראה שתהא מן התורה. **הקשו התוס'**, **קשה** איך מוכיחה הגמ' (בכורות לד:) ממשנה זו לצורם אוזן בכור שהוא איסור תורה, וכן איך מוכיחה הגמ' (גיטין מד:) ממשנה זו לעניין מוכר עבדו לגוי, הא גבי עבד דמפקיעו ממצות חמיר טפי משביעית. **ואומר ר"ת** שגם בשביעית יש חומרא יותר כדאמר (קדושין כ.) כמה קשה אבקה של שביעית **א"נ** ראוי להחמיר טפי משום דהיו מזלזלין בה כדאמר (גיטין נד.) שהיו חשודין על השביעית לכך מייתי שפיר מינה] **או נדיירה** (על ידי דיר בהמה, לזבלה עבודת קרקע היא, כל הני מדרבנן נינהו, ואע"פ כן קנסו) לא תזרע למוצאי שביעית. ואמר רבי יוסי בר חנינא נקטינן, הטיבה ומת בנו זורעה. אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. הכא נמי לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. **פסק השי"ע** המכוין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד, ב"ד מאבדין אותה ממנו ומפקירים אותה לכל (**הגה** ואם הוא עושה מלאכת אחרים שאי אפשר לקנסו, כגון חייט או סופר שעושה מלאכת אחרים, היו משמתין ליה ומלקין אותו) ואם מת, לא יקנסו בנו אחריו ומותר לו לעשותה אם הוא דבר האבד או"ח (תקלה,ו).

אמר אביי נקטינן, טימא טהרותיו ומת לא קנסו בנו אחריו. מאי טעמא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. **פסק השי"ע** המזיק את חבירו היזק שאינו ניכר, כגון שעירב יין נסך ביינו, מן התורה הוא פטור, אבל חכמים קנסוהו לשלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, כדין כל המזיקים. לפיכך אם מת המזיק קודם שישלם, אין קונסין בנו אחריו לשלם. וכן אם היה שוגג או אנוס, פטור, שלא קנסו אלא מזיד הו"מ (שפה,א).

משנה אין לוקחין בתים, עבדים ובהמה אלא לצורך המועד [**כתבו התוס'** יש מי שאומר דה"ה בשאר דברים מותר לקנות רק לצורך המועד, דהא אסור למכור פירות אלא לצורך המועד, אלא רבותא קמ"ל דאפי' הני דהויין בפרהסיא שרי לצורך המועד. **וצ"ע** אם צריך באלו למוכרם ציגעא כמו בפירות כסות וכלים (יג:) וכמו (יב:) במכנים פירותיו מפני הגנבים (**ל"ע** שהרי התוס' כתבו שהחיזוק בבתים ועבדים שהם בפרהסיא, משמע שאין בהם לופן של הגנבה **הסביר** לור החמה שההסתפקות האם לריך להשתדל להגניע מעט **ובספר** בן משק בילאר שההסתפקות האם לפחות המכירה לריכה להיות בגנבה)] **או** לצורך המוכר שאין לו מה יאכל.

בעא מיניה רבא מרב נחמן שכר פעולה שאין לו (לפועל) מה יאכל מהו (שיתן לו מלאכה, ולשוכרו כדי שיהא לו מה לאכול)? אמר ליה **תנינא** (במשנתנו, או לצורך המועד...) **או** לצורך המוכר שאין לו מה יאכל. לאתויי מאי לאו לאתויי שכר פעולה (אי למוכר הא תני ליה 'לצורך המועד', אלא לאתויי שכר פעולה, שאין לו מה יאכל, דמותר)? אמר ליה לא, פרושי קא מפרש (לצורך המועד כיצד, כגון שאין לו למוכר מה יאכל, ולעולם לא תיפשוט מינה לשכר פעולה).

איתיביה אביי אין כותבין שטרי חוב במועד, ואם אינו מאמינו (מלוה ללוה) או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב. שאין לו מה יאכל לאתויי מאי (וא"א לתרץ פרושי קא מפרש 'דאם אינו מאמינו שאין לו מה יאכל' שהרי אם אינו מאמינו מותר אף שיש לו מה יאכל) לאו לאתויי שכר פעולה (שאין לו לסופר מה יאכל שרי בחוה"מ) שמע מינה.

מותיב רב ששת וחכמים אומרים שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות, החייטין, והספרין, והכובסין. החייטין שכן הדיוט תופר כדרכו בחוה"מ, הספרין והכובסין שכן הבאין ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בחוה"מ. ואי סלק"ד שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי, כל מלאכות נמי לישתרו (בערב הפסח) דהא איכא שכר פעולה שאין לו מה יאכל (בחוה"מ, אלא תיפשוט מיניה דשכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור בחוה"מ).

מתקיף לה רב פפא (אדרב ששת פריך, מדפריך מהאי דתנן שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים כו' אלמא סבר, כל מלאכה שרשאי אתה לעשות בחוה"מ עושין אותה בערב הפסח) אלא מעתה, בנין לישתרי (בערב הפסח) שכן כותל הגוהה לרשות הרבים סותר ובונה כדרכו מפני הסכנה (בחוה"מ) **מתקיף לה רבינא** (סבר נמי כרב פפא) אלא מעתה, לבלר לישתרי, שכן כותבין קידושי נשים גיטין ושוברין?

אלא אמר רב אשי מועד אארבעה עשר קא רמית, מועד משום טירחא הוא, ובמקום פסידא **שרו רבנן** (כונת הגמרא, שמפני זה התירו כשאין לו מה יאכל. ונאמרו בראשונים כמה טעמים בביאור היתר זה. **א. הנמוק"י הביא בשם רש"י**, שאדם העושה מלאכה לצורך אכילתו, אינו חש בטירחא שיש במלאכה, ומאחר וכל איסור מלאכה במועד הוא משום הטירחא שבה, אין מקום לאסור באופן זה. **ב. הנמוק"י פירש** שכשאין לו מה יאכל הרי זה גם כן כדבר האבד, וכלשון הרא"ש בשם הראב"ד, שאין לך דבר האבד יותר מאבידת גופו. **ג. הריטב"א פירש** שכל גדר איסור מלאכה במועד הוא כדי שלא ימנע משמחת הרגל על ידי הטירחא, ואם כן, ודאי שיהיה מותר לו לעשות לצורך אכילתו, כדי שיוכל לשמוח במועד). **ארבעה עשר משום צורך יו"ט הוא** (**פירש רש"י** כגון שלש אומניות ותו לא, והוא הדין אם אין לו מה יאכל, דאין צורך יו"ט גדול מזה **דקדק הכנה"ג סי תס"ח מרש"י הנ"ל** דאף בערב פסח אחר חצות, אם אין לו מה יאכל שרי לעשות מלאכה, דצורך י"ט הוא **וע"ע שם שמסיק** שכיון להולו כ"ש מחוה"מ לערב פסח השמיטוהו הפוסקים) **מידי דצורך יו"ט שרו רבנן, מידי דלאו צורך יו"ט לא שרו רבנן. פסק השו"ע א. אין לוקחים בתים ואבנים, עבדים ובהמה אלא לצורך המועד, או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל, או לצורך השכיר שמוליך הדברים הנקנים** (**מ"ב** ר"ל לבית הקונה והיינו בשביל שהשכיר אין לו מה לאכול התירו להמוכר והקונה לעשות מו"מ כדי שישתכר השכיר וה"ה הסרסור. ומשמע מהאחרונים דדוקא אם האמת כן הוא שעושים המסחור בשביל זה השכיר אבל לא שיערימו לסחור ולומר שכונתם כדי שהסרסור וכדומה ירויחו) **שאין לו מה יאכל** [**הגה** ודוקא הני דאיכא פרסום בקנייתן ואווישי מילתא, אבל שאר כלים נהגו לקנותן **בצנעה** (**מ"ב** המ"א וכן שארי אחרונים העלו שאין להקל גם בשאר כלים שלא לצורך המועד אם לא שלא ימצאם בזול לאחר המועד)] או"ח (תקלט,יב). **ב. כל מלאכה** (**מ"ב** היינו אפילו שלא לצורך המועד וגם לא בעי שינוי וכדלעיל בסימן תקל"ז סט"ו) **מותר לעשותה על ידי פועל שאין לו מה יאכל כדי שישתכר ורויח** [**מ"ב** היינו שאין לו כלל לאכול אבל אם יש לו לחם ומים אסור לו לעשות מלאכה (מ"א) וי"א דאפילו יש לו רק שאין לו צרכי יו"ט ג"כ מותר לו לעשות מלאכה. ועיין במ"א סימן תקל"ד דצריך עכ"פ לעשות בצנעא דהרואה לא ידע שהפועל הוא עני כ"כ, ומ"מ אם א"א לו לעשות בצנעא מותר לו לעשות בפרהסיא כיון שאין לו מה לאכול כלל] או"ח (תקמב,ב).

יג.

משנה אין מפנין מבית לבית [**כתבו התוס' בירושלמי מבואר** שמותר לפנות מבית אחר לבית המפנה, משום שאדם אוהב לדור בשלו (כ"ל שכל המיסול מביתו לביתו, או מבית אחר לבית אחר, אבל מבית אחר לביתו מותר) **מבאר הנמוק"י** שהנידון הוא דוקא כשמפנה מבית לבית דרך רשות הרבים. ונתן שני טעמים בעיקר איסור זה. **א.** משום טירחא **ב.** שהוא נעשה בפרהסיא, והוא זלזול במועד] **אבל מפנה הוא לחצרו** (הא משמע ליה עכשיו שמביא מבית שבחצר אחרת לחצרו). **אין מביאין כלים מבית האומן** [**רש"י** בפסחים (נה) מבאר, שאסרו משום הטירחא שבדבר. **אבל הנימוק"י כתב** שהטעם הוא מפני מראית העין, שסברו שנתן לו את כליו במועד, ושהאומן תיקנם במועד] **אם חושש להם (שמא יגנבו) מפנן לחצר אחרת.**

והאמרת רישא אין מפנין כלל (מבית לבית וכל שכן שאין מפנים מבית שבחצר אחרת לחצר שלו)? **אמר אביי סיפא אתאן לבית שבחצר (מפנה הוא מבית שבחצרו לחצרו מבאר הנמוק"י** שאינו עובר דרך רה"ר, ועל כן מותר, שאין בפינוי זה טורח, ואינה נעשית בפרהסיא). **פסק השו"ע אין מפנין** [משום טרחא (נימוק"י)] **מחצר לחצר, אפילו מכעורה לנאה, ולא לפנות דירתו ולא לפנות כליו שאינם לצורך המועד** (**מ"ב** משמע דלצורך המועד אף בפרהסיא מותר דבר שהוא ידוע וניכר שהוא לצורך המועד) [**הגה** כ"ש שאסור להסיע ממונו מעיר לעיר, אבל מפנה הוא מבית לבית באותה חצר [**מ"ב** דליכא טרחא כולי האי (נימוק"י) וגם הוא בצנעא ואפילו אותו הבית הוא של חבירו]...} (**הגה ואם מתיירא מחמת גניבה בחצר שדר שם, מותר אפילו מחצר לחצר המשתמר, ואפילו מעיר לעיר, בדבר האבד, שרי**) או"ח (תקלה,א). **ב. יש מתירים לפנות מחצר של אחר לחצר שלו ואפילו מנאה לכעורה** (**מ"ב** דשמחה לאדם שיהיה דר בשלו, ולפנות כלים לחצר שלו אין להקל, ודוקא באופן זה, אבל מפני שאר הנאה כגון שהיה דר אצל חבירו בחדר אחד ואח"כ שכר לו בית מיוחד אע"פ שנוח לו יותר אסור לפנות דהא אפילו מכעורה לנאה אסור, מיהו אם דירה ראשונה היה בין העכו"מ או דומה לזה יש להתיר לפי ראות עיני המורה) או"ח (תקלה,ב). **ש"ע כתב** פסק זה בשם 'יש מתירים' כיון שהוא דעת הרא"ש שפסק את הירושלמי, אמנם הרי"ף והרמב"ם השמיטו לירושלמי, ונראה שסבירא להו שהבבלי חולק.

איתא במשנה 'ואין מביאין כלים מבית האומן' **אמר רב פפא** בדיק לן רבא (אי ידעינן לתרוצי)

תנן, אין מביאין כלים מבית האומן. **ורמינהו** (משנה בפסחים) מוליכין ומביאין כלים מבית האומן ואע"פ שאינן לצורך המועד? ושנינן ליה כאן בארבעה עשר (מוליכין ומביאין כלים) כאן בחוה"מ (אין מביאין **השיטמ"ק מבאר** שבמועד אסרו גם דברים שאינם מלאכה, מפני הטורח שבהם, אבל בערב הפסח שהוא חול, לא אסרו לטרוח בו, ורק דבר שיש בו משום מלאכה, אסרוהו, ומשום כך לא אסרו בו לפנות, שהרי יסוד איסורו מפני הטורח). **איבעית אימא** הא והא בחוה"מ, כאן במאמינו (לאומן אין מביאין, דשלא לצורך הוא) כאן בשאינו מאמינו (מביאין).

[דף יג ע"ב] והתניא (סייעתא) מביאין כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדר, וכום מבית הזגג (כד וכום לצורך המועד הן) אבל לא צמר מבית הצבע, ולא כלים מבית האומן (צמר וכלים אין צורך המועד). ואם אין לו (לאומן) מה יאכל נותן לו שכרו [**כתב המג"א** (תקלד,ז) שבעצם נתינת השכר, אין כל איסור, שאין זה נחשב למשא ומתן, ולכן אפילו כשיש לו מה יאכל, יש להתיר לו לשלם שכרו. ומה שנקט 'ואם אין לו מה יאכל' הוא משום הסיפא, שאם אינו מאמינו, מותר לו להביא את כליו, והיתר זה נאמר דוקא כשאין לו מה יאכל, אבל אם יש לו לאכול, לא נתיר לו בחינם לטרוח בהבאת הכלים, וממילא לא יתן את שכרו], ומניחו אצלו. ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו, ואם חושש להם שמא יגנבו מביאן בצנעה (**המג"א** ביאר הטעם, שאין הכל יודעים שאין לאומן זה מה לאכול, ועל כן יש לאסור בזה מפני מראית העין) בתוך ביתו (אלמא בשאינו מאמינו מביאן).

תרצת מביאין, מוליכין קשיא (שהרי במשנה בפסחים איתא מוליכין ומביאין כלים מבית האומן) דקתני אין מביאין, וכל שכן שאין מוליכין (וליכא לתרץ באין מאמינו דמוליכין מאי מאמינו שייך)? אלא מחוורתא כדשניין מעיקרא (כאן בארבעה עשר, כאן בחוה"מ). **פסק השו"ע א.** (הלכה זו מדברת בערב פסח) מוליכים ומביאים כלים מבית האומן כל היום, אעפ"י שאינם לצורך המועד או"ח (תסח,י). **ב.** מביאין (**מ"ב** אבל אין מוליכין לבית האומן אפילו לצורך המועד) מבית האומן כלים שהם לצורך המועד, כגון כרים וכסתות וצלוחיות, אבל כלים שאינם לצורך המועד, כגון מחרישה או צמר מבית הצבע אין מביאין [**מ"ב** והטעם משום טרחא (**רש"י**) וי"א משום שיסברו שנתן לתקנו במועד ויאמרו שהאומן תקנו במועד (**נימוק"י**) ולפ"ז אפילו מבית לבית באותה חצר דליכא טירחא ואפילו מאומן נכרי אסור להביא שיסברו שהבעה"ב צוה לתקנו במועד] ואם אין לאומן מה יאכל, נותן לו שכרו ומניחן אצלו, ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו, ואם חושש שמא יגנבו, מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו, אלא בצנעה או"ח (תקלד,ג).

משנה מחפין (מכסין) את הקציעות בקש [**בירושלמי מבואר**, שאין טעם האיסור מפני הטורח שבדבר, והוכיחו כן, ממה שלמדנו לענין שבת, שמותר לכסות אבנים במחצלת (שבת מג), ולכן פירש שהוא צריך לקצוץ ענפים מן המחובר לצורך זה, והנידון הוא משום איסור קוצר. **אולם השיטמ"ק** פירש הטעם משום טירחא יתירה] רבי יהודה אומר אף מעבין. מוכרי פירות כסות וכלים מוכרים בצנעה [**פירש רש"י** (המרלה"ש כתב לקלי ליבול זה כלון) שמא יאמרו זה לוקח שלא לצורך המועד **וכ"כ הרמב"ן** וכתב טעם נוסף מפני זלזול במועד] לצורך המועד. הציידין והדשושות (שדשין וכותשין היטין לדייסא) והגרוסות (שטוחנין פולין לגריסין) עושין בצנעה לצורך המועד (**כתב המגיד משנה** דין זה מדבר באומנים של אותה מלאכה, שהם צריכים לעשות מלאכה רבה, כדי להספיק לכל, ועל כן הצריכו שיעשו בצינעא, אבל שאר כל אדם יכולים לעשות אפילו בפרהסיא). רבי יוסי אומר הם החמירו על עצמן.

פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי אסי, ותרוייהו משמיה דחזקיה ורבי יוחנן. חד אמר מחפין אקלושי (שמכסהו בענפים מרוחקין זה מזה, דלא הוי כסוי גמור) מעבין אסמוכי (הענפים סומך זה לזה, דהוי כסוי גמור). וחד אמר מחפין בין אקלושי בין אסמוכי, מעבין עושה אותו כמין כרי (**פירש רש"י** מכנסין אותן ביחד, כדי שיהו נוחין לכסות **נימוק"י מניח** אלו על אלו כדי שיהיו העליונות מגינות על התחתונות) **תניא נמי הכי** מעבין עושה אותו כמין כרי, דברי רבי יהודה. **פסק השו"ע** היו לו תאנים שטוחים בשדה ליבש וירא מהמטר, מותר לחפותם בקש אפי' חיפוי עב (**מ"ב** ומוכח בירושלמי דאפילו לעקור קש מן המחובר מותר לצורך

זה) או"ח (תקלה,ד). **כתב הכ"י הרמב"ם** בפיה"מ ביאר שמחפין אסמוכי, וכן נראה דהא תניא כוותיה, ופסק כת"ק (וצ"ע מ"ש באר הגולה שהש"ע פסק כר' יהודה).

איתא במשנה 'מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה... ר' יוסי אומר הן החמירו על עצמן' **איבעיא להו** הן החמירו על עצמן דלא הוו עבדי כלל (ולחומרא) או דלמא דהוו עבדי בצנעה (החמירו על עצמן לעשות בצנעה מדעתן, ואם רוצין לעשות בפרהסיא עושין, ולקולא)? ת"ש מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד, רבי יוסי אומר תגרי טבריא הן החמירו על עצמן שלא יהו מוכרין כל עיקר (**הרמב"ם בפיה"מ כתב** שאין הלכה כרבי יוסי. ובירושלמי נראה הטעם, כיון שמנהג זה יש בו עקירת שמחת יו"ט, על כן אינו חשוב מנהג לאסור). צדי חיות ועופות ודגים צדין בצנעה לצורך המועד, רבי יוסי אומר צדי עכו הן החמירו על עצמן שלא יהו צדין כל עיקר. דשושי (דשי תבואה, **איכא דאמרי** דשושי המשברין תבואה חדא לשנים ושורין במים) חילקא טרגים וטיסני דוששין בצנעה לצורך המועד, רבי יוסי אומר דשושי ציפורי הן החמירו על עצמן שלא יהו דוששין כל עיקר. **פסק הש"ע** כל מלאכות שהם לצורך המועד (**מ"ב** מיירי במין מלאכה שאינו מוכח להרואה שהיא לצורך המועד) כשעושין אותם אומניהם עושין בצנעה (**מ"ב** דבאדם פרטי שעושה לעצמו אינו עושה בשיעור מרובה וכו"ע ידעי דלצורך היום הוא, משא"כ באומן שעושה הרבה ביחד אמרי דבמלאכתו הוא עוסק כבשאר ימות השנה ולאו ליו"ט הוא מכין) כיצד, הציידים (**הגה** של חיות ועופות) והטוחנין והבוצרים למכור בשוק, הרי אלו עושים בצנעה לצורך המועד... או"ח (תקלג,ה). פסק כת"ק.

אמר אביי חילקא חדא לתרתי, טרגים חדא לתלת, טיסני חדא לארבעה. **כי אתא רב דימי אמר** (חילקא הוא...) כונתא (**פירש רש"י** כוסמת שלותתין אותן **העיר בהערות הגריש"א** שמוכה בהמשך הגמ' שאין לו מגע מים כלל). **מיתיבי** חילקא טרגים וטיסני טמאין בכל מקום [מקבלין טומאה בין בכפרים בין בכרכים, דקיי"ל (פסחים מ.) סולת של בני כרכים מקבלת טומאה, שהוכשרה במים, ובני כפרים אין מקפידין אסולת נקיה ללתות במים, וסולת שלהן טהור, שלא הוכשר מעולם. אבל חילקא טרגים וטיסני טמאין בכל מקום, אפילו בכפרים, דאי אפשר להם בלא לתיתה, משום הכי טמאין, דהא מיתכשר, דשרי להו במיא] בשלמא למאן דאמר חדא לתרתי לתלת ולארבעה משום הכי טמאין בכל מקום, דאתכשור (נישרו במים לצורך חילוקם לחלקים) אלא למאן דאמר כונתא אמאי טמאין בכל מקום, הא לא איתכשור? (לעולם הוי כונתא ו...) כגון דמיקלפן, דאי לאו דשרא להו במיא לא הוה מיקלפא. ואמאי קרי ליה חילקא דשקל חלקיהו (כלומר, כשנוטל הקליפה והוי חלק).

מיתיבי הנודר מן הדגן אסור אף בפול המצרי יבש, ומותר בלח, ומותר באורז, בחילקא וטרגים וטיסני. בשלמא למאן דאמר חדא לתרתי חדא לתלת וחדא לארבעה שפיר, דנפקו להו מתורת דגן. אלא למאן דאמר כונתא דגן מעליא הוא? קשיא.

רב הונא שרא להו להנהו כרופייתא (מוכרי בשמים) למיזל לזבוני כי אורחייהו בשוקא. איתיביה רב כהנא חנות פתוחה לסטיו פותח ונועל כדרכו (הואיל ואינו פתוח לרשות הרבים כשאר חנויות) פתוחה לרשות הרבים פותח אחת ונועל אחת (אבל כדרכו לא, אינו מוכר כדרכו), וערב יו"ט האחרון של חג מוציא, ומעטר את שוקי העיר בפירות בשביל כבוד יו"ט האחרון. מפני כבוד יו"ט האחרון אין, שלא מפני כבוד יו"ט לא? לא קשיא הא בפירי (שיש לחשוד שקונה לצורך ימות השנה) הא בתבלין [**פירש רש"י** מוכר כדרכו, כגון כרוב וכרשינין הכל יודעין דלצורך המועד הן, וליכא חשדא, שאין ראוין להתקיים, הלכך אפילו בפרהסיא מותר **הביא התוס' שהקשה ר' פרץ על רש"י** דכרוב וקפלוט אינן חשובין תבלין דהא אמרינן (חולין ו.) דתבלין לטעמא עבידי ואפילו באלף לא בטיל, ולפת וקפלוט אינו צריך לשער כי אם בששים כדאיתא (חולין צו:). וכן למדנו דתבלין נידוכין כדרכן (ביצה יד.) וכרוב אינו נידוך, א"כ אינו כרוב. **א"כ נראה כפרוש** הערוך שתבלין הם מיני בשמים]. **פסק הש"ע א.** מוכרי פירות, כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד (**מ"ב** דאלו דברים המתקיימים לאחר המועד ואין ניכר שהוא לצורך המועד ואתו למיחשדיה שלוקחן לצורך חול ולכן בעי צנעא, וכתבו הפוסקים דדוקא מוכרים הקבועים

שאומנתם בכך כל השנה בעי צנעא, אבל בעה"ב המוכר לצורך המועד לא בעי צנעא). **כיצד, אם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי, פותח כדרכו, ואם היתה פתוחה לרשות הרבים, פותח אחת ונועל אחת, ועיו"ט האחרון של חג הסוכות מוציא ומעטר את השוק בפירות, בשביל כבוד יו"ט** (**מ"ב** זהו לענין לעטר השוק בפירות דא"צ רק בעיו"ט האחרון של חג ומשום כבוד שמ"ע דהוא רגל בפ"ע, משא"כ בעיו"ט האחרון של פסח דאין בו מצוה לעטר, אבל לענין למכור בפרהסיא אף בעיו"ט האחרון של פסח שרי מפני כבוד יו"ט) או"ח (תקלט,יא). **ב. מוכרי תבלין או ירק וכל דבר שאינו מתקיים, פותחין ומוכרים כדרכם בפרהסיא, שהכל יודעין שהם לצורך המועד** (**מ"ב** והאחרונים הסכימו דה"ה מוכרי בשמים דאף שהוא דבר המתקיים כיון שהוא ניכר דהוא לצורך המועד וא"כ כיון שפותחין לצורך ישראל אפילו בא נכרי לקנות מותר למכור לו). או"ח (תקלט,י). **סיכם הפסקי תשובות: כל חנויות המזון** מותרים לפתוח שעריהן בחוה"מ ובפרהסיא, ובכלל זה חנויות דגים. אמנם אין ההיתר אמור אלא לחנויות המיועדים לקניה יומיומית, אבל רשתות השיווק הגדולות והסיטונאים וכדו' אסורים לפתוח עסקיהם (**אא"כ** נתבקשו לספק מוצרי מזון לצורך המועד ואז מותרים בצינעא, וכדלהלן). **חנויות הלבשה**, הנעלה, כלים ותכשיטים, תשמישי קדושה וכל כיוצא בהם שלא ניכר שסחורתן מיועדת לצורך המועד, מותר להם למכור אך ורק בצינעא ולצורך המועד. **חנויות שבעיקרם אינם מוכרים מוצרים המיועדים לצורך המועד** כגון חנויות חומרי בנין, רהיטים, בדים, סידקית, וכל כיוצא בזה אסור לפתחן במועד אפילו בצינעא, אלא באופן שבעל החנות מתבקש מאדם מסויים למכור לו איזה דבר מחנותו שזקוק לו לצורך המועד מותר לפתוח ולמכור לו החפץ, ומיד לסגור החנות. * לקנות כמות גדולה של מזון בכוונה תחילה כדי שישאר בשביל אחרי החג יש להימנע.

פרק אלו מגלחין

משנה ואלו מגלחין במועד [**הסכירו התוס'** שאחרי שלמדנו בפרק הקודם דברים שעושים כדין לצורך המועד, כמו מוכרי פירות, ממשיך כעת באלו שעושין שלא כדין לצורך המועד (שהרי אסור לגלח במועד, אלא להם התירו מפני סיבות מסוימות)] **הבא ממדינת הים** (**במועד, לפי שהיה אנוס, שלא היה יכול לגלח קודם פירשו הראשונים** שאדם זה בא ממדינת הים בתוך המועד, או שבא בערב יו"ט סמוך לחשיכה, בזמן שכבר לא היה יכול לגלח. **כתב המג"א** (תקלא,ו) שדוקא כשלא בא במקום ישוב בערב יו"ט עד סמוך לחשיכה, אבל אם בא למקום ישוב בעוד היום גדול, אע"פ שלא בא לעירו אלא סמוך לחשיכה או בתוך המועד, אינו מגלח, שהרי יכול היה לגלח במקום חניתו, אע"פ שאינו עירו] **ומבית השביה, והיוצא מבית האסורין** [**כתבו התוס'** שאינו יכול לגלח קודם המועד שאין מניחין לו לגלח, ואפילו מניחין לו אינו ערב לאדם לגלח בבית האסורין (כ"ה בירושלמי)] **והמנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר** [**שנדר שלא לגלח, ושאל לחכם במועד כתבו התוס'** בירושלמי מקשה **וא"ת** הני למה התירו והלא פשע שלא בא לפני המועד לפני חכמים להתיר לו **ומשני** שכלו לו שלשים יום של נדוי במועד דאין נדוי פחות משלשים יום. וכן מי שנשאל לחכם מוקי לה כשבא בחוה"מ (**מהרש"א מסביר** למייל זמן התרת הנדר בחוה"מ היינו כגון שנדר לפני המועד שמהיום לא יתגלח אם מהמועד ואילך יאכל פירות, שא"א להתיר הנדר לפני שיתחיל לחול. **הרש"ש וכן איתא ובריטב"א** שהחכם הגיע למקומו רק בחוה"מ) או שלפני חוה"מ לא מצאו לו פתח **אמנם הרמב"ם כתב** (יו"ט ז,יח) דמותר לגלח אע"פ שהיה יכול לבוא קודם הרגל לפני בית דין שיתירו לו את נידויו, ולא בא]. **והנזיר** (שנטמא) **והמצורע** (שנרפא, ועתה עולה...) **מטומאתו לטהרתו** [וצריכים להתגלח, מותר להתגלח ברגל לפי שלא היה להם פנאי לגלח קודם הרגל. **כתבו התוס'** גילוח כל הראש אסור במועד ולא רק גילוח של יפוי, שהרי בגמ' הטעם "שלא יכנס מנוול" וכ"ש שזה שייך בגילוח כל הראש. ויתכן לומר שכל ההיתר לגלח באלו האנוסים זה רק בגילוח של יפוי (**הסביר הבית מועד** שמגלח רק השערות שכנגד פניו, ולעיו, וכל הנראה לענייס) ולא גילוח של כל הראש שאסור אף באנוסים משום מלאכה (**הסביר שאלית ברכה** טרחה יתירה) ורק במקום מצוה מצורע ונזיר יש להתיר. **ועוד יש לפרש** שנראה שמותר לגלח ראשו במועד וא"ת מאי קא משמע לן נזיר ומצורע, שאם כל גילוח הראש מותר כ"ש נזיר ומצורע, יש לומר דס"ד דאסור שלא ישהו קרבנותיהן קא משמע לן דשרי, אמנם יתכן לומר שגם לנזיר ומצורע לא התירו להתגלח בשלא היה להן פנאי, וא"כ מה שכתבה המשנה "העולין מטומאה לטהרה" דוקא שעולין עתה, אבל עולין מטומאה לטהרה מקודם רגל אסורין].

(המשך המשנה) **ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים, ומבית השביה, והיוצא מבית האסורין,** [**דף יד ע"א**] **ומנודה שהתירו לו חכמים, וכן מי שנשאל לחכם והותר. מטפחות הידים** (**מבארים הראשונים** הואיל והם עומדים לנגב בהם הידים כל שעה, ואפילו כשמכבסם קודם המועד יש צורך לכבסם שנית במועד, על כן לא יתכן בהם הגזירה דשלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, שמפני טעם זה אסרו לכבס במועד) **ומטפחות הספרים** [**ביארו התוס' ב'**

גרסאות א. פירוש להסתפר, לכל אותם שהתירו חכמים (והטעם, שאף על פי שכיבסם קודם המועד, צריך לכבסם שנית, הואיל ונתטנפו במועד). **ב.** פירוש הסְפָרים (**הסביר השיטמ"ק** הטעם דהקילו בהם מפני כבוד הספרים וקדושתם)] **ומטפחות הספג, הזבין והזבות והנדות והיולדות** (**המאירי והשיטמ"ק** פירשו הטעם, שהם צריכים להחליף שמלותיהם כל שעה, מפני הטינוף. ולפי"ז, אפילו הם עדיין עומדים בימי טומאתם, ולא עלו לטהרה, מותרים לכבס). **וכל העולין מטומאה לטהרה** [**כתבו התוס'** (יח:) במצורע איירי, דהא מצורע אסור לכבס בימי טומאתו כדאמר (טו.) וכן כעת שנרפא מצרעתו התירו לו לכבס אף בחוה"מ **ויש להסתפק** אם גם הנטהר מטומאת מת ונבילה והוצרך לכבס בגדיו, האם יתירו לו בחוה"מ, או אמרינן דוקא מצורע הואיל ואסור היה בכיבוס כל בגדיו מתירים לו בחוה"מ, משאי"כ אלו שהיה להם גם בגדים טהורים. **מיהו קשה** על מה שהעמדנו במצורע, שהרי נסתפקה הגמ' אם נוהג צרעתו ברגל, ולצד שלא נוהג א"כ מאי איריא 'עולים מטומאה לטהרה' אפילו בימי צרעתו נמי מותר לכבס **ויש לתרץ** כמו שתירצנו לגבי גילוח שדווקא בעולה מצרעתו ברגל היה מקום לגזור 'שמא ישהה קורבנותיו', ואף שיש לומר שאינו דומה ששם מתגלחים בשעת הקרבת הקרבן, יש לומר שבשעת ההקרבה מכבס בגדיו] **הרי אלו מותרין. ושאר כל אדם אסורין.**

ושאר כל אדם מאי טעמא אסורין (**הסבירו התוס'** אע"פ שהוא מלאכה היה לנו להתירה לצורך המועד **א"נ** אף שיש מלאכות אסורות במועד שאין בהן מלאכה אלא טורח (**עפ"י הכ"ח**) כגון פרקמטיא, מכל מקום זה שהוא ליפוי ראוי להתיר לכבוד מועד)? **כדתנן אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס, ובחמישי מותרין, מפני כבוד השבת** [מדברי רש"י (תענית טו) מבואר, שהוא הדין שמותרים בשישי, והתנא נקט בחמישי, משום שאין רגילות לגלח ולכבס בשישי מפני הטורח]. **ואמר רבי אלעזר מאי טעמא** (אסורים לספר ולכבס) **כדי שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולין, הכא נמי כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין** (**ומאן דמתרשל ולא גילח מקמי רגל, ומטי זמן עלייהו לגלח ברגל ההמירו רבנן, הואיל ולא מזרזי נפשייהו לספר מקמי רגל, דלא להוי ברגל מנוולין הקשה המאירי** הרי כהן העובד, חייב לגלח אחת לשלשים יום, ואם לא גילח ועבד, הרי הוא חייב מיתה משום פרוע ראש. ואם כן, לשם מה הוצרכו חכמים לאסור הגילוח כדי שלא יכנסו מנוולין, והלא ודאי כל הכהנים נזהרין בדין זה. **וכתב ליישב**, שניוול זה הנזכר כאן אינו לאחר שלשים יום, אלא אפילו בתוך שלשים יום שייך קצת ניוול. **כתב בחידושי חתם סופר** שלדעת האוסרים במלאכת חוה"מ מן התורה, גם תיגלחת כן, שהרי מסר הכתוב לחכמים לקבוע איזו מלאכה מותרת ואיזו אסורה, וכיון שחכמים אסרו הגילוח מאיזה טעם שיהיה, חזר להיות איסורו מן התורה **אולם הפמ"ג** (משבצות ג) דן גם כן להיפך, שאפילו מדרבנן אינו אסור אלא משום גזירה וקנס, אבל אין בו גדר איסור מלאכה. **הראשונים למדו מכאן**, שמצוה לגלח בערב יו"ט. וכן נפסק בשו"ע (תקלא א) וז"ל מצוה לגלח בערב יו"ט. **וכתב בפמ"ג הביאו במ"ב** שחיוב זה אינו אלא אם כן עברו עליו שלשים יום מן התגלחת, שאז נקרא "פרע", וכמו לענין נזיר וכהן (וע"ע בשעה"צ) **אמנם נלענ"ד לדקדק מהחינוך מצוה קנב** לא כן, וז"ל גדר ניוול שלשים יום נאמר בכהנים, הוזהרו בזה לגודל קדושתן וקרבתן בבית הקדוש, שראוי שלא יהא בהם דבר יתר כלל, רק שיהיו כולן יפים ומום אין בם, אין שאר כל אדם בגדר שלהם, רק שלא יכנסו שם בשערות גדולים ביותר).

בעי רבי זירא אבדה לו אבידה ערב הרגל (שלא היה לו פנאי לגלח קודם הרגל) כיון דאנים מותר, או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא לא (דלא ידעי כ"ע דאנוס היה, אלא יאמרו הוא מכוון להשהות עד המועד)? **אמר אביי** יאמרו כל הסריקין אסורין סריקי ביתום מותרין (כלומר דבייתום היה יכול לסרוק חלותיו בלי שהות, לפי שהיה לו דפוס, ואע"פ כן אסרו, משום דאמרי כל הסריקים כו', הכא נמי, כיון דלא מיגליא לכולי עלמא אונסיה יאמרו כולי עלמא אסורין לגלח, וזה מותר). ולטעמיך, הא דאמר רבי יוחנן כל מי שאין לו אלא חלוק אחד (נמי לאו מוכחא מילתא לכולי עלמא) מותר לכבסו בחוה"מ [**הקשו התוס'** וא"ת היאך יכבסנו במועד אם כן ישאר במועד בלא חלוק בשעת כיבוס, א"כ כמו כן היה יכול לכבס קודם המועד ויהיה בלא חלוק בשעת כיבוס **וכי תימא** כשכבסו קודם מועד ומשום הכי מותר לכבסו במועד, א"כ תרתי נמי אם יתלכלכו למה נאסור לו והלא לא פשע **י"ל** דדי לו בשתי חלוקין אחד ליו"ט ראשון ואחד ליו"ט אחרון (**הסביר הכן משק שכיון שהיה לו ב' חלוקים היה לריך לשמור אחד ליו"ט אחרון, וכיון שלא שמרו פשע ולכן לא הותר לו לכבס**) **בירושלמי אמרו** בגדי קטנים מותר לכבסן במועד דניכרים שהם קטנים ומלוכלכין כמי שאין לו אלא חלוק אחד **עיין הרחבה בנושא זה בדף יח**] **התם נמי יאמרו כל הסריקין אסורין סריקי ביתום מותרין? הא אתמר עלה, אמר מר בר רב אשי איזורו מוכיח עליו** (דמי שאין

יד.

לו אלא חלוק אחד פושטו ומתעטף במקטרינו וחוגרו באיזורו ועומד ומכבס החלוק ומודיע לכל שאין לו אלא חלוק אחד **כתבו התוס'** (תענית כט), שבזמנינו שאיננו רגילים בחגירת איזור על החלוק, שוב אין לנו היתר זה. **וביאר הבית יוסף** כונתם, על פי מה שפירש רש"י בחולין (קח), שכאשר היו מחליפין הבגדים, היו נוטלים האיזור מבגד הראשון, ונותנים אותו בבגד האחר, ומכבסים הבגד בלא האיזור, אבל כשאין לו אלא חלוק אחד, אזי הוא מכבסו עם האיזור, ועל ידי האיזור יש לרואים הוכחה, שאין לו אלא חלוק אחד. ומפני זה כתבו התוספות, שבזמנינו שאיננו רגילים בכך, אין לנו היתר זה. אבל לפי מה שפירש רש"י כאן, שעיקר ההוכחה אינה מן האיזור, אלא ממה שאינו לבוש בחלוקו בשעת הכיבוס, שאין עליו אלא מקטרונו, אם כן ודאי שאף בזמנינו שייך היתר זה. **דן הב"י**, האם יש להתיר לאחר שאינו בעל החלוק, לכבס בעבורו, שהרי אצל האחר אין קיימת ההוכחה שאין לו אלא חלוק אחד, או שלא חילקו חכמים בהיתר זה. **וכמו כן דן הב"י**, האם נתיר לו לכבס החלוק בעצמו, אפילו כשהוא לבוש בחלוק של אדם אחר בשעת הכיבוס).

רב אשי מתני, בעי רבי זירא אומן (כגון ספר, שהכל באים אצלו ערב הרגל ורואים שאבדה לו אבידה, ואנוס הוא, ואינו יכול לספר עצמו) שאבדה לו אבידה ערב הרגל מהו [**כתבו התוס'** פירש רש"י שכל הספק באומן עצמו שרגילים להיכנס אצלו (וניכר אונסו לכולם) אבל בני העיר אע"פ שאין להם אומן אחר שיגלחם לא מיבעיא ליה דפשיטא דאסורים אף שלא היה להם אומן אחר (אמנם המאירי כתב שהיתר לכל בני העיר) **אמנם** יש להסתפק אדם (הא"ר למד למאירי על אומן שחלה וכן איתא בפסקי התוספות, אמנם יש שהעירו שבתוס' שלפנינו אין מוכח כן) שהיה חולה לפני המועד ולא היה יכול להתגלח, האם יש להתיר לו להתגלח במועד] כיון דאומן הוא מוכחא מילתא, או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא כי הנך (דמתניתין דקתני מגלחין דמידע לכל) לא? **תיקו.** **פסק הש"ע** אפילו אם היה אנוס ומפני כך לא גילח בעי"ט, אינו מגלח במועד, והוא הדין למי שהיה חולה ונתרפא במועד (**מ"ב** שאמרו שהחולה כשהוא מספר מכביד עליו חליו אפ"ה אין זה אונס גלוי כ"כ ויבואו להתיר אף שלא מתוך אונס) או"ח (תקלא,ג). **כתב הב"י** כתוב בנמוק"י דכיון דסלקא בתיקו אזלינן בה להומרא. וכן נראה שהוא דעת הרי"ף הרא"ש והרמב"ם שהשמיטוה, אבל הגהות אשיר"י בשם או"ז פסק לקולא. ויש לתמוה על הרמב"ם והרא"ש שכתבו מלאכת חוה"מ דרבנן למה לא פסקוה לקולא.

איתא במשנה 'הבא ממדינת הים' מתניתין דלא כרבי יהודה **דתניא** רבי יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח, מפני שיצא שלא ברשות (כלומר הואיל ולא יצא ברשות אחרים, אלא ברצון עצמו לאו אנוס הוא **הקשו התוס'** תימה לוקמא אפילו כר"י, ושיצא למזונות אפי' רבי יהודה מודה **ותירצו** ושמא כיון דקתני ר"י אומר הבא וכו' משמע שבא לחלוק על המשנה).

אמר רבא לשוט (אם יצא שלא לצורך, ולא יצא אלא כדי לשוט בעולם ולראותו, וחזר במועד) דברי הכל אסור (לגלח במועד). למזונות (שיצא לחזר אחר מזונות, שאין לו מזונות וחזר במועד אחריהן) דברי הכל מותר (לגלח במועד, לפי שיצא באונס). לא נחלקו אלא להרויחא (שיש לו נכסים הרבה, ויוצא כדי להרויח יותר) מר (ר' יהודה) מדמי ליה כלשוט, ומר (ת"ק) מדמי ליה כלמזונות (**הראב"ד פירש** אפילו לטייל דאמרינן לא יגלח דוקא מא"י לחו"ל אבל אם הכל בחו"ל או בארץ אפילו הלך לטייל יגלח). **פסק הש"ע** ואלו מגלחין במועד... וכן הבא ממדינת הים בחוה"מ, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל (**מ"ב** מא"י לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבירו דהוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זה, משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל לא התירו לו לגלח) או"ח (תקלא,ד). **כתב הב"י** קיימא לן כרבנן.

אמר שמואל קטן הנולד במועד (ולו שערות גדולים) מותר לגלח במועד (שער ראשו המצערו) שאין לך בית האסורין גדול מזה [ממעי אמו שהיה שם, ואנוס הוא **הרשב"א בתשובה** (ח"ג סי' ערה) כתב להוכיח מכאן, שלא התירו לגלח אלא לאותם האונסים השנויים במשנתנו, אבל לכל אונס אחר שלא נזכר בה, אסור, אע"פ שהוא ידוע לרבים. שאם לא כן, מדוע הוצרך שמואל להחשיבו כיוצא מבית האסורין, והלא הדבר פשוט לכל, שהיו אנוסין מלגלחו קודם לידתו, אלא על כרחך שאיננו יכולים להוסיף ולחדש אונסים שלא נזכרו, ועל כן הוצרך לומר שאונס זה כלול הוא ביוצא מבית האסורין. **וכבר העירו האחרונים** שמדברי תוס' (יז: ד"ה ותנא) מבואר שאין דעתם כן] במועד אין, מעיקרא לא (דאם נולד קודם הרגל אינו מגלח ברגל, הואיל והיה יכול לגלח קודם

הרגל) **מתיב רבי פנחס** כל אלו שאמרו מותר לגלח במועד מותר לגלח בימי אבלו. הא אסור לגלח במועד אסור לגלח בימי אבלו. [דף יד ע"ב] ואי אמרת קטן אית ביה פלוגתא (חילוק, דנולד קודם הרגל אינו מגלח ברגל) נמצאת אבילות נוהגת בקטן. והתניא מקרעין לקטן (את בגדיו) מפני עגמת נפש (שיבכו הרואין, וירבו בכבוד המת, ולא מפני שהוא אבל **הרא"ש הביא דעת הרי"צ גיאת** שבהגיע הקטן לחינוך, יש לחייבו בקריעה, מצד מצות חינוך, כשאר כל דיני התורה. ומה שהוצרכנו לטעם דעגמת נפש הוא לקטן שלא הגיע לחינוך **והט"ז** (סי' שמ אות טו) הביא מהדרישה, שהוא הדין לכל דיני אבילות, שיש לחייבו בהם. **אבל דעת הנקודות הכסף** שדוקא בקריעה נתחייב, ולא בשאר דיני אבילות. בעיקר הסברא שאין לחייב אבילות מצד דין חינוך מצאנו כמה טעמים. **המנחת חינוך** (רסד אות לד) הביא בשם חכם אחד, שדין חינוך אינו אלא במצוות שבודאי יתחייב בהם כשיגדיל, מה שאין כן באבילות, שאין הדבר ברור שיתחייב בו לכשיגדיל. **הדגול מרבבה** (יו"ד שם) נתן טעם אחר לדבר, כיון שבמצות אבילות נאמר גם כן איסור בתלמוד תורה, לא רצו חכמים שבעבור מצות חינוך נבטל הקטן מתלמודו)?

אמר רב אשי מי קתני הא אסורין (דמשמע האסורין לגלח במועד אסורין לגלח באבל) דלמא יש מהן אסור (יש אופנים שאסור לגלח במועד וגם באבל) ויש מהן מותר (כגון קטן זה, שנולד קודם הרגל, שאסור לגלח ברגל, מותר לגלח בימי אבלו).

אמימר מתני הכי, **אמר שמואל** קטן מותר לגלחו במועד, לא שנא נולד במועד ולא שנא נולד מעיקרא (**מבאר הנמוק"י** שהקטן אינו מצווה, ועל כן אי אפשר לקנסו על שלא נתגלח)... **פסק הש"ע** קטן מותר לגלח במועד, אפילו נולד קודם הרגל (**מ"ב** עיין בפמ"ג שמצדד דאפילו הוא בן כמה שנים כל שלא הגיע לי"ג שנים מותר לגלחו במועד, וכן מוכח במ"א. אך המ"א מסתפק דהיכי דהקטן נראה כגדול אפשר דאין להקל בפרהסיא) [**הגה** ואפילו בפרהסיא **שרי** (דהכל רואין שהוא קטן)] או"ח (תקלא,ו). **כתב הרא"ש** נראה לי דהלכתא כלישנא בתרא, דלא שייך בהאי גילוח שלא יכנס מנוול לרגל. **וכ"פ הרמב"ם**.

(עתה מבארת הגמ' את דין האבל במועד, ואת המקור לכך) אבל אינו נוהג אבילותו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך. אי אבילות דמעיקרא הוא, אתי עשה דרבים (ושמחת) ודחי עשה דיחיד (**פירש רש"י** אבל, דכתיב אבל יחיד עשי לך. **כתבו התוס'** משמע דאבילות איכא עשה דאורייתא מדלא קאמר ודחי עשה דרבנן, והאי דקאמר בדף (יא:) לא מבעיא ימי אבלו דרבנן היינו עשיית מלאכה דנפקא לן (טו:) באסמכתא מוהפכתי הגיכם לאבל, אבל גוף האבילות דאורייתא **מיהו נראה לי** דשמחת הרגל נמי דרבנן, ושמחת היינו בשלמי שמחה כדאיתא בחגיגה [**השלמת מלבים** (סה–סו) הכין בלעת התוס' שמחת יו"ט היא מדרבנן בזמן הזה. **ויש** שחלקו]. **בעיקר דין אבילות נחלקו הראשונים. הרי"ף הביא דיעות הסוברים** שחיוב כל הז' ימים הוא מן התורה. ולמדו כן מהנאמר ביעקב אבינו, 'ויעש לאביו אבל שבעת ימים'. **ודעת הרי"ף עצמו** שאין חיוב מן התורה אלא ביום מיתה וקבורה עד הערב, אבל הלילה שלאחריו, ושאר הז' ימים אינם אלא מדרבנן. וכן היא דעת הרמב"ם (אבל א). **דעת ר"י** שעיקר החיוב אינו אלא מדרבנן, דבתורה לא מצאנו דין אבילות כלל, אלא לענין אכילת קדשים ומעשר שני, שכל יום המיתה הרי הוא אונן, ואסור בהם, וכן לענין עבודה במקדש. וכן נקט הרא"ש בסוגיין). ואי אבילות דהשתא (שאירעו במועד) הוא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. **פסק הש"ע** הקובר את מתו בתוך הרגל לא חל עליו אבילות ברגל, אלא לאחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהם אבילות או"ח (תקמה,א). הלכות נוספות הקשורות לרגל יובאו לקמן.

מנודה, מהו שינהוג נידויו ברגל [**הקשו התוס'** לינהוג בנידוי הוא 'עשה' דיחיד ואין עשה דיחיד דוחה עשה דרבים, ובאמת אפילו עשה ליכא אלא עזרא גזר כדאי' (תז.) **ויש לומר** שהנידוי חמור שהרי דוחה לאו דמקלל חברו שהרי הדיינין מקללים את המנודה כדאי' (שם) ושמא לומדים כן מסוטה **ועוד י"ל** כיון שעבר על דברי הדיינין הנידוי נחשב כאילו עשה דרבים (**הסכיל היל לוד** הוי פליגת גדר ומוכך תקנה לרבים) ודוחה עשה של שמחת החג (**הקשה המהרש"א** ומ"מ קושייתם למעיקרא לא מיתלה לשמחת הרגל נמי עשה לרבים הוא ואין עשה דוחה עשה) **הריטב"א כתב להוכיח** מכאן להיפך, שעיקר דין נידוי הוא מן התורה, שאם לא כן, לא היה בכוחו לדחות מצות שמחה לאורייתא, שהרי עקירתה היא בקום ועשה]?

אמר רב יוסף ת"ש דנין דיני נפשות (במועד אבל לא ביו"ט, שאסור משום שבות) ודיני מכות, ודיני ממונות. (ודייקינן מינה, מדדנין במועד מכלל...) דאי לא ציית דינא משמתינן ליה. ואי סלק"ד אינו נוהג נידויו ברגל, משומת ואתי מעיקרא אתי רגל דחי ליה (שאינו נוהג נדוי

ברגל) השתא משמתינן ליה אנן? אמר ליה אביי ודלמא לעיוני בדיניה (הא דתני דדנין לא אמרינן דלימא איש פלוני חייב איש פלוני זכאי, ואיכא למידק מינה, דאי לא ציית משמתינן ליה, אלא מעייני בדין, ולא אמרי ליה כלום) דאי לא תימא הכי דיני נפשות דקתני, הכי נמי דקטלין ליה, והא קא מימנעי משמחת יו"ט [**הקשו התוס'** היכי קשה ליה דהא ממנעי משמחת י"ט מאכילה ושתיה, וגוף ההריגה דהוא מלאכה לא חיישינן **ונ"ל** מדאסר רחמנא הבערת בת כהן בשבת מכלל דבמועד שרי **אי נמי** כיון שהתורה מצווה להורגו, צורך י"ט קרינא בה (**והגרעק"א תמה על דבריהם**, שהרי מיתת בית דין מינה דוחה יו"ט, אע"פ שהותר לעשות מלאכה לצורך מצות היום, ובהכרח לומר, שדוקא מצוה שזמנה מיוחד ליו"ט, וכשיעבור היום יעבור גם כן זמן המצוה, מה שאין כן מיתת בית דין, שאין זמנה דוקא ביו"ט וכשריפת קדשים שאינה דוחה יו"ט, ואם כן מנין לנו שבחוה"מ יש להתיר אף מפני מצוה שאינה עובדת). **דתניא, ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כל אותו היום תלמוד לומר לא תאכלו על הדם אלא** (דיני נפשות...) **לעיוני בדיניה, הכא נמי** (לעניין שמטה) **לעיוני בדיניה. אמר ליה אם כן נמצאת מענה את דינו** [**פירש רש"י** דכי לא אמרו ליה דינו לאלתר, דעייני ביה הוה ליה עינוי הדין **הקשו התוס'** קשיא לן דבסנהדרין (לה.) מוכח דעינוי הדין לא שייך עד שילינוהו אחר שיגמור הדין, ואם תתרץ דלעיוני דהכא היינו גמר דין ולא יהרגוהו עדיין עד אחר הרגל א"כ מה קשה לגמרא שיהיה עינוי הדין, הרי יכולים לעיין בדינו בלי לגמור הדין, ויגמרו הדין אחר החג (ע"כ) **ויש לומר** שהגמ' לא אמרה כן כיון שאינו פתרון טוב משום שהדיינים ישכחו את טעמיהם, דאף על גב דאיכא סופרי דיינין הכותבים דברי כל אחד, מ"מ הסברא אשר בלב משתכח, ומהאי טעמא אמרינן דאין דנין בערב שבת דליבא דאינשי אינשי] מ"כ יומא שהתוס' למסקנה מסכיליס מת הגמ' הכא למייני שהיה גמר דין, דלא כרש"י? **אלא** (לעולם דנין דינו וגומרין ממש במועד, ואיכא למידק מינה אי לא ציית משמתינן ליה, ואיכא למשמע מינה דנוהג נמי ברגל, ודאמרת אם כן מימנע משמחת יו"ט) **אתו מצפרא ומעייני בדיניה, ועיילי ואכלי ושתו כולי יומא, והדר אתו בשקיעת החמה וגמרינן לדיניה, וקטלו ליה.**

אמר אביי, ת"ש ומנודה שהתירו לו חכמים (קסלק"ד התירו לכל מנודה נידויו ברגל, דאין נידוי נוהג

יד:

ברגל) אמר רבא מי קתני שהתירוהו חכמים, שהתירו לו חכמים קתני, דאזל ופייסיה לבעל דיניה (ברגל) **ואתי קמי דרבנן, ושרו ליה** (בית דין שבאותו דור. **הגר"א** (תקלא סק"ד) מדקדק מסתימת לשון הגמרא, שאפילו כשהיה יכול לפייסו קודם הרגל, ולא פייס, מותר לו לגלח במועד, ושלא כדעת הירושלמי). **פסק הרמב"ם א.** ודנים דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות במועד, ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד יו"ט (ז,יב). **ב.** מי שנתחייב מיתה בחוה"מ מעיינין בדינו ואוכלין בית דין ושותין ואחר כך גומרין את דינו סמוך לשקיעת החמה והורגין אותו סנהדרין (יג,ה). **פסק השו"ע** אין נדוי פחות משלשים יום... אפילו פגע הרגל בתוך שלשים יום, אינו מבטל אותו יו"ד (שלד,א). **כתב הב"י** כן משמע (מו"ק יד:). (נ"ל שכן משמעות הסוגיא שפשטה מברייתא, ומה שרצה לדחות אביי, נדחה, וכן משמע מדברי רבא).

מצורע מהו שינהיג צרעתו ברגל (שלא יבא אל תוך המחנה, ולא יגלח **הקשה הקרן אורה** הלא למדנו לעיל (ז) שאין רואין הנגעים במועד, הואיל וע"י זה נאסר באשתו וישתלח מחוץ לשלש מחנות, כמבואר שם באריכות, ואם כן הדבר ברור שנוהג צרעתו ברגל. **ותירץ** שהנידון כאן הוא רק לענין דיני אבילות שנאמרו במצורע, כפריעה ופרימה, אבל שילוחו חוץ למחנה אינו מדיני אבילות, אלא מדיני טומאה שבו, וכמו כן איסורו באשתו נובע גם כן מדיני טומאתו, ודיני טומאה ודאי אינם בטלים לכבוד הרגל)? **אמר אביי, ת"ש והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו** (רואים מכאן שיכול להתגלח בזמן שנטהר מצרעתו) **הא בימי טומאתו נהיג** (רואים מכאן שהמועד לא הפקיע ממנו את איסור הגילוח)! **לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נהיג** (ומותר לו להסתפר בזמן צרעתו) **אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהה קרבנותיו** (**פירש רש"י** ניגזור שלא יהא מגלח במועד, דכיון דגילח צריך להביא קרבן, ושמא משהה קרבנותיו עד ליו"ט האחרון ומקריבן (אין לו רווח בכך שישהה ליו"ט אחרון, אלא תשש שמא יבילס מז בלי טעם רווח) ואסור להקריב קרבנות יחיד ביו"ט. **והקשה הנחלת דוד**, הלא הכהנים ודאי בקיאים בהלכות אלו, ולא ישמעו לו להקריב עבורו. ולכן פירש, שאם נתיר לו לגלח במועד, יבוא מלכתחילה להשהות התגלחת ולהניחה למועד, הואיל ואז הוא פנוי ממלאכתו. **וכן פירש התוס' רי"ד**) **קמשמע לן.**

אמר רבא, ת"ש והצרוע (אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע) לרבות כהן גדול (**שנוהג בו צרעת הסביר התורה תמימה**

לשון 'אשר' הוא כעין נתינת טעם דמחמת שבו הנגע לכן צריך שיהיו בגדיו פרומים וכו', וכיון שכן ממילא חייב כל מצורע בזה, א"כ כל מילת 'והצרוע' מיותרת ללמד) **והא כהן גדול, דכל השנה כרגל לכולי עלמא דמי, דתנן כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל [אבל כולי עלמא בשאר ימות השנה אונן אינו משלח קרבנותיו כדאמרינן** (טו:), **וברגל משלח]. שמע מינה נוהג צרעתו ברגל, שמע מינה** (**כתבו התוס'** משמע דאם אין מנודה נוהג נידוי ברגל הוא הדין כ"ג אינו נוהג נידוי כלל כיון שכל השנה נחשב אצלו כדין הג **וקשה** דהא כ"ג דן ודנין אותו ומתסמא אי לא ציית דינא משמתינן ליה **וי"ל** שאין צורך לנדותו, אלא אפשר לרדת לנכסיו כמבואר בתוס' לעיל). **פסק הרמב"ם מצורע... ונוהג בכל הדברים האלו אפילו בשבתות וימים טובים** טו"צ (י,ו).

אבל אסור בתספורת, מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו (גידול שער, והאי קרא גבי מיתת נדב ואביהוא כתיב, ומדאצטריך קרא למישרי להו) מכלל דכולי עלמא אסור (**כתב הריטב"א** שבאמת משם אין להוכיח לאסרו כל שלשים יום בתספורת, שהרי מעשה זה היה בתחילת חודש ניסן, ואם כן כשהגיע חג הפסח, הפסיק הרגל מהם גזירת שלשים, כמבואר במשנה לקמן. ועל כרחנו לומר, שגזירת שלשים אינה אלא מדרבנן, ומן התורה אינו אסור בתספורת אלא בשבעה. **עוד הביא הריטב"א** דעות הסוברות, שעיקר איסור תספורת אינה אלא מדרבנן). ההלכה תובא בדף יח.

[דף טו ע"א] מנודין ומצורעין מה הן בתספורת (**כתבו התוס'** 'ומראשו יהיה פרוע' שכתוב במצורע, לא בעי לאוכוחי, דלית ליה דר"א דמוקי לה לקמן בתספורת, תדע תלקמן בעי לאוכוחי מינה איסור הנחת תפלין כר"ע)? **ת"ש מנודין ומצורעין אסורין לספר ולכבס, מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו, רבי יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן** [דכתיב (יהושע ז) ויקימו עליו גל אבנים גדול] **אלא בית דין שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו. ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו בית דין סוקלין את ארונו.** **כ"פ השו"ע** לעניין מנודה יו"ד (שלד,ב). **כ"פ הרמב"ם** לעניין מצורע טו"צ (י,ו).

אבל חייב בעטיפת הראש, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ולא תעטה על שפם, מכלל דכולי עלמא מיחייבי. **פסק השו"ע אבל חייב בעטיפת הראש, דהיינו שיכסה ראשו בטלית או בסודר ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם, והני מילי שצריך עטיפה, בכל היום. אבל כשבאין מנחמים אצלו, מגלה ראשו לכבודם. [הגה** וי"א שאין נוהגין במדינות אלו **בעטיפה** (**ש"ך** מפני שמביא לידי שחוק גדול מן העובדי כוכבים ועבדים ושפחות שבינינו, מיהו יש לנהוג בעטיפה קצת דהיינו למשוך הכובע למטה לפני העינים) **וכן המנהג פשוט, ואין להחמיר לשנות במה שלא נהגו אבותינו** יו"ד (שפו).

מנודה מהו בעטיפת הראש? אמר רב יוסף ת"ש (לאחר שהתענו שלש עשרה תעניות צבור על עצירת גשמים) **והן מתעטפין ויושבין כמנודין וכאבלים עד שירחמו עליהם מן השמים! אמר ליה אביי דלמא מנודה לשמים** (כי הני) **שאני, דחמיר** (ולהכי צריכי עטיפת הראש, אבל אחרים אינן צריכין עטיפת הראש) **כתבו הרי"ף והרא"ש** הילכך מנודה לא מחייב בעטיפת הראש **וכ"כ הבית מועד** בדעת הרמב"ם.

מצורע מהו בעטיפת הראש? ת"ש ועל שפם יעטה (משמע עטיפת הראש) **מכלל שחייב בעטיפת הראש, שמע מינה.** **כ"פ הרמב"ם** טו"צ (י,ו).

אבל אסור להניח תפילין, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך (זה תפילין) **חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסור.** ההלכה תבואר בדף כא:

מנודה מהו בתפילין? תיקו.

מצורע מהו בתפילין? ת"ש 'והצרוע' לרבות כהן גדול, 'בגדיו יהיו פרמים' שיהו מקורעים, 'וראשו יהיה פרוע' אין פריעה אלא גידול שער, דברי רבי אליעזר, ר"ע אומר נאמרה הוייה בראש (וראשו יהיה פרוע) **ונאמרה הוייה בבגד** (בגדיו יהיו פרמים), **מה הוייה האמורה בבגד דבר שחוץ מגופו, אף הוייה בראש דבר שחוץ מגופו** (שיהיה מגולה ממנו) **מאי לאו אתפילין (שיהא ראשו מגולה מתפילין כתבו התוס'** צ"ע האם מחלוקתם כך היא גם לגבי הפסוק

'ראשיכם אל תפרעו' והיינו שר"ע יסביר דמיירי בדבר שחוץ לגופו, ולא יסבור שיש איסור תספורת לאבל, ויתכן לומר שר"ע לא חולק על ר"א שפריעת הראש שנאמרה בתורה פירושה איסור תספורת בין במצורע בין באבל, אלא שדורש גם לדבר שחוץ מגופו היינו להורדת הכומתא והסודר)? **אמר רב פפא לא, אכומתא וסודרא** (שיהיה ראשו של המצורע פרוע ומגולה בכך שלא יניח עליו כיסוי ראש חשוב, אך תפילין לעולם הוא מניח). **פסק הש"ע מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין** (**מ"ב** עיין בל"ח ובש"ך ביו"ד סי' של"ד ס"ב ובשארי אחרונים דפוסקים להיפך, וכתב הפמ"ג דיניחו בלי ברכה, אבל מביאור הגר"א משמע לכאורה דצריכין לברך ג"כ) או"ח (לח,יג). **הב"י כתב** כתב דשני השאלות לא נפשטו, וכתב העיטור שאסור. **והעיר הגר"א** שדעת הרי"ף והרא"ש להקל, שכתבו כל 'תיקו' דהאי עניינא לקולא. **וכתב המגן גיבורים** שגם סתמות הש"ע בסימן של"ד מורה כן.

אבל אסור בשאילת שלום, דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דם [כלומר, בדבר זה תנהוג אבילות שתדום ולא תשאל לשלום **הפכירו התוס'** הא דהיה יחזקאל נוהג אבילות בהאנק דום ובכל שאר דברים לא היה נוהג אבילות, שהיה צריך להראות בקצת דברים שהוא אבל, ולא היה נוהג דיני אבל אלא למשל שביהמ"ק עתיד להיחרב כמבואר שם (**בקונ"ז קול תורה** מז,יח הסכימו שהרלה כן לוקח בשמלת שלוס ובת"ת, שבשמר הלבריס שעושה מינו ניכר שעושה כן מפני האבלות, משמי"כ בלמו מוכח שעושה כן מפני האבלות)]. ההלכה בדף כא.

מנודה מהו בשאילת שלום [**הריטב"א** כתב להוכיח מכאן, שמותר לדבר עם המנודה, בריחוק ארבע אמות (אלא אם כן פירשו בשעת הנידוי, להחמיר עליו שלא ידברו עמו), שהרי לא נסתפקו בגמרא אלא לענין שאילת שלום)? **אמר רב יוסף** ת"ש (גבי תעניות) **ובשאילת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופין למקום. אמר ליה אביי** דלמא מנודה לשמים **שאני, דחמיר. הטור יו"ד סי' שלד** כתב שהרי"ף והרא"ש ס"ל לקולא (צ"ל שהבין שגם השאלות שלא נפשטו, בכלל מה שאמרו הרי"ף והרא"ש שכל תיקו דהאי עניינא לקולא).

מצורע מהו בשאילת שלום? ת"ש ועל שפם יעטה שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו, שיהא כמנודה וכאבל, ואסור בשאילת שלום, שמע מינה (**הקשו התוס'** הרי לעיל דורשים מכאן דרשה אחרת שהמצורע חייב בעטיפת הראש **ומתרצים ב' תירוצים א.** אפשר ללמוד מהפסוק את ב' הדינים. **ב.** דין אחד לומדים מדכתיב 'שפם' ולא כתיב 'שפה') **וניפשוט מינה למנודה? אמר רב יוסף מי קתני שאסור** (בשאילת שלום) **שיהא כמנודה וכאבל קתני במילי אחרנייתא, ואסור נמי** (המצורע) **בשאילת שלום. פסק הרמב"ם** המצורע... **ואסור בשאילת שלום כל ימי חלוטו כאבל שנא' ועל שפם יעטה שיהיו שפתיו דבוקות** טו"צ (י,ו).

אבל אסור בדברי תורה [ומקיים מצות תלמוד תורה במה שקורא קריאת שמע שחרית וערבית, כמבואר במנחות (צט)] **מדקאמר רחמנא ליחזקאל דם** [**השיטמ"ק** נתן טעם לדבר, שדוקא בשני דינים אלו נהג יחזקאל מנהג אבילות, בשאילת שלום ובתלמוד תורה, משום שבהם אין ניכרת כל כך האבילות, שהרי כמה בטלנים ישנם בשוק שאינם לומדים תורה, וכן לענין שאילת שלום, יש לומר שהוא אחוז בשרעפיו ובעל מהשבות הוא (ולכלו' לינו כתוס' בדף טו.)]. ההלכה בדף יא.

מנודה מהו בדברי תורה? אמר רב יוסף ת"ש מנודה שונה ושונין לו, נשכר ונשכרין לו. מוחרם לא שונה ולא שונין לו, לא נשכר ולא נשכרין לו, אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיק את למודו. ועושה לו חנות קטנה בשביל פרנסתו. ואמר רב זבוני מיא בפקתא דערבות (בשוק של אותו מקום) **שמע מינה. פסק הש"ע המנודה... ומותר בדברי תורה. שונה, ושונין לו. נשכר, ונשכרין לו. והמוחרם, לא שונה ולא שונין לו, לא נשכר ולא נשכרין לו** יו"ד (שלד,ב).

מצורע מהו בדברי תורה? ת"ש והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב, מה להלן (בחורב, עמדו לשמוע דבר ה') **באימה וביראה וברתת ובזיעה אף כאן** (ב'והודעתם לבניך' שנסוב על כל לימוד תורה) **באימה וביראה וברתת ובזיע, מכאן אמרו הזבין והמצורעין ובועלי נדות מותרין** [**כתבו התוס'** אחר שטבל לקרי (ועדיין טומאת בועל נדה עליו), אבל לקריו צריך טבילה. ולרבי יהודה משמע (ברכות כו.) דלא צריך טבילה לדברי תורה לבעל קרי היכא דלא נטהר לגמרי ע"י טבילה זו מכל טומאה, לפי"ז הברייתא כאן שפוטרת בועלי נדות מטבילה היא דעת ר' יהודה. **אמנם** לכאו' יש לדחות דלא פליגי רבי יהודה ורבנן אלא בהני טומאות דדומיא דקרי דהיינו דטומאה יוצאה עליו מגופו, אבל בטומאת שרצים מודה רבי יהודה דבהדי קרי צריך

טבילה, א"כ ה"נ בועל נדה מודה דלא חשיב טומאה יוצאה מגופו **אמנם יש מפרשים** דכיון דטומאת בועל נדה מכח קרי רבי יהודה מודה דצריך טבילה (**המל"מ** טומאת מקדש ג,ג הקשה שהרי בועל נדה חייב גם בהערלה בלבד אם כן מוכח שאין טומאתו באה מחמת טומאת קרי **אמנם יל זול** תירץ שסתם בועלי נדה גומריס בילתם)] לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש ובתלמוד, בהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין (לפי שבא להם מחמת שמחה וקלות ראש, וליכא אימה) שמע מינה. **פסק הרמב"ם** המצורע... קורא ושונה ודורש טו"צ (י,ו).

אבל אסור בתכבוסת, דכתיב וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוֹעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִתְאַבְּלִי־נָא וְלִבְשִׁי־נָא בִגְדֵי־אֵבֶל וְאַל־תָּסוּכִי שָׁמֶן וְהָיִית כְּאִשָּׁה זֶה יָמִים רַבִּים מִתְאַבֶּלֶת עַל־מֵת. ההלכה בדף יז:

מנודין ומצורעין מה הן בתכבוסת? **ת"ש** מנודין ומצורעין אסורין לספר ולכבס. שמע מינה. **פסק הרמב"ם** המצורע... ואסור לספר ולכבס טו"צ (י,ו). **פסק השו"ע** המנודה ואסור בתכבוסת יו"ד (שלד,ב).

אבל חייב בקריעה דקאמר להו רחמנא לבני אהרן לא תפרמו מכלל דכולי עלמא מיחייבי. ההלכה בדף כד.

מנודה מהו בקריעה? תיקו. **המאירי בשם רוב הפוסקים** דאזלינן לקולא ולא קורע **ובכללם הרי"ף והרא"ש. אמנם הריטב"א בדעת רש"י** שצריך לקרוע.

מצורע מהו בקריעה? **ת"ש** בגדיו יהיו פרומים שיהו מקורעין [**המנחת חינוך** (קנ אות ב, קעא אות ב) יצא לחדש, שיש חילוק בין חיוב קריעה דאבל לחיוב קריעה דמצורע. שהאבל מחוייב במעשה קריעה, ואין די בזה שהוא לבוש בבגד קרוע, מה שאין כן במצורע, שכל דינו הוא שילבש בגד קרוע, כלשון הפסוק 'בגדיו יהיו פרומים', ועל כן, אם לקח בגד קרוע ולבשו, קיים דינו] שמע מינה. **פסק הרמב"ם** המצורע... ופורם בגדיו טו"צ (י,ו).

אבל חייב בכפיית המטה, דתני בר קפרא [**דף טו ע"ב**] דמות דיוקני נתתי בהן, ובעונותיהם הפכתיה כפו מטותיהן עליה. **פסק ש"ע** אבל חייב בכפיית המטה... עכשיו לא נהגו בכפיית המטה, מפני שיאמרו העובדי כוכבים שהוא מכשפות, ועוד שאין המטות שלנו עשויות כמטות שלהן כדי שיהא ניכר בהם כפייה יו"ד (שפז,ב).

מנודה ומצורע מה הן בכפיית המטה? **תיקו. פסק הרמב"ם** המצורע... וזוקף את מטתו כשאר העם טו"צ (י,ו). **וכ"ד הרי"ף והרא"ש.**

אבל אסור בעשיית מלאכה, דכתיב והפכתי חגיכם לאבל, מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה. **כ"פ הש"ע** יו"ד (שפ,א).

מנודה מהו בעשיית מלאכה? **...ת"ש** מנודה שונה ושונין לו, נשכר ונשכרין לו. שמע מינה.

מצורע מהו בעשיית מלאכה? **תיקו.** ראינו שדעת הרי"ף והרמב"ם דכל 'תיקו' דהאי עניינא לקולא.

אבל אסור ברחיצה, דכתיב ואל תסוכי שמן, ורחיצה בכלל סיכה (דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו **הקשו התוס'** תימה, אדבעי מהו ברחיצה, אמאי לא בעי מהו בסיכה. **כתבו התוס'** סוף פ"ק דתענית (שם) מסיק הלכתא אבל אסור בין בחמין בין בצונן אבל לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, ולסוך אפילו כל שהוא אסור. **עוד כתבו** יש שהקשה מאי שנא בט' באב ויוה"כ אסור לרחוץ אפילו אצבעות כדמשמע (יומא עח.), והא תרוייהו מסיכה נפקי, אבילות מואל תסוכי שמן, יום הכפורים מוסוך לא סכתי **ובשם הרשב"ם** דלפי המסקנא דמסיק בפ"ק דתענית דאבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן הוא הדין ט' באב ויוה"כ **אך** קשה עליו מהסוגיא ביומא. **ובשם רבינו תם** שמעתי שהיה אוסר לרחוץ כלל בט' באב ויוה"כ חוץ מידיו שחרית דחשיב להו כמו מלוכלכות בטיט וצואה הואיל ואינו יכול ליגע בפיו ועיניו משום בת מלך). **פסק השו"ע א.** (הלכות אבלות) רחיצה כיצד, אסור לרחוץ כל גופו, אפילו בצונן, אבל פניו ידיו ורגליו, בחמין, אסור, בצונן, מותר. ואם היה מלוכלך מטיט וצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש. (**הגה** וכל זה מדינא אינו אסור רק שבעה, אבל אח"כ מותר ברחיצה, אלא שנהגו האידנא לאסור רחיצה כל ל' יום, ואפילו לחוף הראש אסור, ואין לשנות המנהג, כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין) יו"ד (שפא,א). **כתב החכמת**

אדם שהאיסור לרמ"א כל ל' דווקא בחמין וכ"כ הש"ך. **אמנם הדגמ"ר** שכל גופו אסור בצונן ומותר רק פניו ידיו ורגליו. **ב.** אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג או"ח (תריג,א).

מנודה מהו ברחיצה? אמר רב יוסף, ת"ש כשאמרו (בתענית צבור) אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר. וכן אתה מוצא במנודה ובאבל. מאי לאו אכולהו (ארחיצה נמי, דמנודה אסור)? לא, אשארא (**רש"י כת"י** קאי על עטיפת הראש **תוס'** על נעילת הסנדל, אמנם לא קאי אעשיית מלאכה, שהרי בעשיית מלאכה מותר). ראינו שדעת הרי"ף והרמב"ם דכל 'תיקו' דהאי עניינא לקולא.

מצורע מהו ברחיצה? **תיקו. פסק הרמב"ם** המצורע... והרי הוא מותר ברחיצה טו"צ (י,ו). ראינו שדעת הרי"ף והרמב"ם דכל 'תיקו' דהאי עניינא לקולא.

אבל אסור בנעילת הסנדל, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ונעליך תשים ברגליך מכלל דכולי עלמא אסור. **כ"פ הש"ע** יו"ד (שפ,א).

מנודה מהו בנעילת הסנדל? אמר רב יוסף, ת"ש כשאמרו (בתענית צבור) אסור בנעילת הסנדל לא אמרו אלא בעיר, אבל בדרך מותר. הא כיצד, יצא לדרך נועל, נכנס לעיר חולץ, וכן אתה מוצא במנודה ובאבל. מאי לאו אכולהו? לא, אשארא [**כתבו תוס'** קאי על רחיצה, שהרי במלאכה מותר וזיל הכא קמדחי ליה וזיל הכא קמדחי ליה. **הקשו התוס'** אמאי לא פשיט מר"א בב"מ (נט:) קרע את בגדיו וחלץ מנעליו **ותירצו ב' תירוצים א.** דשמא היה מחמיר על ועצמו. **ב.** מספקא ליה כי היכי דמספקא לן (**כתב הרש"ש** עדיין צריך לתירוץ הראשון שהרי ספק דרבנן לקולא)]. **פסק הש"ע** המנודה... ואסור בתכבוסת ובתספורת ובנעילת הסנדל, כאבל יו"ד (שלד,ב). **כתב הב"י** כתב הרי"ף דכל תיקו דאיתמר בההוא ענינא הוי לקולא, וכן נראה מדברי הרמב"ם. וכתב הרא"ש בשם הראב"ד על דברי הרי"ף קשה לי הא דקתני בברייתא וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אהייא מהני תלת דקתני בברייתא מלאכה ורחיצה ונעילת הסנדל קאי, אי אמלאכה מישרי שרי, ואי ארחיצה ונעילת הסנדל הא אמרת דלקולא, אלא על כרחך דאהדא מינייהו הילכך שדייה אנעילת הסנדל כדאשכחן במילתיה דרבי אליעזר (ב"מ נט:) כשבירכוהו שחלץ מנעליו אלמא אסור בנעילת הסנדל, ותניא נמי הכי בתוספתא ובירושלמי. **סיכם הב"י** ולי נראה דכיון דלא פשטוה בגמרא מהנך ברייתות היכי נפשוט אנן, הילכך נקטינן לקולא כדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל. **תמה הש"ך** שפסיקת הש"ע כאן כהראב"ד, היא היפך הבית יוסף. **אמנם השיורי ברכה** כתב וז"ל 'ואפשר לישב, דמרן בבדק הבית הביא מתשובת הריב"ש סימן קע"ג, דנהגו שיחלוץ מנעל. וכ"כ מרן בכ"מ פ"ז דת"ת (ה"ד) משם הרמ"ך ז"ל, דבספרד נהגו איסור בנעילת סנדל. ולכן הגם דמדינא הלכה כהרי"ף והר"מ כמ"ש בב"י, מ"מ אסר כאן מטעם המנהג.

מצורע מהו בנעילת הסנדל? תיקו. **פסק הרמב"ם** המצורע מותר ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל טו"צ (י,ו). **כתב הרי"ף** כל תיקו דהאי עניינא לקולא, **וכתב הב"י** שכ"ד הרמב"ם.

אבל אסור בתשמיש המטה, דכתיב וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה מכלל דמעיקרא אסור. **כ"פ הש"ע** יו"ד (שפ,א).

מנודה מהו בתשמיש המטה (**הריטב"א** למד מכאן, שאשתו של המנודה אינה אסורה להתקרב לארבע אמותיו, מפני שהיא כגופו, שהרי רק לענין תשמיש נסתפקה הגמרא. **והוסיף בשם הראב"ד**, שהוא הדין לשאר בני ביתו, שאינם צריכים להתרחק ממנו, שזהו כדי חייו. וכן הוכיח הריטב"א ממה שהורקנוס בנו של רבי אליעזר, בא לחלוץ לו תפיליו)? אמר רב יוסף, ת"ש (בתענית על הגשמים) כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו (למקום) ושימשו מטותיהן [**כתבו התוס'** בכל הני דלעיל לא מייתי מבני המדבר דלא ידעי היאך היו נוהגין (**הקשו הרכה אחרונים** שגם מנעל אפשר ללמוד שהרי הפסוק אומר 'ונעלך לא בלתה מעל רגלך' **ותירצו הרכה אחרונים** שהליכה בלרך מותר) אלא הא פשיטא לן שהיו משמשים מטותיהן שהרי הם היו פרים ורבים, ולגבי שלוח קורבנות שהוכיחה הגמ' מדור המדבר, כנראה שמוכח מהפסוקים שהיו מביאים קורבנות במדבר]. אמר ליה אביי ודלמא מנודה לשמים שאני, דקיל. קיל, והא אמרת חמיר? ספוקי מספקא ליה (אי קיל אי חמיר) זיל הכא קמדחי ליה, וזיל הכא קמדחי ליה [**הקשה הברכי יוסף** (או"ח

סי' רמ) ממה שלמדנו בנדרים (כ), שאחד מבני תשע מדות הוא בני נידוי. וכתב שם הרא"ש בפירושו, שהוא מצד האיסור שיש בדבר, בין כשהוא מנודה ובין כשהיא מנודה. ותירץ, שיש להעמיד כשנידוהו בפירוש גם מענין זה). ראינו שדעת הרי"ף דכל 'תיקו' דהאי עניינא לקולא.

מצורע מהו בתשמיש המטה [**פי' התוס'** שהשאלה על ימי ספרו, דבימי חלוטו פליגי בה לעיל (ז:)]? **ת"ש, דתניא וישב מחוץ לאהלו** (**עפ"י התוס' לעיל** הפסוק מדבר בימי ספירו) **שיהא כמנודה וכאבל, ואסור בתשמיש המטה. ואין אהלו אלא אשתו, שנאמר לך אמר להם שובו לכם לאהליכם שמע מינה... פסק הרמב"ם א. מצות עשה שיהיה המצורע המוחלט... והרי הוא מותר... ובתשמיש המטה** טו"צ (י,ו). **ב.** (ימי ספרו) **ותגלחתו כשיטהר... ואסור בהן בתשמיש המטה שנאמר מחוץ לאהלו מלמד שאסור בתשמיש המטה** טו"צ (יא,א).

אבל אינו משלח קרבנותיו, דתניא, רבי שמעון אומר שלמים בזמן שהוא שלם (**פירש רש"י** בדעתו, שדעתו מיושבת עליו **כתב השיטמ"ק** שאם כן יש לפשוט מכאן גם לענין מצורע, שלא יוכל לשלוח קרבנותיו, שהרי אף הוא אינו שרוי בשמחה. ולכן פירש, כשהוא שלם ואינו חסר, שהאבל ר"ל נחסר מקרוביו, מה שאין כן במצורע שהוא ענין חולי, ולא חסרון) **ולא בזמן שהוא אונן** [מלשון הגמרא היה נראה לכאורה, שדין זה נוהג באונן דוקא, ביום מיתה וקבורה, ולא בכל הז' ימים. **וכן כתב התוס' רי"ד. אבל הרמב"ם** (ביא"מ ב, יא) כתב, שדין זה נוהג בכל שבעת ימי אבילותו. וכתבו נושאי כליו, שמקורו מתוספתא]. **פסק הרמב"ם האבל אינו משלח קרבנותיו כל שבעה, אפילו יין או עצים או לבונה** בימ"ק (ב,יא). פסק כהרמב"ם ודלא כהתוס' ריד.

מנודה מהו שישלח קרבנותיו? אמר רב יוסף, ת"ש כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו, ושלחו קרבנותיהן. אמר ליה אביי ודלמא מנודה לשמים שאני, דקיל. קיל, והאמרת חמיר? ספוקי מספקא ליה, ומדחי ליה. פסק הרמב"ם ...המנודה יש בו ספק אם משלח אם אינו משלח לפיכך אם הקריבו עליו נרצה בימ"ק (ב,יא). **כתב הב"י** אפילו אם תימצי לומר דמנודה לשמים קיל ממנודה לבריות מסתיין דנימא דהיינו דמנודה לבריות לא ישלח קרבנותיו לכתחלה אבל לומר דאף בדיעבד לא נרצה אין לנו.

מצורע מהו שישלח קרבנותיו? ת"ש, דתניא (הנביא אומר לגבי כהן שנטמא למת וצריך להיטהר לפני שיחזור לעבודת הכהונה וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ: וּבַיּוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ. ויש לדרוש את הפסוקים כך...) **וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ** (ר"ל) **אחר פרישתו** (של הכהן) **מן** (טומאת) **המת שִׁבְעַת יָמִים** (**מונין שבעת ימי הזאתו**). (המשך הפסוק שכתוב) **יִסְפְּרוּ־לוֹ** (שהוא לשון שאינו מצוי בטומאת מת, רומז לז' ימים אחרים) **אלו שבעת ימי ספירו** (ובא ללמד על מצורע כהן שנרפא שאינו יכול לשלח את קרבנו אלא רק לאחר שבעת הימים). (הכתוב ממשיך) **וּבַיּוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ** [**דף טז ע"א**] **זו עשירית האיפה שלו** (בא ללמד שכשמביא הכהן ההדיוט כשבא להתחנך בעבודה בפעם הראשונה עשירית האיפה, צריך להביאה רק כשהוא טהור. **הקשו התוס'** אמאי לא מפרש את הפסוק בכהן גדול שמביא בכל יום מנחת חביתין **ויש לומר** שתחילת הפסוק מוכיחה שמדובר בכהן הדיוט שמתיר להיטמא לקרובים וכהן גדול אסור להיטמא לקרובים **ועוד** דבכהן גדול לא הוה חידוש) **דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר** (יש ללמוד זאת מדכתיב) **'בבאו יקריב' בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה בזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקרבה** [**הקשו התוס'** קשה דבפסחים (סב.) קאמרינן כל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהן, ועוד שמשמעות הגמ' שהפסוק מדבר רק במצורע, שהביאוהו על הספק 'מצורע מהו שישלח קורבנותיו' **ויש לומר** שר"ש סובר שהפסוק 'ביום בואו' קאי לעיל על מצורע, ולא על מנחת עשירית האיפה ובא ללמד שמצורע לא משלח קורבנותיו אלא רק שיטהר אחר ימי ספירו **יש מי שפירש** דערל וטמא משלחין קרבנותיהן בטומאת שרץ ולא בטומאה מגופו **והקשה** על זה מהא דאמרינן במגילה (דף ח.) מזובו ולא מנגעו משמע דאם יטהר מזובו יביא קרבן אע"פ שהוא מצורע **ותירץ** דלא איירי התם לענין קרבן אלא שיהא טהור מדין משכב ומושב **וצ"ע** איך טמא שולח קורבנותיו דבזבחים (עד:) ובגיטין (כח:) מפורש קצת דיני סמיכה שצריך בעלים (**תוס' בפסחים סב.** הסבירו שמשלח קורבנותיו בקורבנות של עופות)]. **פסק הרמב"ם מצורע אינו משלח קרבנותיו, כל זמן שאינו ראוי לביאה אל המחנה אינו ראוי להקרבה** בימ"ק (ב,יא).

	אבל	מנודה	מצורע
תספורת	אסור נלמד מבני אהרון	אסור נלמד מברייתא	אסור נלמד מברייתא
עטיפת הראש	חייב לעטוף נלמד מיחזקאל	לא נפשט[1]	חייב נלמד מברייתא
תפילין	אסור נלמד מיחזקאל[2]	תיקו[3]	לא נפשט[3]
שאילת שלום	אסור נלמד מיחזקאל	לא נפשט[1]	אסור נלמד מברייתא
דברי תורה	אסור נלמד מיחזקאל[2]	מנודה מותר מוחרם אסור	מותר
תכבוסת	אסור נלמד מיואב	אסור נלמד מברייתא	אסור נלמד מברייתא
קריעה	חייב נלמד מבני אהרן	תיקו[1]	חייב נלמד מברייתא
כפיית המיטה	חייב נלמד דמות דיוקני..	תיקו[1]	תיקו[1]
מלאכה	אסור נלמד והפכתי חגכם...	מותר נלמד מברייתא	תיקו[1]
רחיצה	אסור, מ'ואל תסוכי שמן'	לא נפשט[1]	תיקו[1]
נעילת הסנדל	אסור נלמד מיחזקאל	לא נפשט[4]	תיקו[1]
תשמיש המיטה	אסור נלמד מוינחם דוד...	תיקו[1]	מוחלט מותר ספירו אסור
שילוח קורבנות	אסור[5]	לא נפשט[6]	לא משלח

1. כתבו הרי"ף והרא"ש כל תיקו דהאי עניינא לקולא.
2. פרטים בזה בהמשך המסכת.
3. ש"ע כתב שאסור בתפלין והעירו הגר"א והמג"ג שזה נוגד את את הכלל שהביאו הרי"ף והרא"ש, דתיקו לקולא, וכן הסתמות בש"ע יו"ד שלד.
4. ב"י התיר עפ"י הכלל כל תיקו דהאי עניינא לקולא, אבל בש"ע אסר, והסביר השיורי ברכה שאסר שכן המנהג לאסור.
5. פסק הרמב"ם כל ז'.
6. פסק הרמב"ם לא מקריב ואם הקריב נרצה.

אמר רבא מנלן דמשדרין שליחא דבי דינא (**הרא"ש לא גרס** ומזמנינן ליה לדינא **ועיין מהרש"ל**) דכתיב וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב. ומנלן דמזמנינן לדינא (את הנתבע) דכתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך. (מנלן ששולחים בית דין שליח לזמנו לדון) לקמי (לפני) גברא רבה דכתיב לפני ה' (**מסביר חידושי הר"ן** משה היה מהבית דין עם הקב"ה, ואעפ"כ אמר לפני ה', ולא לפניו). **את ופלניא** [**הסביר הריטב"א** מניין שצריך שיאמר לבעל דין שיהא מזומן לדין עם פלוני ולא שיאמר לו השליח היה מזומן לדין, והטעם כדי שידע מי תובעו

טז.

בדין ויזכר אם יש לעשות לו כלום ויפייסנו, וגם שיתן אל לבו מה שישיב לו בדין **הבאר שבע ס"ל** שאין צריך להודיעו על איזה תביעה הוא קרוא לבית דין, ודי בזה שמודיעים לו מי התובעו, אבל דעת הש"ך (חו"מ יא,א) אינו כן] דכתיב אתה והם ואהרן. דקבעינן זימנא, דכתיב מחר. זימנא בתר זימנא (דאי לא אתי ההוא זימנא קבעינן ליה זימנא אחריתי) דכתיב קָרְאוּ שָׁם (שמתא) פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הָעֲבִיר הַמּוֹעֵד (כלומר, שמתא לפרעה שהעביר המועד, כלומר שהעביר אותו מועד ששמו אחר מועד ראשון) ומנלן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא (כלומר, שחירף שליח בית דין) ואתי (שליח) ואמר (חירפני. **כתב הרש"ש** לכאורה לשון זה, לאו דוקא, שהרי במעשה דדתן ואבירם, שממנו הוכיחה הגמרא דין זה, חירפו הם את משה רבינו, ולא את השליח, וכן הוא באמת לשון הרא"ש ונמוק"י) לא מיתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר [אי לאו דשליח דאמר ליה למשה, משה לא הוה ידע **החפץ חיים** (כלל א במ"ח א) הוכיח מכאן, שאין לדבר לשה"ר אפילו כשהוא אמת. שהרי לפי פירוש רש"י, שחירפו את השליח, היה בזה משום לשון הרע, ולולא שהיה שליח בית דין, היה אסור עליו לספר הענין, אע"פ שהשליח עצמו יודע שהדבר אמת. **וכמו כן הוכיח מכאן** שאסור לספר לשון הרע אפילו כשאומרו בפני שלשה אנשים, ואע"פ שע"י זה יהיה בא הדבר לאזני מי שמספר עליו. שהרי מעשה זה היה בפני בית דינו של משה, ואע"פ כן לא הותר אלא משום שהוא שליח בית דין).

פסק הש"ע כיצד מזמינים בעל דין לדין, שולחים לו בית דין שלוחם, שיבא ליום המזומן לדין. לא בא, מזמינים אותו פעם שנית. לא בא, מזמינים אותו פעם שלישית. לא בא, ממתינים לו כל היום. לא בא, מנדין אותו למחרתו. במה דברים אמורים, במי שהיה בכפרים ויוצא ונכנס, אבל מי שהוא מצוי בעיר, אין קובעים לו זמן אלא פעם אחת, ואם לא בא כל אותו יום, מנדין אותו למחרתו... והשליח ב"ד נאמן לומר הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדין, ומשמתין (פירוש הנדוי או החרם שם מיתה) אותו על פיו... ואין שליח ב"ד חייב באמירת דברים משום לשה"ר חו"מ (יא,א). * החילוק שהובא בין אם נמצא בעיר.. הובא בב"ק קיג. * דעת רש"י שבפעם השניה שלא מגיע משמתים אותו אמנם בטור משמתין אותו רק בפעם השלישית, וכ"ד ש"ע.

ומנלן דמשמתינן (את מי שאינו בא לדין או את מי שאינו מציית לפסק הדין) דכתיב אורו מרוז (על שלא באו לקריאת ברק בן אבינועם לצאת למלחמה, וברק היה שופט של ישראל). דהכי סברא דגברא רבה (שבא לנדות את פלוני, צריך לנדותו משמו של אותו חכם) דכתיב אמר מלאך ה' (ברק אמר לשמתו, שהוא שלוחו של מקום). ומנלן דמחרמינן (שמכריזים עליו "ארור") דכתיב ארו ארור. (ומנין שמחרימים גם את מי) דאכיל ושתי בהדיה וקאי בארבע אמות דידיה דכתיב ישביה (**הריטב"א מבאר** שאין הכונה בזה, שמנדים לכל מי שישב בד' אמותיו, אלא הוא מלשון האיסור, שלא יאכלו וישתו עמו, ולא ישבו בד' אמותיו. אבל יכולים הבית דין לנדות לכל מי שישב אצלו, כשנראה להם לפי צורך הענין). ומנלן דפרטינן חטאיה בציבורא (דאמרי לאנשי עירו, משום הכי והכי משמתינן ליה. **הקהלות יעקב** מצדד לומר, שאין זה מעכב בחלות הנידוי, אלא שלכתחילה יש לנו לעשות כן, כדי לאיים עליו) דכתיב כי לא באו לעזרת ה' [**נחלקו הרמב"ם והראב"ד** בעיקר דין נידוי שלדעת הרמב"ם (ת"ת ז,ב) כשאינו מציית לבית דין מכריזים עליו נידוי, והוא שמתא, וכמשמעות הלשון כאן בגמרא 'משמתינן'. ולקמן בגמרא נלמד, שלשון שמתא יש בו ענין קללה ומכל מקום אינו כמו מוחרם, שהוא חמור יותר, הואיל ולשון הקללה מפורשת בו. **אבל דעת הראב"ד** (הובא בטור יו"ד שלד) שלשון נידוי לחוד ולשון שמתא לחוד, שנידוי ענינו ריחוק מבני אדם, ככל הפרטים שלמדנו בסוגיא לעיל, אבל אין בו ענין קללה כלל, מה שאין כן שמתא, שהוא קללה. וכשאינו מציית לבית דין, אין צורך לשמתו, אלא לנדותו בלבד, ורק כשנראה לבית דין לפי הענין להחמיר עליו יותר, אז משמתין אותו. והמוחרם יש בו חומרא נוספת, שהוא אסור בהנאה מבני אדם, ורק בכדי חייו התירו לו להשתכר]. **פסק השו"ע א.** אם ירצו בית דין להחמיר עליו עוד ולהחרימו, הרשות בידם יו"ד (שלד,ח). **ב.** אם ראו בית דין קושי האיסור והעבירה, מחרימין גם האוכל ושותה עמו והיושב בד' אמותיו יו"ד (שלד,ט). **פסק הרמב"ם** וכן יש לדיין לנדות ולהחרים מי שאינו בן נידוי כדי לגדור פרץ כפי מה שיראה לו והשעה צריכה לכך ויאמר שנידהו והחרימהו על דעתו ויפרסם חטאו ברבים שנאמר אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' סנהדרין (כד,ז).

ואמר עולא בארבע מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז. **איכא דאמרי** (מרוז לא היתה עיר, אלא...) גברא רבה הוה **ואיכא דאמרי** כוכבא הוה, שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים.

ומנלן דמפקרינן נכסיה (דמאן דלא ציית להו לרבנן) דכתיב וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו (דהפקר בית דין הפקר מהכא נפקא לן בכל דוכתי) והוא יבדל מקהל הגולה. **פסק השו"ע** כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (**הגה** ושהוא צורך שעה) היו דנין בין מיתה בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה. ואם הוא אלם, חובטים אותו על ידי עובדי כוכבים. (**הגה** ויש להם כח להפקיר ממונו ולאבדו כפי מה שרואים לגדור פרצת הדור). וכל מעשיהם יהיו לשם שמים... הו"מ (ב).

ומנלן דנצינן (שנלחמים ומכים) ולייטינן, ומחינן, ותלשינן שיער, ומשבעינן (מטילים הומר של שבועה, כדי לאלץ אדם לציית להוראת חכמים או להוראת בית דין) דכתיב וָאָרִיב עִמָּם וָאֲקַלְלֵם (לאותם שהושיבו נשים נכריות) וָאַכֶּה מֵהֶם אֲנָשִׁים וָאֶמְרְטֵם וָאַשְׁבִּיעֵם. ומנלן דכפתינן (ידיו ורגליו) ואסרינן (שקושרין אותו על העמוד להלקותו) ועבדינן הרדפה (יבואר לקמן משמעותו) דכתיב הֵן לְמוֹת הֵן לְשִׁרֹשִׁי הֵן־לַעֲנָשׁ נִכְסִין וְלֶאֱסוּרִין. מאי לשרושי? אמר רב יהודה הרדפה. מאי הרדפה? אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מנדין לאלתר (רודפו מיד), ושונין (מנדין אותו פעם אחרת) לאחר שלשים, ומחרימין לאחר ששים. אמר ליה רב הונא בר חיננא הכי אמר רב חסדא, מתרין ביה שני וחמישי ושני [**כתבו התוס' פירש רש"י** (שעל הרי"ף) שני מתרין בו תחילה ומנדין אותו באותו יום, וכן בחמישי, ובשני אחר מחרימין, ואי"צ להמתין ל' יום **ויש מפרשים** שלפני שמנדים אותו מתרים בו שני חמישי ושני]. הני מילי לממונא (שחייב ממון לחבירו, ולא רצה לשלם על פי בית דין) אבל לאפקירותא (**פירש רש"י** מבזה תלמידי חכמים **הוסיף הטור** כשעבר על דבר איסור) לאלתר. **פסק הרמב"ם** וכן יש לדיין לעשות מריבה עם

הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו ולתלוש שערו ולהשביע באלהים בעל כרחו שלא יעשה או שלא עשה, שנאמר וריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים סנהדרין (כד,ח). **ב.** וכן יש לו לכפות ידים ורגלים ולאסור בבית האסורים ולדחוף ולסחוב על הארץ שנאמר הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורין סנהדרין (כד,ט). **פסק השי"ע** העובר על דבר איסור, מנדין אותו לאלתר. (**הגה** אבל מכה ממון, אין מנדין אותו, עד שיתרו בו ג' פעמים, דהיינו ב' ה' ב'. מן הבית דין, כמו שיתבאר בח"מ סימן י"א. ואין נדוי פחות משלשים יום, ואם אינו חוזר בו, שונים לנדותו לאחר שלשים יום. ואם אינו חוזר בו, ממתינים לו עוד שלשים ומחרימין אותו... בד"א דנידוי שלשים יום, בנידוי דידהו, אבל נידוי דידן כנזיפה דידהו, שהיא ז' ימים, ונזיפה דידן, חד יומא. יו"ד (שלד,א). **כתב ברכ"י** שהטור השווה דבר איסור לאפקירותא, שמנדים לאלתר. ***מ"ש ש"ע** חילוק בין נידוי דידן לדידהו יבואר בהמשך.

ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה (שזילזל בכבודו, ולא רצה לציית לפסק דינו שהוא חייב לשלם לתובע אותו) **אימנו עליה אביי ורבא** ושמתוהו. לסוף אזל (הטבח) פייסיה לבעל דיניה. אמר אביי היכי ליעביד, לישרי ליה לא חל שמתא עליה תלתין יומין [ואין שמתא פחותה משלשים יום **הר"ן והתוס'** (נדרים ז) ביארו, שזהו דוקא כשהוא מרשיע ומפקיר עצמו לדבר איסור, אבל כשנכשל ועשה איסור, פעם אחת, אפשר להתיר לו מיד] לא לישרי ליה קא בעו רבנן למיעל (שצריכין לו), אמר ליה (אביי) לרב אידי בר אבין מידי שמיע לך בהא, אמר ליה הכי אמר אמר שמואל טוט אסר, וטוט שרי (כלומר, מצי למישרי ליה, אע"ג דלא חל עליה שלשים יום, דאותו שופר שנדוהו יכול להתיר לו, ומישרי ליה בתוך שלשים יום) אמר ליה (אביי) הני מילי לממונא, אבל לאפקירותא עד דהיילא שמתא עליה תלתין יומין. **פסק השי"ע** הא דאמרינן סתם נידוי ל', היינו לענין כשמנדין אותו אומרים פלוני יהא בנידוי שלשים יום, ומ"מ אם חוזר בו, אם היה הנידוי בשביל ממון או אפקירותא ופיים לבעל דינו, מתירין אותו לאלתר. ואפילו אם לא חזר בו, יש מי שאומר שמתירין לו לאחר שלשים יום, והוא שיבא לבית דין ומבקש שיתירו לו. אבל אם מזלזל בנידוי ואינו מבקש שיתירו לו, מניחין אותו בנידוי עד שימות (רל"ש) ויש מי שחולק (רמב"ם) בזה וסובר דאף לאחר שלשים אין מתירין לו עד שיחזור (**הגה** ותוך שלשים אין מתירין לו אפי' חזר ממה שעשה). יו"ד (שלד,יג). **מ"ש ש"ע** שאם התפיים מתירים גם לאפקירותא זהו דעת הרי"ף שפסק שאין הלכה כאביי, **והסביר הב"י** שפסק כן על סמך מעשה דריש לקיש, ומעשה דרב הונא דשמתיה לההיא איתתא דשמעה דאפקה הזכרת השם מפומה.

אלמא קסבר אביי הני בי תלתא דשמיתו לא אתו תלתא אחריני ושרו ליה (מדמהדר איהו נפשיה למישרי). **דאיבעיא להו** הני בי תלתא דשמיתו, מהו למיתי תלתא אחריני ושרו ליה? ת"ש מנודה לרב מנודה לתלמיד, מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב (**כתב הריטב"א** הוא הדין שאינו מנודה לחכמים הגדולים ממנו. **הב"י דן** האם הוא מנודה לשאר החכמים השוים לו בחכמה והפחותים ממנו, או שאינו מנודה אלא לשאר המון העם. **והריטב"א הביא שנחלקו הראשונים** האם כשאינו מנודה לכל אדם, מחוייב הוא בעצמו בכל מנהגי המנודה שנתבארו לעיל בגמרא, כתספורת וכיבום, או שכל מה ששנינו שם אינו אלא כשמנודה לכל). מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו. מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל, מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא. רבי שמעון בן גמליאל אומר אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר. שמע מינה תלת, שמע מינה תלמיד שנידה לכבודו [ולא לשם שמים, אלא שהתריז נגדו ודאי, כיון דתני אין מנודה לרב ודאי לא נידה אלא בשביל כבודו, דאי במילי דאיסורא הוי כמי שמנודה לרב, דאין חכמה ואין עצה וגו', וקתני אין מנודה לרב, אבל לכולי עלמא מנודה **החזו"א** (יו"ד רה) מבאר הטעם, כדי שתהיה כבוד התורה קבועה בלבבות, ושלא יתרגלו לזלזל בכבוד החכמים] **נידויו נידוי, ושמע מינה כל אחד ואחד מיפר חלקו** (מדקתני חלקו אינו

מופר **ביארו הראשונים** שאינם צריכים לישב יחד כשבאים להתירו, אלא כיון שבסופו של דבר התירו לו אותם חכמים שנידוהו, הרי זו התרה) **ושמע מינה הני בי תלתא דשמיתו לא אתו תלתא אחריני ושרו ליה.**

אמר אמימר הלכתא, הני בי תלתא דשמיתו אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה [**כתב הריטב"א** דוקא כשהמתירים שוים בחכמה לאותם שנידוהו, אבל כשהם פחותים מהם, אינם יכולים להתיר הנידוי. והוכיח כן מסוגיא דלקמן. **אבל לדעת הרמב"ם** (ת"ת פ"ז ה"ט) אפילו שלשה הדיוטות יכולים להתירו. **וביאר הלח"מ** שזהו דוקא כשאנו יודעים שחזר בו המנודה ממעשיו הרעים, אבל כשאיננו יודעים אם חזר בו, או כשנידוהו לכבוד תלמיד חכם, אין יכולים להתירו אלא אם כן הם שוים בחכמה למנדים. **הוסיף השיטמ"ק** שכמו כן צריך שיהיו שוים להם במנין, שאם המנדים היו חמשה, צריך שהמתירים גם כן יהיו חמשה]. **אמר ליה רב אשי לאמימר והא תניא רבי שמעון בן גמליאל אומר אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר. מאי לאו אינו מופר כלל? לא, עד דאתו בי תלתא אחריני ושרו ליה** (**ביאר הריטב"א** שאע"פ שרוב המנדים התירוהו, אינו מותר עד שיתירוהו כולם, ולכן צריך עוד חכם שיתיר לו). **פסק השו"ע א.** מנודה לרב, מנודה לתלמיד (**הגה** אבל אינו מנודה לשאר החכמים). מנודה לתלמיד שנידה לכבודו, אינו מנודה לרב, אבל מנודה הוא לשאר העם (שאינן חכמים. אבל לא לחכמים, אפילו קטנים ממנו) יו"ד (שלד,טו). **ב.** מנודה לעירו, מנודה לעיר אחרת (**הגה** אפילו גדולה ממנה). מנודה לעיר אחרת, אינו מנודה לעירו (**הגה** אבל מנודה לשאר העיירות כיוצא בעיר שנידוהו) **ג.** מנודה לנשיא, מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל, אינו מנודה לנשיא יו"ד (שלד,כא). **ד.** צורבא מדרבנן, יכול לנדות למי שהפקיר כנגדו יו"ד (שלד,מה). **ה.** נידוהו ג', אין השנים יכולין להתירו אלא אם כן יתן להם השלישי רשות יו"ד (שלד,כו). **ו.** ג' שנידו והלכו להם, וחזר בו מהדבר שנידוהו בגללו, מתירין לו ג' אחרים. ויש מי שאומר שצריך שיהיו גדולים כמותם (**הגה** בחכמה ויראה וגדולה ושנים) (**רלב"ד**) יו"ד (שלד,כה).

תנו רבנן אין נידוי פחות משלשים יום, ואין נזיפה (גערה) פחות משבעה ימים [**הראב"ד פירש** ענין הנזיפה, שהוא יושב בביתו, וממעט מלישא וליתן עם בני אדם, אבל אין נוהגים בו דיני מנודה המבוארים לעיל, וכמו כן אינו צריך התרה או פיוס. אבל הש"ך (ס"ק כז) כתב בשם הקונדריסין, שאין לו לגלח). **ואע"פ** שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים.

אמר רב חסדא נידוי שלנו (בני בבל) כנזיפה שלהן [ארץ ישראל **כתבו הגהמ"י** (ת"ת ז,ב) שזהו דוקא כשנידוהו על שנהג שלא כשורה כלפי החכם, אבל כשביזהו והירפו, אף נידוי שלנו הוא שלשים יום] **ונזיפה** דידהו שבעה. ותו לא, והא רבי שמעון בר רבי ובר קפרא הוו יתבי וקא גרסי, קשיא להו שמעתא. אמר ליה רבי שמעון לבר קפרא דבר זה צריך רבי (את אבא שלי) אמר ליה בר קפרא לרבי שמעון, ומה רבי אומר בדבר זה (אין רבי בעולם היודע דבר זה) אזל אמר ליה לאבוה (**פירש רש"י** לפי תומו, ולאו משום לישנא בישא **כתב בהערות הגריש"א** שחשב שאין בזה פגם עוולה וריעותא במה שאומר שגם רבי לא ידע לענות, ורבי לא יקפיד ע"ז, ולכך לית ביה משום לישנא בישא) **איקפד. אתא** בר קפרא לאיתחזויי ליה (לבקר את רבי, שהיה חולה, שקבל עליו יסורין), אמר ליה בר קפרא, איני מכירך מעולם (רמז לו שאינו רוצה לראותו **החפץ חיים ביאר** שאמנם רבי לא האמין למה ששמע מרבי שמעון, מצד איסור קבלת רכילות, ומכל מקום אמר לו כן, כדי שיראה מה שישיב לו, ועל פי זה ידע אם אמת נכון הדבר מה ששמע אודותיו) ידע דנקט מילתא בדעתיה, נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין.

שוב, פעם אחד גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק. מאי דרש חמוקי ירכיך כמו חלאים (צמידים) מה ירך בסתר [**דף טז ע"ב**] אף דברי תורה בסתר (דכתיב בסיפיה דקרא מעשה ידי אומן התורה מעשה אומנתו של הקב"ה) יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק, לרב ולרבה בר בר חנה. שמע רבי איקפד [**מבאר הח"ח** (ז,ח) שרבי לא סמך על השמועה ששמע בלבד, אלא שלאחר מכן נתברר לו הדבר לאמיתו. **עוד כתב** שבדבר העתיד להתגלות לבסוף, וכמו במעשה זה, מותר

לו לסמוך, שבזה אין אדם עשוי לשקר). אתא רבי חייא לאיתחזויי ליה, אמר ליה עייא (כך כינה שמו של רבי חייא, לשון גנאי) מי קורא לך בחוץ (כלומר צא מכאן)? ידע דנקט מילתא בדעתיה, נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין. ביום תלתין שלח ליה תא, הדר שלח ליה דלא ליתי. מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר? מעיקרא סבר מקצת היום ככולו, ולבסוף סבר לא אמרינן מקצת היום ככולו. לסוף אתא, אמר ליה אמאי אתית? אמר ליה דשלח לי מר דליתי. והא שלחי לך דלא תיתי? אמר ליה זה (שליח) ראיתי, וזה (שליח שני) לא ראיתי. קרי עליה ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו (כי הוא על כרחו בא). מאי טעמא עבד מר הכי (דשנית בשוק)? אמר ליה דכתיב חכמות בחוץ תרנה (**היעב"ץ מבאר** שרבי חייא לא ציית לדברי רבי, הואיל ואין לשמוע לרב כשהוא מנגד לדין תורה, ולפי דעת רבי חייא, היה הוראת רבי בענין זה שלא על פי דין). אמר ליה אם קרית לא שנית, ואם שנית לא שילשת, ואם שילשת לא פירשו לך. חכמות בחוץ תרנה כדרבא דאמר כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ. והא כתיב לא מראש בסתר דברתי? ההוא ביומי דכלה (דרשה שהכל מצויין שם). ורבי חייא, האי חמוקי ירכיך מאי עביד להו? מוקי לה בצדקה ובגמילות חסדים (דמיבעי למיעבד בסתר). אלמא, נזיפה דידהו תלתין יומין? נזיפת נשיא שאני.

ונזיפה דידן כמה הוי? חד יומא. כי הא דשמואל ומר עוקבא, כי הוו יתבי גרסי שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל ברחוק ארבע אמות (כתלמיד בפני רבו), וכי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ארבע אמות (מר עוקבא היה נשיא בי"ד) והוו חייקי ליה דוכתא למר עוקבא בציפתא ויתיב עילויה (מזמיכין לו מקום כשיושב בדין), כי היכי דלישתמען מיליה (דשמואל רביה בתורה). כל יומא הוה מלוי ליה מר עוקבא לשמואל עד אושפיזיה, יומא חד איטריד (מר עוקבא) בדיניה (שהיה מחשב בדין, ולא אידכר ליה למיזל בתר שמואל). הוה אזיל שמואל בתריה, כי מטא לביתיה אמר ליה לא נגה לך (לא סגי לך דאזילנא בתרך) לישרי לי מר בתיגריה (הב לי רשותא למיהדר) ידע (מר עוקבא) דנקט (שמואל) מילתא בדעתיה (משום דאזיל בתריה), נהג נזיפותא בנפשיה חד יומא.

ההיא איתתא דהוות יתבה בשבילא, הוות פשטה כרעה וקא מניפה חושלאי, והוה חליף ואזיל צורבא מרבנן, ולא איכנעה מקמיה. אמר כמה חציפא ההיא איתתא, אתאי לקמיה דרב נחמן, אמר לה מי שמעת שמתא מפומיה? אמרה ליה לא. אמר לה זילי, נהוגי נזיפותא חד יומא בנפשיך.

זוטרא בר טוביה הוה קפסיק סידרא (לימד פרשיות) קמיה דרב יהודה, כי מטא להאי פסוקא ואלה דברי דוד האחרנים אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים [והלא לא מצינו שאמר דוד דברי (נבואה) אלא במקרא זה] ראשונים מאי נינהו? שתיק ולא אמר ליה ולא מידי. הדר אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים, ראשונים מאי היא? אמר ליה מאי דעתך, דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא, ידע דנקט מילתא בדעתיה, נהג נזיפותא בנפשיה חד יומא. **פסק השי"ע** בד"א דנידוי שלשים יום, בנידוי דידהו, אבל נידוי דידן כנזיפה דידהו, שהיא ז' ימים, ונזיפה דידן, חד יומא יו"ד (שלד,א). **פסק הריא"ז** נזיפה של נשיא ל' יום.

ודאתן עלה, מיהא אחרונים מכלל דאיכא ראשונים, ראשונים מאי היא? וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת ביום הציל ה' אתו מכף כל אויביו ומכף שאול. אמר לו הקב"ה לדוד, דוד, שירה אתה אומר על מפלתו של שאול [**החזו"א** (סוף או"ח) מבאר שסברת דוד היתה, על פי מה שלמדנו בברכות (נט), שאדם שמת קרובו, והגיע לו ממנו ירושה, הרי הוא מברך ברכת דיין האמת על השמועה הרעה, וברכת הטוב והמטיב על השמועה הטובה, ואמר לו הקב"ה ששגגה בידו, וההילוק הוא, שבמיתת קרובו הנ"ל ישנם באמת שני ענינים נפרדים והלוקים לגמרי זה מזה, עצם המיתה והגעת הירושה, והרי יתכן שימות קרובו ולא יבוא לו שום ירושה ממנו,

ועל כן יש מקום לברכת הטוב והמטיב, מה שאין כן בנידוננו, שעצם מיתת שאול היתה סיבה לטובת דוד, שעל ידי זה לא היה מעכב את מלכותו, ובזה אין ראוי לומר שירה מפני הצער שבאבדן הצדיק. **עוד כתב לבאר** שמפני גודל צדקתו של שאול, והצער שבמיתתו, אין נחשב הריוח שיש לו ממיתתו) **אלמלי אתה שאול** (**שנולדת במזלו המהרש"א הקשה** והוא דחוק לתלות מלכות בית דוד במזל, ועוד אמרינן אין מזל לישראל **ויש לומר** דוד נתן לבו לשוב בתשובה וקבל עליו יסורין להודות על חטאיו, ובקש סליחה ממנו ית', משא"כ שאול שלא מצינו בו שבקש סליחה ולא בקש לקבל יסורין על מעשה דאגג, והשתא ה"ק הכא אלמלי אתה שאול שלא שב בכל לבו ולא סייעיה מריה, והוא דוד שהיה מקבל עליו לשוב בתשובה וסייעיה מריה אבדתי כמה דוד מפניו שהוא צדיק ממך שהוא באחד ואתה בשתים) **והוא דוד** (**שנולד במזל שלך**) **איבדתי כמה דוד מפניו** (**שהוא צדיק ממך**) **היינו דכתיב שגיון** (שגגה היתה לו) **לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני. וכי כוש שמו, והלא שאול שמו? אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו** (**צדיק גמור**). **כיוצא בדבר אתה אומר על אדות האשה הכשית אשר לקח, וכי כושית שמה, והלא ציפורה שמה, אלא מה כושית משונה בעורה אף ציפורה משונה במעשיה** (**רש"י על התורה** נקט דרשה דומה לעניין יופיה של ציפורה, ומקורו בספרי) **כיוצא בדבר אתה אומר וישמע עבד מלך הכושי, וכי כושי שמו, והלא צדקיה שמו, אלא מה כושי משונה בעורו אף צדקיה משונה במעשיו. כיוצא בדבר אתה אומר הלוא כבני כשיים אתם לי בני ישראל, וכי כושיים שמן, והלא ישראל שמן, אלא מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונין במעשיהן מכל האומות.**

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על, נאם דוד בן ישי, שהקים עולה של תשובה [שהוא שב תחלה, ונתן דרך לשבים, כדאמרינן (ע"ז ד:) **ולא דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד, שמחל לו הקב"ה אותו עון, אף אתה חזור בתשובה**].

אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דִּבֶּר צוּר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בָּאָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים, מאי קאמר? אמר רבי אבהו, הכי קאמר אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל, אני מושל באדם, מי מושל בי צדיק. שאני גוזר גזרה (והוא) מבטלה.

אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִשִׁי הוּא עֲדִינוֹ הָעֶצְנִי עַל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת חָלָל בְּפַעַם אֶחָת. מאי קאמר? אמר רבי אבהו, הכי קאמר, ואלה שמות גבורותיו של דוד יושב בשבת, בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב על גבי כרים וכסתות, אלא על גבי קרקע, דכל כמה דהוה רביה עירא היאירי קיים הוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות, כי נח נפשיה הוה מתני דוד לרבנן, והוה יתיב על גבי קרקע. אמרו ליה ליתיב מר אכרים וכסתות, לא קביל עליה [במגילה (כא) למדנו, שאין לרב לשנות לתלמידיו כשהוא יושב ע"ג מטה והם יושבים על הקרקע. **והקשה הר"ן** הרי כאן למדנו להיפך. **ותירץ** שכאשר צריך הרב ללמדם ענין קשה, יש לו לישב במקום גבוה ותלמידיו במקום נמוך, כדי שישמעו דבריו היטב, ויתיישב הדבר על לבם). 'תחכמני' אמר רב אמר לו הקב"ה, הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני, שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה.

ראש השלישים תהא ראש לשלשת אבות (שהוא הולך לפניהם לעולם הבא). הוא עדינו העצני כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת (כופף עצמו ידיו ורגליו ביחד, ויושב לארץ), ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ. 'על שמנה מאות חלל בפעם אחת' שהיה זורק חץ, ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת, והיה מתאנח על מאתים. דכתיב איכה ירדף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה רק בדבר אוריה החתי (נטלו לו מאתים).

אמר רבי שמלאי, ואמרי לה אמר רב הונא, [**דף יז ע"א**] תלמיד שנידה לכבודו נדויו נידוי. דתניא מנודה לרב מנודה לתלמיד, מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב. לרב הוא דאינו מנודה, הא לכולי עלמא מנודה. למאי, אי במילי דשמיא. אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'? אלא לאו לכבוד עצמו.

אמר רב יוסף צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה [שודאי הוא לו, ולא ספק **הריטב"א מפרש** שאמנם אדם עושה דין לעצמו אף כשאינו תלמיד חכם, וכמו שלמדנו בב"ק (כז), אולם כאן השמיענו שאפילו תלמיד חכם מותר לו לעשות כן, ואינו צריך לחוש שיצא חילול השם מן הדבר. **והגר"א** (חו"מ ד,ה) ביאר, שכל אדם אינו יכול לעשות דין לעצמו אלא אם כן יכול לברר צדקתו בבית דין, כמפורש בשו"ע שם, מה שאין כן בתלמיד חכם, שהוא עושה דין לעצמו בכל ענין). **פסק הש"ע** יכול אדם לעשות דין לעצמו, אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו... אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין (**העיר הגר"א** דבמ"ק יז. משמע דדוק' ת"ח הלא"ה לא) (**הגה...** **וי"א** דלא אמרינן עביד אינש דינא לנפשיה רק בחפץ המבורר לו שהוא שלו, כגון שגזלו או רוצה לגוזלו או רוצה להזיקו, יכול להציל שלו. אבל אם כבר נתחייב לו מכח גזילה או ממקום אחר, לא) הו"מ (ד). **מקורו של הרמ"א מדברי המרדכי** וראייתו מברכות (ה:) בתר גנבא גנוב וטעמא טעים.

ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה (שיוצאין עליו שמועות רעות). אמר רב יהודה היכי ליעביד, לשמתיה צריכי ליה רבנן (דאתריה, דהוה רבהון **הקשה הריטב"א** הלא למדנו לעיל, שמותר למנודה לשנות לאחרים, ואם כן לא יפסידו כלום בנידויו. **ותירץ** שמכל מקום אין זה מכבוד התלמידים ללמוד תורה ממנו, ובודאי שעל ידי הנידוי ימעטו מלבוא אצלו. **ומלשון השיטמ"ק** נראה, שלא הותר ללמוד מהמנודה, אלא כשאי אפשר ללמוד מאדם אחר) לא לשמתיה קא מיתחיל שמא דשמיא. אמר ליה לרבה בר בר חנה מידי שמיע לך בהא, אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיו [הואיל וסנו שומעניה, הא דצריכי ליה רבנן לאו כלום הוא, דמוטב דלא ילפי מיניה הגמרא בחגיגה (טו) מקשה ממה שרבי מאיר למד תורה מפי אחר. ותירצה, שרבי מאיר היה כבר אדם גדול כשבא ללמוד ממנו, והיה יכול ליזהר שלא ילמוד ממעשיו, **והש"ך** (יו"ד רמו,ח) כתב, שבזמנינו אין לנו אנשים גדולים המותרים ללמוד תורה מרשע) שמתיה רב יהודה. לסוף איחלש רב יהודה [**הספיר ספר הסידים** (מקיצי נרדמים ס"י תתקפה) שמכאן רואים, שאפי' שנחלש, לא חזר בו, מכיוון שעשה כדין, ואם תקשה מדוע נחלש **א.** שה' מנסה אותו לראות אם יחזור בו **ב.** שאותו רשע לא יחזור בו, שרואה שדרכו צלחה) אתו רבנן לשיולי ביה, ואתא איהו (האי מנודה) נמי בהדייהו. כד חזייה רב יהודה חייך, אמר ליה לא מסתייך דשמתיה להההוא גברא אלא אחוכי נמי חייך בי? אמר ליה לאו בדידך מחייכנא אלא דכי אזלינא לההוא עלמא בדיחא דעתאי דאפילו לגברא כוותך לא חניפי ליה.

נח נפשיה דרב יהודה, אתא לבי מדרשא אמר להו שרו לי, אמרו ליה רבנן גברא דחשיב כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך (**ביאר הריטב"א** שאמנם אחרים גם כן יכולים להתיר הנידוי, וכמו שלמדנו לעיל, אבל על כל פנים צריך שיהיה שוה לו בחכמה, והחכמים שבאתו המקום לא החשיבו עצמם כרב יהודה, ועל כן שלחוהו לרבי יהודה נשיאה ובית דינו, שישקלו עצמם כרב יהודה) אלא זיל לגביה דרבי יהודה נשיאה דלישרי לך, אזל לקמיה, אמר ליה לרבי אמי פוק עיין בדיניה, אי מיבעי למישרא ליה שרי ליה. עיין רבי אמי בדיניה, סבר למישרא ליה. עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר ומה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה (שנדתה אדם שלא נהג כשורה, ולא התירוהו לאותו מנודה שהתנדה על ידה במשך...) שלש שנים (**הראב"ד מבאר** שמעשה זה היה לאחר פטירתה ולאחר פטירת רבי, וחכמי אותו הדור לא רצו להתירו, מפני שהיתה שפחה זו יראת חטא, ולא החשיבו עצמם כמותה, עד שנזדקקו גדולי הדור לענינו. אולם, יעויין בבית יוסף, שמקור דברי הרמב"ם, שאפילו קטון שבישראל יכול לנדות על חטא, נובע ממעשה זה דשפחתו של רבי) יהודה חבירינו על אחת כמה וכמה, אמר רבי זירא מאי דקמן דאתא האידנא האי סבא בבי מדרשא, דהא כמה שני לא אתא (כלומר, היכי מתרמי דעל האי סבא, רבי שמואל בר נחמני, האידנא לבית המדרש) שמע מינה (דלהכי איתרמי דאתא האידנא לבי מדרשא) לא מיבעי (דלאו מזליה הוא) למישרא ליה, לא שרא ליה. נפק כי קא בכי ואזיל, אתא זיבורא וטרקיה אאמתיה (נשכו למנודה באמתו (**כתבו התוס'** נשכו על אמתו (ידו) **יש מפרשים** מדה

כנגד מדה משום דנחשד בזנות (לפי פירוש זה נשמו על הגיל) ושכיב. עיילוהו למערתא דחסידי ולא קיבלוהו [דהדרא עכנא למערתא, ולא פתחה פיה **הריטב"א הקשה** ממה שלמדנו לעיל, שאם מת בנידויו, בית דין סוקלין את ארונו (ובודאי שאין מתעסקים עמו כל כך להכניסו למערת החסידים) **ותירץ** שדוקא כשלא בא לפני בית דין שיתירו לו נידויו, שהראה זלזול בנידוי, בזה יש לסקול ארונו, מה שאין כן בחכם זה, שבא לבקש שיתירו לו נידויו) עיילוהו למערתא דדייני (ראשי בית דין, וחסידים עדיפי מינייהו) וקיבלוהו [**החת"ם** (יו"ד שמא) הוכיח מכאן, שאין איסור לקבור מנודה אצל שאינו מנודה, ולא שייך בזה האיסור דאין קוברין צדיק אצל רשע]. מאי טעמא (קבלוהו)? דעבד כרבי אילעאי (בהני שמועות רעות **כתבו התוס'** שיש ב' גרסאות **א.** 'דעבר אדרבי אילעאי' ולכך לא קיבלוהו אע"פ שהיה תלמיד חכם. **ב.** 'דעבד כר' אילעי' ומשום הכי קיבלוהו דייני). דתניא, רבי אילעאי אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ (**פירש רש"י** עבירה, והואיל ואין מכירין אותו שם ליכא חלול השם, ואמר לן רבי משום רב האי גאון ויעשה מה שלבו חפץ רוצה לומר דודאי כיון שלבוש שחורים וכו' אני ערב בדבר שאינו חפץ מכאן ואילך בעבירה **תוס' בחגיגה טז** מסביר כפשוטו, וכ"נ מדברי הרי"ף) ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. **כתב הרי"ף** מו"ק ט. וליתא לדרבי אלעאי אלא אף על פי שמתגבר יצרו עליו מיבעי ליה ליתוביה בדעתיה דקי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

שפחה של בית רבי מאי היא? דאמתא דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול, אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא, דקעבר משום ולפני עור לא תתן מכשל [דכיון דגדול הוא, שמא מבעט באביו, והוה ליה איהו מכשילו **הפרי יצחק** (ח"ב סי' מט) לומד מכאן, שאדם שנתן מכשול לפני עור, אע"פ שבסופו של דבר לא הועילו מעשיו, והעור לא נכשל בו, מכל מקום עבר באיסור דלפני עור, הואיל ומצדו היה המכשול מזומן להכשילו. שאם לא כן לא היתה מנדתו עד שתראה אם הועילו מעשיו לבעוט באביו. **ויש דוחים הראיה**, שאף אדם שהכנים עצמו לספק איסור, יש לנדותו] דתניא ולפני עור לא תתן מכשל במכה לבנו גדול הכתוב מדבר. **פסק השו"ע** המכה לבנו גדול, היו מנדין אותו, שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול. ולא מקרי גדול לדבר זה, רק אחר כ"ב שנה או כ"ד שנה יו"ד (רמ,כ). דברי הרמ"א נובעים מגמ' בקידושין ל.

ריש לקיש הוה מנטר פרדיסא, אתא ההוא גברא וקאכיל תאיני. רמא ביה קלא, ולא אשגח ביה. אמר להוי ההוא גברא בשמתא. אמר ליה אדרבה, להוי ההוא גברא בשמתא, אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך [**כתבו התוס'** אע"פ שמשמתין בעבור ממון כדאמרינן (טז.) **י"ל** שהיה לו לקרותו לב"ד תחילה שמא יפרע, ועוד דבב"ד נמי צריך שני וחמישי ושני כדפירשתי לעיל, ולא דמי לאיסורא דמנדין לאלתר כדאמר בההוא גברא דקאכל תמרי שנשרו בשבת **ובשם רבינו תם שמעתי** שאותו אדם היה גר במקום שרגילין שאוכלין באילנות, ואח"כ משלמים, ולכן לא עבר על הגזל]? אתא לבי מדרשא. אמרו ליה שלו נידוי, שלך אינו נידוי (דלאו בדינא שמתיה). ומאי תקנתיה? זיל לגביה דלישרי לך, לא ידענא ליה, אמרו ליה זיל לגבי נשיאה דלישרי לך (**הסביר הנימוק"י** הטעם, שהיו חוששין שאלמוני זה, חכם גדול הוא, ואין אפשרות להתיר למי שפחות ממנו בחכמה, ולכן הוזקקו לילך לנשיא, שבכוחו להתיר גם בענין זה.. **והרי"ף כתב** להוכיח מכאן, שאין הלכה כאביי לעיל, אלא אפילו לאפקירותא יש להתיר מיד) דתניא נידוהו ואינו יודע מי נידהו ילך אצל נשיא, ויתיר לו נדויו. **פסק השו"ע א.** המנדה את חבירו שלא כדין, ואמר ליה הלה, אדרבה, נידוי של שני נידוי. והני מילי, שזה השני הוא גברא רבא (**הגה** אע"פ שאינו נסמך), או שאינו ידוע מי הוא, דחיישינן שמא הוא יותר גדול מהמנודה. אבל אם המנדה שלא כדין תלמיד חכם, והאחר אינו תלמיד חכם, לא (**ר' ירוחם ומהרי"ק**) יו"ד (שלד,לט). **ב.** מי שלא ידע מי שנידהו ילך לו אצל הנשיא ויתיר לו נידויו ת"ת (ז,י).

אמר רב הונא (ב"י גרס רב אויא) באושא התקינו אב בית דין שסרח אין מנדין אותו, אלא אומר לו הכבד ושב בביתך (עשה עצמך כאדם שכבד עליו ראשו, ושב בביתך, בלשון כבוד אומר לו, **ל"א** הכבד התכבד, כבודך שתשב בביתך) חזר וסרח מנדין אותו, מפני חילול

השם. **ופליגא דריש לקיש** (הסובר שאין מנדים אותו לעולם), דאמר תלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא, שנאמר וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמְּךָ לָיְלָה כסהו (אל תבזה אותו בפרהסיא) כלילה (שחשיכה, ואין אדם רואה).

מר זוטרא חסידא, כי מיחייב צורבא מרבנן שמתא, ברישא משמית נפשיה [**פירש רש"י** משום יקרא דההוא צורבא מדרבנן **הסבירו התוס'** משום צער שצריך לנדות ת"ח **א"נ** כדי שיהא זכור להתיר **תוס'** נדרים (ז:) הוסיפו טעם לכפר על עצמו כיון שצריך זהירות רבה בנידוי של ת"ח] והדר משמית לדידיה. כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לנפשיה [**כתבו התוס'** והא דלא התיר לחבירו מתחילה, הטעם כדאמרינן (שבועות יד.) יבא זכאי ויכפר על החייב, לכך טוב שיתיר לעצמו ואח"כ יתיר לחבירו] והדר שרי ליה לדידיה (**הסביר הר"ן** בנדרים, תלה היתר הנידוי בכניסתו לביתו, שהוא כדי שלא יכשלו בני ביתו ויקרבו אליו בעודו בנידויו). **פסק הש"ע** חכם, זקן בחכמה, או אב בית דין שסרח, אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו. אבל כשחטא שאר חטאות, מלקין אותו בצינעא. וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי, אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו במהרה, אלא בורחים ונשמטים ממנו. וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם, ואף ע"פ שנמנים להלקותו אם נתחייב מלקות או מכת מרדות. ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורוסין ושותה במיני זמר, או שחביריו מתביישין ממנו ושם שמים מתחלל על ידו, משמתינן ליה יו"ד (שלד,מב). **כתב הב"י** פסק כריש לקיש משום דאיהו מריה דתלמודא טפי מרב אויא ועוד דבירושלמי שאכתוב בסמוך משמע כוותיה. * **מ"ש ש"ע** 'אא"כ עשה כירובעם' מקורו בירושלמי. * **עוד כתב הב"י** כדי ליישב את ב' הגמרות **א.** ריש לקיש דאמר תלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו **ב.** מר זוטרא חסידא כי מיחייב צורבא דרבנן שמתא, משמית נפשיה והדר משמית לדידיה, הרי שהיה מנדה לפעמים לצורבא מרבנן, ורב יהודה נמי שמית להההוא צורבא דרבנן דסני שומעניה, צריך לומר דההיא דריש לקיש וירושלמי בחכם זקן בחכמה כלומר שהוא מופלג בחכמה, וההיא דמר זוטרא בחכם שאינו מופלג בחכמה דההוא מנדין אותו אלא שאין לקפוץ לנדותו מהרה כדאשכחן במר זוטרא שהיה מצטער על שהיה צריך לנדותו והיה מנדה עצמו תחלה להראות שהוא היה מצטער בצערו, ולא כתב הרמב"ם שינדה עצמו תחלה כדמר זוטרא, כי ההוא מדת חסידות הוה, ומכל מקום יש ללמוד משם שאין לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה. * שאר המקורות מובאות בהמשך הגמ'.

אמר רב תלמיד חכם מנדה לעצמו, ומיפר לעצמו (**לדעת הרשב"א**, דוקא באופן זה, שאינו מחוייב נידוי מצד הדין, אלא שהיה מנדה עצמו במידת חסידות, בזה יכול להתיר לעצמו, אבל כשהוא מחוייב נידוי מצד הדין, אע"פ שנידה לעצמו, אינו יכול להתיר לעצמו. **אבל הרמב"ם** לא חילק, והתיר בכל ענין). **פסק הש"ע** תלמיד חכם שנידה לעצמו, מתיר לעצמו אפילו נידה על דעת פלוני, ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי (**רמב"ם**) ויש מי שאומר שאם היה חייב נידוי אינו יכול להתיר לעצמו (**רשב"א**) ויש מי שאומר שאם היה דרך שבועה, אינו יכול להתיר לעצמו (**רא"ש**) יו"ד (שלד,לג).

אמר רב פפא תיתי לי דלא שמיתי צורבא מרבנן מעולם. אלא, כי קא מיחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד? כי הא, דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן (מלקות, ומלקות יפה להם יותר, משמתא, והוו מלקי להו) ולא מימנו אשמתא.

מאי שמתא? **אמר רב** שם מיתה, **ושמואל אמר** שממה יהיה, ומהניא ביה כי טיחיא בתנורא (כשומן שטוחין את התנור ונבלע בתוכו, שאין יוצא לעולם, כלומר מכה לכל מאן דמשמתינן ליה, דלא נפקא מיניה לעולם). ופליגא דריש לקיש דאמר (שיוצאה ד...) כשם שנכנסת במאתים וארבעים ושמונה איברים כך כשהיא יוצאה יוצאה ממאתים וארבעים ושמונה איברים. כשהיא נכנסת דכתיב והיתה העיר חרם, חרם בגימטריא מאתים וארבעים ושמונה הוו. כשהיא יוצאה דכתיב ברגז רחם תזכור רחם בגימטריא הכי הוו. אמר רב יוסף שדי שמתא אגנובתא (זנב) דכלבא ואיהי דידה עבדה (ומלקי ליה) דההוא כלבא דהוה אכיל מסאני דרבנן, ולא הוו קא ידעי מנו. ושמתו ליה. איתלי ביה נורא בגנובתיה, ואכלתיה.

ההוא אלמא דהוה קא מצער ליה להההוא צורבא מרבנן, אתא לקמיה דרב יוסף, אמר

ליה זיל שמתיה, אמר ליה מסתפינא מיניה (דגברא אלמא הוא) אמר ליה שקילי פתיחא עליה (כתוב עליו שמתא). כל שכן דמסתפינא מיניה. אמר ליה שקליה (לכתב שמתא) אחתיה בכדא (תקע בתוך הכד ולא ישמעו) [דף יז ע"ב] ואחתיה בי קברי (דלא שכיחי תמן אינשי), וקרי ביה אלפא שפורי בארבעין יומין. אזיל עביד הכי. פקע כדא, ומית אלמא. מאי שפורי? שנפרעין ממנו. מאי תברא (למה תוקעין תקיעה ושברים)? אמר רב יצחק בריה דרב יהודה תברי בתי רמי (כלומר שמתא משבר בתים גבוהים) דתניא, אמר רשב"ג כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני.

איתא במשנה 'והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו' **בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא** בשלא היה להם פנאי (דדוקא נקט שעלו מטומאתם ברגל לפיכך מגלחין, שלא היה להן פנאי לגלח, דעדיין לא עלו מטומאתן) או דלמא אף בשהיה להם פנאי (ולא גילחו קודם המועד, מותרים לגלח במועד)? אמר ליה תנינא, כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד בשלא היה להם פנאי, אבל היה להם פנאי אסורים. נזיר ומצורע, אע"פ שהיה להם פנאי מותרים, שלא ישהו קרבנותיהן (**פירש רש"י** בתגלחתן עד לאחר הרגל, דנזיר ומצורע אין מביאין קרבנותיהן עד לאחר גילוח, כדכתיב בהו קראי, הלכך לא קנסינן להו בדלא עבדי מקמי רגל, דזימנין דלא עביד קמי רגל, ומיאסרי להו במועד נמצא שמשהין הקרבנות ואינן קריבין ביום השמיני בזמנן (**הקשה המשנה למלך** יו"ט (ז,יט) לא הבנתי כונתו להא השתא נמי אינם קרבים ביום השמיני שהוא זמנם שהרי אנן קיימין במי שהיה לו פנאי לגלח, וא"כ הרי עבר יום השמיני. והר"ן ז"ל כתב בקיצור הלכך לא קנסינן להו כי היכי דלא נישהו קרבנותיהם, ולכרי רש"י לא"ע) לפיכך אמרו מגלח במועד, דמוטב לקרב זמן הקרבה ולא לאחר **כתבו התוס'** אף על גב דתגלחת דנזיר לא מעכבא מכל מקום רגיל הוא לגלח דמצוה הוא לגלח ולשלוח שערו תחת הדוד). **פסק השו"ע** ואלו מגלחין במועד, מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד (**מ"ב** כגון שיצא בתוך המועד או אפילו בעיו"ט סמוך לחשיכה שלא היה לו שהות לגלח מבעוד יום)... או"ח (תקלא,ד). **פסק הרמב"ם** וכולן שהיה להן פנאי לגלח קודם הרגל ולא גלחו אסורין, אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתן בין בתוך המועד בין קודם הרגל אע"פ שהיה להם פנאי מותרין לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהן יו"ט (ז,יט).

תנא הכהן והאבל מותרין בגילוח (בחוה"מ).

האי אבל היכי דמי, אילימא שחל שמיני שלו בערב הרגל איבעי ליה לגלוחי בערב הרגל [דתנן מתניתין (יט.) הקובר מתו שמונה ימים קודם הרגל בטלו ממנו גזרת שלשים יום, ומותר בגילוח, הואיל וכבר התחיל יום אחד מן השלשים, וזה, הואיל ולא גילח ערב הרגל לא יגלח ברגל] אלא שחל שמיני שלו להיות בשבת [**הוקשה לתוס'** איך יכול להיות שהתחילה האבילות בשבת הקודמת, הרי אין קוברים בשבת **תירצו התוס' ב' תירוצים א.** כגון ששמע שמועה בשבת דמת לו מת ונקבר קודם השבת. **ב.** כשגררתו חיה ונתייאשו לבקש דמונין לו משעה שנתייאשו (עפ"י הירושלמי)] ערב הרגל (והוי אנום, דלא מצי לגלח בשמיני ערב הרגל להכי מגלח ברגל, אין הדבר כן ד...) איבעי ליה לגלוחי ערב שבת (שהוא שביעי) דאמר רבינא בר שילא הלכה כאבא שאול, ומודים חכמים לאבא שאול (אף על גב דבעו שמונה) בשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל (דהוי אנום) שמותר לגלח בערב שבת (שהוא שביעי)? לא צריכא (אופן, שיהיה מותר לגלח בחוה"מ) שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב הרגל, תנא ברא (דתני אבל מגלח במועד) סבר לה כאבא שאול דאמר מקצת היום ככולו, ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן, וכיון דשבת הוי (ולא יכל לגלח) אנום הוא (להכי מגלח במועד) תנא דידן (דתני אלו מגלחין ברגל, ולא אֵבֶל) סבר לה כרבנן, דאמרי לא אמרינן מקצת היום ככולו, ואכתי לא שלים אבילות דשבעה (קודם הרגל, דאפילו לא הוי שבת לא מצי לגלח, להכי אינו מגלח במועד **הקשו התוס'** (**עפ"י המהרש"א**) כמו שבאופן שיום השביעי לאבילות נופל ביום שישי, והשבת היא ערב הרגל, שאז מודים חכמים לגלח ביום שישי כיון שהוא אנום, ואינו יכול לגלח בשבת, מכאן נלמד לכאו' שה"ה לאבא שאול, שנתיר לו לגלח ביום השישי לאבלותו, כיון דהוא אנום ובשבת למחר לא יכול לגלח **ועל זה מתרצים התוס'** דלא דומה, ששם הקלו חכמים

לומר מקצת היום ככולו, שאע"פ שלא אומרים לשיטתם 'מקצת היום ככולו באבילות', כיון שאומרים כן בדברים אחרים, שייך להקל בנד"ד, ולאבא שאול אין צד כזה להקל). **פסק השו"ע** אם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, ונהג בהם גזירת שבעה, הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים, אפילו חל יום שביעי בערב הרגל, דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן, ומותר לכבס ולרחוץ ולספר בערב הרגל [**הגה** סמוך לחשיכה, ובערב פסח מותר בכל אחר חצות, דהיינו מזמן שחיטת הפסח ואילך, ועדיף שיגלח קודם חצות, הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר חצות (תשובת ר"י מינץ סימן ד')] וכן אם חל שמיני בשבת שבערב הרגל, מותר לכבס ולרחוץ ולספר בערב שבת, ואם לא גילח בערב יו"ט או בערב שבת, מותר לגלח אחר הרגל, שכבר נתבטל ממנו גזירת שלשים. אבל בחוה"מ לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל. ואם חל שביעי שלו בשבת ערב הרגל, אסור לגלח בערב שבת, ומותר לגלח אחר הרגל, וכן בחוה"מ, כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל יו"ד (שצט,ג). **פסק** כאבא שאול, שכן פסקה הגמ'.

האי כהן היכי דמי (שהתירו לו לגלח בחוה"מ) **אילימא דשלים משמרתו ערב הרגל** (בשבת, דלעולם לא שלמה משמרה אלא בשבת) **איבעי ליה לגלוחי ערב הרגל** [**פירש רש"י** כלומר, בערב שבת שהוא ערב הרגל, דהא אמרינן (מו"ק יד.) אנשי משמר אסורין בגילוח, ובחמישי (וכ"ש בשישי) מותרין מפני כבוד השבת **רש"י בכת"י** סובר שלכהנים אסור לגלח בזמן עבודתם אף שהוא יום חמישי, ומסביר זו המשנה לעניין כיבוס ולא לעניין גילוח, ולכן הסביר את כל הסוגיה בצורה אחרת] **לא צריכא, דשלים משמרתו ברגל** (דוגמא לכך שהרגל יום חמישי, א"כ נשלמה משמרתו בשבת שהוא יום השלישי לחוה"מ) **תנא דידן** (דאמר כהן אינו מגלח במועד) **סבר כיון דתנן בשלשה פרקים בשנה** (בג' רגלים) **היו כל המשמרות שוות באימורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים. כמאן דלא שלים משמרתו ברגל דמי** (**הקשה הרש"ש** א"כ שיותר לו להתגלח יום שישי, א' דחוה"מ, שהרי אנשי משמר מותרים להתגלח להסתפר לכבוד השבת **ותירץ** אולי י"ל הואיל דנקבצו באו בו ב' איסורים יחד איסור דחוה"מ ודמשמרה לא התירו אף על גב דלכל חד באנפי נפשיה יש טעם להיתרא **אמנם הריטב"א** כתב שגם התנא של משנתנו יתיר ביום שישי ומה שלא הזכיר תנא דמשנתנו היתר זה, משום שאינו דומה לשאר האנוסים, שמותרים לגלח בכל ימי המועד) **ותנא ברא** (דאמר מותרין לגלח) **סבר אף על גב דשייך בהנך משמרות, משמרתיה** (עיקר משמרתו) **מיהא שלימא ליה. פסק הרמב"ם ואנשי משמר ששלמה משמרתן בתוך המועד מותרין לגלח מפני שאנשי משמר אסורין לגלח בשבת שלהן** יו"ט (ז,יט). **כתב המ"מ פסק הרמב"ם** כהתנא של הברייתא שהלכה כמותו באבל וכן הלכה כמותו בכהן.

תנו רבנן כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד מותרין לגלח בימי אבלן (כגון היה בבית השביה ואחר שנשתחרר טרם שגילח מת לו מת). **והתניא אסורים? אמר רב שילא** כי תניא הכא מותרין בשתכפוהו אבליו. אי בשתכפוהו אבליו, מאי איריא כל אלו שאמרו, אפילו כולי עלמא נמי, דתניא תכפוהו אבליו זה אחר זה, הכביד שערו מיקל בתער, ומכבם כסותו במים? הא אתמר עלה (הא דתני תכפוהו אבליו) **אמר רב חסדא** בתער ולא במספרים, במים ולא בנתר ולא באהל. **פסק השו"ע** כל אותם שאמרו מותר לגלח בחוה"מ, אם אירעו אחד מאלו קודם האבילות, ונכנס מיד תוך האבל, אסור לגלח. אבל אם אירעו אחד מאלו, ותכפוהו מיד שני אבלות זה אחר זה, מגלח כדרכו, בין בתער בין במספרים, ואפילו תוך שבעה. ואדם אחד שתכפוהו אביליו זה אחר זה, מיקל שערו בתער אבל לא במספרים (**הגה** ובלבד שיעשנו בצינעא) (ב"י בשם הרמב"ן). יו"ד (שצ,ג).

אמר רב חסדא זאת אומרת (מדתני תכפוהו אבליו מכבם כסותו מכלל דשאר...) אבל אסור בתכבוסת [**הקשו התוס'** וא"ת פשיטא דהא אפי' שאר מלאכות אסור **ותירצו ב' תירוצים א. וי"ל** משום דקתני לקמן (כא.) אלו דברים שאבל אסור בהן ולא קתני תכבוסת, הוה אמינא מותר, קמ"ל הכא שאסור. **ב.** ללמד שאפי' כיבוס במים לבד אסור (עפ"י גילסת המהרש"ל, ולגילסת כלמות המיס החילוק שלסור לפי' לגרוס המכובס)]. **פסק השו"ע** אבל אסור לכבם כסותו כל שבעת הימים, אפילו במים לבד, ולאחר שבעה, מותר.

וכשם שאסור לכבס, כך אסור ללבוש המכובסים קודם לכן (**הגה** ואחר ז' שרי, והעולם נהגו בו איסור...) יו"ד (שפט,א). **הרמב"ן והרמב"ם** הסבירו שהאיסור רק בז' ימי אבילות, אמנם הריב"א הובא בתוס' דף כג שהאיסור כל ל'. * מ"ש ש"ע שאסור ללבוש המכובס, מקורו ברמב"ן ולמד כן מתענית (כט:).

תנו רבנן כשם שאמרו אסור לגלח במועד כך אסור ליטול צפורנים במועד (טעם האיסור הוא, כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול בצפרניו. **וכתב המג"א** (סי' תקלב) שכל האנוסים שהתירום בגילוה, מותרים גם כן ליטול צפרניהם) דברי רבי יהודה, ורבי יוסי מתיר (**ביאר הריטב"א** שלדעת רבי יוסי אין לחוש שיכנס לרגל כשהוא מנוול בצפרניו, הואיל וניוול גדול הוא בשבילו, ועוד, שהם גדלין והולכים בכל יום, ועל כן יש צורך ליטלם קודם המועד ובתוך המועד). וכשם שאמרו אבל אסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפורנים בימי אבלו, דברי רבי יהודה, ורבי יוסי מתיר.

אמר עולא הלכה כרבי יהודה באבל, והלכה כרבי יוסי במועד (דמתיר), **שמואל אמר** [**דף יח ע"א**] הלכה כרבי יוסי במועד ובאבל, דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל [**הקשו התוס'** כיון דאית ליה לשמואל רבי יהודה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי כדאמרינן עירובין מו: (**הקשה טל חיים** שקס לא נאמר בשם שמואל אלא בשם ר' יוחנן, ואלדבה שמואל בקידושין ו. פסק כר' יהודה) למה ליה למימר הכא הלכה כרבי יוסי? וי"ל לאפוקי מדעולא, אמנם על עולא לא קשה כי סובר שהכלל שנאמר לפסוק כר' יוסי יש בו יוצאים מן הכלל, וכאן נמסר לו מרבותיו לפסוק כר' יהודה. **כתב הרמב"ן** שאיסור נטילת צפרנים אינו אלא מדרבנן, ועל כן פסק שמואל כדברי המיקל. אולם הביא בשם אחרוני חכמי הצרפתים, שכלל זה ד'כל המיקל באבל, הלכה כמותו' נאמרה, אפילו באיסורי אבילות שהם מן התורה).

פנחם אחוה דמר שמואל, איתרע ביה מילתא (בפנחם אחוה, דפנחם הוה אבל **רש"י בכת"י כתב** שבנו נפטר) על שמואל למישאל טעמא מיניה (לדבר על לבו דפנחם) חזנהו לטופרי דהוו נפישן, אמר ליה אמאי לא שקלת להו? אמר ליה אי בדידיה הוה (כלומר אילו היית אבל) מי מזלזלת ביה כולי האי (באבילות, דשקלת לטופרך)? הואי כשגגה שיצא מלפני השליט, ואיתרע ביה מילתא (אבילות) בשמואל. על פנחם אחוה למישאל טעמא מיניה, שקלינהו לטופריה חבטינהו לאפיה (זרקינהו מרוב כעס, והדר מכנם להו, דזורקן רשע) אמר ליה לית לך ברית כרותה לשפתים, דאמר רבי יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם, ואיסתייעא מלתא דהדור תרוייהו [**הקשו התוס'** שמא מכאן אין ראיה לעניין של 'ברית כרותה...' דשמא במידה טובה כן, שהיא מרובה ממידת פורענות, אבל במידת פורענות לא, ולכן היה צריך להביא את מה שהובא בברכות יט 'לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שנאמר כמעט כסדום היינו... שמעו דבר ה' קציני סדום' (**כתב המהרש"א** הגרלה לייסד את זה להיות ל'אל יפתח פיו לשטן' איירי כשהאומר כלל את עצמו באותו פורענות ורעה, כלמוכחי הענינים להתם, והטעם בו כמ"ש בע"י שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג ואומר הולאת בעל דין כמאה עדיס למי ולא נשאר מקום למדת הרחמים להאריך אפיס, וליכא למויי להיות, ההכא איירי בשגגה היוצא מדברי האומר בדעת פורענויות או בטובת זולתו כלמוכח הענין פנחס לשמואל והטעם בו כאומרם ניבא ואינו יודע מה ניבא והשתא אין סברא לחלק בין מדה טובה למדה רעה בנבואה היוצאת מדברי האומר בשגגה)].

סבור מיניה דיד אין (**פירש רש"י** מותר בימי אבלו משום דמאים **אבל הטור פירש** לעניין מועד) דרגל לא. אמר רב ענן בר תחליפא לדידי מפרשא לי מיניה דשמואל לא שנא דיד, ולא שנא דרגל. **אמר רב** ובגנוסטרא אסור (**פירש רש"י** מספרים **אמנם התוס' הביאו בשם הערוך** שהוא כלי המתוקן ליטול צפרנים **וא"כ משמע** שהיה מתיר בין בתער בין במספרים ולאו דוקא בשינים. **מיהו** קאמר בגמרא רבי יוחנן דשקלינהו בשיניו בהוה"מ משמע דוקא בשיניו שרי. **הקשו התוס'** ותימה דלעיל אמרינן דלדברי הכל הלכה כר' יוסי במועד שמתיר לגמרי ליטול ציפורניים, א"כ מדוע ר' יוחנן נטל בשיניים **ושמא** רבי יוחנן סבר הלכה כר' יהודה ומפרש טעמא דמחמרינן במועד טפי מבאבל ולא כרב שישא בריה דרב אידי דאמר דברים המותרין בהוה"מ אסורין בימי אבלו. **ורבינו תם פירש** דכשם שמותר בשיניו כך מותר ליטול צפרניו זו בזו דכל זה חשוב שינוי לענין בשבת (צד:). **ושמעתי בשם רבי שמשון בר אברהם** שבהוה"מ מותר ליטול צפרנים לנשים דקתני בירושלמי גבי ועושה אשה תכשיטיה במועד וחשיב נוטלת שערה וצפרניה, **וצ"ע. כתוב בבה"ג** האשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה **כתבו**

התוס' נראה דבאשה נשואה דוקא קאמר ומיירי במעברת סרק על פניה (של מטה) וטופלה בסיד שהוא משום תכשיט שלא תנוול על בעלה אבל בתספורת ממש אסורה, **וגם כשם רבינו חיים** שמעתי שהיה מתיר נטילת צפרנים במועד. **ובה"ג פוסק לעניין אבילות** שבעה אסור בגנוסטרי, בשיניו מותר, לאחר שבעה מותר אף בגנוסטרי. ולא ידענא מנא ליה דברייתא איירי תוך שבעה... **וי"ל** דסבר כר' יוסי שמתיר נטילת ציפורניים באבילות, והסתבר לו דאפילו רבי יוסי היה אוסר בגנוסטרי תוך שבעה דומיא דמועד, או שמא ממעשה דשמואל משמע קצת דשקלינהו לטופריה חבטינהו באפיה דמיירי תוך שבעה דוקא, דבתוך שבעה היה ובשיניו היה מדקא אמרינן בתר הכי ובגנוסטרי אסור משמע דשמואל לא היה בגנוסטרי ולא אשכחנא דאסר רק תוך שבעה כשהלך רב פנחס לנחמו).

אמר רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דרבי יוחנן בי מדרשא בחוה"מ, ושקלינהו לטופריה בשיניה וזרקינהו. שמע מינה תלת, שמע מינה מותר ליטול צפרנים בחוה"מ (**כתב הרי"ף** שיש המוכיחים מכאן, שאף במועד אין לו ליטול בכלי, שהרי רבי יוחנן נטלן בשיניו ולא בכלי. אבל הרי"ף דחה ראיתם, כיון שהיה נמצא בבית המדרש, ולא היה מצוי בידו כלי לצורך זה, נטלן בשיניו), **ושמע מינה** אין בהן משום מיאום (מדשקל ליה בשיניה) ושמע מינה מותר לזרקן. איני, והתניא שלשה דברים נאמרו בצפרנים הקוברן צדיק, שורפן חסיד, זורקן רשע. טעמא מאי, שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל [**הבאר היטב** (רס סק"ב) ביאר בשם תולעת יעקב, שקודם חטא אדם הראשון, היה כל גופו מלובש במלבוש כמין צפורן, ואח"כ נסתלק ממנו לבוש זה, ונשאר רק על צפרני ידיו ורגליו, ומאחר שהאשה גרמה חטא זה, היא מסוכנת להפיל ח"ו על ידיהם כשעוברת עליהם, **ויעויין קהלות יעקב** (ב"ק מה) לענין חיוב דמי ולדות על ידי זריקת צפרנים]? אשה בי מדרשא לא שכיחא. וכי תימא זימנין דמיכנשי להו ושדי להו אבראי (ועברה עלייהו איתתא אבראי)? כיון דאשתני (מההוא דוכתא דהוו מעיקרא) אישתני (ולא מזקי **המ"ב** הביא שנחלקו אחרונים, האם דוקא בחדר אחר או אפילו באותו החדר. ועיין בשיטמ"ק שהקל בזה).

...מר זוטרא מתני זוג בא מחמתן לפני רבי, ובקשו ממנו צפרנים (**פירש רש"י** בימי אבלו **הראב"ד והרא"ש ועוד ראשונים** מפרשים לענין מועד) והתיר להם, ואם בקשו ממנו שפה התיר להם

יז.

[כלומר אנא חזינא לדעתיה אי שאלו לגלח השפה היה מתיר להם, דאין בהם משום בל תשחית פאת זקנך **כתבו התוס'** יש לפרש על ידי שינוי דומיא דצפרנים, ונראה דהכא פירוש דוקא לאחר שבעה (**הסביל הכית מועד** כלכלי כה"ג בתוס' הקודש) **אמנם הרי"ף** כתב שמדובר בחוה"מ ומותר אף בכלי] ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם. **אמר אביטול ספרא משמיה דרב** שפה מזוית לזוית (מסוף הפה לסוף האחר מותר לגלח, שהרי מעכבת אכילה ושתיה, ומאים) **אמר רבי אמי** ובשפה המעכבת. **אמר רב נחמן בר יצחק** לדידי (דאנינא דעתי כל השפה) כשפה המעכבת דמי לי. **פסק הש"ע א.** (הלכות חוה"מ) מותר ליטול צפרנים בין דיד בין דרגל, אפילו במספרים. [**הגה** אבל יש מחמירין ואוסרים, וכן הוא המנהג להחמיר שלא ליטלן, בין בסכין בין במספרים (**מ"ב** אבל בידיו או בשיניו מותר) אם לא לצורך מצות טבילה שנוטלן כדרכן בחול] או"ח (תקלב,א). **הרי"ף והרא"ש** הסבירו שמה שרב אמר 'ובגנוסטרי אסור' קאי רק על אבל **וכ"ד הרמב"ם, וכ"פ הש"ע. בב"י הובאו** דעות שאסור אף בחוה"מ בגנוסטרא **והדרכ"מ כתב** שכן המנהג לא לחתוך ציפורניים בחוה"מ, אמנם לצורך טבילה הקל. **ב.** (הלכות אבלות) כשם שאסור לגלח כל שלשים יום, כך אסור ליטול צפרנים בכלי, אבל בידיו או בשיניו, מותר, אפילו תוך שבעה יו"ד (שצ,ז). **הרי"ף והרמב"ם** למדו שהאיסור כל ל'. **ג.** (הלכות חוה"מ) כל אדם מותר ליטול שפה בחוה"מ (**הגה** אפילו בפרהסיא) או"ח (תקלא,ה) **הש"ע פסק כהרי"ף והרמב"ם** שגרסו באביטול ספרא אלא שפה מזוית לזוית בלבד וכך הוא בנוסחי דידן בגמרא וסוברים דהלכה כוותיה ומשמע שהם סוברים שאף מה שמן הצדדים מותר לגלח אע"פ שאינו מעכב. **ד.** (הלכות אבלות) ושער השפה ומהצדדים, כל שמעכב את האכילה, תוך ז' אסור, אחר שבעה, מותר [**ש"ך** תימה דכאן פסק כדעת הרי"ץ גיאות (התיר שפה המעכבת רק לאחר ז') ובב"י כתב דנקטינן כהראב"ד ורמב"ם דאסור כלל (כל ל') ואין חילוק בין שערות המעכבים האכילה או לא] יו"ד (שצ,א).

ואמר אביטול ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה, ופרמשתקו (גיד) אמה וזרת, לקיים מה שנאמר ושפל אנשים יקים עליה.

ואמר רב פרעה שהיה בימי משה אמגושי היה, שנאמר הנה יצא המימה וגו' [מחלוקת בשבת (עה.) **חד אמר** חרשי (מכשף), להכי יוצא ליאור בשביל מכשפות, **ואידך אמר** גדופי (מין, האדוק בעבודה זרה) להכי יוצא, שאומר לי יאורי ואני עשיתני].

'ואלו מכבסין במועד (**הרמב"ם והרמב"ן** כתבו, שאיסור הכיבוס אינו משום מלאכה, אלא כדי שלא יכנס מנוול וכמו שמצאנו באנשי משמר. **אבל ר"ש בן היתום** פירש, שהוא מצד טירחא יתירה ועובדין דחול) הבא ממדינת הים' **אמר רבי יוחנן** מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו בחוה"מ. **מתיב רבי ירמיה** אלו מכבסין במועד, הבא ממדינת הים כו'. הני אין, מי שאין לו אלא חלוק אחד לא? אמר ליה רבי יעקב לרבי ירמיה אסברה לך, מתניתין אף על גב דאית ליה תרי ומטנפי [המשנה שדיברה על אלו שמכבסים התירה לכבס אפי' מי שיש לו ב' בגדים מטונפים ולא באה לשלול כיבוס ממי שאין לו אלא בגד אחד **כתבו התוס'** מדלא משני 'הכא במאי עסקינן בשלא כיבסו לפני הרגל דלא שרינן מי שאין לו אלא חלוק אחד אלא היכא דכבסו לפני הרגל אבל לא כבסו דפשע לא שרי' משמע דמי שאין לו אלא חלוק אחד שרי לכבסו במועד אפילו פשע ולא כבסו לפני המועד, ויש מסתפקין בזה. **ונראה** דגבי אבל לא שרינן כשאין לו אלא חלוק אחד דהא אפילו אם היו לו מכובסין אסור ללבוש מה שאין כן ברגל. **צ"ע** אם כהן שנסתיימה משמרתו ברגל אם מותר לכבס, כמו שהתירו לכהן להסתפר לדעת הברייתא (יז:), וגם לתנא של משנתנו יש להסתפק]. **פסק הש"ע** אין מכבסין במועד ואלו שמכבסין... ומי שאין לו אלא חלוק אחד (**מ"ב** דחלוק אחד מתלכלך אפילו כיבסו קודם יו"ט. ויש מן הפוסקים דס"ל דכל זה דוקא בזמן התלמוד שהיה ניכר בעת שפשט חלוקו לכבסו שאין לו אלא חלוק אחד... אבל לפי מנהג מלבושים שלנו שאין לנו חגור על חלוק שלנו אין להקל בזה, ומ"מ נראה דאם היה החלוק של פשתן אין להחמיר בזה) או"ח (תקלד,א). מ"ש המ"ב 'אזורו מוכיח עליו, הובא בדף יד.' * דין כלי פשתן יבואר לקמן. **מדוקדק בדברי התוס' יד.** ד"ה 'שאין לו', ב' יסודות השובים **א.** שהיתר זה של כיבוס בגד אחד זה דווקא שכיבסו קודם המועד, אבל אם לא כיבסו קודם אין היתר לכבסו (ממנס תוס' הכא ס"ל להליא להיפך שאפי' לא כיבסו מותר לכבסו במועד) **ב.** אם היו לו ב' בגדים ושניהם ניטנפו אין היתר לכבסם. **לגבי היסוד הראשון** הביא כה"ח סקי"ב שדעת הטור שאם לא כיבסו קודם המועד אסור, אבל מסתמות דברי הש"ע להתיר גם שלא כיבסו. וכ"כ החמד משה ובתשובות דברי מנחם. **לגבי היסוד השני** באור לציון ח"ג עמוד רל' פסק כן להדיא, וז"ל 'אם יש לו בגד אחד בלבד מסוג זה לשבת, וכגון שיש לו חליפה אחת לשבת, והבגד התלכלך, מותר לו לכבסו, אף אם יש לו חליפות נוספות של ימות החול, אבל אם יש לו שני פרטים מאותו סוג לשבת, וכגון שיש לו שתי חליפות שבת, אף אם שתיהן נתלכלכו, אסור לו לכבסן בחוה"מ'.

שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דרבי יוחנן כלי פשתן (דלא נפיש טירחא) מותר לכבסן בחוה"מ. מתיב רבא מטפחות הידים, מטפחות [דף יח ע"ב] הספרים (של פשתן). הני אין (אבל שאר...) כלי פשתן לא? אמר ליה אביי מתניתין אפילו דשאר מיני (כלומר, מטפחות דשאר מינין, כגון דצמר, אף על גב דנפיש טירחא שרי לכבס, אבל שאר כלים דשאר מינין לא, אבל כלי פשתן שרי לכבס). אמר בר הידיא לדידי חזי לי ימה של טבריה, דמפקי לה משיכלי (ספלים) דמני כיתנא בחולא דמועדא (**המרדכי** הוכיח מכאן, שכל אותם האנוסים המכבסים במועד, יש להם לכבס בפרהסיא. שהרי אף אביי שהשיג על ראיה זו, לא נחלק אלא על עיקר ההיתר בכיבוס של כלי פשתן, אבל לא על מה שנעשה בפרהסיא. ונתן טעם לדבר, שכאשר מכבסין על הנהר, יש בזה תועלת לעצם הכיבוס, ולכן, אע"פ שהוא נעשה בפרהסיא. **והמג"א** תמה על ראיתו, שדוקא בכלי פשתן התירו בפרהסיא, הואיל והכל יודעים שאין בהם איסור כיבוס במועד מה שאין כן לענין שאר בגדים, יתכן לאסור, שהרי אין הכל יודעים באונסו, ויש חשש גדול יותר למראית העין). מתקיף לה אביי מאן לימא לן דברצון חכמים עבדי דלמא שלא ברצון חכמים עבדי (**כתבו התוס'** אף שאביי הסביר בסמוך את המשנה שתסתדר לר' יוחנן, למעשה אינו סובר כן, וס"ל אוסר לכבס בגדי פשתן). **פסק הש"ע** כל כלי פשתן מותר לכבסן (**מ"ב** שקלין להתלכלך ואפילו אם היה מכבסן קודם מועד וגם אין טורח בכיבוסן כ"כ) ולא נהגו כן, והוה ליה דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, אי אתה רשאי להתירם בפניהם (**מ"ב** ומ"מ כיון דמעיקר הדין שרי נתפשט המנהג להקל ליתן לעכו"מ לכבס כתונת אחת ולחוץ לבית דאע"ג דכל מה שאסור, אסור ג"כ ע"י נכרי מ"מ בזה מקילין) או"ח (תקלד,ב). **מ"ש ש"ע** 'לא נהגו כן' כ"כ הרא"ש.

משנה ואלו כותבין [בעיקר איסור הכתיבה במועד, מבואר בפוסקים, שהכתיבה באותיות מרובעות נחשבת

יז:

מעשה אומן (על כל פנים כשמדקדק בכתיבת אותיותיה) ועל כן יש לאסרה אפילו כשכותב לצורך המועד, אם אינו לצורך הרבים. אבל כשכותב באותיות עגולות, נחלקו בענינו אם הוא מעשה הדיוט, שמותר לצורך המועד, או מעשה אומן. והמשנ"ב סקל"ה הביא שמעיקר הדין יש מקום להקל בזה, אלא שיש המחמירין ועושים קצת שינוי, על ידי שכותבין את השיטה הראשונה בעיקום. **מבואר בש"ע תקמ"ה ס"ז** (לגבי כתב מרובע) שאפילו כשכותב בשינוי אין מועיל להתיר **אמנם המ"ב הסביר** זהו דוקא כשאין השינוי בעצם הכתב, וכגון שאוחז הקולמוס באופן משונה, אבל כשכותב אותיות שבורות באמצעיתן, הרי זה חשוב שינוי להתיר. **והפמ"ג** (מש"ז יב) כתב, שמכל מקום אין להתיר אלא לצורך המועד. אולם יש המדקדקים מלשון הב"י בשם המרדכי, שאין זה חשוב כתב כלל, שמשמעותו להתיר בכל ענין] **במועד** [**כתבו התוס'** נראה דכל הני הוו דבר האבד (הרמב"ם (יו"ט ז,יב) כתב הטעם משום שהם לרבי רבים) פן ימות הנותן או העדים או ב"ד (**הסביר החקרי לב** (מו"ח קכו) שלף שלין חוששין שמא ימות, כלון שיש כמה ימים חוה"מ, חוששים) או ילכו למדינת הים (**לכאו'** רואים שלף בספק הוי דבר האבד)] **קדושי נשים** (שכתב בשטר הרי את מקודשת לי. **כתב הריטב"א**, אע"פ שאין להתיר מלאכה במועד אלא למניעת הפסד, אבל לצורך הרוחה, אסור, מכל מקום קידושי אשה נחשב כהפסד, כיון שכל אדם נצרך לאשה, ואם לא יקדשנה עתה, יש לחוש שיקדמנו אחר, כמבואר בגמרא, על כן דינו כדבר האבד) **וגיטין** [**פירש רש"י** שהיה הבעל יוצא בשיירא, ואם לא יגרשנה עתה, יש לחוש שתשב עגונה. **אבל המגיד משנה** (יו"ט ז,יב) דקדק מסתימת לשון המשנה, שבכל ענין נחשב כדבר האבד. וכונתו, שיכול הבעל לחזור בו מהחלטתו לגרשה, ויסרב ליתן לה גט. ועיין בב"י סי' תקמה. **וביירושלמי הקשו** איך התירו לגרש במועד, והלא צער הוא לו. ותירצו, כיון שכבר גמר בדעתו לגרשה, שוב אין לו צער מהגירושין) **ושוברין, דייתיקי** (שטר צוואה) **מתנה** (**הריטב"א כתב** לבאר בשני אופנים, מדוע נחשב דבר זה כהפסד, ולא כהרוחה בלבד. **א.** יש להניח, שהמקבל עשה טובה עם הנותן, שמפני זה רוצה הוא ליתן לו מתנה, ואם כן קבלת המתנה נחשבת כתמורה על טובתו, ומשום כך נידון דבר זה כהפסד. **ב.** יש להעמיד משנתנו כשכבר הקנה לו המתנה באחד מדרכי הקנינים, ואין השטר אלא לראיה על המתנה, ובאופן זה שהחפץ כבר נקנה לו כדין, אע"פ שבא לו במתנה, ודאי דינו כהפסד) **ופרוזבולין** (שכותב מלוה בשטר שאינו משמט, ולא משמיט ליה שמיטה) **איגרות שום** (בכך שמו בית דין שדה זו, ונתנו לאחים כך וכך נגדו) **ואיגרות מזון** (פלוני קבל לזון בת אשתו) **שטרי חליצה, ומיאונים, ושטרי בירורין** (בירורו בית דין חלק זה לזה וחלק זה לזה) **גזרות בית דין** (פסקי דינין), **ואיגרות של רשות** [צווי וקיום של שלטון **תוס' הביאו** פירוש נוסף עפ"י הירושלמי פריסת שלום. ובטעם ההיתר נחלקו הראשונים. **הרמב"ם** (יו"ט ז,יד) כתב, שאין אדם נזהר בכתיבת דברים אלו שיהיו בדקדוק, ועל כן דינם כמעשה הדיוט, שהותרו לצורך המועד. **והריטב"א הוסיף לבאר**, שהצורך בכתיבה זו הוא, כדי שלא יהיה הכותב, או זה שנשתלח לו, בדאגה).

אמר שמואל מותר לארם אשה בחוה"מ, שמא יקדמנו אחר. לימא מסייע ליה ואלו כותבין במועד קדושי נשים. מאי לאו שטרי קדושין ממש? לא, שטרי פסיקתא, וכדרב גידל אמר רב דאמר כמה אתה נותן לבנך כך וכך, כמה אתה נותן לבתך כך וכך. עמדו וקדשו קנו, הן הן הדברים הנקנין באמירה (בלא קנין).

לימא מסייע ליה אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו. הא לארם שרי? לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא לארם דלא קעביד מצוה [**דעת הרמב"ם** (אישות א,ב) שיש מצות עשה בקידושין. **וכתב הכס"מ** שהקשו להר"א בן הרמב"ם מסוגיתנו, שמפורש בה שאין הקידושין מצוה. ותירץ, שכונת הגמרא, שאין הקידושין גמר המצוה, מה שאין כן בנישואין, שהם גמר המצוה. **אבל הרא"ש** (כתובות א,יב) כתב שאין מצוה בקידושין, שהרי אפילו יבוא על הפנויה ויוליד ממנה בן קיים מצות פריה ורביה, ואם כן נמצא, שאין הקידושין הכשר המצוה) **אלא אפילו לישא נמי, דקא עביד מצוה** (דעוסק בפריה ורביה) **אסור. ת"ש, דתנא דבי שמואל מארסין אבל לא כונסין, ואין עושין סעודת אירוסין, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו. שמע מינה.**

ומי אמר שמואל שמא יקדמנו אחר [**הקשו התוס'** תימה לי אמאי לא משני הא בזוג שני הא בזוג ראשון כדמשני (סנהדרין כב. וסוטה ב.) היינו שדווקא בזיווג שני שתלוי לפי מעשיו, יש חשש שמא יקדמנו אחר ברחמים (**תירצו כמה אחרונים** שאם הגמ' היתה מחלקת כן, היה משמע שבזיווג ראשון אין היתר לארס בחוה"מ, ומשמעות שמואל שבכל גווני מותר) **והאמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני? אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים, כי הא דרבא שמעיה לההוא גברא דבעי רחמי ואמר תזדמן לי פלניתא.**

אמר ליה לא תיבעי רחמי הכי, אי חזיא לך לא אזלא מינך, ואי לא כפרת בה' (באמנה, דקאמר דלא מסייע צלותא כלום, הואיל ולא מזמנה ליה, כלומר, השתא צלינא עלה ולא אסתייעא מילתא) בתר הכי שמעיה דקאמר או איהו לימות מקמה (מקמי דתינסבא איהי לאידך) או איהי תמות מקמיה (**פירש רש"י** ולהכי מארם במועד, שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא **כתב הריטב"א** "שמא יקדמנו אחר ברחמים' פי' שהזכות מבטל הגזירה והכוכב שבשעת המולד. ואם יוקשה מה שאמר לו אח"כ 'אי חזיא לך לא אזלא מינך' וק"ל והא איהו סבר שיכול אחר להקדימו ברחמים? וי"ל דאין הכי נמי אלא הכי בעי למימר דמשום הא מילתא בעלמא דקאמר לא רווח, דלהכי צריך רחמים וזכויות **אי נמי** דמילתא בעלמא אמר ליה כי הכיר בחכמתו שאינה טובה לו, והיינו דאמר ליה נמי לא אמרי לך לא תיבעי רחמי עלה דמילתא, כלומר להכי אמרי לך לא תיבעי עלה רחמי שהייתי יודע ומכיר כי סופך להתחרט בה) **אמר** ליה לאו אמינא לך לא תיבעי עלה דמילתא הכי. **פסק השי"ע** אין נושאין נשים במועד... ומותר לארס (**מ"ב** דהיינו אפילו לקדש דבאירוסין לבד ליכא שמחה, וכ"ש שמותר להתקשר בתנאים לשידוך בחוה"מ כנהוג בינינו. והסעודה שרגילין לעשות אחר כתיבת התנאים הט"ז אוסר כמו לענין אירוסין, אבל שארי אחרונים מקילין בזה דלא חשיב שמחה כאירוסין, ועכ"פ אם אינו עושה סעודה גמורה כ"א מרקחת וכדומה בודאי אין להחמיר) ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין הארוס בבית ארוסתו בשעת אירוסין, ומותר לעשות ריקודין ומחולות ולעשות סעודת הארוס עם מריעיו שלא בבית ארוסתו, וכן לסעוד הארוס בבית ארוסתו שלא בשעת אירוסין, מותר או"ח (תקמו,א). **הט"ז כתב** 'מותר לארס' שמא יקדמנו אחר ברחמים **והקשה הפמ"ג** שלכאו' זה לפי הסלק"ד, שלמסקנה (שתובא בהמשך) אירוסין בלא סעודה ליכא שמחה בלאו הכי שרי אירוסין (וכעי"ז בבית יוסף).

אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי (תנא בדור הרביעי לתנאים) מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר, מן הנביאים דכתיב (בשמשון) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא. מן הכתובים דכתיב בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת.

יז:

...במתניתא תנא, אמר רבי ראובן בן איצטרובילי אין אדם נחשד בדבר (עבירה) אלא אם כן עשאו, ואם לא עשה כולו עשה מקצתו, ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשו, ושמח.

מתיב רבי יעקב וַיְחַפְּאוּ (**מצודת דוד** אמרו בסתר על הקב"ה דברים שאינם ראוים לאומרן, כי כחשו בידיעתו והשגחתו) בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא־כֵן עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם (מוכח שאנשים מחשידים ומאשימים גם בדבר שאינו נכון כלל)? התם להכעיס הוא דעבוד (וידעי דלא היה). ת"ש ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה', רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממשה? התם משום שנאה הוא דעבוד. ת"ש, אמר רבי יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו. ואמר רב פפא לדידי חשדון ולא הוה בי? לא קשיא, הא בקלא דפסיק (לא היה ביה) הא בקלא דלא פסיק (היה ביה). וקלא דלא פסיק עד כמה? אמר אביי אמרה לי אם דומי (חשד) דמתא יומא ופלגא. והני מילי דלא פסק ביני ביני (בתוך ה'יומא ופלגא') אבל פסק ביני ביני לית לן בה (וקרי קלא דלא פסיק). וכי פסק ביני ביני לא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה, אבל פסק מחמת יראה לא (וקרי קלא דלא פסיק). ולא אמרן (שההפסק נחשב להפסק) אלא דלא הדר נבט, אבל הדר נבט (דבתר דפסיק התחיל קלא, נבט היינו נשמע) לא (וקרי קלא דלא פסיק) ולא אמרן אלא דלית ליה אויבים, אבל אית ליה אויבים אויבים הוא דאפקוה לקלא.

משנה אין כותבין שטרי חוב במועד (**כתבו התוס' יש מפרשים** הוא הדין שטר מכירה דהא בהדי 'אלו כותבין במועד' לא חשיב שטר מכירה **ולי נראה** דהא דלא קתני משום דאין כותבין שטר מכירה אלא על הקרקע, ואמרינן (דף יג.) אין מוכרין בתים אלא לצורך המועד, ולצורך המועד פשיטא דשרי לכתוב שטר מכירה. (**הקשה טל חיים** אם מאמינו יהיה אסור לכתוב, ואם אינו מאמינו אפי' שטר חוב מותר לכתוב) והוא הדין אם מכר קודם המועד, ועתה רוצה לכתוב דשרי במועד דהא נמי דבר האבד, רק אם היה לו אונס ולא יכול לכתוב קודם המועד). ואם אינו מאמינו (המלוה ללוה **מבאר**

הנמוקי יוסף שאם הוא מאמינו, יכול לכתוב השטר לאחר המועד. וביאור כונתו, שאמנם אפילו כשמאמינו יש לו לכתוב שטר, שהרי יתכן שישכח מן ההלואה ברבות הזמן, מכל מקום, עד לאחר המועד שהוא זמן מועט, אין לחוש לשכחה, ואע"פ שאנו חוששים שמא ימותו העדים בתוך זמן זה, ואם כן שוב לא יוכל לכתוב שטר על פיהם, מכל מקום, הרי יוכל הלוה להודות בפני שנים, ועל פי הודאתו יכתבו השטר) **או שאין לו מה יאכל** (לסופר) הרי זה יכתוב.

(המשך המשנה) **אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות במועד, ואין מגיהין אות אחת** (**כתב המשנה ברורה** דוקא הגהה שעל ידי כתיבה גמורה, אסורה, וכגון לעשות מדלי"ת רי"ש, אבל להפריד בין שתי אותיות הדבוקים יחד, מותר) **אפילו בספר עזרא** (ספר תורה של עזרא, ואני שמעתי 'עזרה' באות 'ה' ולא ב'א' ופירושו ספר מוגה היה בעזרה, שממנו היו מגיהים כל ספרי גולה) **רבי יהודה אומר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו** [לקיים זה המצוה, אבל לצבור, למכור, דדרך שכירות הוה חשיב מלאכה, כדאמרינן לעיל (יב.) 'אונברא דכיון דלאו אגרא קשקיל שרשויי בעלמא הוא, ושרי']

[דף יט ע"א] (המשך המשנה) **וטווה על יריכו** (החוטין, אבל לא בידו בין אצבעותיו, ובפלך, כדרך חול) **תכלת לציציתו** (**כתבו התוס'** פירוש ע"י שינוי, אבל בתפילין אי אפשר לשנות שצריך כתיבה תמה. ובעשיית תפילין (**הסכיל לאוהבי יש** עשיית הבית או הכנסת הקלף, תפילתם, ליבועם, לציעתם) וציצית (**הסכיל לאוהבי יש** שזילתן וקשילתן) לא איירי במתני' ושמא אין איסור כי אם בכתיבה וטוייה. **ומה שנהגו** (המנהג הובא בטור) לכתוב בעוגל (**הסכיל בלחות המיס** י"ל בשורות עקומות, או כתב 'משיטא' שלנו) לא מצינו היתר אפילו על ידי הדחק, אבל בדוחק גדול התירו, על יהודי אחד שהיה בשבי. **גם על ידי** כתיבה הפוכה שהוא נקרא מהצד השני של הדף לא היו מתירין, וגם אי לא אסור משום מלאכה הא אסרינן אפילו טירחא דלאו מלאכה בדף (ד.) **מיהו נהגו לומר** שהמשנה לא דיברה על ידי היפוך, **ויש כותבין** על ידי חילוק האות לשנים, וכך היה עושה רבי זקני והיו"ד שאי אפשר היה כותב בכתב הפוך).

תנו רבנן כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו, וטווה על יריכו תכלת לציציתו, ולאחרים בטובה (ולא בשכר) דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר מערים ומוכר את שלו (כן עושה כל ימות החג) וחוזר וכותב לעצמו (**כתבו התוס'** לכאורה מחמיר יותר מרבי מאיר שהתיר לכתוב לאחרים לפחות בחינם, והוא מתיר לכתוב לאחרים רק בהערמה) **רבי יוסי אומר כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו** [**פירש רש"י** בהרווחה, ולא מיירי במי שאין לו מה יאכל **כתבו התוס'** יש שפירש דשרי ר' יוסי ומתיר לגמרי לכתוב לאחרים אפי' בשכר, ודוקא כדי פרנסתו של הסופר, ולכאורה מיקל מכולהו. **עוד פירש** שיתכן לומר שמחמיר יותר מכולם, שר"מ ור' יהודה מתירים אפי' שיש לסופר מה לאכול, ור' יוסי מתיר רק באופן שאין לו מה לאכול, אלא משמע מלשונו של ר' יוסי 'כותב ומוכר כדי פרנסתו' כהפירוש הראשון. **ויש מפרשים** דכדי פרנסתו שהתיר ר' יוסי הכוונה אפי' בהרווחה דהואיל ועושה תפלין ומזוזות דצורך מצוה מותר להשתכר בה, דבחנם לא ירצה לעשות כן, ולפירוש זה המשנה היא לא כאף אחד מג' התנאים שהובאו בברייתא אלא תנא אחר הוא. **וה"ר יונה פירש** דאתיא משנתנו כר"מ והכי פירושו 'אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות' פירוש כדי למוכרם או כדי להניחם לאחר המועד, אבל לאחרים בחינם או לעצמו מותר **ועוד פי'** דאתיא משנתנו כרבי יוסי לפי מה שפירש שרבי יוסי מחמיר, ואינו מתיר אא"כ אין לו מה לאכול. **עוד כתבו התוס'** אין ראיה מכאן שמותר להניח תפילין בחוה"מ (**הסכיל מימיני מיכאל** שאם כותב לאוכל אחרי המועד, מה ההבדל בין כותב לעצמו או לאחרים) דדלמא רבי מאיר ורבי יהודה לטעמייהו דסבירא להו בעירובין (צו:) שבת זמן תפילין. **אבל** ר' יצחק בן אברהם היה מביא ראיה מן הירושלמי להתיר להניח תפלין דאמר בירושלמי חד בר נש אובד תפילוי בחולא דמועדא אתא לקמיה דרב חננאל פי' שיכתוב לו לפי שהיה סופר, שלחיה לקמיה דרבה בר בר חנה אמר ליה זיל הב ליה תפיליך ואת כתב לך דתנן כותב אדם תפילין לעצמו, אתא לקמיה דרב אמר ליה כתוב ליה פירוש בלא הערמה, ומה שהמשנה כתבה 'כותב אדם תפלין ומזוזות לעצמו' הכוונה כדי לשומרם לאחרי המועד, אבל לצורך המועד מותר לכתוב אפי' לאחרים **אמנם בה"ג פסק** דאסור להניח תפילין בחוה"מ. ויש לבאר טעמו דלטעם שממעט שבתות וימים טובים 'מימים ימימה' מסתבר שפיר דה"ה ממעט חוה"מ (**הסכיל הרא"ש** שגם הס נקראו מקראי קודש) ולמאן דדריש (מנחות לו:) 'והיה לך לאות' יצאו שבתות וימים טובים שהן בעצמן אות, יש לומר שגם חוה"מ הוא אות לפי שאין עושין מלאכה כי אם בדבר האבד. **אבל קשיא** למאי דפרישית לעיל (ב.) דמלאכה דחוה"מ מדרבנן א"כ איך נחשב חוה"מ אות **יש לומר** הואיל ובחוה"מ אוכל מצה ויושב בסוכה זהו האות. **ולדעה שחייבים בתפלין בחוה"מ** יש לומר הואיל ועושין מלאכה בו אינו אות, ומימים ימימה נמי לא ממעט אלא יו"ט דחלוק משאר ימים (שאסורים מה"ת בעשיית מלאכה)]. **אורי** ליה רב לרב חננאל... הלכה, כותב ומוכר כדרכו כדי פרנסתו.

יט.

איתא במשנה 'וטווה על יריכו תכלת' **תנו רבנן** טווה אדם על יריכו תכלת לציציתו, אבל לא באבן (שתולה בחוט, כדי שיוכל לשוזרו יפה) דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אף באבן. רבי יהודה אומר משמו באבן, אבל לא בפלך. וחכמים אומרים בין באבן בין בפלך.

אמר שמואל וכן אמר רבי יוחנן הלכה, בין באבן בין בפלך. והלכה כותב כדרכו ומוכר כדי פרנסתו (כר' יוסי). **פסק הש"ע א.** אין כותבין שטרי חוב במועד (מ"ב דיכול להמתין לכתוב את השטר אחר המועד, ואם כבר נתן לו המעות אפילו בפני עדים וקנין מותר לכתוב דיש לחוש שמא ימותו העדים ויכפור אח"כ) **ואם אינו מאמינו מלוה ללוה (הגה** והלוה צריך למעות) **או שאין לו לסופר מה יאכל** (מ"ב לדעת המ"א לעיל בסימן תקמ"ב היינו דוקא שאין לו כלל אפילו לחם ומים, ולהי"א שם היינו שאין לו כדי צרכו לשמחת יו"ט) **הרי זה יכתוב [הגה** ומותר לכתוב שטר מכירה במועד (מ"ב כגון שמכר לו קרקע לצורך המועד... אבל כשמכר קודם מועד אסור לכתוב במועד אע"פ שיש לחוש שיחזור בהן, כמו שטר אריסות דאסור לקמיה אם לא דהיה לו אונס או שלא היה לו פנאי לכתוב קודם מועד, והטעם דאף שיחזור המוכר או בעל השדה ליכא פסידא ללוקח או להארים דיכול לקנות שדה או לקבל באריסות במקום אחר) **אבל אין לכתוב שטר אריסות וקבלנות שקבל קודם המועד** (מ"ב ולא אמרינן בזה דהוי דבר האבד וכנ"ל. מיהו אם נאנס או לא היה לו פנאי לכתוב קודם המועד מותר)] או"ח (תקמה,ו). **ב.** אסור לכתוב בחו"ה, **ואפילו להגיה אות אחת בספר, אסור** (מ"ב לפי שאין זה צורך המועד ולא מקרי צרכי רבים כיון שיש להם ספר אחר לקרות בו. ואפילו מצא טעות במועד אסור) **[הגה** ולצורך רבים (מ"ב לא קאי אהגהת ספרים הנ"ל דשם בודאי הוא מעשה אומן ואסור לכו"ע אף שהוא צורך רבים כל שאינו לצורך המועד אלא קאי אסתם כתיבה שהוא לצורך רבים) **יש אוסרים כל שאינו לצורך המועד** (מ"ב ס"ל דסתם כתיבה מעשה אומן הוא) (ת"ה סימן פ"ה), **ויש מתירין** (מ"ב ס"ל דכל כתיבה זולת ספרים תו"מ אפילו כתיבה מרובע הוי כמעשה הדיוט שאין אדם מקפיד לכתוב אותן כתיקונן כ"כ) (כל בו וב"י). **ונהגו להקל בכתב שלנו** (מ"ב היינו בכתב משיט"א דנקטינן לדינא שזה הכתב אינו מעשה אומן, ועיין ס"ה דמבואר שם דאף בזה הכתב נהגו להחמיר לשנות מ"מ בענינינו שהוא צרכי רבים א"צ לשנות) **שאינו מעשה אומן]** או"ח (תקמה,א). **ג.** כל הדברים שמותר לכתוב, אפילו בלא שינוי מותר, וכל מה שאסור לכתוב, אפי' ע"י שינוי אסור (מ"ב פי' שעושה שינוי בידו בשעת הכתיבה כגון שאוחז הקולמוס בין גודל לאצבע או שעושה שורות עגולות או עקומות והכתב עצמו אין בו שינוי זה אסור. אבל אם יש שינוי בכתב עצמו כגון שעושה האותיות חתוכות ושבורות באמצעיתן והיו"ד עושה אותו כעין עיגול קטן זהו מותר. וזהו לענין כתיבה מרובע אבל לענין כתב משיט"א או כתב שלנו עיין לעיל בס"ק ל"ה) או"ח (תקמה,ז). **ד.** כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו, וטווה על יריכו (מ"ב לאו דוקא דאפילו בפלך שרי ולא אתי לאפוקי אלא בגלגל דאווישא מילתא טובא) תכלת (וציצית) לבגדו (מ"ב אפי' להניחן בבגדו וללובשו אחר המועד) **ואם אין לו מה יאכל, כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו (הגה** או שיהיו לו הוצאותיו יותר בריוח לשמחת יו"ט, ואם כתבן כדי להניחן במועד, בכל ענין שרי. ואינו אסור רק כתיבה, אבל עשייתן שרי). או"ח (תקמה,ג). הגמ' סיכמה כר' יוסי. **הרא"ש, רש"י, בה"ג, נ"י** כדי פרנסתו הכוונה אפילו אם יש לו מה יאכל ואפילו בהרוחה. **וכ"פ הרמ"א. אמנם הרמב"ם כתב** ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו. **וכ"ד הגאונים. וכ"פ ש"ע.** **ד.** בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו, שימי חוה"מ גם הם אות. (**הגה** וי"א שחוה"מ חייב בתפילין (ב"י בשם הרא"ש). וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם, אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בבהכנ"ם כמו שאר ימות השנה) או"ח (לא,ב). **כתב הב"י** ועכשיו נהגו כל בני ספרד שלא להניחם בחוה"מ, ושמעתי שמקודם היו מניחים אותם בחוה"מ כדברי הרא"ש, ואח"כ מצאו שכתב רבי שמעון בר יוחי במאמר אחד שאסור להניחם בחוה"מ ועל כן נמנעו מלהניחם בחוה"מ וכן כתב מורי דודי הה"ר יצחק קארו ז"ל בתשובה, והמאמר ההוא איתיה במדרש הנעלם לשיר השירים. **סיכם הב"י** ומאחר שבתלמודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש, מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי רבי שמעון בן יוחי המפליג כל כך באיסור הנחתן.

משנה הקובר את מתו [**כתבו התוס'** להכי נקט קובר דאבילות מתחלת משעת סתימת הגולל כדאמרינן (כז.) ולא משעת מיתה] שלשה ימים קודם לרגל [הואיל ועיקר אבילות אינו אלא שלשה ימים **ביארו התוס'** לכמה עניינים (כגון שמילת שלוש, עשיית

מלאכה שאין לו מה יאכל, ולעניין ימילה מביתו) ראיה לכך דלקמן כתיב ג' ימים לבכי) בטלה הימנו גזרת שבעה (דלאחר הרגל אינו צריך למנות יותר) שמונה (ימים קודם הרגל) בטלו הימנו גזרת שלשים (דהואיל והתחיל יום אחד מן השלשים אינו צריך לשמור כלום לאחר הרגל דין שלשים, אלא מותר לאלתר בתכבוסת, בגיהוץ ותספורת) מפני שאמרו שבת עולה (אירע שבת בימי אבלו עולה למנין שבעה) ואינה מפסקת (דלאחר שבת צריך להשלים שבעה ימי אבלות, עם השבת). רגלים מפסיקין (דכי קבר מתו שלשה ימים קודם הרגל מפסיק האבילות לגמרי, ולאחר הרגל אין משלים כלום) ואינן עולין (דכי קבר מתו בתוך הרגל, דלא בטלה ממנו גזרת שבעה, אין ימי הרגל עולין למנין שבעה ימי אבילות, אלא לאחר הרגל צריך לישב שבעה ימי אבילות זו היא סברתי אבל בהעתק מצאתי ואין עולין דכי קבר את מתו שני ימים לפני הרגל דלא בטלה ממנו גזרת שבעה אין ימי הרגל עולין למנין שבעת ימי אבלו, אלא לאחר הרגל צריך לישב חמשה ימי אבלות להשלים לשני ימים שנהג לפני הרגל). רבי אליעזר אומר משחרב בית המקדש (שאין לעצרת תשלומין כל שבעה, ואינו אלא יום אחד) עצרת כשבת (דעולה ואינה מפסקת **כתבו התוס'** וכ"ש ראש השנה ויום הכיפורים שהם כשבת). רבן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים (**כתבו התוס'** וכ"ש עצרת לאחר החורבן) וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עצרת כרגלים, ראש השנה ויום הכפורים כשבת (הואיל ואינו אלא יום אחד **הנמוקי יוסף מפרש** טעם החילוק, שעצרת נמנה עם השלש רגלים, וכמו כן חייבים לעלות בו לרגל).

אמר רב וכן אמר רב הונא גזרת (שלשים) בטלו, ימים לא בטלו (שלשים יום לא בטלו, דעדיין תלויין ועומדים כדיבואר לקמן) **ורב ששת אמר** אפילו ימים נמי בטלו. מאי טעמא ימים לא בטלו (כלומר באיזה ענין לא בטלו ימים)? שאם לא גילה ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל (כל שלשים יום **הוסיפו התוס'** נראה לומר שה"ה גבי גזרת שבעה, היינו שאם לא כיבם ולא רחץ ערב הרגל אסור לו לכבם ולרחוץ אחר (הרש"ש) הרגל, אמנם אם נאמר כן יוקשה מדברי אבא שאול לקמן שאמר לת"ק 'שכשם שמצות שלשה מבטלת גזרת שבעה, כך גזרת שבעה מבטלת גזרת שלשים' (**הסביר מימיני מיכאל** שבשלמא אם ת"ק חולק רק בגזרת ל' שאם סובר שימים לא בטלו, בא אבא שאול ואומר כשם שאתה מודה לי בגזרת ז' שימים בטלו כך תודה לי בגזרת ל', אבל אם נאמר שחכמים סב"ל שבגזרת ז' ימים לא בטלו, מביא אבא שאול ראייה לגזרת ז' מגזרת ל' הרי חכמים חולקים עליו בשניהם) **ויש שאמר** דדוקא לא גילה ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל אבל לא כיבם לא, דמותר לכבם אפילו לא כיבם שהוא צורך גדול יותר **ואין נראה לי טעמו** דאם הוא צורך גדול, כ"ש שיש לנו לקנסו בשלא עשה קודם הרגל ונכנס ברגל. **עוד כתבו** לרש"י דמפרש לקמן שאם חל שלישי להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב פירושו 'עד שחשכה' אם כן לא שייך לקנסו במה שלא רחץ ולא כבס, וא"כ ימים לענין מאי לא בטלו גבי שבעה **מיהו יש לתרץ** דהכוונה אם לא רחץ ברגל אסור לרחוץ אחר הרגל **ועוד יש לומר** שרק לגבי גזרת שלושים ימים לא בטלו, אבל לעניין גזרת ז' ימים בטלו ואיירי דנקט סיפא גזרת נקט ברישא גזרת **ועוד יש לומר** שלגבי ז' נקטו 'גזרת שבעה בטלה' לדייק דוקא שהוא ג' ימים לפני הרגל, אבל ב' ימים לפני הרגל לא בטלה גזרת ז']. **[דף יט ע"ב]** **והתניא** (מדברי התוס' מבואר שזו סייעתא לרב ורב הונא **הקשו התוס' מדוע ברייתא זו** דוקא ראיה לרב ורב הונא, אדרבה יש בברייתא זו מחלוקת, ולכאורה הוי ליה למימר כתנאי שהרי ת"ק כרב, ואבא שאול כרב ששת **ותירצו** (עפ"י מהר"ב רנשבורג והיל לוד) מש"ה לא אמר כתנאי דניהא להו לומר 'והתניא' משום דמייתי סיעתא לרב הונא לאפוקי מרב ששת, דהא רב ששת פירש לשון בטלו דמניתין משמע בכולו, ות"ק דברייתא נמי נקט לשון בטלו, ואפ"ה קאמר דלא בטלו ימים וזה דלא כרב ששת אלא כרב הונא) **הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת שבעה, שמונה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת שלשים. ומגלח ערב הרגל, אם לא גילח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל. אבא שאול אומר מותר לגלח אחר הרגל, שכשם שמצות שלשה מבטלת גזרת שבעה (דכי קבר מתו שלשה ימים לפני הרגל אינו יושב לאחרי הרגל כלום) כך מצות שבעה מבטלת גזרת שלשים (דאפילו לא גילח ערב הרגל מגלח אחר הרגל). שבעה, והאנן שמונה תנן? קסבר אבא שאול מקצת היום ככולו, ויום שביעי עולה לו לכאן ולכאן** (דחשיב נמי שמיני).

אמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא הלכה כאבא שאול (**כתבו התוס'** נראה דהלכה כמותו לב' העניינים **א.** מקצת היום ככולו. **ב.** שאם לא גילח בערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל, מדלא מפליג לאיזה עניין כאבא שאול. **עוד כתבו התוס'** בירושלמי מקשה לרבנן דאבא שאול מה בין יום שלשים ליום שמיני, דקאמר ביום שמיני דמקצת היום ככולו ומגלח ערב הרגל, ויום שלשים לא אמר מקצת היום ככולו שיהא מגלח בו, ומשני שכל שהתירו ביום שמיני משום כבוד הרגל, והראיה לכך שאם חל שמיני של האבילות בשבת שהוא ערב הרגל אז מתגלח בערש"ק, ואילו חל שלשים בשבת אינו מגלח בערב שבת] ומודים חכמים לאבא שאול כשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל, שמותר לגלח בערב שבת.

כמאן אזלא הא דאמר רב עמרם אמר רב אבל, כיון שעמדו מנחמין מאצלו (היינו ביום שבעה) מותר ברחיצה. כמאן כאבא שאול [דאמר מקצת היום ככולו].

אמר אביי הלכה כאבא שאול ביום שבעה, ומודים חכמים לאבא שאול ביום שלשים (לקבורת מתו דמותר לגלח, דלא בעינן שלשים שלימין) דאמרינן מקצת היום ככולו. **רבא אמר** הלכה כאבא שאול ביום שלשים, ואין הלכה כאבא שאול ביום שבעה. **ונהרדעי אמרי** הלכה כאבא שאול בזו ובזו. דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. **פסק השו"ע** כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי, מותר בכל דברים שאסור בהם תוך שבעה, דמקצת היום ככולו, לא שנא מקצת יום שביעי לא שנא מקצת יום שלשים, כיון שהנץ החמה ביום שלשים, בטלו ממנו גזרת שלשים (**הגה** ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום ז', צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמים לבא בשאר ימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין, כן נראה לי, ודלא כמו שרגילין להמתין שעה על היום, דאין הדבר תלוי רק בעמידת המנחמין) יו"ד (שצה,א).
* הלכות נוספות עיין בדף (יז:).

שלשים יום מנלן (דשלשים יום אסור בגילוח)? יליף פרע פרע מנזיר [**כתבו התוס'** יש שאומרים

יט:

שאסור לאבל להיות סורק ראשו כל ל' יום משום שהרי לומדים אבל מנזיר, והרי בנזיר אמרינן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק, ואנן ילפינן מנזיר (**כ"כ לור זרוע (ב,תמו) נקס רבינו שמשון) ואין נראה כלל** דהא בנזיר אסור ודאי, שאפילו תלש שערו אסור, אבל לענין אבילות שהוא משום יפוי לא. **ובשעת מעשה** שאלתי ממורי ריב"א והתיר לי. **עוד כתבו התוס' בשם הר"ר יו"ט** דכיון דקיימא לן מקצת יום שבעה ככולו ועולה לכאן ולכאן, א"כ יכול לגלח ביום עשרים ותשעה. **אך יש** שלא פירש כן (וכן מוכח בתוס' לעיל) דלא אמרינן שיהא יום שבעה נחשב לשני ימים (ובילור עולה לכאן ולכאן, **הסביר ר"ח** שתחילת היום עולה לשבעה וסוף היום עולה לשלושים] כתיב הכא ראשיכם אל תפרעו (הא שאר אבלים חייבים משמע) וכתיב התם גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלשים אף כאן שלשים. והתם מנלן? אמר רב מתנה סתם נזירות שלשים יום. מאי טעמא אמר קרא קדש יהיה. יהיה בגימטריא תלתין הוו.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודין (אפילו אבא שאול, דאמר מקצת היום ככולו) כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב [**פירש רש"י** דודאי שלש שלימין בעינן עד הערב, ולערב היינו ליל יו"ט רוחץ בצונן, או ימתין עד חוה"מ וירחץ בחמין **כתבו התוס'** פי' בקונטרס (אין טוב לפניו) ולערב יכול לרחוץ גופו בצונן **אי נמי** פניו ידיו ורגליו בחמין אבל כל גופו בחמין לא דאסור לרחוץ ביו"ט **אי נמי** יש לפרש בחמי טבריא שלא גזרו עליהם ביו"ט **אי נמי** לשטוף בלי להיכנס למרחץ מותר כדאי' (שבת לט:) **אי נמי** בחמין שהוחמו בקרקע, שאסרו רק חמים שנתחממו בכלי (**הקשה נחלת יהושע** שלמסקנה מחלוקת בנתחממו בקרקע, אבל נתחממו בכלי לכ"ע אסרינן). **וא"ת** מאי שנא דלא אמרינן מקצת היום ככולו בשלישי, ובשמיני לרבנן ובשביעי לאבא שאול שרינן על ידי מקצת היום ככולו? **י"ל** דבתוך האבילות חמיר טפי **ובה"ג** כתב שה"ה רביעי וחמישי אסור עד הערב אם חל בערב יו"ט (שגם הוא תוך האבילות). **ויש מי שפירש** 'עד הערב' לא כרש"י, אלא 'מבערב י"ט', לאפוקי דלא שרי מן הבקר. ונראה דהוא הדין בכיבוס מותר מעי"ט] **אמר** רב נחמיה בריה דרב יהושע אשכחתינהו לרב פפי ולרב פפא דיתבי וקאמרי הלכה כרב הונא בריה דרב יהושע... **פסק השו"ע א.** ואם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל, מותר לכבס, ולא ילבשנו עד הלילה, וטוב ליזהר מלכבס עד אחר חצות, כדי שיהא

ניכר שמפני הרגל הוא מכבס, אבל לרחוץ, אסור עד הלילה, ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה, סמוך להשיכה [**הגה** ולדידן דנוהגים איסור רחיצה כל ל׳, אסור לרחוץ דהא הרגל לא בטל ממנו רק גזרת שבעה, וה״ה לענין כבום במקום דנוהגין איסור כיבום כל שלשים [**מ״ב** ומ״מ המנהג להקל בזה (**שעה״ל** ס״ד ביו״ל סס ומג״מ בענינו) כמש״כ הרמ״א ביו״ד סימן שצ״ט ס״ה ויש מאחרונים שסוברין דאין להקל לרחוץ בחמין רק בצונן, ומ״מ בחוה״מ בודאי יש לסמוך להקל, ואפילו לדעת המקילין בחמין הוא דוקא בעיו״ט וכן בחוה״מ משום כבוד הרגל אבל אחר הרגל אסור ברחיצה וכיבום עד שלשים שהרי הרגל לא ביטל ממנו גזירת שלשים)] או״ח (תקמה,י). **ג׳ עמודי הוראה** פסקו כרש״י שלעניין רחיצה צריך להמתין עד הלילה **אמנם הראב״ן כתב** ״עד הערב׳ היינו עד אחר תפלת מנחה דעמדו מנחמים מאצלו, וכ״כ ר׳ שמואל. אמנם כתבו המהר״ם והמרדכי שנהגו בזה היתר. * החילוק שהביא בין כיבום לרחיצה, מקורו בראב״ד וברמב״ן שכתבו שכיבום מותר לכבס תוך שבעה בערב הרגל כיון דאי אפשר לכבס בלילה. **כתב הילקוט יוסף** שאין לרחוץ קודם הלילה כדעת ה׳סתם׳ וכתב שאף שיש לומר ״הלכה כדברי המקל באבל׳ כיון דקי״ל שדעת ה״א׳ הובאה לחלוק לה כבוד, והלכה כה׳סתם׳ לגמרי, כן יש להורות כאן. **ב. ...ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה, סמוך להשיכה** [**הגה** וכן נוהגין (**כתב הט״ז** יש לתמוה שבא״ח סי׳ תקמ״ח כתב רמ״א בסעיף י׳ דלדידן אסור רחיצה אפילו סמוך להשיכה, ואפשר דהתם קאמר שראוי לפסוק כן אבל באמת אין נוהגין כן אלא מתירין סמוך להשיכה. **הא״ר תירץ** כתב דכאן מיירי בצונן **כתב האמרי ברוך** שאף אם כוונת הרמ״א כדברי הא״ר ובזמנו נהגו איסור, כבר נתבטל המנהג, ועפ״י האחרונים נתפשט היתר)] יו״ד (שצט,ה).

בעא מיניה אביי מרבה קברו ברגל, רגל עולה לו למנין שלשים או אין רגל עולה לו למנין שלשים (**כתבו התוס׳** יש מי שפירש דהוא הדין דמיבעיא לן בקברו שני ימים קודם הרגל **אמנם הריטב״א** כתב שבזה היה פשוט לאביי שימי הרגל עולין לו למנין ל׳ הואיל והתחיל כבר במנין ז׳, שיסוד הספק כאן הוא, האם שייך שיהיה נוהג גזירת ל׳, עד אשר לא יבואו ימי השבעה) **למנין שבעה לא קמיבעיא לי דלא נהגא מצות שבעה ברגל** [**פירש רש״י** דהא אינו אסור בנעילת הסנדל, ואינו נוהג בכפיית המטה, ומיהו דברים שבציבעא נוהגין כדמשמע (כתובות ד.) שאסור בתשמיש המיטה] **כי קא מיבעיא לי למנין שלשים,** דקא נהגא מצות שלשים ברגל (דהא ברגל נמי אסור בגיהוץ ובתספורת כשלשים). מאי? אמר ליה אינו עולה.

איתיביה הקובר את מתו שני ימים קודם הרגל מונה חמשה ימים אחר הרגל, ומלאכתו נעשית על ידי אחרים [**כתבו התוס׳** אפילו בביתו, אף על גב דאמר לעיל (יא:) היתה מלאכתו ביד אחרים בתוך ביתו אסור לעשות, בבתיהם מותר **י״ל** דהכא מיירי בדבר האבד, ושם מיירי בדבר שאינו אבד (**הקשה הגרעק״א** לא זכיתי להבין קושייתם ותירוצם, הא הכא מקילי׳ ממחר שהוא אחר ז׳ אלא לריך להשליס מחמת הרגל שלא עלה, בהך מקילין, וא״כ אדרבה משמע דבתוך ז׳ אסור ע״י אחרים כהיא דלעיל, וע״כ דלא מיירי בדבר האבד)], **ועבדיו ושפחותיו עושים בצנעא בתוך ביתו, ואין רבים מתעסקין עמו** (כלומר אין צריכין לנחמו אחר הרגל) [**רף כ ע״א**] **שכבר נתעסקו בו ברגל** [**פירש רש״י** נחמוהו שבעה ימים **הוסיפו התוס׳** וברכה בשורה **ויש מי פירש** שכבר הביאו ברגל סעודת הבראה. **וזה דלא** כמחזור ויטר״י שפירש בשם רש״י שהיה אומר שאין עושים הבראה ברגל, הואיל וליכא אבילות, ולאחר הרגל נמי לא יעשוה הואיל ובטלה סעודה ראשונה. **ובזה יש להסתפק** אם סעודת הבראה במועד או לאחר המועד, דשמא הבראה אינו עסקי רבים שעושים ברגל כמו ניחום אבלים, דניחום יש לכל אחד מצוה לנחם, משאי״כ סעודת הבראה יחיד יכול לעשות, ולכן לא מברים ברגל. **לעצם דין סעודת הבראה** פירש לקמן כל יום ראשון אסור לאכול משלו אפי׳ אוכל שתי פעמים ביום, דהא לא קאמר גמרא סעודה ראשונה אלא יום ראשון (**אבל הרא״ש פ״ג סי׳ פט** כתב שכוונת הגמ׳ רק לסעודה הראשונה והוכיח כן מפסחים לז.)]. כללו של דבר כל שהוא משום אבל (שצריך להשלימו אחר הרגל, כיון דכי ישב שני ימים לפני הרגל צריך להשלים ולישב חמשה ימים אחר הרגל) רגל מפסיקו (ואינו ממשיך לנהוג אבלותו ברגל, אלא צריך להשלימה אחר הרגל), וכל שהוא משום עסקי רבים (כלומר, תנחומי רבים) אין רגל מפסיקו (כדי שיהא צריך להשלים ולעסוק בו אחר הרגל, אלא מתעסקין בו ברגל). קברו שלשה ימים בסוף הרגל מונה שבעה אחר הרגל. ארבעה ימים הראשונים (של אחר הרגל) רבים מתעסקין בו (ומשלימין לשלשה שנתעסקו ברגל, שכבר נתעסקו בו ברגל שלשה ימים) שלשה ימים האחרונים אין רבים מתעסקין בו (**כתבו התוס׳** יש מי שפירש דהוא

הדין דמלאכתו נעשית ע"י אחרים) שכבר נתעסקו ברגל, ורגל עולה לו (למנין שלשים). מאי לאו אסיפא (אקברו ברגל, ותיפשוט מינה דכי קברו ברגל עולה למנין שלשים, וקשיא לרבא, דאמר אינו עולה)? לא, ארישא (אקברו שני ימים קודם הרגל רגל עולה לו למנין שלשים, דהתם ודאי עולה לו, הואיל וכבר התחיל באבילות, אבל קברו ברגל לא ידענא).

איתיביה רגל עולה לו למנין שלשים. כיצד, קברו בתחילת הרגל (ביום ראשון של רגל) מונה שבעה אחר הרגל, ומלאכתו נעשית על ידי אחרים, ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעא בתוך ביתו, ואין רבים מתעסקין בו, שכבר נתעסקו בו ברגל (כל שבעה), ורגל עולה לו (וקשיא לרבא)! תיובתא. **כי אתא רבין אמר רבי יוחנן** אפילו קברו ברגל... **פסק הש"ע** הקובר מתו ברגל בחוה"מ, נוהג דין אנינות כ"ז שלא נקבר, ולאחר שנקבר, נוהג דברים שבצינעא... והרגל עולה למנין שלשים, שמשלים עליו שלשים... ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעה, ולכשיכלו שבעה למיתת המת אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיהם (רי"ו דלא כתום') ועבדיו עושין לו בצינעא בתוך ביתו, ואין רבים מתעסקים בו לנחמו אחר הרגל מנין הימים שניחמוהו ברגל, אבל מראים לו פנים (**הסביר ידיד נפש על הירושלמי** באים לבקרו מבלי לנחמו) כגון אם קברו בשלשה ימים האחרונים של רגל, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בשלשה ימים אחרונים של אבל יו"ד (שצט,ב). צ"ע, שהיום הנוהג למעשה שרואים, שברגל לא באים כלל, ולאחר הרגל באים לנחם. **וראיתי שנטעי גבריאל** הלכות יו"ט ח"א עמוד שיד דן בזה, ותורף דבריו, הנה במקור חיים או"ח תקמ"ח ס"ו כתב שֶׁגּוּ המון עם ומנחמים כל ז' שלאחר הרגל ע"כ. אכן למעשה המנהג כן ולא שמעתי מפקפקים ע"ז, ובשש"כ ח"ב עמוד שכ"ח הביא בשם הגרשו"א זצ"ל שמסופק אם זה מנהג ותיקין או לא ע"כ. ואפשר לומר הטעם כיון שבזמן הגמ' היו רגילין לנחם האבל ביו"ט משא"כ בדורות האחרונים אין המנהג כלל לנחם ביו"ט ולכן המנהג לנחם כל ימי האבל, אך כפי הנראה מהפוסקים דדין דאין מנחמים אותו אחר יו"ט הימים שניחמוהו ברגל, אין הכוונה באותם ימים שניחמוהו בפועל, אלא אותם הימים שהיה ראוי לנחמו ברגל עלו לו לחשבון וא"צ לנחם אח"כ דלגבי ניחום אבלים הקילו דחשבינן ז' ימים מיום הקבורה... אך אם לא הלך, יכול לנחם אח"כ, נהי דדין ניחום אבלים ליכא, מ"מ לא גרע מניחום תוך ל' לשאר קרובים וי"ב חודש לאביו ולאמו כמבואר בסי' שפ"ה ס"ב, שאם לא ניחמם תוך שבעה יכול לנחם אז, אך דיני ניחום אבלים כגון שאין להתחיל לדבר עד שיתחיל האבל תחלה וכו' ליכא בזה. **אך למעשה** יש להתנהג שילך לנחם תוך ז' מהמיתה). *דיני הבראה עיין (כד:) (כז:).

תנו רבנן קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל אינו צריך לכפותה אחר הרגל (**הראשונים** דקדקו מלשון הברייתא, שאם לא כפה מטתו קודם הרגל, ולא נהג מנהגי אבילות כלל, קונסים אותו, ומחוייב לישב לאחר הרגל ז' ימים אחרים. וכמו כן לענין אבילות בשאר ימות השנה, שאם לא נהג מנהגי אבילות כלל, מחייבים אותו להשלימם אחר זמן. ובלבד שיהיה עדיין עומד בתוך שלשים יום. אבל אחר כך, אין לו תקנה) דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת. אמר רבי אלעזר ברבי שמעון הן הן דברי בית שמאי, הן הן דברי בית הלל. שבית שמאי אומרים שלשה ימים, ובית הלל אומרים אפילו יום אחד. אמר רבי יוחנן... אפילו יום אחד, אפילו שעה אחת [**הקשו התוס'** קשיא לי דהא אית ליה לר' יוחנן (שבת מו.) הלכה כסתם משנה ובמשנתנו שנינו דוקא הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל (**הרש"ש ועוד הסכימו לתרץ הקושיא** שמה שהמשנה אמרה ג' ימים, לאו דוקא והוא הדין יום אחד ואפי' שעה אחת **בכית מועד תירץ** שר' יוחנן ס"ל שהכלל של הלכה כהמיקל באבל גובר על הלכה כסתם משנה)]. **רבא אמר** הלכה כתנא דידן (תנא דמשנה) דאמר שלשה. **רבינא** איקלע לסורא דפרת, אמר ליה רב חביבא לרבינא הלכתא מאי? אמר ליה אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת. **פסק הש"ע** הקובר מתו קודם הרגל, בענין שחל עליו אבילות, ונהג בו אפילו שעה אחת קודם הרגל, מפסיק האבלות ומבטל ממנו גזרת שבעה, וימי הרגל עולים לו למנין שלשים, הרי שבעה לפני הרגל, וימי הרגל, ומשלים עליהם השלשים. ודוקא שנהג אבלות באותה שעה, אפילו לא נהג אלא דברים שבצינעא, כגון ששמע שמועה קרובה ביום שבת שחל להיות בערב הרגל, שאע"פ שאינו נוהג אלא דברים

שבצינעא, הרגל מפסיק. אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות, או שהיה קרוב לחשכה ולא היה יכול לנהוג, אין הרגל מבטל האבלות... יו"ד (שצט,א).

יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אמי ורבי יצחק נפחא אקילעא דרבי יצחק בן אלעזר, נפק מילתא מביניהו מנין לאבילות שבעה, דכתיב והפכתי חגיכם לאבל, מה חג שבעה אף אבילות שבעה (**כתבו התוס'** ובירושלמי דייק אימא (אבילות) שמונה כשמונה דחג, ומשני שמיני רגל בפני עצמו הוא, ואין לצרפו לז' ימי הסוכות. ואין ללמוד אבילת ז' ממה שנאמר ביוסף 'ויעש לאביו אבל שבעת ימים' דהתם קודם קבורה היה, ובירושלמי מתרץ דאין למידין מקודם מתן תורה. **הירושלמי** מביא הרבה פסוקים נוספים לאבילות שבעה) **ואימא עצרת**, דחד יומא? ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש, דאמר משום רבי יהודה נשיאה מנין לשמועה רחוקה שאינה נוהגת אלא יום אחד דכתיב והפכתי חגיכם לאבל, ואשכחן עצרת דאיקרי חד יומא חג.

תנו רבנן שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. איזו היא קרובה ואיזו היא רחוקה, קרובה בתוך שלשים [**הט"ז והש"ך** (סי' תב) **הביאו בשם מהרש"ל**, של' יום אלו של שמועה קרובה אינם תלויים בשעת קבורה כמו גזירת ל', אלא הם מתחילים משעת מיתה. **אולם האבן העוזר** נחלק עליהם), רחוקה לאחר שלשים, דברי ר"ע. וחכמים אומרים אחת שמועה קרובה ואחת שמועה רחוקה נוהגת שבעה ושלשים.

אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא יחיד מקיל ורבים מחמירין הלכה כרבים (**כתבו התוס'** והוא הדין יחיד מחמיר ורבים מקילין הלכה כרבים, 'וכל מקום' לאו דוקא דבהרבה מקומות פוסק כדברי היחיד, והיכא דאיתמא איתמר) חוץ מזו, שאע"פ שר"ע מקיל וחכמים מחמירין הלכה כר"ע. דאמר שמואל הלכה כדברי המקיל באבל [**התוס'** (כתובות ד) הביאו, שכלל זה נאמר במחלוקת התנאים בלבד].

רב חנינא אתיא ליה שמועה דאבוה מבי חוזאי, אתא לקמיה דרב חסדא. אמר ליה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. רב נתן בר אמי אתא ליה שמועה דאימיה מבי חוזאי, אתא לקמיה דרבא. אמר ליה הרי אמרו שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד בלבד. **איתיביה** במה דברים אמורים (שאינה נוהגת אלא יום אחד) בחמשה מתי מצוה (בנו ובתו אחיו ואחותו ואשתו) אבל על אביו ועל אמו שבעה ושלשים? אמר ליה יחידאה היא [ולא ר"ע, דלר"ע לא שנא אביו ואמו, לא שנא שאר קרוביו **כתבו התוס'** אף ע"ג דלעיל הביא דעה זו בשיטת 'חכ"א', אעפ"כ קרי ליה יחידאה [**הסביל הכ"י** בכללי הגמ' (נט,ב) תירץ שיתכן שבעל הבריתא חשב שהלכה כהיחיד הזה ולכן קלקן 'חכמים') ולא סבירא לן כוותיה. **דתניא** מעשה ומת אביו של רבי צדוק בגינזק (מקום) והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את אלישע בן אבויה וזקנים שעמו, ואמרו נהוג שבעה ושלשים. וכשמת בנו של רבי אחייה בגולה ישב עליו שבעה ושלשים.

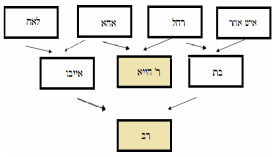

איני, והא רב, בר אחוה דרבי חייא, דהוא בר אחתיה דרבי חייא (עיין ציור), כי סליק (רב מעירו דבבל) להתם (לארץ ישראל) אמר ליה (רבי חייא לרב) אבא קיים (אייבו אביך, קיים הוא)? [**דף כ ע"ב**] אמר ליה אימא קיימת (בלשון שאילה הוא, כלומר, עד שאתה שואל על אבי שאל על אמי, שאף היא אחותך)? אמר ליה (רבי חייא) אימא קיימת (**פירש רש"י** ואמך אחותי קיימת היא **הקשו התוס'** וקשה שהיה לר' חייא לומר אמך קיימת ולא אימא דמשמע אמו של ר' חייא, ועוד דרב היה לו להשיב 'אבא', ולא היה לו לקרות אביו בשם אייבו (כך גרס התוס' בכס"י, ולינו לפנינו) ונראה שר"ח גורס א"ל אבא קיים א"ל אבא קיים, אימא קיימת א"ל אימא קיימת **ולגרסת ר"ח ההכנה כך** דרבי חייא היה שואל על אביו ואמו שלו והוא משיב על אביו ואמו של עצמו שהם קיימים, ומזה יבין שאביו ואמו של ר' חייא נפטרו)? אמר ליה אבא קיים (עדיין לא השבתיך עליו, וממילא הבין)? אמר ליה לשמעיה חלוץ לי מנעלי (**פירש רש"י** להתאבל על אחי ואחותי **להסבר ר"ח** להתאבל על אביו ואמו) והולך אחרי כלי לבית המרחץ (ללמד הלכה נתכוין,

שאין שמועה רחוקה לאחר שלשים נוהגת אלא יום אחד, ומקצת היום ככולו). שמע מינה תלת, שמע מינה אבל אסור בנעילת הסנדל [**הר"ן** בפסחים (ד) מפרש, שאמנם ידענו שאבל אסור בנעילת הסנדל, כמבואר לעיל (טו), מכל מקום לא ידענו האם גם בשמועה רחוקה נוהג איסור זה. ולכן הוצרכנו ללמוד זאת מרבי חייא. והוסיף, שכמו כן אסור הוא בשעה זו בכל הדברים שהאבל אסור בהם) ושמע מינה שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד (**כתב הרי"צ גיאת** להוכיח ממעשה זה, שאדם ששמע שתי שמועות ביום אחד, עולה לו ימי אבילותו לכאן ולכאן, ואינו צריך להתאבל על כל אחד בנפרד, בין בשמועה קרובה בין ברחוקה. **והרמב"ן** הוסיף ללמוד ממעשה זה, שאין צורך לדיני עדות כדי לחייב באבילות. שהרי רב היה יחיד וקרוב, ולא אמר דבריו בדרך עדות, אלא ברמז) ושמע מינה מקצת היום ככולו (**כתב הרא"ש** שאם שמע שמועה רחוקה בלילה, אינו צריך לנהוג אבילות עד למחר, אלא נוהג שעה אחת ודיו. ואע"פ שאין אומרים בלילה 'מקצת היום ככולו' זהו דוקא כשיש לו למנות יום נוסף מלבד היום שעומד בו, מה שאין כן בשמועה רחוקה, שיום השמועה עצמו גם כן עולה לו)? רבי חייא לחוד, רבי אחייה לחוד. **פסק השו"ע** מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב, אם בתוך ל' יום הגיעה השמועה, אפילו יום ל' עצמו, הרי זו שמועה קרובה וחייב לנהוג שבעה ימי אבלות מיום שהגיע השמועה, וקורע ומונה ל' יום (**הגה** מיום השמועה) לתספורת עם שאר דברים. כללו של דבר, יום שמועתו הקרובה כיום הקבורה. ואם שמע מיום ל' ואילך, א"צ לנהוג אלא שעה אחת, לא שנא שמע ביום לא שנא שמע בלילה, שאם שמע בלילה ונהג מקצת אבלות בלילה שעה אחת, עולה לו, ואפילו שמע על אביו ואמו. והני מילי לענין גזירת שבעה, אבל לענין גזירת שלשים, נוהג על אביו ואמו בתספורת עד שיגערו בו חביריו, ובגיהוץ עד שיגיע הרגל ויגערו בו, וכן בשאלת שלום וליכנס לבית המשתה, ומונה מיום מיתה ולא מיום שמועה. לפיכך אם באה לו שמועה על אביו ואמו לאחר י"ב חדש, אינו נוהג אלא יום אחד אף בגזירת ל' יו"ד (תב,א).

אמר רבי יוסי בר אבין שמע שמועה קרובה ברגל, ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה עולה לו (**הסביר הר"ח** הואיל ובשעת השמועה לא נתחייב באבילות, הרי הוא כאילו לא שמע כלל, ומפני זה, לאחר הרגל, הרי הוא כשומע מחדש שמועה רחוקה. **והשיטמ"ק הוסיף** שכמו כן, כשקובר מתו ברגל, הרי הוא נוהג אבילות לאחר הרגל מטעם זה, כלומר, שבשעת קבורה לא חל עליו חיוב אבילות, מפני שמחת הרגל, ולאחר כלות הרגל דינו כשומע מחדש שמועה קרובה, שחייב בגזירת ז') ואינו נוהג אלא יום אחד (**פירש הרא"ש** מיירי הכא ששמע השמועה ביום ל', ולכן נעשית השמועה רחוקה במוצאי הרגל. אבל כששמע ביום כ"ט, הרי הוא נוהג גזירת ז', כדין שמועה קרובה, שהרי במוצאי הרגל עדיין הוא עומד בתוך השלשים כששמע ביו"ט אחרון, שבלילה אין אומרים 'מקצת היום ככולו' **הוסיף הרא"ש** לדקדק מכאן, שדוקא כששמע ברגל או בשבת, אז אינו נוהג אלא שעה אחת, אבל אילו היה יום ל' בחול, היה דינו כשמועה קרובה. והוקשה לו, ממה שלמדנו לעיל, שביום ל' אנו אומרים 'מקצת היום ככולו', ולכן מותר לאבל לגלח ביום ל'. **ותירץ** שדוקא כשנהג מנהגי אבילות שלשים יום, והגיע יום הל', וכבר נהג במקצתו מנהג אבילות, בזה יש לדון כאילו כבר נהג בכולו, אבל כשהנידון הוא על יום ל' עצמו, אם דין השמועה בו כשמועה קרובה או כרחוקה, אין אנו דנים כאילו כבר כלה יום הל'). תני רבי אדא דמן קסרי קמיה דרבי יוחנן שמע שמועה קרובה בשבת, ולמוצאי שבת נעשית רחוקה אינו נוהג אלא יום אחד. **פסק השו"ע** השומע שמועה בשבת או ברגל, ולמוצאי שבת ורגל נעשית רחוקה, אינו נוהג אלא יום אחד, ובשבת ורגל אסור בדברים של צינעא יו"ד (תב,ה).

קורע או אינו קורע [**פירש רש"י** דהשאלה קאי אשמועה רחוקה **אמנם התוס' הסבירו דמיירי** באותו עניין שדיברה הגמ' קודם, היינו כגון ששמע שמועה בשבת ולמוצש"ק נעשית רחוקה האם קורע, אבל בשומע שמועה רחוקה פשוט שאינו קורע אף על אביו ואמו והביאו כמה ראיות לדבר **אך יש** שהסתפקו בזה **ולמעשה** נראה שיש לסמוך על ה"ג שעל אביו ואמו קורע על שמועה רחוקה. **ולעניין** ברכת המזון של אבלים בשבת (**עפ"י הרש"ש**) יש מפרשים דנקרא דברים שבצינעא וי"א כיון דמברכין בג' או בעשרה לאו דברים שבצינעא הוא]? **רבי מני אמר** אינו קורע **רבי חנינא** אמר קורע. אמר ליה רבי מני לרבי חנינא בשלמא לדידי, דאמינא אינו קורע, היינו דליכא אבילות שבעה (כלומר, משום דליכא שבעה אינו קורע). אלא לדידך דאמרת קורע, קריעה בלא שבעה מי איכא?! ולא, והתניא איסי אבוה

דרבי זירא, ואמרי לה אחוה דרבי זירא קמיה דרבי זירא מי שאין לו חלוק לקרוע, ונזדמן לו בתוך שבעה קורע, לאחר שבעה אינו קורע. עני רבי זירא בתריה במה דברים אמורים בחמשה מתי מצוה, אבל על אביו ועל אמו קורע והולך (אחר שבעה, אף על גב דליכא שבעה)? כי תניא ההיא לכבוד אביו ואמו (**מבאר הריטב"א** שאפילו באביו ואמו אין זה חיוב מצד הדין, אלא רשות, ואילו בשאר קרובים אסור לו לקרוע לאחר ז', מפני איסור בל תשחית. ואם כן הוא הדין לשמועה רחוקה על אביו ואמו, שאינו מחוייב לקרוע, אלא רשות. **והרמב"ן מפרש** שאמנם הוא מחוייב לקרוע עליהם, אולם אין זה מעצם דין קריעה, אלא מפני כבודם, ועל כן אי אפשר ללמוד מכאן לשמועה רחוקה בשאר קרובים). **פסק הש"ע א.** על כל המתים, אם לא שמע אלא לאחר ל' יום, אינו קורע. ומי שאין לו חלוק ונזדמן לו תוך שבעה, קורע, אחר ז' אינו קורע. על אביו ועל אמו, קורע והולך לעולם (**הגה** כל בגדיו) יו"ד (שמ,יח). **ב.** בשבת, אם בירך ביחיד, או בג' אבלים, מברך כדרך שמברך בחול, דצינעא הוא. ואם אכלו אחרים עמו וברכו, אין מזכירין מעין המאורע, דכיון דאיכא אחרים לאו צינעה הוא יו"ד (שעט,ד). **הטור הביא בשם רב נטרונאי גאון** שאין מברכין ברכת אבלים בשבת כיון שמברכין בג' או בי' לאו דברים שבצנעא הוא **ובה"ג כתב** שמברכין, דהוי דברים שבצנעא דמי שאין לו מברכין הוא מברך לעצמו, **והרמב"ן כתב** ואני אומר בירך ביחיד או בג' אבלים מברך כדרך שמברך בחול דצנעא הוא, ואם אכלו אחרים עמו וברכו אין מברכין דכיון דאיכא אחרים לאו צנעא הוא.

תנו רבנן כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להן אבל מתאבל עליהן (על אותן קרובים) ואלו הן אשתו (תיבת 'ואשתו' אינה בגירסת הרבה ראשונים. **והשיטמ"ק** הביא ב' טעמים לדבר **א.** שלשון התנא 'כל האמור בפרשת כהנים' אינו שייך באשתו, שהרי אינה מפורשת בפרשה, אלא חכמים למדוה מהנאמר 'כי אם לשארו'. **ב.** לענין טומאת כהן הדין הוא, שהוא נטמא דוקא לאשתו כשירה וכמו כן, אינו נטמא אלא לאשתו הנשואה לו, ולא לארוסתו. ואם כן, הוא הדין גם לענין אבילות. ולכן לא נקט 'אשתו' כדי שלא יצטרך להאריך ולחלק בכך) אביו, ואמו, אחיו, ואחותו, בנו, ובתו. הוסיפו עליהן (להתאבל על...) אחיו ואחותו הבתולה מאמו (שלא מאביו, דקרא משמע מאביו שלא מאמו) ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו (דבקרא לא אשכחן אלא אבתולה **הסבירו התוס'** לא מיבעיא מאביו, אלא אפי' מאמו. **אבל רבינו יואל הובא במרדכי** שדוקא כשהיא אחותו משני צדדים, מאביו ומאמו, אז תקנו חכמים דין אבילות עליה). וכשם שמתאבל עליהם כך מתאבל על שניים שלהם (**פירש רש"י** אבי אביו, ועל בן בנו, ועל בן בתו, ועל בן אחותו **כתבו התוס'** פי' הנולדים מהן. **ויש מי שהסתפק** באחיהם ובנשותיהם. **אומרים התוס'** ולא ידענא מאי שנא) דברי ר"ע (**כתב הרמב"ן**, שיסוד דין זה הוא מפני כבודם של הקרובים, כלשון הגמרא 'לכבוד אשתו' ולכן, אם מחלו לו על כך, אינו חייב לנהוג אבילות. ולכן נהגו להקל בעיקר דין זה). רבי שמעון בן אלעזר אומר אינו מתאבל אלא על בן בנו ועל אבי אביו [**כתבו התוס'** שה"ה אבי אמו ובת בתו (שהם באותו דרגה, ורשב"א בא למעט שאר שניים כגון בן אחיו ובן אחותו)] וחכמים אומרים כל שמתאבל עליו מתאבל עמו (כלומר, מתאבל עם אביו כשהוא מתאבל על אב שלו נמצא זה מתאבל על אבי אביו, וכן כל שמתאבל עליו, כגון שמתאבל על בנו מתאבל עמו, כלומר מתאבל עם בנו כשהוא מתאבל פירוש על בן שלו, ונמצא זה מתאבל על בן בנו). חכמים היינו תנא קמא (של רבי שמעון)? איכא בינייהו עמו בבית (דתנא קמא לא בעי שיהא אביו או בנו עמו בבית ויושב עמו, וחכמים בעו עמו בבית) כי הא דאמר ליה רב לחייא בריה, וכן אמר ליה רב הונא לרבה בריה באפה (דאיתתך, כשהיא אבילה) נהוג אבילותא [**כתבו התוס'** יש מי שפירש בכל דיני אבלות נעילת הסנדל ורחיצה וסיכה וכולן כל זמן שהוא בפניה, ובפ"ק דכתובות (דף ד:) קאמר עמו בבית. ויש להסתפק בביאור מילת 'באפה' האם דוקא שהיא רואה או שמא בכל הבית אף שאינה רואה (**הרמב"ן והריטב"א** שלא כשהיא לא בבית חייב באבילות, שלא יעשה כחוכא ואיטלולא, ומה שאמרה הגמ' עמו בבית' הוא טעם לאבילות, כיון שהיא חיה עמו בבית לריך לנהוג עמה אבילות)] בלא אפה לא תינהוג אבילותא.

מר עוקבא שכיב ליה בר חמוה, סבר למיתב עליה שבעה ושלשים. על רב הונא לגביה, אשכחיה. אמר ליה צודנייתא (סעודות דאבל) בעית למיכל, לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו

וחמותו. **דתניא** מי שמת חמיו או חמותו אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת. אלא כופה מטתו, ונוהג עמה אבילות. וכן היא שמת חמיה או חמותה אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת, אלא כופה מטתה ונוהגת עמו אבילות. **ותניא אידך** אע"פ שאמרו אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת, באמת אמרו מוזגת לו את הכוס, ומצעת לו מטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו [שבדברים אלו לא עוברת על דיני אבלות, **השיטמ"ק מבאר** על פי הסוגיא דכתובות (ד) שאע"פ שדברים אלו נאסרו באשתו נדה, כדי שלא יבואו לידי הרגל דבר, ואם כן היה לנו לאסרם גם באבילות, שהרי אבל אסור בתשמיש המטה, ולכן השמיענו התנא שבציור זה לא נאסרו. והטעם, כיון שהיא אבילה, בודאי לא תשמע לו בדבר זה. **כתבו התוס'** שמדובר שהוא רוחץ פניו במים חמין, ומכאן הראיה שאי"צ לנהוג אבלות בפניה, שאם היה רוחץ בצונן אין ראיה, שהרי היא האבילה עצמה מותרת לרחוץ בצונן). קשיין אהדדי (דהכא קתני מצעת לו מטתו, והכא קתני כופה מטתו)? אלא לאו שמע מינה כאן בחמיו וחמותו [**כתבו התוס'** והוא הדין היא נוהגת עמו בחמיה וחמותה, והא דקתני לעיל 'כל שמתאבל עליו מתאבל עמו' בכל שאר קרובים קאמר, אבל אשתו יש חילוק בין חמיו וחמותו לשאר קרובים (**הרמב"ן הביא**, שיש מחלקים בענין זה בין הבעל לאשתו, שהאשה חייבת להתאבל על כל קרובי בעלה. וטעמם, שהאשה חייבת בכבוד בעלה יותר ממה שחייב כל אדם בכבוד קרוביו)] כאן בשאר קרובים (מצעת לו מטתו) שמע מינה. **תניא נמי הכי** לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו בלבד. **פסק השו"ע** כל מי שמתאבל עליו, מתאבל עמו אם מת לו מת. ודוקא בעודו בפניו, אבל שלא בפניו אין צריך לנהוג אבילות, חוץ מאשתו, שאע"פ שמתאבל עליה אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמה משום כבוד חמיו וחמותו, אבל על אחיה ואחותה או בנה ובתה מאיש אחר, אינו מתאבל עמה. ומ"מ אינו יכול לכופה להתקשט, אבל יכולה למזוג לו הכוס ולהציע לו המטה ולרחוץ פניו ידיו ורגליו. וכן היא אינה מתאבלת עמו, אלא כשמתו חמיה או חמותה, אבל שאר קרוביו שמתו, אינה מתאבלת עמו (**הגה** וי"א דהאידנא נוהגין להקל באבלות זה של המתאבלים עמו, דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים, ועכשיו נהגו כולם למחול. וכן נוהגין האידנא שלא להתאבל כלל עם המתאבלים, וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים. ומ"מ נהגו שכל קרובי המת, הפסולין לו לעדות, מראין קצת אבילות בעצמן כל שבוע הראשונה, דהיינו עד אחר שבת הראשון, שאינן רוחצים ואין משנים קצת בגדיהם כמו בשאר שבת. ויש מקומות שנהגו עוד להחמיר בעניינים אחרים, והעיקר כמו שכתבתי. וכל זה בשמועה קרובה, או שהיה אצל המיתה, אבל בשמועה רחוקה, אין לאבילות זה מקום כלל. מי שרוצה להחמיר על עצמו להתאבל על מי שאינו צריך, או ללבוש שחורים על קרובו, אין מוחין בידו) יו"ד (שעד,ו).

אמימר שכיב ליה בר בריה (נכדו) קרע עילויה. אתא בריה (דאמימר) קרע באפיה [**פירש רש"י** באפיה דבריה **הקשו התוס'** תימה כיון דקרע כבר, וכי צריך לקרוע לפני הקרובים (**ממנס הגמוקי יוסף** כתב שכיון שקורע בשביל האבל, צריך לקרוע בפניו, ואם קרע שלא בפניו לא יצא) **ותירצו התוס'** שמא בא ללמדנו שגם הקריעה הראשונה, היא משום אבילות עם בנו **ויש מי שפירש** שהבן קרע כדי להזכיר לאביו שקרע מיושב (**הסביר הריטב"א** שהרי אסור לומר לאדם שטעה בדבר הלכה, אלא צריך לומר לו בדרמז)] אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד (פעם שלישית).

אמר ליה רב אשי לאמימר קריעה דמעומד מנלן? דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעלו [**דף כא ע"א**]. אלא מעתה 'ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה' הכי נמי, והא תניא (הליצה) בין יושב בין עומד בין מוטה (**כתבו התוס'** משמע 'ועמד ואמר' היינו אפי' מיושב. והא דאמרינן ביבמות (קו.) 'בְּתִי עֲמוֹדִי' **שמא** צריך עמידה לכתחילה מדרבנן, אך אינו מעכב. **מיהו קשה** 'דועמדו שני האנשים' ושם לומדים מהפסוק שצריך לעמוד **ותירצו וי"ל** ד'ועמד ואמר' ודאי משמע אפי' מיושב כמו ועמדו וקדשו (יח:) אבל ועמד לחוד משמע עמידה)? אמר ליה התם לא כתיב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם ויקרע (לשון ציווי).

אמר רמי בר חמא מנין לקריעה שהיא מעומד שנאמר ויקם איוב ויקרע. דלמא מילתא יתירתא הוא דעבד, דאי לא תימא הכי ויגז את

ראשו הכי נמי, אלא מהכא (שנאמר בדוד המלך) ויקם המלך ויקרע את בגדיו. ודלמא מילתא יתירתא עביד, דאי לא תימא הכי וישכב ארצה הכי נמי (נאמר שכל אבל מקיים מצות אבלות כאשר הוא שוכב על הארץ) **והתניא ישב על גבי מטה, על גבי כסא, על גבי אודייני** (מכתשת גדולה), גדולה מכולן אמרו אפילו (ישן) על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו (עד שיכפה מטתו וישב עליה) ואמר רבי יוחנן שלא קיים כפיית המטה? אמר ליה כעין ארצה (כלומר, שכפה מטתו וישב עליה, ולעולם קריעה מעומד). **פסק השי"ע** מי שמת לו מת, והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם, חייב לקרוע עליו. וצריך שיקרע מעומד, ואם קרע מיושב, לא יצא, (**הגה** וצריך לחזור ולקרוע) יו"ד (שמ,א). **הבית יוסף** כתב שהרמב"ן והרי"ץ גיאת, והרמב"ן שהקריעה מעומד מעכבת, ולזה נוטים דברי הרמב"ם. אבל הראב"ד מסופק. **סיכם הבית יוסף** לענין הלכה כיון דכל הני רבוותא סבירי להו דלא יצא, ופשטא דעובדא דאמימר נמי משמע דמדינא עבד הכי, וגם הרי"ף אפשר דהכי סבירא ליה, הכי נקטינן דלא יצא.

תנו רבנן אלו דברים שאבל אסור בהן [**כתבו התוס'** הכא לא חשיב דברים שמצווה עליהן כגון כפיית המטה ועטיפת הראש, דלא חשיב אלא מילי דאסור בהן. ואיסור הנחת תפילין ושאילת שלום לא חשיב דאין זה כל ימי האבל, כיבום לא החשיב כיון שהוא בכלל רחיצה, אך איסור מלאכה נוהג כל שבעת ימי האבלות, ודלא כמי שהתיר לאבל לעשות מלאכה אחר ג' ימים. **ומה** שאין נוהגין עתה לעשות עטיפת הראש וכפיית המטה סמכינן אהא דאמרינן בירושלמי אכסנאי אינו חייב בכפיית המטה דלא לימרון מכשף הוא, וכמו כן אנו בין הנכרים וגם יש בינינו עבדים ושפחות **ועוד יש ליתן** טעם בכפיית המטה לפי שמטות שלנו יכולין לשכב בנחת מצד זה כמו מצד זה ואין ניכרת הכפייה דיש להן ד' קונדיסים מלמעלה כעין רגלים וכדאמרינן לקמן דרגש אין צריך לכפותו, **ועוד יש ליתן טעם** בעטיפת הראש שלא היה מביא כי אם לידי שחוק ענין עטיפת ישמעאלים (**הקשה התפארת ישראל** ז"ע איך ביטלו מלוה משום שחוק האומות, והרי אנו יודעים שאין להתביים מפני המלעיגים)] **אסור במלאכה, וברחיצה** [דוקא רחיצה של תענוג, אבל אם הוא איסטנים, ויש לו צער אם אינו רוחץ, מותר, על כל פנים לאחר יום א' כמבואר בברכות (טז)] **ובסיכה, ובתשמיש המטה, ובנעילת הסנדל, ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה, במדרש ובהלכות ובתלמוד ובאגדות** [**כתבו התוס' יש מי שפירש** כי רבינו יעקב היה אוסר בימי אבלו באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה מדלא תני ליה להתיר כמו בט' באב (תענית ל.), ובימי זקנותו חזר והתיר, שכן משמע בירושלמי דאמר אבל שונה במקום שאינו רגיל משמע ששונה כמו בט' באב. **ומיהו** מלשון הירושלמי 'אבל שונה במקום שאינו רגיל' משמע דהא דוקא שרי ולא באיוב ובקינות ובירמיה (**הרבה אחרונים הקשו** הרי ר' יהודה בנבלי אוסר לקרוא בדברים שאינו רגיל, ומתיר לקרוא בדברים שאינם משמחים, וא"כ הוא ק"ו)]. **ואם היו רבים צריכין לו** (לדרשה) **אינו נמנע** [**הראב"ד הוכיח מכאן** שמותר לאבל לעשות מלאכה לצורך רבים, וכדעת רשב"ג (יא). ורבינו מאיר דחה, שיסוד ההיתר כאן הוא מפני מצות תלמוד תורה, אבל לשאר צורך הרבים יתכן שאין להתיר). **ומעשה ומת בנו של רבי יוסי בציפורי, ונכנס לבית המדרש ודרש כל היום כולו.**

רבה בר בר חנה איתרעא ביה מילתא, סבר דלא למיפק לפירקא. אמר ליה רבי חנינא אם היו רבים צריכין לו אינו נמנע. סבר לאוקמי אמורא (תורגמן) עליה, אמר ליה רב תניא, ובלבד שלא יעמיד תורגמן. ואלא היכי עביד, כי הא דתניא מעשה ומת בנו של רבי יהודה בר אילעאי, ונכנס לבית המדרש. ונכנס רבי חנניה בן עקביא וישב בצדו, ולחש הוא לרבי חנניה בן עקביא, ורבי חנניה בן עקביא לתורגמן, ותורגמן השמיע לרבים (**מבאר השיטמ"ק** שעושה כן כדי לשנות ככל האפשר. **ומדברי הרא"ש מבואר** שדוקא להשמיע לתורגמן אסור, אבל אם רוצה להשמיע בעצמו לרבים, מותר). **פסק השי"ע א.** אבל, כל שבעה ימים אסור לקרות בתורה, נביאים וכתובים, משנה, גמרא, הלכות ואגדות. ואם רבים צריכים לו להתלמד, מותר, ובלבד שלא יעמיד תורגמן אלא יאמר לאחר, והאחר לתורגמן, ותורגמן ישמיע לרבים. (**הגה** או ידרוש בעצמו) יו"ד (שפד,א). **כתב הב"י** (שפד,ד) גרסינן תו בירושלמי אם היה להוט אחר התורה מותר, ולא כתבוהו הפוסקים. **כתב הילקוט יוסף** אדם המפורסם בשקדנותו חשקו ומרצו הרב לתורה, והוא להוט אחריה מאד עד שקשה לו עד למאד שלא ללמוד בימי אבילותו, ויש לו צער גדול מזה, יכול להקל וללמוד, ואף על פי שיכול ללמוד בדברים הרעים, הואיל ויש לו צער גדול לשנות מסדר לימודו הרגיל בו, ואין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, יש להקל (טעמו לפסוק כן, שכן יש

כמה סניפים להקל **א.** הירושלמי **ב.** דעת הרמב"ן והמאירי להתיר ללמוד בדברי תורה אחר יום ראשון של אבלות **ג.** יש אומרים הלכה כהמקל באבל גם נגד מרן. וכל סניפים אלו חזי לאצטרופי בשקדן נפלא ללמוד בסתר). **ב.** אבל מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבלות (ועיין בא"ח סימן תקנ"ד סעיף ב'). והני מילי בינו לבין עצמו, אבל אינו לומד עם אחרים, אלא הם יושבים ונושאים ונותנין בהלכות אבלות, ואם טעו משיבן בשפה רפה, והוא אינו שואל... יו"ד (שפד,ד). **פסק כהרא"ש** שכתב שהמנהג להקל ללמוד בדברים הרעים בימי אבלותו (ודלא כהתוס').

תנו רבנן אבל, שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין. משלישי ואילך ושלישי בכלל (**כתבו התוס'** ושלישי חשבינן מקצתו ככולו, ומדרבנן, דהא לא מייתי קרא אלא לשני ימים דכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה. ומה שלומדת הגמ' שהפסוקים 'ויתמו ימי' 'ואחריתה כיום מר' מדברים על תפלין מכל שאר דברים, דכל שעה שהוא מר נפש מתעולל בעפר ואין זה פאר. **ובט' באב** היה אומר ר' יצחק דשרי כמו בשלישי דשרי) מותר להניח תפילין (דעיקר אבילות אינו אלא שני ימים) ואם באו פנים חדשות (ביום שלישי) אינו חולץ (אף על גב דאיכא למיחש דלמא אמרי בשני ימים הראשונים נמי הניח תפילין) **דברי רבי אליעזר, רבי יהושע אומר** אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין, משני ושני בכלל מותר להניח תפילין (דעיקר אבילות אינו אלא יום אחד) ואם באו פנים חדשות (ביום שני) חולץ (תפילין).

אמר רב מתנה מאי טעמא דרבי אליעזר (דסבר עיקר אבילות שני ימים) דכתיב וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי (משמע שני ימים) אֵבֶל מֹשֶׁה. אמר רב עינא מאי טעמא דרבי יהושע דכתיב ואחריתה כיום מר. ורבי יהושע נמי, הא כתיב ויתמו ימי? אמר לך שאני משה, דתקיף אבליה. ורבי אליעזר נמי, הא כתיב ואחריתה כיום מר? עיקר מרירא חד יומא הוא (אבל אבילות שני ימים).

אמר עולא הלכה כרבי אליעזר בחליצה (שאם באו פנים חדשות בשלישי אינו חולץ) והלכה כרבי יהושע בהנחה (דבשני מותר להניח תפילין).

איבעיא להו בשני לעולא, חולץ או אינו חולץ (בשלישי קאמר הלכה כרבי אליעזר דאמר אינו חולץ, אבל בשני לא ידענא אי חולץ אי לא)? ת"ש, אמר עולא חולץ ומניח (בשני) אפילו מאה פעמים (ביום, וכי באו פנים חדשות חולץ, וכי ליכא פנים חדשות מניח). **תניא נמי הכי** יהודה בן תימא אומר חולץ ומניח אפילו מאה פעמים. **רבא אמר** כיון שהניח (בשני) שוב אינו חולץ (לפנים חדשות). והא רבא הוא דאמר הלכה כתנא דידן, דאמר שלשה (ימים עיקר אבילות, הכי נמי נבעי שלשה ימים שלא להניח תפילין)? [דף כא ע"ב] מצוה שאני (כלומר, הואיל ומצוה להניח תפילין מצי להניח לאלתר בשני). **פסק הש"ע א.** אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון, ואחר שהנץ החמה ביום שני, מותר להניחם יו"ד (שפה,א). **ב.** אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין, מכאן ואילך חייב, אפי' באו פנים חדשות או"ח (לח,ה). **הרי"ף והרמב"ם** סתמו שהחל מיום שני מותר, והבין הב"י שמותר החל מזמן הנחת תפילין **וכן פסק שו"ע באו"ח** וכן פסקו למעשה הש"ך והב"ח. **אמנם הרא"ש כתב** שפרוש הגמ' 'מיום שני ואילך' הכוונה שצריך ממקצת יום שני לא להניח, ולכן רק מנץ החמה מותר להניח **וכ"פ שו"ע ביו"ד, וכ"פ הבא"ח והילקוט יוסף. כה"ח כתב** שמדוקדק בהאר"י ז"ל שמותר להניח לפני הנץ ביום השני, מ"מ פוסק כן, רק במקום שאין מניין לאחר מכן (נראה לענ"ד ויתכן שלגיל להתפלל בנץ ג"כ שפ"ל). **כתב הילקוט יוסף** אם מת לו מת ביום אחד, ונקבר למחרתו ביום אחר, נחלקו רבותינו האחרונים אם מניח תפילין ביום הקבורה. ולהלכה נראה שיניח תפילין בצינעא בלא ברכה, וספק ברכות להקל.

תנו רבנן אבל, שלשה ימים הראשונים אסור במלאכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה. מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו (**כתבו התוס'** יש מי שפירש מה שהותר לעשות מלאכה בצנעה לאחר ג' מדובר דווקא במתפרנס מן הצדקה והכי משמע לעיל דקאמר (יט:) הקובר מתו ב' ימים קודם הרגל מונה ה' ימים אחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים, משמע דהאבל אסור במלאכה כל ז' וה"נ תניא (שמחות פ"ה). **אבל בשם רבינו שמואל** אמר בכל אבלים קאי מדלא קתני מכאן ואילך עושה עני בצינעא, ולא כדפרישית) והאשה (אבילה) טווה בפלך בתוך ביתה [**הריטב"א מבאר** שזה נאמר דוקא באשה עניה העושה

לצורך פרנסתה. ומה שנקט מלאכה זו, פירש הטור, שבא ללמדנו, שלכתחילה צריכה לחזר אחר מלאכת עראי, כטויה בפלך, אבל כשאי אפשר לה, הרי היא מותרת לעשות בכל מלאכה לצורך פרנסתה, **והרדב"ז** (אבל ה,ח) מחדש, שהיתר הטויה לאשה נאמר אפילו בג' ימים הראשונים, ואפילו לאשה עשירה, וטעם ההיתר הוא כדי שלא תבוא לידי בטלה). **פסק הש"ע** מלאכה כיצד, כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך, אם הוא עני ואין לו מה יאכל, עושה בצינעא בתוך ביתו, ואשה טווה בפלך בתוך ביתה, אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך יו"ד (שפ,ב). **פסק כהתוס'.**

תנו רבנן אבל, שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל, מכאן ואילך הולך (**כתבו התוס' יש מי שפירש** דעל זה סומכים שבאים בבהכ"נ בט' באב, ואיני יודע אם הוא מנהג טוב (**הסכיל לך המלך** שהספק הוא האם מה שהתירו לצאת לאחר ג' ימים זה דווקא לבית אבל אחר שהם בתוך ג' ימים, אבל לצאת לבית אבל שהם אחר ג' ימים לא) **ומדבריו** מצינו למדין שחושב ט' באב כמו לאחר שלשה, ונפקא מינה לענין להניח תפילין בט' באב) ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין (סמוך לאבלים). **פסק הש"ע** אבל, ג' ימים הראשונים אינו יוצא לבית האבל ולא לבית הקברות, מכאן ואילך, אם מת לאחרים מת בשכונתו, יוצא אחר המטה לבית הקברות, ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים, ואם אין שם כדי מטה וקובריה, יוצא אפילו ביום ראשון ואפילו בשכונה אחרת. (**הגה** ומקצת יום ג' הרי הוא ככולו ולא ראיתי נוהגין כן עכשיו, כי אין אבל הולך לבית הקברות ולא לבית האבל כל שבעה, ואפשר שלאו חיוב הוא, אלא רשות, ומאחר שעכשיו אין מתנחמין כמו בימיהם, שב ואל תעשה עדיף) יו"ד (שצג,א). **תניא באבל רבתי** על ברייתא זו בד"א בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקובריה, אבל אין שם כדי נושאי המטה וקובריה, יוצא עמהם אפילו ביום הראשון. **וכתב הב"י** ופשוט הוא שהרי הוא חייב בכל המצות (ברכות יא.) וכיון שאין שם כדי נושאי המטה וקובריה יהא המת מוטל בבזיון אם לא יצא הוא לסייעם.

תנו רבנן אבל, שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום, משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו.

שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום, והתניא מעשה ומתו בניו של ר"ע, נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול. בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו, אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם. ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק (שלא הלכתם לנחמן). אלא כך אמרתם תורת אלהיו בלבו וכל שכן ששכרכם כפול (שלכבוד התורה באתם), לכו לבתיכם לשלום (הרי שאל בשלומן)? כבוד רבים שאני.

איתא בברייתא 'משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל, מכאן ואילך שואל ומשיב כדרכו' **ורמינהו** המוצא את חבירו אבל, בתוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו, לאחר שלשים יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין. מתה אשתו ונשא אשה אחרת (**פירש רש"י** בתוך שלשים יום, כגון שאין לו בנים, כדלקמן **וכ"כ התוס'** ודקדקו כן מדברי הגמ', **וביארו** דצריך להעמיד שאין לו בנים, או שיש לו בנים קטנים שאין מי שיטפל בהם, שמותר לו לישא אשה מיד ולא לבעול עד לאחר ל') אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין (לנחמו, משום חלישת דעת דאשה אחרונה) מצאו בשוק אומר לו בשפה רפה ובכובד ראש (קתני מיהת בתוך שלשים יום אינו שואל בשלומו, כל שכן שהאבל עצמו אינו שואל בשלומו של זה, ולעיל קתני, משבעה ואילך משיב ושואל כדרכו)? **אמר רב אידי בר אבין** (הא דתני מכאן ואילך שואל כדרכו בתוך שלשים יום...) הוא שואל בשלום אחרים שאחרים שרויין בשלום (והא דקתני בתוך שלשים יום אינו שואל בשלום...) אחרים אין שואלין בשלומו שהוא אינו שרוי בשלום.

והא מדקתני משיב מכלל דשיילינן ליה? דלא ידעי (כלומר, הא דתני דמשיב להני דשאלי ליה ולא ידעי דאבל הוא, אבל מאן דידע דאבל הוא לא שאיל ליה בתוך שלשים יום). אי הכי (דאוקמת לה בלא ידעי) התם (אפילו שלשה ימים) נמי (משיב למאן דלא ידע ושאיל ליה בתוך

שלשה ימים)? התם מודע להו (הא דקתני כל שלשה ימים אסור בשאילת שלום אבל מודע להו דאבל הוא...) ולא מהדר להו, הכא (לאחר שלשה) לא צריך לאודועינהו (למאן דלא ידעי דאבל הוא, אלא משיב).

ורמינהו המוצא את חבירו אבל, בתוך שנים עשר חדש מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו (וקשה להך דתני לאחר שלשים יום שואל בשלומו) לאחר שנים עשר חדש שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין, אבל מדבר עמו מן הצד (שאומר לו תתנחם, ואינו מזכיר שם המת) אמר רבי מאיר המוצא את חבירו אבל לאחר שנים עשר חדש, ומדבר עמו תנחומין, למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה, מצאו רופא ואמר לו כלך אצלי, שאני שוברה וארפאנה, כדי שתדע שסממנין שלי יפין? לא קשיא הא באביו ואמו (אינו שואל בשלומו עד שנים עשר חדש) הא בשאר קרובים (שואל בשלומו לאחר שלשים יום). התם נמי (שלשים, דמוקמת ליה בשאר קרובים) ידבר עמו תנחומין מן הצד (לאחר שלשים, כי היכי דבאביו ואמו מדבר עמו תנחומין מן הצד לאחר שנים עשר חדש, ואמאי קתני לאחר שלשים אינו מדבר עמו תנחומים כלל)? אין הכי נמי, ומאי אינו מדבר עמו תנחומין, כדרכו, אבל מדבר עמו מן הצד. **פסק השי"ע** אבל אסור בשאלת שלום. כיצד, שלשה ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו, לא ישיב להם שלום אלא יודיעם שהוא אבל. מג' עד שבעה, אינו שואל, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו, משיב להם. משבעה עד ל', שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום, ואין אחרים שואלים בשלומו, וכ"ש שמשיב למי ששואל בשלומו. לאחר ל' יום, הרי הוא כשאר כל אדם. בד"א, בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו שואל בשלום אחרים אחר שבעה, ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י"ב חדש [**הגה** ומאחר שאסור בשאלת שלום, כ"ש שאסור להרבות בדברים, ואם עושה לכבוד רבים, כגון שרבים באים לנחמו, מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום, דלכבוד רבים שרי. ויש מקילין האידנא בשאלת שלום האבל לאחר ל', ואין טעם להם, אם לא שיחלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים לא מקרי שאלת שלום שבימיהם (**ש"ך** ובאמת אין זה טעם נכון דא"כ תוך ל' נמי ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך)] יו"ד (שפה,א). **כתב הבאר היטב** ומיהו אפשר לומר כיון שרוב שאילת שלום שלנו אינו אלא שאומר צפרא טבא וזה מותר שאינו שאילת שלום ממש, וע"ע בלחכוניס, שיש שמסכו לף בזה.

תנו רבנן אבל, שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב (**כתבו התוס' פירש בה"ג** דהיינו י' פרסאות, שהוא מהלך יום אחד) מונה עמהן (עם האבלים שבאותו מקום, הואיל דבמקום קרוב הוה, ויכול לבא בתחלת האבילות חשבינן ליה כמו דאתא, דאינו מונה אלא חמשה ימים עם שאר אבלים) בא ממקום רחוק מונה לעצמו (שבעה שלימין **כתב הרא"ש** שאין יכול האחר להצטרף עמהן אלא כשלא שמע השמועה עד בואו אצלם, אבל כששמע והתחיל לנהוג מנהגי אבילות טרם בואו, הרי הוא מונה לעצמו בכל ענין. וטעמו, שבזה שהתחיל להתאבל בפני עצמו, כבר נקבע לו המנין של ימי האבילות בפני עצמו, ושוב אינו חוזר ומצטרף עמהם). מכאן ואילך, אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו. **רבי שמעון אומר** אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן (**הקשו התוס'** וא"ת והא מקצת היום בכולו **ותירצו** ב' תירוצים **א. וי"ל** כגון שלא עמדו עדיין מנחמין מאצלן (**הסביר הבן משק** שמסתמא אין עוזבים אותם המנחמים על הבוקר) **ב. י"ל** דכאן מיירי שבא בלילה ממקום קרוב, דמקצת היום בכולו לא הוי בלילה לענין שום דבר כדאמרינן במגילה (כ.) דשימור לילה לאו שימור הוא לענין שבעה נקיים).

אמר מר 'שלשה ימים הראשונים, בא ממקום קרוב מונה עמהן' **אמר רבי יוחנן** והוא שיש גדול הבית בבית (**פירש רש"י** מונה עם אבילי הבית. **עוד כתב רש"י** באופן שהיה הגדול בדרך, ובא בתוך שלשה ימים אפילו ממקום קרוב, מונה לעצמו, דלא חשיב אבילות דצעיר לאצטרופי גדול בהדיה. **אמנם התוס' הסתפקו בזה** דשמא מונה עמהם כיון שהוא עיקר הבית, או שהוא מונה לבדו כיון שלא ידע על האבלות ולא (קלן לוקה) הלך משום המת (**כתב המהרש"א** ולמה לא ילענא מאי מספקא ליה בגדול הבית שבא ממקום קרוב, להא מדקאמר

והוא שיש גדול הבית בבית מליוקא לבל אם היה הגדול בלבד מונה לעצמו כפרש"י **וע"ע ברש"ש**).

איבעיא להו [**דף כב ע"א**] הלך גדול הבית לבית הקברות (אחר מטתו לקוברו, ושהה שם שלשה ימים) מהו (**פירש רש"י** מי חשבינן ליה כמאן דהוי בביתיה, הואיל ולצורך המת הלך אתו **וכעי"ז ביארו התוס'** מי מונה לעצמו או לא, דשמא כיון שהוא טרוד בעניני המת וכששמעו הם שמע גם הוא ימנה עמהן או שמא מונה לעצמו)? **ת"ש, דאמר רבי יוחנן אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהן. מונה עמהן, והתניא מונה לעצמו? לא קשיא הא דאתא** (**ביארו התוס'** גדול הבית) **בגו תלתא** (**הסבירו התוס'** מונה הוא עמהן, וכדאמרינן לעיל ג' ימים הראשונים מונה עמהם **והקשו** הא קיי"ל כר"ש דאפי' ביום ז' מונה עמהן כדאמרינן לקמן, וא"כ מה לי תוך ג' מה לי לאחר ג' **ותירצו ג' תירוצים א.** לפי בה"ג ההבנה בדברי ר"ש כך: שתוך ג' ימים מצטרף עמהם אפי' בא ממקום רחוק, מג' ימים עד ז' ימים מצטרף עמהם רק אם בא ממקום קרוב. **ב.** יש לומר ביאור אחר בסוגיא. שכשהגמ' מסתפקת 'גדול הבית שהלך לביה"ק' כוונתה לשאול האם האחר שבא ממקום קרוב ולא מצא את גדול הבית בבית אלא הגדול היה בביה"ק, האם מצטרף אליהם או לא, ותירצה הגמ' כשגדול הבית מגיע תוך ג' ימים, אבילות הנשארים עיקר ולכן גדול הבית מונה עמהם, והאורח גם מונה עמהם, אבל אם הגיע לאחר ג' ימים, אין אבילות הנשארים עיקר, וגדול הבית והאורח מונים לעצמם אפי' לר"ש, שכל שאמר ר"ש 'אפי' תוך ז' מונה לעצמו' לגבי אדם שלא ידע מהאבילות שהוא נגרר אחר האבלים וגדול הבית שהוא עיקר, אבל כאן שגדול הבית ידע מהאבלות והלך אחר המת, אינו מונה עמהם אם בא אחר ג' ימים גם לר"ש. **ג.** יש ירושלמי וכך תוכנו (אליבא תוס') הרי שבא ומצא אֶבֶל בתוך ביתו, בשני ובשלישי משלים עמהן ברביעי מונה לעצמו ר"ש אומר אפי' בז' משלים עמהם, ריב"ל אומר הלכה כר"ש כשיש גדול המשפחה בבית, אבל כשאין גדול המשפחה מונה לעצמו. ולפי הירושלמי היה נ"ל דאינו פוסק כר"ש אלא כשיש גדול המשפחה בבית, אבל אם אין גדול המשפחה בבית, הלכה כרבנן דבתוך ג' ימים מונה עמהם לאחר ג' מונה לעצמו, לפי"ז הלכה כת"ק גם לגבי גדול הבית בעצמו, ולא פסקו כר"ש אלא גבי אורח שבא כשגדול הבית היה נמצא בבית) **והא דלא אתא בגו תלתא. כי הא דאמר להו רב לבני הצלפוני** (שם מקום) **דאתו בגו תלתא לימנו בהדייכו, דלא אתו בגו תלתא לימנו לנפשיהו.**

אמר להו רבא לבני מחוזא אתון דלא אזליתו בתר ערסא (דמאן דאזיל בתר ערסא לא חיילא עליה אבילות עד שנסתם הגולל, כשמוליכין המטה מבבל לארץ ישראל לקבור, ואין כל הקרובים כולם יכולין לעלות עד ארץ ישראל, ומלוין המת פרסה או מיל וחוזרים), מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא (משער החיצון של העיר ומגרשיה, דאתיתו לביתא) אתחילו מנו (ימי אבילות, אף על גב דלא נקבר המת עד ימים רבים, ואף על גב דאבילות אינו חל עד שיסתום הגולל, לדידכו דלא מחזי, חזרתכם כנסתם הגולל **כתבו תוס'** אבל אותם ההולכים עם המת משיסתם הגולל בין גדול הבית בבית בין הולך לבית הקברות וכן המנהג. **ובירושלמי אינו כן** שיש שם כמה דעות **א.** אלו שכאן מונין משיצא המת מן העיר ואלו ששם מונין משנסתם הגולל. **ב.** הני והני משנסתם הגולל. **ג.** הכל הולך אחר גדול הבית. **ד.** אם גדול הבית לא הלך ללוות את המת, מתחילים המלווים להתאבל מיד לכבוד הגדול, אבל ז' ימי אבילות יספרו כולם גם הנמצאים כאן רק לאחר שיקברו את המת. **אמנם יש מי שכתב** שהתלמוד בבלי ס"ל שבכל גווני הנשארים מונים משיצא המת מן העיר, וההולכים עם המת משיסתם הגולל. **כתב הרמב"ן** שזהו דוקא כשהוא נקבר בעיר אחרת, שבאופן זה, מיד כשהם מחזירים את פניהם, הרי הם מסיחים דעתם מקבורתו, ולכן חלה עליהם אז אבילות, אבל כשהוא נקבר באותה העיר, שאינם מסיחין דעתם ממנו עד שיבואו ויאמרו להם שנקבר, אין האבילות חלה עליהם עד שיודיעום שנקבר).

איתא בברייתא 'רבי שמעון אומר אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן' **אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי** והוא שבא ומצא מנחמין אצלו (שבא בשביעי שחרית, עד שלא עמדו מנחמין אצל זה שבבית) **בעי רב ענן** ננערו לעמוד (מנענעים ורוצים לעמוד) ולא עמדו, מהו? **תיקו.**

גמירי חבריה דרבי אבא בר חייא מרבי אבא, ומנו רבי זירא... אמר רבי יוחנן הלכה כרשב"ג בטריפות, והלכה כרבי שמעון באבל. כרבי שמעון באבל הא דאמרן. כרשב"ג בטריפות דתנן בני מעים שניקבו וליחה סותמתן כשרה, דברי רשב"ג. מאי ליחה? אמר רב כהנא שירקא דמעיא דנפיק אגב דוחקא (**רש"י בפסחים** ליחה האדוקה במעים שיוצא מהן בדוחק בסכין). **אמר מאן דהוא** (אדם אחד, מאן דהוה) **איזכי**

ואסיק ואגמרא לשמעתא מפומיה דמריה. כי סליק אשכחיה לרבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, אמר ליה אמר מר הלכה כרשב"ג בטריפות? אמר ליה אנא אין הלכה אמרי (כלומר אין הלכה כרשב"ג).

כרבי שמעון באבל מאי? אמר ליה פלוגתא נינהו. דאיתמר, רב חסדא אמר הלכה, וכן אמר רבי יוחנן הלכה, רב נחמן אמר אין הלכה, ואין הלכה כרשב"ג בטריפות. והלכה כרבי שמעון באבל, דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. **פסק השי"ע** מי שמת לו קרוב, ולא ידע עד שבא למקום שמת שם המת, או למקום קבורה, אם היה במקום קרוב שהוא מהלך י' פרסאות שאפשר שיבא ביום אחד, אפילו בא ביום הז', אם מצא מנחמים אצל גדול הבית, אפילו שנגערו לעמוד, הואיל ומצא מנחמים (דהיינו שנוהגים עדיין קצת אבלות) עולה ומונה לו עמהם תשלום שלשים יום, ואם לא מצא מנחמים, מונה לעצמו. וכן אם היה במקום רחוק, אפילו בא ביום שני, מונה לעצמו שבעה ושלשים מיום שבא (**הגה** וי"א דאפילו אם בא אחד, ואין הגדול בבית רק שהלך לצורך המת, אם חזר תוך ג' ימים הוי כאילו הוא בבית והבא תוך ג' מונה עמהם, ויש להקל כסברא זו...) יו"ד (שעה,ח). **הסביר הב"י** הרי"ף והרמב"ם השמיטו דין 'הלך גדול הבית לבית הקברות' לפי שהם ז"ל סבורים שאותה סוגיא אליבא דת"ק איתמר אבל לר"ש לא שנא לן בין תוך ג' לאחר ג', דאפילו בא ביום ד', והוא שבא ממקום קרוב ומצא גדול הבית בבית, אבל אם בא ממקום רחוק, ואפילו בא ממקום קרוב אם לא מצא גדול הבית בבית מונה לעצמו. **אמנם הרמ"א פסק** כרא"ש והתוס' דכתבו דאתי זו הסוגיא אף כר"ש, דר"ש מודה כה"ג היכא דהלך גדול לבה"ק **והסביר הדרכ"מ** שיש לפסוק כן מכמה טעמים **א.** דהלכה כמיקל באבלות. **ב.** דבעלי התוספות ור"ח והרא"ש רבים נינהו. **ג.** הרא"ש בתראה הוא והסכים לסברתן. **לשיטת השי"ע עולים ב' חומרות א.** שאם בא אחד המתאבלים ממקום קרוב, ולא מצא את גדול הבית בבית אף שהלך לביה"ק, אין הקטן מצטרף עמהם (ובזה הרמ"א חולק וס"ל שאם בא הגדול תוך ג' ימים הוא מצטרף למתאבלים, וממילא גם זה שבא ממקום קרוב מצטרף אליהם). **ב.** אם גדול הבית הלך לצורך המת אף שחזר תוך ג' ימים מונה מסתימת הגוולל, ולא עם אלה

שנשארו כאן. **כתב בספר דברי סופרים** שכל שהקל הרמ"א דווקא שהגדול הלך **אחר הקבורה** לטפל בענייני המת, אבל אם הלך לפני הקבורה, אף אם חזר תוך ג' לא מונה עמהם, וממילא גם זה שבא ולא מצא את הגדול בבית כי הלך לביה"ק, לא מצטרף עמהם. (יש עוד הלחבה רבה בלחרוניס בנוסא, ולעניין הלכה יש לעיין היטב בדבר). **ב.**

מי שדרכם לשלוח המת למדינה אחרת לקוברו, ואינם יודעים מתי יקבר, מעת שיחזרו פניהם מלוות מתחילין למנות שבעה ושלשים ומתחילין להתאבל, וההולכים עמו, מונים משיקבר. ואם גדול המשפחה הולך עמו, אף אלו שבכאן אינם מונים אלא משיקבר (ירושלמי) וגדול המשפחה היינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולהו בתריה, לא שנא אח לא שנא בן קטן (**רא"ש בשם רי"ץ גיאת**) ויש מי שאומר והוא שיהא בן י"ג (**סמ"ק**) יו"ד (שעה,ב).

על כל המתים כולן, מדחה מטתו (ממהר להוציאו) הרי זה משובח, על אביו ועל אמו הרי זה מגונה (**ביאר הנמוק"י** שאר קרובים שאין הדרך להספידם הרבה, בזה שמשהה מיטתם יש להם בזיון בכך, משאי"כ באביו ואמו, שהוא מחוייב לקונן ולהספידם הרבה, הרי הם מתכבדים על ידי שהייה זו. **והביאו הראשונים** שכאשר משהה המיטה לכבוד המת, מותר לו אפילו להלינם, כמבואר בסנהדרין (מז)] היה ערב שבת, או ערב יו"ט הרי זה משובח, שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו. **פסק השי"ע** כל המתים, הממהר להוציא מטתו הרי זה משובח. אבל על אביו ועל אמו, הרי זה מגונה (**כתב הבית הילל** ועכשיו נהגו אף באביו ואמו ממהרין להוציאם, ואין מחלקין בין אביו ואמו לשאר מתים למנס הרבה לחרוניס העתיקו יינא דגמרא) **אא"כ** היה ערב שבת או ערב יו"ט, או שהיו גשמים מזלפים על מטתו יו"ד (שנז,ב).

על כל המתים כולן, רצה ממעט בעסקו (**פירש רש"י** כגון סחורה **וביאר הנמוק"י** דאע"פ שנאסר במלאכה לא נאסר במשא ומתן **ויש מפרשים** סחורה המותרת לו כגון דבר האבד **וכ"כ התוס'** בדף כז. **כתב הב"י** פירוש שני עיקר שכבר נתבאר דאסור בסחורה. **והקשה הב"י בבדק הבית** ותמיהא לי מילתא היאך אפשר לאסרו במלאכת דבר האבד על אביו ועל אמו ונמצא מאבד נכסיו... **ותירץ** דאחר שבעה מיירי שהוא מותר בעשיית מלאכה וקאמר דעל אביו ואמו ממעט

במשא ומתן כל שלשים יום וכ"נ שהוא דעת הרמב"ם) רצה אינו [**דף כב ע"ב**] ממעט, על אביו ועל אמו ממעט. **פסק השי"ע** על כל המתים, רצה למעט בעסק סחורה המותרת לו, כגון דבר האבד ימעט, רצה אינו ממעט. על אביו ואמו, ימעט יו"ד (שפ,כד).

(שנינו במסכת שמחות) על כל המתים כולן, רצה חולין (כתיפו) רצה אינו חולץ. על אביו ועל אמו חולץ. ומעשה (**כתבו התוס'** אין זה מעשה לסתור, דהא דנמנע ולא חלץ זהו מפני גדול הדור שעמו **ובמס' שמחות קתני עלה** על אביו ואמו צריך לחלוץ, ואם אין ראוי לחלוץ עליהם אין צריך לחלוץ (**הסכיל מימיני מיכאל עפ"י המהרש"א** כגון שיש עמו גדול הלוי, שאם הוא יחלוץ, הלה יחלוץ עמו **וכיל דוד הסכיל** כגון שהוא המגכל ת"ח, ואין מכבודו לחלוץ) בגדול הדור אחד שמת אביו וביקש לחלוץ (לכבוד אביו) וביקש גדול הדור אחר שעמו לחלוץ, ונמנע ולא חלץ (משום כבוד גדול הדור שעמו, שבקש לחלוץ גם הוא).

אמר אביי גדול הדור רבי, גדול הדור שעמו רבי יעקב בר אחא. ואיכא דאמרי גדול הדור רבי יעקב בר אחא, גדול הדור שעמו רבי. בשלמא למאן דאמר גדול הדור שעמו רבי היינו דנמנע ולא חלץ. אלא למאן דאמר רבי יעקב בר אחא אמאי נמנע ולא חלץ, רשב"ג נשיא הוה, וכולי עלמא מיחייבי למיחלץ? קשיא (**הקרן אורה** מבאר שאין זה 'תיובתא' אלא 'קשיא', שיתכן ליישב הקושיא, שיש לבעל הדין מקום ליישב ולומר, שאע"פ שכל העם חייבין לחלוץ על הנשיא, מכל מקום אין זה מכבודו של גדול הדור לעשות כן, ועל כן נמנע רבי ולא חלץ, כדי שלא יחלוץ רבי יעקב בר אחא). **פסק השי"ע א.** על כל המתים, אם רצה חולץ כתף. על אביו ואמו, חייב לחלוץ כתף והולך כך לפני המטה, עד שיקבר. ואם הבן, אדם גדול, ואין כבודו שילך חלוץ כתף, אין צריך לחלוץ (**הרמב"ן עפ"י אבל רבתי**) יו"ד (שמ,טז). **ב. כתב הרמ"א** (סעיף אה"כ) וי"א דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל (כלבו בשם ר"י) וכן נוהגין האידנא. **כתב הלבוש** אפשר טעם למנהג דנחשב לזילותא רבה, ואפילו לשפל שבישראל. **ובשבט יהודה כתב** לעניין דינא אין לסמוך על מנהג זה **ובשולחן גבוה** כתב שביון לא נהגו, אבל בירושלים ראה שחלצו כתף על בעל פרי הארץ, וכן נהג הגרע"י על אמו.

על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חבריו [שכבר גידל פרע יותר מדאי **כתבו התוס'** נראה דרגל אינו מבטל דבר זה מדאמרינן בירושלמי רבי שמואל בר אבדימי דמנה תלתין יומין קמי מועדא שאיל לרבי מנא א"ל כל דבר שהוא תלוי בז' ול' הרגל מפסיק, ברם הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו צא מעמנו (**הנימוק"י כתב** שהרגל מועיל שאם עבדו כ' יום אי"כ גערה אך **הרא"ש ס"ל** שהרגל לא מהני כלום לענין זה) ובשמחה נמי אשכחנא הכא י"ב חדש שאסור בשמחה על אב ואם אין רגל מבטל **ויש ספרים שגרסו בירושלמי** שכתוב בהן <u>או</u> יגערו בו חבריו **ונראה** שהוא טעות סופרים כי אם כמו שכתבתי עד שישלח פרע ויגערו בו]. **פסק השי"ע** על כל המתים מגלח לאחר שלשים, על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חבריו (**הגה** ואין הרגל מהני אם פגע קודם שיגערו בו חבריו... ושיעור גערה יש בו פלוגתא, ונוהגים בג' חדשים. ובמקומות אלו נוהגין שאין מסתפרין על אב ואם כל י"ב חדש, אם לא לצורך, כגון שהכביד עליו שערו, או שהולך בין עובדי כוכבים ומתנוול ביניהם בשערותיו, דמותר לספר) יו"ד (שצ,ד). **יבי"ע** ח"א יו"ד סי' כה כתב שמנהג ארץ ישראל ידוע ומפורסם להצריך שלשים יום שלמים בפועל, ואין הרגל מבטל גזרת שלשים ולא הגערה. ורק בשמועה רחוקה על אביו ואמו ופגע בו הרגל, בתוך שלשים, מותר להסתפר בערב הרגל, אחר גערה. **מ"ש הרמ"א** 'ונוהגים בג' חודשים' הכוונה שאחר ג' חודשים תו אין צריך גערה, אבל אם גערו בפירוש מותר גם קודם לכן (מ"מ יש שחלקו והסבירו שלא מהני גערה קודם ג' חודשים).

על כל המתים כולן נכנס לבית השמחה לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חדש. **אמר רבה בר בר חנה** (הא דתניא בשאר מתים, נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום) ולשמחת מריעות (**פירשו רש"י והתוס'** סעודה שעושין ריעים ואהובים זה עם זה, ולא הוי שמחה כל כך, אבל סעודה דשמחה, כגון דנישואין לא הקשה הקרן אורה קשה לי, דלא מצינו שום חומרא בשאר קרובים לאחר שלשים ותירץ **שלי"ל** בשלב זה של הגמ', לסעודת מריעות הוא לאסור כל שלשים, אבל סעודה של שמחת מצוה מותר אפילו בתוך שלשים) מיתיבי ולשמחה ולמריעות שלשים יום? קשיא.

אמימר מתני הכי אמר רבה בר בר חנה, ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר (**הסבירו**

התוס' ומה שאסרנו לאבל להיכנס הוא לסעודת התן. **בירושלמי ובמסכת שמחות** (פ"ט) איתא דמותר לאבל להיכנס לסעודה של מצוה. לא ידענא מהו קורא סעודת מצוה להתיר באבל אם דוקא סעודת קידוש ר"ח **יש מי שפירש** דלסעודת ברית מילה מותר ליכנס דלא חשיבא שמחה כדאמרינן (כתובות ח.) דלא מברכינן בה שהשמחה במעונו משום דטרידי בצער התינוק וליכא שמחה, **אך יש מי שהסתפק בזה** שיש צד לומר דגרע משמחת מריעות **וגם פירש** שבמקום שאסור לאבל לאכול אסור לאכול אפי' עם המשמשין, כי היא עם כמו הסעודה עצמה, אבל כניסה בלא אכילה שרי דאין שמחה בלא אכילה ושתיה (**הליטב"ם הר"ן והרא"ש** חולקים שעצם כניסה לחופה יש בה איסור) **ויש מי שפסק** כלישנא דאמימר דמיקל טפי שלשמחת מריעות מותר להיכנס מיד) **והא תניא לשמחה שלשים, ולמריעות שלשים? לא קשיא, הא באריסותא, הא בפורענותא** (אריסא היינו שמתחיל אחד מהן לעשות סעודה, ומלוה לכולם כדי שיעשו גם הם נמי כך לאותה סעודה, אינו נכנס עד לאחר שלשים יום, אבל בפורענותא, שמשלם להם סעודות שנעשו לו יכנס לאלתר, שאי אפשר לו שלא לשלם). **פסק הש"ע א.** על כל מתים נכנס לבית המשתה לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו, לאחר י"ב חדש. ואף אם השנה מעוברת, מותר לאחר י"ב חדש. ומיהו שמחת מריעות שהיה חייב לפרוע אותה מיד, מותר לעשותה מיד אחר שבעה. אבל אם אינו חייב לפרעה, אסור ליכנס לה עד ל'. ועל אביו ועל אמו, אע"פ שחייב לפרעה, אסור עד לאחר י"ב חדש (**הגה** ובחבורת מצוה, כגון שמשיא יתום ויתומה לשם שמים, ואם לא יאכל שם יתבטל המעשה, מותר לאחר ל', אבל תוך ל' אסור לכל סעודת מצוה שבעולם. אבל סעודת מצוה דלית ביה שמחה, מותר ליכנס בה, כגון פדיון הבן או סעודת ברית מילה, ומותר לאכול שם אפילו תוך שבעה, ובלבד שלא יצא מפתח ביתו. ויש אוסרין בסעודת ברית מילה (מרדכי) והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב חדש, אם הוא חוץ לביתו, ובתוך הבית מקילין שאוכל בביתו בסעודת ברית מילה, וכ"ש בשאר סעודות שאין בהם שמחה. אבל בסעודת נישואין יש להחמיר, כן נראה לי. יו"ד (שצא,ב). **ב.** ליכנס לחופה שלא בשעת אכילה, לשמוע הברכות, יש מתירין (ר"י אלברצלוני) ויש אוסרין (רמב"ן) אלא עומד חוץ לבית לשמוע הברכות ע"ע דינים נוספים ברמ"א יו"ד (שצא,ג). **הסביר הדברי סופרים** שמשמעות הש"ע שלהיכנס בשעת אכילה אסור כהרמב"ן והרא"ש, ושלא בשעת אכילה הביא מחלוקת. ולפי כללי ההלכה, קיי"ל כי"א בתרא לאסור, וכן הכרעת הב"י, וכ"פ 'זכרון יצחק' לרב דוד טהרני. עוד הסביר שסעיף זה מיירי אף על אב ואם תוך יב' חודש. **בשו"ת אג"מ** יו"ד ח"ב סימן קסט התיר להורים של הכלה להשתתף בחופת ביתם, שאם התירו משום הפסד ממון כ"ש הכא, והטעם פשוט דצער גדול כזה שלא להיות על חופת בתו ובנו שעדיף הוא מהפסד ממון, דהרי חזינן שהרבה הוצאות מוציא האב לבא על חופת בתו ובנו, אין לך דבר האבד גדול מזה שמותר אף בתוך שבעה. **וכ"כ** ילקוט יוסף בשם תשובת מר אביו **עוד כתב הילקוט יוסף** שה"ה סבא וסבתא של הכלה דבני בנים הרי הם בנים.

(שנינו במסכת שמחות) **על כל המתים כולן קורע טפח, על אביו ועל אמו עד שיגלה את לבו אמר רבי אבהו** מאי קרא 'ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם' ואין אחיזה פחות מטפח. על כל המתים כולן, אפילו לבוש עשרה חלוקין אינו קורע אלא עליון. על אביו ועל אמו קורע את כולן, ואפיקרסותו (**פירש רש"י** בגד שעל ראשו, ומשתלשל ויורד על גופו **הערוך פירש** שהוא בגד דק הסמוך לבשרו, והואיל ואינו עשוי אלא לקבל את הזיעה, אינו בדין מלבוש לחייבו בקריעה **הסמ"ג הביא בשם רבותינו שבצרפת** שהוא חלוק עליון שאינו לובשו אלא לצניעות בלבד) **אינה מעכבת** (כלומר, אינו צריך לקורעה) אחד האיש ואחד אשה (חייבין לקרוע). רבי שמעון בן אלעזר אומר האשה (שמת אביה או אמה) קורעת את (חלוק) התחתון (משום צניעות) ומחזירתו (את הקרע) לאחוריה (**הסביר הש"ך** ואע"פ שהיא לבושה באפקרסותה תחת בגדיה, ואין בשרה נראה, כפירוש הערוך הנ"ל, מכל מקום גם בזה יש משום פריצות, ולכן צריכה להחזיר הקרע לאחוריה) **וחוזרת וקורעת את העליון** (**והתחתון מכסה לבה כתבו התוס' יש מי שפסק** כר"ש בן אלעזר דהלכה כדברי המיקל. ולא ידענא מאי קאמר דלקמן (כו:) אמרינן אבילות לחוד וקריעה לחוד). **על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי שפה שלו** (**רש"י מסביר** שלא קורע את שפת הבגד, אלא קורע מתחת לשפה, שרק כך נראה הקרע, אבל אם קורע גם את השפה, אינו נראה הקרע, אלא כהרחבת הפתח

אמנם הנימוק"י ורש"י בכת"י מסבירים להפך 'מבדיל קמי שפה' שהאימרא שעושין סביב בית הצואר צריך שתהיה קרוע כדי שיהיו הקרעים מובדלים לשנים) **רצה** אינו מבדיל, על אביו ועל אמו מבדיל (קמי שפה, כדי שיהא נראה הקרע). רבי יהודה אומר כל קריעה שאינו מבדיל קמי שפה שלו אינו אלא קרע של תיפלות (כלומר לא יצא ידי קריעה לפי דנראה דבית צואר הוא הכל).

אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי יהודה? דכתיב ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים, ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהן לשנים, אלא שנראין קרועים כשנים.

על כל המתים כולן שולל (לחבר בגד בדרך עראי) לאחר שבעה, ומאחה (לתפור, לחבר בתפר) לאחר שלשים. על אביו ועל אמו שולל לאחר שלשים, ואינו מאחה לעולם. והאשה שוללתו לאלתר, מפני כבודה (**כתב הריטב"א** שהיתר זה נכון רק לדעת תנא קמא דרשב"א, שהצריכה לקרוע שניהם, כמו האיש, ולכן התיר לה לשלול בתוך ז', מפני כבודה, אבל לר"ש בן אלעזר, שקורעת ומחזרת לאחוריה, ואין לבה נראה על ידי זה, אין לה צורך לשלול, ועל כן דינה כאיש לענין זה, שאינה מותרת לשלול עד לאחר ז'. **והרב המגיה שם הביא בשם הר"י מלוניל** שאפילו לר"ש בן אלעזר מותרת לשלול, שאין כבודה לילך בבגדים קרועים כל ז').

פסק השו"ע א. על כל המתים, קורע עליו טפח בבגד העליון, ודיו. ועל אביו ואמו, קורע כל בגדיו, אפילו הוא לבוש י', עד שמגלה לבו. ואם לא קרע כל בגדיו, לא יצא, וגוערים בו, וכל זמן שאותו הבגד עליו, אומרים לו קרע, אפילו לאחר שלשים יו"ד (שמ,ט). **כתב קיצוש"ע** סי' קצה ס"ד נוהגין שעל שאר קרובים קורעין בצד ימין ועל אביו ואמו בצד שמאל, לפי שצריך לגלות את לבו שהוא בצד שמאל, ובדיעבד אין זה מעכב. **ב.** אפרקסותו, אינו צריך לקרוע, יש מפרשין שהוא בגד הזיעה הדבוק לבשרו, ויש מפרשים דהיינו בגד העליון שקורין קאפ"ה, ופשט המנהג שלא לקרוע הקאפ"ה על שום מת, אפילו על אביו ואמו, ולקרוע על אביו ואמו גם החלוק שקורין קאמיז"ה. (**הגה** ובמדינות אלו אין נוהגין כן, אלא אין קורעין החלוק של פשתן שהוא בגד הזיעה, ולא הסרבל העליון, אבל שאר בגדיו, קורע באביו ואמו, ובשאר מתים, המלבוש העליון תחת הסרבל) יו"ד (שמ,י) **ג.** אחד האיש ואחד האשה שוים לענין קריעה, אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה, וחוזרת וקורעת העליון יו"ד (שמ,יא). **ברכ פעלים ח"ג** הובא שמנהג הבבלים שאשה לא קורעת. **וכתב ע"ז יבי"א** ח"ז יו"ד סי' לב, שאין זה מנהג אלא שיבוש. **אמנם בהערות של הגר"מ אליהו על קיצוש"ע** כתב שראוי להנהיג כן במקום שהקריעה תיצור פריצות. **ד.** על כל המתים, אם רצה מניח שפת הבגד שלימה, וקורע מהשפה ולמטה. ועל אביו ואמו, צריך לקרוע כל השפה. (וי"א אף על שאר מתים צריך לקרוע השפה וכן נוהגין) יו"ד (שמ,יב) **מקור** הרמ"א במהרי"ו שכתב שהמנהג להבדיל גם על שאר מתים. **ה.** על כל המתים, שולל (פי' תופר תפירה בלתי שוה) לאחר ז', ומאחה לאחר שלשים יום (**הגה** ואין חילוק אם פגע בהם הרגל או לא). על אביו ואמו שולל לאחר ל' יום, ואינו מאחה לעולם. והאשה שוללת לאלתר, מפני כבודה. (**הגה** וכל זמן שאסור לשלול, אפילו לחבר ראש הקריעה ע"י מחט, אסור. ויש מקומות שנהגו להחמיר אפילו על שאר מתים, שלא לשלול תוך ל', ואז אפילו ראש הקריעה אסור לחבר ע"י מחט) יו"ד (שמ,טו).

אמר רבי יוחנן על כל המתים, רצה קורע ביד, רצה קורע בכלי (סכין, כדי שלא יפסיד הבגד) על אביו ועל אמו ביד. **פסק השו"ע** על כל המתים, רצה קורע ביד רצה קורע בכלי. על אביו ואמו, ביד יו"ד (שמ,יד).

אמר רבי יוחנן על כל המתים כולן (קורע) מבפנים (**פירש רש"י** תחת המקטורן שלו, שאינו קורע מחוץ לעיני הכל **אמנם הרא"ש בשם רש"י והוא בכת"י** 'בפנים' ביאורו בחדר) על אביו ועל אמו קורע מבחוץ. **אמר רב חסדא** וכן לנשיא (קורע מבחוץ). **מיתיבי** לא הושוו (רבו ואב בית דין ונשיא, וכל הנך דתני במתניתא) לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד (שאין מתאחים לעולם). מאי לאו אפילו לנשיא (דעל אביו קורע מבחוץ, ועל כולן אינו קורע מבחוץ)? לא, לבר מנשיא. נשיאה שכיב. אמר ליה רב חסדא לרב נחמן

בר אמי כפי אסיתא (הפוך המכתשת) וקום (עמוד) עלה, ואחוי קריעה לעלמא. **פסק השי"ע א.** על כל המתים יש לו לקרוע בפנים, שלא בפני אדם, לפיכך יש לו להכנים ידו בפנים, וקורע בצינעא. אבל על אביו (ואמו), אינו קורע אלא מבחוץ, בפני כל אדם יו"ד (שמ,יג). **לשון זה של השי"ע** הוא לשון הרמב"ם. וכתב הב"י שמשתמע ממנו שני הביאורים, היינו שלשאר מתים קורע בתוך חדר, וגם מכנים ידו תחת חלוקו. **ב.** נשיא דומה לאב, לחליצת כתף, ולקרוע מבחוץ, ולאחוי יו"ד (שמ,יז).

על חכם (ממונה על העיר, שמבקשים ממנו הוראה) חולץ (כתף) מימין [**כתב הכס"מ** (ט,ג), שמכאן למד הרמב"ם להצריך בקריעה על חכם שיגלה לבו, שהרי אי אפשר לחלוץ כתיפו אם אינו קורע עד גילוי הלב] על אב בית דין משמאל (**כתבו הראשונים** שחליצה משמאל חמורה יותר, ועל כן באב בית דין, שהוא חשוב מחכם, חולץ משמאל) על נשיא מכאן ומכאן (**נחלקו הראשונים** בחליצה על אביו ואמו. **דעת המאירי** שהוא גם כן משתי כתפיו, שהרי אין כבוד אביו ואמו פחות מכבוד הנשיא. **אבל הטור** כתב מדלא פי' הברייתא היכן חולץ באב ואם, ש"מ רצה מכאן או מכאן ואם רצה חולץ את שתיהן). **פסק השי"ע** על חכם, חולץ מימין. ועל אב ב"ד, משמאל. ועל נשיא, מכאן ומכאן. ועל אביו ואמו ועל רבו מובהק, רצה מכאן רצה מכאן, ואם רצה, חולץ שתיהן (**הגה** וי"א דעכשיו בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל, וכן נוהגין האידנא) יו"ד (שמ,יז).

תנו רבנן חכם שמת בית מדרשו בטל (אותן שרגילין ללמוד תורה מפיו **פירש הרא"ש**, שאינם מתקבצים ללמוד יחד בבית המדרש, אלא לומדים הם שנים שנים בביתם. **והריטב"א** נתן טעם לעיקר דין זה, כדי שלא יתעצלו בהספדו של חכם. ועל כן כתב, שכן הדין בכל ז' ימי האבילות. **אבל השיטמ"ק כתב**, שביטול בית מדרשו הוא מצד דין אבילות, ועל כן אינו נוהג אלא יום אחד) אב בית דין שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין, ונכנסין לבית הכנסת, ומשנין את מקומן, היושבין בצפון יושבין בדרום, היושבין בדרום יושבין בצפון (**פירש הב"ח** שרוצים לרמוז בזה, שכל זמן שהיה האב בית דין בחייו, היה אומר להם על ימין ימין, ועל שמאל שמאל. ועתה שנסתלק, הם אומרים על ימין שמאל, ועל שמאל ימין). נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטילין, ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת [**דף כג ע"א**] וקורין שבעה (**פירש רש"י** בספר תורה, דאין מתפללין יחד בבית הכנסת, אלא כל אחד ואחד מתפלל בביתו **הראב"ד כתב** שמתפללין כולם בבית האבל, אלא שלא רצו לבטל בית הכנסת לגמרי, ועל כן באין לשם לקריאת התורה) ויוצאין. רבי יהושע בן קרחה אומר לא שילכו ויטיילו בשוק, אלא יושבין ודומין. ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל (**כתב הרמב"ן** שדין זה נאמר על שבת, והשמיענו, שאע"פ שאין נוהגין אבילות בשבת, מכל מקום אין אומרים בו שמועה והגדה בבית האבל **אמנם משמעות הרי"ף והרא"ש** שמדובר ביום חול) אמרו עליו על רבי חנניה בן גמליאל שהיה אומר שמועה ואגדה בבית האבל. **פסק השי"ע א.** חכם שמת, בית מדרשו בטל, שסופדין אותו כל שבעה. אבל שאר מדרשות, עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד, ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שנים שנים ולומדים בבתיהם. אב בית דין שמת, כל מדרשות שבעיר בטלין, והרגילין להתפלל בב"ה משנים מקומם. נשיא שמת, כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידין אותו בטלים, ואחר ההספד אין נכנסים לבית המדרש, אלא מתחברים שנים שנים ולומדין בבתיהם. וכל בני העיר מתפללים בבית האבל, בין בחול בין בשבת, חוץ מקריאת התורה בשבת ושני וחמישי, שקורין בב"ה. ולא (יטיילו) בשוק, אלא יושבים משפחות משפחות ודומים כל היום יו"ד (שמד,יח). **ב.** ואין אומרים שמועה ואגדה בבית האבל, אלא יושבין ודוממים יו"ד (שעה,ז). **פסק** כת"ק. **ערוך השולחן כתב** דנהגו ללמוד משניות בבית האבל **ובהגהות אמרי ברוך** הסביר דאפשר דמותר ללמוד לעילוי נשמת המת, וכ"כ רב פעלים ח"ג יו"ד סי' לא. **בני ספרד** הקלו עוד יותר לומר דברי מוסר התעוררות וכדו'. **וכתב היבי"א** כמה צרופים לקיים מנהג זה שהוא נגד דעת הש"ע. **א.** יש ראשונים שהסבירו שזו המימרא מדברת על חכם שמת, שאין לומר ד"ת בבית מדרשו. **ב.** יש שפסקו שהלכה כרחב"ג אף שהוא כנגד ת"ק משום, שהלכה כהמקל באבל. **ג.** יש שאמרו שלעילוי נשמה מותר.

תנו רבנן אבל, שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו [**פירשו הראשונים**, שאינו יוצא אפילו

לבית הכנסת. ולעיל למדנו, שמכל מקום מותר לו לצאת לבית אֵבֶל אחר לאחר ג׳ ימים הראשונים. ומבואר במסכת שמחות שמותר לו גם כן לצאת בימים אלו אחר המיטה של אחר. וכמו כן לבוא לבית המקדש. **נחלקו הראשונים** האם ״שבת ראשונה״ הנזכר בברייתא, הוא כפשוטו, שאפילו בשבת אינו יוצא לבית הכנסת. או שהכונה היא לשבוע ראשון. ודוקא בימות החול, אבל בשבת, מותר. **והרמ״א** (שצג,ג) כתב, שנהגו להקל בזה. והמחבר התיר לו לבוא בכל יום שיש בו קריאת התורה]

שניה יוצא ואינו יושב במקומו (**הסביר הריטב״א** פירוש, במקומו שבבית הכנסת. **והפת״ש הביא** שכל ארבע אמות חשובים הם כמקום אחד, ועל כן יש לו להרחיק ממקומו ארבע אמות **וכתב הרמ״א** (שצג,ד) שאפילו בשבת יש לו לשנות מקומו. **וביאר הש״ך** שאין זה כאבילות בפרהסיא, הואיל ואדם עשוי להחליף לפרקים את מקומו. ועוד, שכל אבילות שאינה מגזירת ז׳, אין בה איסור אבילות בפרהסיא. **אבל הט״ז** (או״ח תקכו) חידש, שדברי הרמ״א נאמרו דוקא כשבא לבית הכנסת קודם ברכו, שעדיין חול הוא, אבל כשבא לאחר ברכו, אסור לו לשנות מקומו, שזהו אבילות בפרהסיא. ולכאורה כל זה כשעדיין לא בא לבית הכנסת בימי אבלו, ועתה בא שם לראשונה, אבל אם כבר בא בימות החול לבית הכנסת, ושינה מקומו כדין, אע״פ שיבוא בשבת לאחר ברכו, לא נצריכו לשוב למקומו הראשון, הואיל וכבר שינה בחול את מקומו, ומקומו השני נעשה למקומו), **שלישית יושב במקומו ואינו מדבר, רביעית הרי הוא ככל אדם** (**פירש הטור** שאפילו עדיין לא עברו עליו ג׳ שבועות שלימים, אלא כיון שעבר מקצת שבוע א׳, שקברו באמצע השבוע, ושתי שבועות, הרי הוא ככל אדם **אמנם החדרי דעה** דיקדק ששבוע ראשון הוא שלם, שהרי כל ז׳ ימים באים לנחמו, ואם כן הוא הדין לשאר שבועות שנזכרו כאן, שהם שלימים). **רבי יהודה אומר לא הוצרכו לומר שבת ראשונה לא יצא מפתח ביתו שהרי הכל נכנסין לביתו לנחמו. אלא שניה אינו יוצא מפתח ביתו, שלישית יוצא ואינו יושב במקומו, רביעית יושב במקומו ואינו מדבר, חמישית הרי הוא ככל אדם** (**כתבו התוס׳** בירושלמי הלכה כר׳ יהודה. **וראיתי** כשהייתי קטן את רבינו יצחק זקני שלא היה יושב במקומו עד שבוע רביעי ולא ידעתי טעמו שאם היה סובר כר׳ יהודה א״כ יסבור כמותו בשניה שאינו יוצא מפתח ביתו, והוא יצא. **ותירצו ב׳ תירוצים א.** ראינו הרבה עניינים שאבילות היא ז׳ ימים בלבד, לכן יצא מביתו לאחר ז׳. **ב.** ושמא טעמו כרבנן דסברי שבשבוע ג׳ יושב במקומו ולא מדבר, ומשום דצריך לא לדבר, העדיף לישב חוץ למקומו, דשמא אין אסור לדבר כי אם במקומו (**לענ״ד המילים של התוס׳** מורות שאשת אמו יכול וילבר, לכן העליף לשבת במקום אחר, שאם יש לו לומר שמותר לדבר, משמע״כ אם יאמר במקומו ולמי אסור לדבר. **אמנם בתשובות מיימוניות** שהובאו בדמ״ל משמע שהשמיטו מילת ״אמת״ היינו שאינה מקומו כיון שאם אין אסור לדבר).

פסק הש״ע אבל, **שבוע הראשון אינו יוצא מפתח ביתו, ואפילו לשמוע ברכות חופה או ברכות המילה** (**הגה** מיהו המיקל לצאת בלילה, מפני הצורך, לא הפסיד (**ת״ה סימן ר״צ**). **והא דאסור לצאת חוץ לביתו, היינו דוקא לטייל, או למשא ומתן וכדומה, אבל אם שלח מושל אחריו או שצריך לילך בדרך או לשאר דברים הצריכים לו הרבה, כגון דבר האבד, מותר לו לצאת** (**תוספות סוף מ״ק**) **וכן נוהגין) שניה, יוצא ואינו יושב במקומו ואינו מדבר. שלישית, יושב במקומו ואינו מדבר. [הגה ואם רוצה שלא לישב במקומו בשבוע שלישית ולדבר, הרשות בידו** (**הגהמ״י**). **ועכשיו נוהגין שאין יושבין במקומם כל שלשים, ועל אביו ואמו כל י״ב חדש, ואין למנהג זה עיקר, מכל מקום אין לשנות מן המנהג, כי כל מקום לפי מנהגו] רביעית, הרי הוא כשאר כל אדם. אפילו לא שלמו שלשה שבועות, כגון שמת באמצע שבוע, מיד כשכלה אותו שבוע ושנים שאחריו, חשוב שבוע הבא רביעית** יו״ד (שצג,ב). **כתב בהערות הגריש״א** והנה פלא הוא שדינים אלו דשבת שניה ושלישית וכו׳ לא נוהגים בימינו.

תנו רבנן כל שלשים יום לנישואין (עד שלשים יום לאחר אבלו אינו יכול לישא אשה) מתה אשתו אסור לישא אשה אחרת, עד שיעברו עליו שלשה רגלים (**כתבו התוס׳** ג׳ טעמים בדבר **א.** דלא ישכח אהבת אשתו במהרה **ב.** כדי שישא אשה אחרת ולא יהא זכור מן הראשונה שלא יהא ב׳ דעות במטה (לכאו׳ צ״ל ג׳ דעות עפ״י פסחים קיב.) **ג.** פן יזכיר לאשתו השניה את אהבת אשתו הראשונה כדי לקנטרה). **רבי יהודה אומר רגל ראשון ושני אסור, שלישי מותר** [**כתבו התוס׳ פירש ה״ר יונה** דאין שייך לפסוק כרבי יהודה דאמר שני רגלים משום דקי״ל לעיל (כב.) כדברי המיקל באבל דהא מילתא דפליגי בה הכא אין זו באבל דימי אבלו כלו להן] **ואם אין לו בנים מותר לישא לאלתר, משום ביטול פריה ורביה. הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר, מפני פרנסתן. מעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן, ואמר לאחותה בבית הקברות לכי**

ופרנסי את בני אחותך [**כתבו התוס'** 'אמר לאחותה בביה"ק' לאו דוקא שהאבל כל שבעה אסור לשאת אשה, אלא מיירי שנשאה אחר הז' (**התוס' כתובות ז.** כתבו שבביה"ק עשה את השילוחין, ואת הנישואין עשה אחר הז') **ריב"א מפרש** דזו היא האשה שאומר בזבחים (ק.) שמתה בערב הפסח ואמרי' לעיל אפי' יום אחד אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזרת שבעה, וא"כ בהגיע החג יצא מאבלותו, ומותר היה לשאת אשה, וצ"ל שסובר כר' יונה שמסביר שמה שאמרה הגמ' שאסור ברחיצה עד הערב הכוונה מבעו"י, שאל"כ הרי אסור לישא אשה (**הליטב"ל הסביר** שאף לסובריס כרש"י שהתיר רחיצה רק ביו"ט, מוליס לעניין נישואין שמותר בערב יו"ט סמוך לשקיעה, כיון שאסור לשאת אשה במועד)]. ואע"פ כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה. מאי לזמן מרובה? אמר רב פפא לאחר שלשים יום. **פסק הש"ע א.** אסור לישא אשה כל ל' יום, אפילו בלא סעודה, ולאחר שלשים, מותר, אפילו על אביו ואמו, ואפילו לעשות סעודה. ומותר לקדש אשה אפילו ביום המיתה, והוא שלא יעשה סעודה, אלא אם כן עברו שלשים יום. (**הגה** וי"א דגם לארס אסור כל ל' יום, וכן עיקר) יו"ד (שצב,א). ראינו בברייתא 'כל ל' יום לנישאין' **והרא"ש כתב** וה"ה לארס **וכ"ד הרמב"ן. אמנם הרמב"ם** חלק וכתב לארס מותר אפי' ביום המיתה. **סיכם הב"י** לענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דמיקל באבל הוא ומסתבר טעמיה **אמנם הדרכ"מ** כתב ואינו נראה לפסוק כהרמב"ם נגד הרא"ש והרמב"ן והטור דרבים נינהו ובתראי וכתבו דדברי הרמב"ם אינו עיקר ואיך נפסוק כמותו לכן נראה דגם אירוסין אסור תוך שלשים. **ב.** מתה אשתו, אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה שלש רגלים (**הגה** אבל ליכנס לבית המשתה, דינו כמו בשאר קרובים) וראש השנה ויום כפורים אינם חשובים כרגלים לענין זה. ואם לא קיים מצות פריה ורביה, או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמשנו, מותר לקדש מיד (**כתב הש"ך** זה לדעת הש"ע שפסק כהרמב"ם בס"א שמותר לקדש ביום המיתה, אבל לרמ"א שפסק כהרמב"ן והרא"ש לאסור, מיירי שמקדש לאחר ז', ואז גם יכנוס) ולכנוס אחר שבעה, ולא יבא עליה עד לאחר שלשים יום (**הב"ח כתב** שבין ז' לל' אסורים בייחוד, **אמנם הערך שי** כתב להקל, וכ"נ מסתימת הפוסקים) אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה, שאז מותר לבא עליה אחר שבעה. (**הגה** והוא הדין בשאר אבלות, אפילו באבלות דאביו ואמו, מותר לישא ולבא עליה אחר שבעה, אם לא קיים פריה ורביה. י"א דאף מי שהוא עשיר ויכולת בידו לשכור לו משרתים ומשרתות, מכל מקום אם אין בתו או כלתו אצלו בביתו שתוכל לשמשו בחפיפת הראש או שאר דברים שמתבייש מאחרים, מקרי אין לו מי שישמשנו, וכל כיוצא בזה, ולכן נשתרבב המנהג שרבים מקילין בענין ונושאין נשים תוך שלש רגלים, ובעל נפש יחוש לעצמו יו"ד (שצב,ב). **מ"ש ש"ע** שיש היתר גם אם אין מי שישמשנו הוא מהירושלמי.

תנו רבנן כל שלשים יום לגיהוץ (**כתבו התוס'** דוקא גיהוץ אסור אבל כיבוס מותר דאמרינן לקמן (כז:) 'אל תבכו למת' הא כיצד שלשים יום לגיהוץ ולתספורת, וכ"מ במסכת שמחות, וירושלמי, ומגמרא ביבמות. **אמנם במסכת שמחות** פ"ז משמע שגם כיבוס אסור כל ל' **וי"ל** שמה שכתוב שם 'כיבוס' הכוונה לגיהוץ שבארץ ישראל, אך כיבוס מותר, וא"כ גם גיהוץ שבבבל מותר, שמבואר בגמרא גיהוץ של בבל, ככיבוס של א"י. **אמנם הריב"א** היה אוסר לכבס כל ל' וניתן ליישב לשיטתו הקושיות עליו. **וקשה** הרי למדנו לעיל שאבל אסור בתכבוסת ומשמע רק ז', אך לאחר ז' מותר **וי"ל** שזהו רק במים. **עוד כתבו התוס' בשם ר"י** כלי פשתן אין בהם גיהוץ וחולק על הירושלמי. **יש מי שכתב** דהא דאסרי גיהוץ דוקא ללבוש אבל לגהץ מותר, והא דקתני כל שלשים יום לגיהוץ היינו אסור ללבוש כלים מגוהצין **וצ"ע** אם גם לגבי כיבוס שאסור תוך ז' אם מותר לכבס ומה שאסור זה ללבוש מכובס **מיהו רבינו יצחק זקני** מפרש בתשובתו דאפי' לכבס ולהניח אסור מדאסרינן בתענית (כט.) לכבס ולהניח **ועוד פירש בתשובתו** דכיבוס שלנו מותר בשבוע שחל בו ט' באב כדאמרינן דגיהוץ של בני בבל ככיבוס של ארץ ישראל, משמע דכיבוס של בני בבל לא נאסר דאינו ככיבוס שלהם והכי איתא בהדיא בכתובות (י:) **מיהו** לענין ימי אבילות אסור בכיבוס של בני בבל, ולכן בשבוע שחל בו תשעה באב מחמירין העולם בכיבוס שלנו מתוך המנהג, ומיהו איני מבין מנין לו להקל בשבוע שחל בו ט' באב יותר מימי אבלו שהרי ביבמות מג. עשתה ק"ו לשבוע שחל בו ט' באב שהוא חמור יותר לימי ל' לאבלות שהם קלים יותר (**עפ"י הרש"ש**) **עוד כתבו התוס'** (עפ"י הרש"ש) להוכיח דלענין כיבוס החמירו באבל יותר מבמועד דאמרו תענית (כט:) כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ משמע דמשום כבוס יש בהן. והכא (יח.) כתיב דמותר לכבסן. וכן לגבי מטפחות הידיים אע"פ שהתירו לכבסם במועד אסרו בימי אבלו, וכן לא התירו לגלח בימי אבלו רק בתכפוהו אבליו] אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים יוצאין מתוך המכבש (פירוש שהן כחדשים **הראב"ד פירש** שאף

בחדשים אין לאסור אלא כשיוצאים מתחת המכבש. **אבל לדעת הרמב"ן** דוקא בישנים הצריכו שיצאו מתחת המכבש, אבל חדשים, בכל ענין אסור). **רבי אומר לא אסרו אלא כלים חדשים בלבד. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד.**

אביי נפיק בגרדא דסרבלא (מלבוש לבן מגוהץ ישן) **כרבי** (דאמר לא אסרו לבן אלא חדש). **רבא נפיק בחימוצתא** (חלוק) **רומיתא** (שבא מרומי) **סומקתא חדתי, כרבי אלעזר ברבי שמעון** (דאמר לא אסרו אלא לבנים, וזו אדומה היתה **כתבו התוס'** אביי ורבא הלכה כרבא, וכ"פ ר"ח, א"כ האיסור הוא רק לבן וחדש). **פסק הש"ע** כל שלשים יום אסור ללבוש (**הגה** או להציע תחתיו) (**ב"י בשם רבינו ירוחם**) בגד מגוהץ, והוא שיהא לבן וחדש, ואפילו הוא של פשתן. ועל אביו ועל אמו, אסור עד שיגיע הרגל אחר שלשים ויגערו בו חביריו יו"ד (שפט,ה). החילוק בין אביו ואמו לשאר מתים הובא באבל רבתי. אמנם בבלי לא הביא חילוק זה, והרמב"ם פסק כהבבלי **אמנם הב"י** סיכם להחמיר כיון שהרמב"ן והרא"ש מסכימים לפסוק כאבל רבתי, ומה שתלמודא דידן לא חילק, אין הכרע דאיכא למימר כיון דמייתי כמה חילוקים בין שאר מתים לאביו ואמו הא גלי דאיכא למיפלג ביניהו גם לענין זה דמאי שנא, ומשום הכי לא חש לאתויי הך ברייתא. * דין כיבוס הבאתי בדף יז:.

איתא במשנה 'מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת' בני יהודה ובני גלילא, הני אמרי [דף כג ע"ב] יש אבילות בשבת [**כתבו התוס'** בדברים שבצנעא מיירי כדפירש רש"י (אינו לפנינו) וגם המחלוקת בהמשך בין ת"ק לרשב"ג מדברת בדברים שבצנעה, וכן נראה שנחלקו בירושלמי. אמנם בירושלמי מובא שר' יוחנן אומר שמותר בתשמיש המיטה בשבת היינו שמותר בדברים שבצנעה בשבת וזה סותר את דברי ר' יוחנן בכתובות (ד.) שאוסר] **והני אמרי אין אבילות בשבת. מאן דאמר יש אבילות בשבת דקתני עולה. מאן דאמר אין אבילות בשבת דקתני אינה מפסקת, אי סלק"ד יש אבילות בשבת השתא אבילות נהגא, אפסוקי מיבעיא** (כלומר מי צריכא למימר דאינה מפסקת)...

לימא כתנאי מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר [**פירש רש"י** בברכות (יז), כדי שלא יהיה נראה כאילו לועג לרש] **אין לו בית אחר אוכל בבית חברו, אין לו בית חברו עושה לו מחיצה עשרה טפחים, אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל. ואינו מיסב ואוכל** (**פירש הב"י בשם הרמב"ן** שאינו יושב אפילו על מטה כפויה, וחמור דינו מאבל, שעל כל פנים בשעת אכילה הותר לו לישב על מטה כפויה) **ואינו אוכל בשר, ואינו שותה יין** [**כתבו התוס'** נראה דכי היכי דשרי (בתענית ל.) גבי ערב תשעה באב בשר כל זמן שאינו כשלמים ויין מגתו הכי נמי שרי באונן. **מיהו** אין רגילין לנהוג היתר בזה לא באבילות ולא בתשעה באב. **הקשו התוס'** תימה משמע כאן דאונן חמור מאבל דלא מצינו אבל שיהא בו איסור בבשר וביין, ולענין קדשים אשכחן (זבחים ק:) דאבל אוכל בקדשים ואונן אסור. **ולעומת זאת** בשאר דברים משמע דאבילות חמורה מאוננות כגון בכפיית המטה ונעילת הסנדל ועטיפת הראש וטובא איכא דבאבילות נוהגת ובאונן מותר **ותירצו** וי"ל דדברים שהן משום אבל מותר גבי אונן ובאבילות אסורין, אבל דברים שאינם אסורין משום אבילות אלא משום שיש לו להיות טרוד בקבורת מתו ולא ימשך אחר דברים אחרים כגון אכילת בשר ושתיית יין אסירי באונן דוקא. **אמנם לגבי** תשמיש המטה דמשמע בסמוך דאסור באונן ולכאו' אין בו משום עיקוב בהתעסקות המת **יש לתרץ א.** בהא נמי שמא ימשך. **ב.** או שמא שמחה יתירתא והוצפה. **ובתגלחת ובתכבוסת** לא ידעינן אי שרי באונן **ובשם ריב"א** כתבתי דתגלחת אסורה לאונן דנפקא לן מראשיכם אל תפרעו והא כולי עלמא אסירי ואינהו אוננים הוו] **ואין מברך** (להוציא אחרים ידי חובתן) **ואין מזמן, ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו** [**כתבו התוס'** פירש רש"י (ברכות יח.) 'אין מברכין עליו' אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת הלחם, 'ואין מזמנין' אין מצטרף עם שלשה לזימון. **וקשה** גבי המוציא מה שייך צירוף (ובאמת בברכות (מה.:) נחלקו בזה רש"י והתוס' שלרש"י ל"ל להוליא בברכת המזון אמ"כ יש ג' שיש עליהם מצוות זימון, והתוס' סוברים שיחיד יכול להוליא את היחיד) **ויש לבאר** 'אין מברכין' שאף שהם ג' עם האונן אינם מצטרפים לזימון ויכולים להיחלק ולברך כל אחד לעצמו ללא זימון, 'ואין מזמנין עליו' לומר נברך שאכלנו משלו, ואי לא הוה תני אלא חדא הוה אמינא לענין נברך שאכלנו משלו אין מצטרף, אבל מצטרף להיות להם דין שלשה לברך אחד מהן בעבור חברו להכי תני תרתי. **וריב"א** מפרש 'אין מברכין' לזמן בג', 'ואין מזמנין' לברך בי' שמזמנין בשם. **עוד כתבו התוס'** פירש רש"י (שם) 'ואינו מברך' אין צריך לברך ברכת המוציא (**רש"ש**) משמע מפירושו דאין אסור לברך, ואם רוצה רשאי **ומיהו** מדקאמר ברכות (יח.) שאסור לקרוא ק"ש סמוך למת תוך ד' וכאן בברייתא אצלנו שמדברת באונן תירצה שם הגמ'

שאסור אף חוץ לד' משמע שאיסור בדבר. **ותימה** לרבי יצחק דהשתא נהגו האוננים לברך ולזמן **והיה אומר** דלא איירי הכא רק כשהוא עוסק בצרכי המת שאין לו להתבטל מן המצוה אבל בשעה שאינו עוסק אי נמי בשעה שאחרים עוסקים מותר. **ומיהו בירושלמי** שאסר אפי' לענות אמן משמע שאין הטעם משום התעסקות במת, שהרי מה ביטול יש בעניית אמן **ויש לדחות** שכיון שיש ביטול באמירת הברכה ואסור בה, הויא אמן יתומה **אך יש להוכיח** מברכות (יט.) דאמרינן הן עומדין ומתפללין והוא יושב ומצדיק עליו את הדין, דמשמע דאף שאינו עוסק בו כלל אלא יושב ודומם אעפ"כ אסור לברך, **בירושלמי ג"כ משמע** שאסור לברך דתני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. ומסתפק הירושלמי האם הוא מפני כבודו של מת (שמראה כאילו אינו שוה להתאבל עליו) או משום שצריך להתעסק בקבורתו. **אמנם נראה שיש סתירה בירושלמי** אם דיני אונן נוהגים בשבת וביו"ט (ע"ע תוס' גלכות יז:)] **ופטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה** (**כתבו החכם צבי ועוד אחרונים** אין זה אלא לענין מצוות עשה, אבל מצווה הוא בכל איסורים שבתורה. וטעם הדבר, שפטור אונן ממצות הלא נובע מהיותו עוסק במצוה, שהוא פטור ממצות אחרות, ובודאי שאין זה סיבה להתיר לו איסורים). **ובשבת מיסב ואוכל, ואוכל בשר, ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכין ומזמנין עליו, וחייב בקריאת שמע ובתפילה ובתפילין ובכל מצות האמורות בתורה. רבן גמליאל אומר מתוך שנתחייב באלו (קריאת שמע...) נתחייב בכולן. ואמר רבי יוחנן תשמיש המטה איכא בינייהו (הא דאמר נתחייב בכולן סבר מותר בתשמיש המטה, ותנא קמא סבר אסור בתשמיש המטה).**

מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמר (ת"ק דאסר בתשמיש) סבר יש אבילות בשבת, ומר (רשב"ג דהתיר תשמיש) סבר אין אבילות בשבת. ממאי? דלמא עד כאן לא קאמר תנא קמא התם אלא משום דמתו מוטל לפניו, אבל הכא דאין מתו מוטל לפניו לא. ועד כאן לא קאמר רבן גמליאל התם דאכתי לא חל אבילות עליה (דלא נקבר), אבל הכא דחל אבילות עליה הכי נמי.

[דף כד ע"א] בעא מיניה רבי יוחנן משמואל יש אבילות בשבת או אין אבילות בשבת? אמר ליה אין אבילות בשבת (**כתבו התוס'** מיהו ר' יוחנן לא קיבל משמואל דאיהו סבירא ליה דברים שבצינעא נוהג). **פסק השו"ע א.** שבת אינו מפסיק אבלות ועולה למנין שבעה, שהרי קצת דיני אבלות נוהגים בו, דהיינו דברים שבצינעא שהם תשמיש המטה ורחיצה. אבל דברים שבפרהסיא (לא)... וללבוש מנעליו, ולזקוף המטה מכפייתה, ושלא ללבוש בגד קרוע, אלא מחליפו, ואם אין לו להחליף מחזיר קרעו לאחריו... יו"ד (ת,א). מסקנת הסוגיא בהמשך דברים שבצנעה נוהג. **ב.** מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, קודם קבורה אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר, אוכל בבית חבירו. אין בית לחבירו, עושה לו מחיצה ואוכל, ואפילו מחיצה של סדין, סגי אם תקע שולי הסדין בענין שאינו ניטל ברוח. ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, ואפילו הוא בעיר אחרת, אינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ואין מברכים עליו ולא מזמנין עליו, אפילו אם אוכל עם אחרים שמברכים, לא יענה אחריהם אמן. ופטור מכל מצות האמורות בתורה, ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו. וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין, אינו רשאי (ועיין בא"ח סי' ע"א). ובשבת ויו"ט, אוכל בשר ושותה יין, (אם ירצה). ומברך, וחייב בכל המצות, חוץ מתשמיש המטה שאסור בו (ומותר לילך לבית הכנסת בשבת, ואף בחול אין בו איסור, רק מאחר שאסור להתפלל, מה יעשה שם) ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת, חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום. יו"ד (שמא,א) מ"ש הש"ע שאסור האונן בתשמיש המיטה בשבת. הירושלמי ור' יונה פסקו כר"ג שמותר בתשמיש, אבל ג' עמודי ההוראה פסקו כת"ק משום דאם איתא דגמרא דידן סברה הלכה כרבן גמליאל הוה פסיק כוותיה ולא שייך כאן הלכה כדברי המיקל באבל (מו"ק יח.) דאכתי לא חל עליה אבלות. **ג.** מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל

עליו לקברו, פטור מק"ש ומתפלה. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות, אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה, ורצה להחמיר על עצמו ולקרות, אין מוחין בידו (עיין בי"ד סי' שמ"א) או"ח (עא,א). **כתב הב"י** שרש"י והרמב"ם ס"ל שאם רצה לברך רשאי, **אבל תוס' והרא"ש ור' יונה** ס"ל שאינו רשאי והביאו ראיה מהירושלמי **וסיכם הב"י** לענין הלכה נראה דכיון דבירושלמי מספקא להו היכא דיש מי שישא משאו אם רשאי להחמיר על עצמו וספיקא במידי דרבנן הוא דהא מדאורייתא ליכא איסורא במילתא, הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו אין מוחים בידו וזה טעם דברי ראבי"ה וכל שכן דלהרמב"ם ורש"י ז"ל רשאי להחמיר על עצמו וכדאי הם לסמוך עליהם שלא למחות ביד הרוצה להחמיר על עצמו היכא שיש לו מי שישא משאו מיהת. **ד.** כל זמן שלא נקבר המת, אינו חולץ מנעל וסנדל, ואינו חייב בעטיפת הראש וכפיית המטה, אבל אסור לישב או לישן על גבי מטה, אפי' כפויה. (**הגה** וכל שכן שאסור בתשמיש המטה. וי"א דאסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום ותספורת ובמלאכה (טור), אבל מותר לצאת מפתח ביתו) יו"ד (שמא,ה) בטור מובא שנחלקו האם דיני אבילות נוהגים באונן. **דעת הרמב"ם והרי"ץ גיאת** שאינן נוהגים, והרי"ץ גיאת אף התיר תשמיש **אמנם הרמב"ן כתב** לגבי תשמיש שגגה היא דלכ"ע בחול אסור, לעניין דיני אבלות מקצתם נוהגים כגון רחיצה וסיכה ק"ו מאכילת בשר ושתיית יין, ואיצ"ל בשמחה ותספורת. באבל רבתי איתא שלא יושב אפי' על מיטה כפויה אלא על הקרקע. **עוד כתב הרמב"ן שפטרו** את האונן בעטיפת הראש ובכפיית המיטה ונעילת הסנדל מפני שהוא טרוד בעסקי המת. הב"י והש"ע לא הכריעו במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם האונן מותר או אסור ברחיצה סיכה שמחה וכו'. אמנם הרמ"א הכריע כהרמב"ן לאסור באלו. **בילקוט יוסף פסק לאסור** וכתב ששאל את אביו והסכים עמו, ובאמת שכן נוטים דבריו בספר מאור ישראל כג; וכ"כ למסקנה הרב דוד טהרני בספרו זכרון יצחק, וכן הביא בשם הרב טופיק אביעזרי. * עוד כתב בילקוט יוסף שמאותו טעם יש איסור להחליף לבגד מכובס, אמנם אם לא מעוניין לקרוע בגד זה שהוא לבוש מחמת שהוא יקר רשאי להחליפו ולקרוע האחר, ואין בזה משום לבישת בגד מכובס, כיון שכל כוונתו לקורעו.

יתבי רבנן קמיה דרב פפא וקאמרי משמיה דשמואל אבל ששימש מטתו בימי אבלו חייב מיתה (**פירש הרמב"ן** שאין זה עונש מיוחד בדיני אבילות, אלא כשאר כל העובר על דברי חכמים, שהוא חייב מיתה). אמר להו רב פפא אסור אתמר ומשמיה דרבי יוחנן אתמר (**הקשה הגרעק"א** הלא דין זה מפורש הוא בברייתא לעיל (כא) שאבל אסור בתשמיש המיטה, ואם כן מה בא רבי יוחנן להשמיענו בזה. **והאחרונים תירצו**, שרבי יוחנן הוסיף לאסור אף בשבת, וכדעתו לקמן, שבשבת נוהג איסור בדברים שבצינעא). ואי שמיעא לכו משמיה דשמואל הכי שמיע לכו אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל אבל שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה, שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו וגו', הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב מיתה (**כתבו התוס'** אף על גב דפשטי' דקרא כך הוא 'הא אחר פורע ופורם, ואם בני אהרון ישלחו פרע ויקרעו את בגדיהם ימותו' היינו שאין לדייק שאם אחרים לא ישלחו פרע ולא יקרעו את בגדיהם יתחייבו מיתה. **נראה** דאסמכתא בעלמא הוא שחייבים מיתה **והראיה** דהא לא מייתי להו בסנהדרין (פג.) גבי אלו שחייבים מיתה **אמנם הראב"ד** שהוא דרשה גמורה, בין לענין חיוב קריעה ובין לענין איסור תספורת כל ל' יום). **אמר רפרם בר פפא** תנא באבל רבתי (מסכת שמחות) אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו. ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גוייתו (כל גופו, **ואיכא דאמרי** אבר שלו). **פסק הרמב"ם** אבל חייב לקרוע על מתו שנאמר ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר חייב לפרום אבל (ה,א).

אמר שמואל פח"ז חובה, נת"ר רשות. פריעת הראש, חזרת קרע לאחוריו, זקיפת המטה, חובה (חייב לגלות ראשו מעטיפת האבלים, וכן חייב להחזיר הקרע לאחריו... בשבת). נעילת הסנדל (**כתב רש"י** דלאו כולי עלמא סיימי מסאנייהו בשבת, ולא מוכח דאבל הוא. **כתב הרא"ש**, שזהו דוקא בימיהם, שהיו רגילים לילך לפעמים חלוצי סנדל. אבל בזמנינו, שאפילו העני שבישראל אינו הולך יחף, חזר הדין שנעילת הסנדל אף היא חובה בשבת, כדי שלא ינהג אבילות בפרהסיא). תשמיש המטה, רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית (**כתבו התוס'** יש מפרשין דרחיצת ידים דקאמר הכא רשות היינו כמ"ד בשבת (כה:) דבלא אבילות הוא רשות ואין חובה לרחוץ לכבוד שבת, אבל לר"נ בר יצחק דאמר שמצוה לרחוץ לכבוד שבת, א"כ באבל נמי הוי מצוה ולא רשות. **ונראה** דלא צריך למימר הכי, אלא הכוונה שמצד דיני אבלות לא נחייבו לרחוץ להראות

שאינו מתאבל בשבת) **רשות** (ר"ל, יכול להמשיך אם רוצה במנהגי אבלות אלו בשבת, כיון שלא ניכר שעושה מחמת האבל) **ורב אמר** אף פריעת הראש רשות.

ושמואל, מאי שנא נעילת הסנדל דרשות, דלאו כולי עלמא עבידי דסיימי מסאנייהו, פריעת הראש נמי לאו כולי עלמא עבידי דמגלו רישייהו (בשבת, ואע"פ שמתעטף לא מיחזי כאבל)? שמואל לטעמיה, דאמר שמואל כל קרע שאינו בשעת חימום (בשעת התחלת הצער, בשעת מיתה) אינו קרע, וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה (הלכך, כיון דכל ימי שבוע שהוא אבל מתעטף כישמעאל, אם אינו נוטלה בשבת נראה כנוהג אבילות, דכולי עלמא לא נהיגי בעטיפה זו, אלא אבלים בלבד **כתבו התוס'** ורב סבר דעטיפת הראש שאינה כעטיפת ישמעאלים הויא עטיפה, ומסתמא רב ושמואל הלכה כרב דקיי"ל כמותו באיסורי וא"כ יוצאים בעיטוף שגם אינו כעטיפת הישמעאלים). מחוי רב נחמן (עטיפת ישמעאלים) עד גובי דדיקנא (גומות שבלחי, למטה מפיו). **פסק חש"ע** אבל חייב בעטיפת הראש, דהיינו שיכסה ראשו בטלית או בסודר ויחזיר קצתו על פיו ועל ראש החוטם, והני מילי שצריך עטיפה, בכל היום. אבל כשבאין מנחמים אצלו, מגלה ראשו לכבודם. (**הגה** וי"א שאין נוהגין במדינות אלו בעטיפה (**הגהות מיימוני**) וכן המנהג פשוט, ואין להחמיר לשנות במה שלא נהגו אבותינו יו"ד (שפו,א). **הקשה בהערות הגריש"א** וקשה הא צריך לפסוק הלכה כרב באיסורא, וביותר דהא אמרינן הלכתא כדברי המיקל באבילות. ומתרצים הראשונים דכיון דרב נחמן אמר עד גובי דדיקנא, משמע שפסק כשמואל. ויש ראשונים שמפרשים שרב מודה לשמואל דעטיפת ישמעאלים בעינן, אלא אומר שבשבת אמנם כה"ג הוי אבלות בפרהסיא, מ"מ יעשה עטיפה במקצת, ופליג עליה שמואל ואומר שאין מחלקים בעטיפה ועושים או עטיפה גמורה או פטור לגמרי, ונקטינן כשמואל.

אמר רבי יוחנן לא שנו (פריעת הראש בשבת, דצריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכוסה בימי אבלו, להודיע כי אין אבילות בשבת) אלא שאין לו מנעלים ברגליו [**הקשו התוס'** כמו שמנעליו מוכיחים עליו, למה כל הפח"ז חובה, נאמר שאחד מאלו יהיה חובה והשאר רשות, וזה שהוא חובה יוכיח עליהם **ותירצו** ושמא במנעלים יש הוכחה יותר (**הסביר לב רחב** שפריעת הראש וכו' הם עניינים שבתוך הבית, משאי"כ נעילת הסנדל שהוא דבר שבפרהסיה)] אבל יש לו מנעלים ברגליו מנעליו מוכיחין עליו (דאינו אבל, אבל לגלות ראשו אינו צריך, ואם בא להתעטף בצינעא, אפילו כעטיפת הישמעאלים אין בכך כלום).

כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע [**הפבירו התוס'** נראה דהא דאמר לעיל (כ:) מי שנזדמן לו חלוק בתוך ז' אע"פ שאינו שעת חימום קורע **שמא** הכא (כך גרסו הרבה מחבונים וכ"מ בריטב"א) דוקא כגון שקרע כבר, והתם מיירי בשלא קרע עדיין **א"נ** כגון שאין לו חלוק בשעה ראשונה חייב לקרוע כשיהיה לו אפי' שלא בשעת חימום. **ולי נראה** דבכל שעה שיוכל להתחמם על מתו אפי' לזמן מרובה אחר מיתתו קרוי שפיר בשעת חימום כמו שאמרו ברבנן משום דמדכרי שמעתייהו הוא הדין נמי בכל מת שיוכל להתחמם עליו (לפי"ז יש כאן עוד תירוץ שהגמ' שם ליבלה בלופן שהתחמם עוד פעם)] **והא אמרו** ליה לשמואל נח נפשיה דרב. קרע עליה תריסר מני (**פירש הריטב"א** שבודאי לא היה לבוש בכולם בשעה אחת, אלא לבשם בזה אחר זה, ואם כן נמצא שקריעת האחרונים לא היתה בשעת חימום) אמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה (בקושיות). אמרו ליה לרבי יוחנן נח נפשיה דרבי חנינא. קרע עליה תליסר אצטלי מלתא, אמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה (רואים שקרעו שלא בשעת חימום)? שאני רבנן, דכיון דכל שעתא מדכרי שמעתייהו כשעת חימום דמי.

אמר ליה רבין בר אדא לרבא אמר תלמידך רב עמרם, תניא אבל, כל שבעה קורעו לפניו, ואם בא להחליף [**כתבו התוס'** פירש רש"י (מינו לפניו) מחליף לבגדים שכובסו ערב הרגל, שלא נאסר באבילות לכבס, אבל ללבוש המכובס מותר **אך יש מי שפירש** אם בא להחליף ללבוש בגדים שאינם מכובסים. **וקשה על פירוש רש"י** שאם הוא מתיר ללבוש בגדים מכובסים, א"כ ה"ה מגוהצים, ולעיל (כג.) אביי ורבא הלכו באבלם בבגדם מגוהצים אדומים, והוכיחו מכאן שהלכה כראב"ש שהאיסור רק בלבן, ואולי היה מגוהץ מלפני האבלות **יש לומר** כיון שגם במגוהצים התירו דווקא ללכת עם צבעונים, משמע שגיהצו בימי אבלם, שאם גיהצום לפני כן היה מותר בכל סוגי הבגדים. **מ"מ המנהג כיום** לא ללבוש מכובס אלא אדם אחר לובשו יום או חצי יום, ואז לא קרי בגד מכובס) מחליף וקורע (אע"פ

שאינו שעת חימום). בשבת קורעו לאחוריו (**כתב השיטמ"ק** שכמו כן יכול ללבוש בגד שלם על הקרוע, כדי להסתירו) ואם בא להחליף מחליף, ואינו קורע? כי תניא ההיא בכבוד אביו ואמו (אבל לכולי עלמא אין קורע אלא בשעת חימום **הריטב"א הביא** שנחלקו הראשונים, האם הוא רשות היינו שאין בזה משום בל תשחית, או חובה, מפני כבודם. וכתב, שבירושלמי מפורש שהוא חובה. ועל כל פנים למדנו כאן, שבשאר קרובים הרי הוא מחליף ואינו קורע. **והמאירי הביא שנחלקו הראשונים**, האם יכול להחליף בגדיו כפי אות נפשו, או דוקא כשיש לו צורך בהחלפה, וכגון שנתקרר, ועליו ללבוש בגדים חמים, או שנתחמם וכו'. ולדעת הכל, אין לו להחזיר הקרע אפילו בשאר קרובים, שבהחזרת הקרע ניכרת יותר ביטול האבילות ממנו. **הקשו התוס'** (עפ"י פורת יוסף) התוס' הקודם בתרוצו השני תירץ שאם לא היה לו חלוק בשעת מיתה, כל עת שמחליף חלוק קורע ואף לאחר ז' והגמ' שם העמידה זה באביו ואמו, ואילו כאן משמע שעל אביו ואמו קורע רק ז' ותו לא, וצ"ע). **פסק הש"ע** אבל שלא נהג אבלותו תוך שבעה, בין בשוגג בין במזיד, משלים אותו כל שלשים, חוץ מהקריעה, שאם לא קרע בשעת חימום אינו קורע אלא תוך שבעה, חוץ מאביו ואמו שקורע אפילו לאחר שבעה (ביו"ד ש"מ סעי' א כותב 'אפי' לאחר ל') יו"ד (שצו,א). בדף (כ:) מי שאין לו חלוק ונזדמן לו חלוק תוך שבעה קורע לאחר שבעה אינו קורע. **מספיר הב"י** על אב ואם אם לא קרע תוך ז' קורע אחר ז' כדין מי שמת אביו ואמו ולא היה לו חלוק תוך שבעה ונזדמן לו אחר שבעה שקורע והולך כמו שנתבאר בסימן ש"מ.

אותן קרעין מתאחין או אין מתאחין (**הספיר התוס' רא"ש** פירוש אותן קרעים שקרע כשהחליף לכבוד אביו ואמו יש להן דין קרע הראשון ואין מתאחין או לא)? פליגי בה אבוה דרב אושעיא ובר קפרא. חד אמר אין מתאחין, וחד אמר מתאחין. תסתיים דאבוה דרב אושעיא דאמר אין מתאחין, דאמר רב אושעיא אין מתאחין. ממאן שמיע ליה לאו מאבוה? לא, מבר קפרא רביה שמיע ליה. **פסק הש"ע** על אביו ואמו, אם מחליף תוך ז', קורע כל הבגדים שהוא מחליף, ואינו מאחה לעולם, כמו בפעם הראשון יו"ד (שמ,יד). **הרי"ף פסק** כמ"ד אין מתאחין.

אמר רבא אבל מטייל באונקלי (**פירש רש"י** חלוק שקורעו **ור"ח פירש** שהוא מצנפת שעוטפה לראשו, ומקיים בה חיוב עטיפת הראש בצינעא **והר"ן כתב** עיקר הפי' שהוא תכשיט של כתף שמחברין בו הקריעה) בתוך ביתו (**פירש רש"י** שבצינעא מותר לנהוג אבילות בשבת **כתב הריטב"א** לפי ר' יוחנן שנוהג דברים שבצינעא חייב ללכת כך בביתו). אביי אשכחיה לרב יוסף דפרים ליה סודרא ארישיה (בשבת, משום עטיפה, דנהיג אבילות) ואזיל ואתי בביתיה (**כתבו התוס'** מספקא לי כי היכי דשרי בתוך ביתו בגד קרוע ועטיפת הראש, האם יהיה אסור בנעילת הסנדל וכל שאר דברים משום שהוא בצנעה) אמר ליה לאו סבר לה מר אין אבילות בשבת? אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן דברים שבצינעא נוהג [**כתבו התוס'** פסק בה"ג כר' יוחנן לאפוקי מרב ושמואל שהתירו תשמיש המטה בשבת ודברים שבצינעא הוא... ואף על גב דקיימא לן הלכה כדברי המיקל (ולכאו' היה צריך לפסוק כרב ושמואל) ה"מ במחלוקת של תנאים אבל במילתא דאמוראי לא אמרן]. **פסק הש"ע** שבת אינו מפסיק אבלות ועולה למנין שבעה, שהרי קצת דיני אבלות נוהגים בו, דהיינו דברים שבצינעא שהם תשמיש המטה ורחיצה. אבל דברים שבפרהסיא לא, דהיינו להסיר עטיפתו (**הגה** ודוקא כשהוא מעוטף עטיפות ישמעאלים כמו שנתבאר לעיל סימן שפ"ו, אבל קצת עטיפה שנוהגים בקצת מקומות כל ל', אין צריך להסיר בשבת, הואיל ויש לו מנעלים ברגליו) וללבוש מנעליו, ולזקוף המטה מכפייתה, ושלא ללבוש בגד קרוע, אלא מחליפו, ואם אין לו להחליף מחזיר קרעו לאחריו, ות"ת הוי דבר שבצינעא, אבל לחזור הפרשה, כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הציבור, הוי כקורא את שמע ומותר. ואם קראו את האבל לעלות לתורה, צריך לעלות, שאם היה נמנע היה דבר של פרהסיא, ורבינו תם היו קורים אותו בכל פעם שלישי, ואירע בו אבלות ולא קראו החזן, ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרותו שלישי בכל שבת, הרואה שאינו עולה אומר שבשביל אבלות הוא נמנע, והוי דברים של פרהסיא. (**הגה** וכן אם הכהן אבל ואין כהן אחר בבהכ"נ, מותר לקרותו, אבל בענין אחר, אסור) יו"ד (ת,א). **כתב הרמב"ן** כסוי הראש והליצת סנדל חייב לנהוג בהן אבילות בתוך ביתו... **כתבו הפרישה והגר"א** שהש"ע

השמיט דברי הרמב"ן **והבין** הדברי סופרים שכוונתם שהלכה כן, רק שהשמיט. **אמנם בהערות הגריש"א** כתב שלא קיי"ל כהרמב"ן, וא"כ דברים שהתירו אותם משום שאין אבילות בשבת, אף בשבת הוא מותר בהם.

איתא במשנה 'רבי אליעזר אומר משחרב בית המקדש עצרת כשבת...' **אמר רב גידל בר מנשיא אמר שמואל** הלכה כרבן גמליאל (דעצרת ור"ה ויוה"כ כרגלים **הקשו התוס'** תימה כיון דאמר שמואל (יח.) הלכה כדברי המיקל באבל אמאי איצטריך למיפסק הלכה כר"ג **ותירצו** דהומרא נמי היא דאם קברו סמוך לחשיכה ולא היה לו שעה אחת לנהוג בו אבילות או קברוהו נכרים ביו"ט או שמע שמועה קרובה ביו"ט אם הם כרגלים אינם עולים למנין שבעה ואם הם כשבת עולים). **פסק השו"ע** ראש השנה ויום הכפורים חשובים כרגלים לבטל האבלות יו"ד (שצט,ו). וכ"ש עצרת, וההלכה בהמשך.

ואיכא דמתני להא דרב גידל בר מנשיא אהא כל שלשים יום תינוק יוצא בחיק (לבית הקברות, ולא בארון) ונקבר באשה אחת ושני אנשים [**רש"י בכת"י מבאר** שעל כל פנים יש להצריך בקבורתו ג' בני אדם. וכן הוא בגירסת השיטמ"ק בגמרא. אבל בשאר מתים הצריכו חכמים שיהיו עשרה בקבורתו. **וביאר הטור** (שסא) **בשם הרמב"ן**, שהוא לצורך ברכת אבלים ועמידה בשורה וקדיש, שאינם נאמרים בפחות מעשרה] אבל לא באיש אחד ושתי נשים (שאין מתייחדין עם האשה [**דף כד ע"ב**] אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים [**הסכירו התוס'** מפורש בקדושין (פ:) דאף על גב דאין איש אחד מתייחד עם שתי נשים, בשעת אבילות דטרידא שרי]. ואין עומדין (אין צריך לעמוד) עליו בשורה (כשחוזרין מבית הקברות עוברין לפני האבל בשורה, וכל אחד אומר לו תתנחם) ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים [כל שבעה הולכין לנחמו בביתו **כתבו התוס'** פירש רש"י (אינו לפנינו) דמיירי בלא כלו לו חדשיו (ולכן הוא בחזקת נפל ואין מתאבלים עליו) **ומיהו** אפי' מיירי בכלו לו חדשיו, נהי דמתאבלים עליו כדאיתא (שבת קלו.) (ובכורות מט.) מ"מ אין מחמירין להצטער לכבודו ולומר ברכת אבלים, כדאשכחן בהני דסמוך דלפי מה שהוא גדול מחמירין להצטער לכבודו].

(המשך הברייתא) בן שלשים יום יוצא בדלוסקמא (ארון). רבי יהודה אומר לא דלוסקמא הניטלת בכתף (באדם אחד), אלא הניטלת באגפיים (בשני בני אדם, דרך כבוד). ועומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים (**ביארו התוס'** שמנחמים אותו בדברים).

(המשך הברייתא) בן שנים עשר חדש יוצא במטה. ר"ע אומר הוא בן שנה ואבריו כבן שתים (שאבריו גדולים) הוא בן שתים ואבריו כבן שנה יוצא במטה (**כתבו התוס'** שר"ע חולק על ת"ק דבן יב' חודש אינו יוצא במיטה [**הקשה המהרש"א** לפי גירסא שלפנינו הוא לחוק ממי פליג ר' עקיבא אמ"ק, דת"ק תולה הדבר בי"ב חודש ולר' עקיבא תולה בבן שנה (**תירץ כרוב ממש** בילא שהנפק"מ חודש העיבור) **אך הריטב"א מבאר** שלר"ע לווקא בן שנה ונראה כבן שנתיים או בן שנתיים ונראה כבן שנה) **במסכת שמחות** גורסים בן ג' יוצא במיטה ר"ע אומר פחות מבן ג' (**מסביר כרוב ממש** שבמסכת שמחות איתא שסובר ר"ע בן ג' ואבריו כבן ב' לא יוצא במיטה, אבל בן ב' ואבריו כבן ג' יוצא במיטה). **עוד כתבו התוס'** אם מת ביום שלשים לילדתו פוסק בבכורות (מט.) שלשים יום באדם אינו נפל ויום שלשים לענין אבילות כיום שלפניו ואינו מתאבל, ואעפ"כ יוצא בדלוסקמא (כך פירשו הרבה אחרונים כוונת התוס'). רבי שמעון בן אלעזר אומר היוצא במטה רבים מצהיבין עליו (מרגישין ומצערין) אינו יוצא במטה אין רבים מצהיבין עליו. רבי אלעזר בן עזריה אומר ניכר לרבים (שהיו מכירין כבר, שהיה רגיל לצאת מן הבית) רבים מתעסקים עמו (ללוותו), אינו ניכר לרבים אין רבים מתעסקים עמו (**כתב הכס"מ** (יב,יא) שמדברי הרמב"ם מבואר, שר"ש בן אלעזר ור"א בן עזריה לא נחלקו, ומשום שרבים מצהיבין עליו ורבים מתעסקין עמו, אינם ענין אחד, ולכל ענין נאמר שיעור בפני עצמו. וכדבריו מוכח מהנמוק"י שענין 'מצהיבין' פירש מלשון צער. וענין 'מתעסקין עמו' פירש, שהרבים מבטלים ממלאכתם כדי לגמול עמו חסד). **פסק השו"ע א.** תינוק בן ל' יום, מוציאים אותו בחיק לבית הקברות, ולא בארון, ונקבר באשה אחת ושני אנשים, אבל לא באיש אחד ושתי נשים, משום יחוד. ואין עומדים עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, ואפילו אם קים לן שכלו לו חדשיו יו"ד (שנג,ד). **ב.** בן ל' יום גמורות, יוצא בגלוסקמא (פי' ארון...) הניטלת באגפיים (פי' נסר רחב, ופי' אגפיים, זרועות) ועומדין עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. בן י"ב חדש, יוצא במטה. וכל היוצא במטה, רבים מצהיבים

עליו, ושאינו יוצא במטה, אין רבים מצהיבים עליו. וכל הניכר לרבים, רבים מתעסקין בו, וכל שאינו ניכר לרבים, אין רבים חייבים להתעסק בו יו"ד (שנג,ה).

ומה הן בהספד (כמה יהא גדול שמצוה להספידו)? רבי מאיר בשם רבי ישמעאל אומר עניים בני שלש (לפי שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת), עשירים בני חמש. רבי יהודה אומר משמו עניים בני חמש, עשירים בני שש. ובני זקנים כבני עניים. **אמר רב** הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי ישמעאל. **פסק הש"ע** קטן, בן כמה שנים יהיה כשמספידין עליו, עניים בני חמשה, עשירים בני ששה, בני זקנים כבני עניים... אבל צדוק הדין וקדיש, אומרים על תינוק משעברו עליו שלשים יום. **הגה** ואין נוהגים כן, אלא עד שיהיה בן י"ב חדש שיוצא במטה, כדלקמן סימן שנ"ג סעיף ה'. יו"ד (שמד,ד).
כתב רב האי תינוק שעברו עליו שלשים יום אומרים עליו צידוק הדין **וכ"כ הרא"ש והרמב"ן.**

דרש רבי עננו בר ששון אפיתחא דבי נשיאה (היה אבל) יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן ארבעה עשר [דעצרת חשוב כשבעה, וזהו יום שלפני עצרת חשוב שבעה, דסבר כי האי תנא דלעיל (כ.) דאמר אפילו יום אחד, אפילו שעה אחת, וכמאן דאמר עצרת כרגלים] שמע רבי אמי ואיקפד, אמר אטו דידיה היא, דרבי אלעזר אמר רבי אושעיא היא... (**הקשו התוס'** קשיא ליה מנא ליה דעצרת כרגלים בזמן הזה לעניין הפסקת האבלות, הא ליכא תשלומין לחג השבועות, שיש תשלומין רק לקורבנות **י"ל** כיון דעצרת חד יומא ואעפ"כ נחשב כמו פסח וסוכות בזמן שבית המקדש קיים, לענין תשלומין חשיב נמי לדידן כרגל דפסח וסוכות. **מיהו** בר"ה ויוה"כ משמע דלא סבירא להו הכי דליהוו חשיבי כשבעה ימים מדלא נקט אלא עצרת) דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה שנאמר בחג המצות ובחג השבעות, מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה אף חג השבועות יש לה תשלומין כל שבעה.

אדבריה רב פפא לרב אויא סבא, ודרש יום אחד לפני ראש השנה, וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר [**הביאו התוס' יש מי שהקשה** מה אנו צריכים שיהא ראש השנה כשבעה ימים להפחית מימי השלשים, שהרי גם אם נחשיבו יום אחד גם מותר לגלח ערב יוה"כ דהוי קובר את מתו שמונה ימים קודם יום כפורים דבטלה הימנו גזרת שלשים. **ותירץ מספר תירוצים א.** נפקא מינה אם לא גילח ערב יוה"כ דאינו מגלח אחר יוה"כ, אבל עתה דהשבינן ראש השנה כשבעה (**כתב הרש"ש** לכאו' היה ל"ל שמונה שהרי יש ב' ימים לר"ה, ול"ל לחשיב ליה יומא אריכתא) ויוה"כ כשבעה, וערב ראש השנה כשבעה, ובין ראש השנה ליום כפורים שבעה, נקיט ליה בתר יוה"כ שני ימים ומגלח (**הקשה הרש"ש** אם ערב ראש השנה כשבעה, א"כ ג"כ ערב יוה"כ כשבעה, ולא יצטרך לחכות כלום אחר יוה"כ) **ואין נראה לי תירוץ זה** דהא קיימא לן כאבא שאול דאמר (יט:) שאף שלא גילח קודם הרגל מגלח אחר הרגל. **ב.** נפקא לן מינה לענין שמועה רחוקה דהשבינן לה שמועה רחוקה בהני שני ימים אחר יום כפורים **וזהו דוחק גדול** כי זה אינו מפורש בשום מקום שתחשב שמועה רחוקה פחות משלשים יום בפועל **ג.** ויותר היה יכול לומר לענין דהשבינן אחר ראש השנה שבת שלישית דאמר לעיל יושב במקומו. **מ"מ אומר התוס'** דהא דאמר שמונה ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזרת שלשים יום היינו דוקא היכא דנהג אבילות שבעה ימים אבל זה שלא נהג אבילות שבעה אלא יום אחד כי ר"ה ביטל לו גזרת ז' לא אמרינן יום כפורים יבטל גזרת ל' (**לליית הכרס** הביא שהסדר זה של התוס' לא הובא בלשונים מחריס, וכן לא הוזכר להלכה ונפסק כגון לא שיוה"כ מבטל גזרת ל') **ותמהתי** למה לא פירש הרב כך כי דבר זה פשוט. **ובסמוך** פירש כענין זה הרב יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום, דדוקא בהני אומרים דשמיני עצרת הרי כ"א יום אבל מת ברגל שלא נהג אבילות קודם הרגל לא הוי שמיני עצרת כי אם יום אחד למנין שלשים (**הקשה המגן יעקב** מה הלימוי שכאן לא נהג אבילות לפני החג כלל, משמ"כ בנילוגנו). **כתבו התוס' פירש בה"ג** דהשתא דאית לן תרי יומי בראש השנה אי שכיב ליה שיכבא ביו"ט ראשון לא ינהוג אבילות עד מוצאי יו"ט שני, ואותו יו"ט שני עולה למנין שבעה, ואי שכיב ביום שני של ראש השנה ההוא יומא נוהג אבילות דכיון דיו"ט שני דרבנן אתי אבילות דאורייתא דיום ראשון דהוי מן התורה ומבטל יום שני דרבנן **ואין נראה לר"י** (**הסכיר הכרך משה** כיון שס"ל שמין אבילות יוס הראשון מה"ת) וגם אין נוהגין כן כלל (**בכרכות מז:** מוכח בגמ' שמטה לרבנן לפרהסיה לוחה עשה לאו, ע"ש תוס' ד"ה 'מטה לרבים שמני')] אמר רבינא הלכך, יום אחד לפני החג, וחג, ושמיני שלו הרי כאן עשרים ואחד יום. רבינא איקלע לסורא דפרת, אמר ליה רב חביבא מסורא

דפרת לרבינא אמר מר יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר? אמר ליה אנא מסתברא כרבן גמליאל הוא דאמינא. **פסק השי"ע א.** שעה אחת לפני עצרת חשובה כשבעה. ועצרת, כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבעה, חשוב כשבעה, הרי י"ד, ומשלים עליהם ט"ז אחרים, ויום שני של עצרת עולה למנין הט"ז יו"ד (שצט,ח). **ב.** שעה אחת לפני ר"ה בטלה ממנו גזירת שבעה, מפני ר"ה, וגזירת ל' מבטל ממנו יום כפורים, ומגלח ערב יום כפורים. וה"ה לקובר מתו בשלשה בתשרי, שמגלח בערב יוה"כ יו"ד (שצט,ט). **ג.** שעה אחת לפני החג והחג, הרי י"ד, ושמיני עצרת שבעה, הרי כ"א, ויום שני של שמיני עצרת, הרי כ"ב, ומשלים עליהם ח' אחרים יו"ד (שצט,יא). הלכות נוספות עיין (יז:).

משנה אין קורעין, ולא חולצין, ואין מברין, אלא קרוביו של מת [**כתבו התוס'** בירושלמי מבואר שרק ז' קרובים הם קורעין חולצין ומברין במועד למעט חכם שמת מטעם שהכל כקרוביו (כמו למפוקי מי שמיטו חייב לקרוע וקרע מחמת כיבוד, למסור). וכיון שלהלן נלמד שאפי' על רבו שלימדו חכמה, אין התלמיד יושב אלא יום אחד **א"כ** משמע שיש הבראה בלא אבילות (**כתב מימוני מיכאל** כי מה שיושב התלמיד על רבו זה מדין כבוד רבו ולא מדין אבילות) כגון ברגל. **ותמיהני** אם כן נצטרך הבראה לשמועה רחוקה ולא מצינו ברבי חייא שעשו לו הבראה **ושמא** לענין הבראה החמירו משום כבוד החכם, ובאמת שאין אבילות אין סעודת הבראה) **ואין מברין אלא על מטה זקופה** (**רוב הראשונים** פירשו שהמשנה מדברת על חוה"מ. וקמ"ל, שאוכלים את הסעודה במיטות זקופות, שלא כמו בחול שאף קרובי האבל יושבים עם האבל על מיטה כפויה **ויש שפירשו** דמיירי ביום חול וקמ"ל שאפשר לעשות סעודה הבראה גם על על מיטה זקופה). **פסק השי"ע א.** אין קורעין על המת בחוה"מ, אלא לקרוביו שהם חייבים להתאבל עליו, וכן על חכם או על אדם כשר, או אם עמד שם בשעת יציאת נשמה, ועל קרוב שחייב להתאבל עליו, ועל חכם קורע אפילו אינו בפניו אלא שבאה לו שמועה במועד אם הוא בתוך שלשים יום, ועל אדם כשר אינו קורע אלא אם כן ידע בין מיתה לקבורה. (**הגה** ויש חולקים. ונהגו בני אשכנז שלא לקרוע במועד כי אם על אביו ואמו, ועל שאר המתים קורעים לאחר המועד ובמקום שאין מנהג, יש לקרוע על כולם או"ח (תקמז,ו). **סיכם יבי"א** ח"ד יו"ד סימן כה או' ד' כתב שמנהג ירושלים לקרוע במועד רק על אב ואם וזה באופן שנקבר בחוה"מ, שאם נקבר ביו"ט גם על אב ואם לא יקרע במועד אלא לאחריו. אמנם כל זה למנהג ירושלים, אבל בשאר ערי ישראל, יש לקיים את פסק השי"ע שעל כל ז' קרובים קורעים). **ב.** אין חולצין כתף במועד, ואין מברין בו אלא קרוביו של מת, אבל הקרובים, מברין. וה"ה לחנוכה ופורים וראש חדש. וכשמברין, אין מברין אלא על מטות זקופות, אבל ביו"ט, אפילו ביו"ט שני, אין קורעין ולא חולצין ולא מברין, ובחוה"מ מברין הכל על החכם לתוך הרחוב, כדרך שמברין את הקרובים, שהכל כקרוביו יו"ד (תא,ד). **סיכם יבי"א** ח"ד יו"ד סימן כה או' ד' כתב שמנהג ירושלים להברות במועד רק על אב ואם, ואם כבר מברין עליהם, מברין גם על שאר קרובים. אבל אם זו אבילות רק על שאר קרובים אין מברין בחוה"מ, ונכון להברות במוצאי הרגל, ואם רוצים להימנע יש להם על מה לסמוך. אמנם כל זה למנהג ירושלים, אבל בשאר ערי ישראל, יש לקיים את פסק השי"ע שעל כל ז' קרובים מברין. **כתב ילקוט יוסף** שמברין בחוה"מ, עושים הסעודה בעוגות וקפה, ולא בביצים.

[דף כה ע"א] ואפילו חכם (אין קורעין עליו אלא קרוביו, בתמיה) **והתניא חכם שמת... הכל כקרוביו, הכל קורעין עליו, והכל חולצין עליו, והכל מברין עליו ברחבה? לא צריכא** (משנתנו שאמרה שרק הקרובים קורעים...) **דלאו חכם הוא. ואי אדם כשר הוא חיובי מיחייב למיקרע, דתניא מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. יבכה ויתאבל, ערבונא קא שקיל מיניה** (וכי לוקחים ממנו ערבון על כך מראש), **אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו?** (משנתנו שאמרה שרק הקרובים קורעים...) **דלאו אדם כשר הוא. אי דקאי התם בשעת יציאת נשמה חיובי מיחייב, דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. למה זה**

דומה לספר תורה שנשרף (דתורה קרויה נר, שנאמר 'כי נר מצוה ותורה אור', ונשמה נקראת נר דכתיב 'נר ה' נשמת אדם', שחייב לקרוע)? (משנתנו שאמרה שרק הקרובים קורעים...) דלא קאי התם בשעת יציאת נשמה.

כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה, אמרי לא גמרינן מיניה (ומה שלא קרעו עליו כדין קריעה על אדם כשר **תירץ הרמב"ן** על פי המבואר לעיל, שאין חיוב קריעה על אדם כשר אלא כשהוא בפניו). אמר להו אביי מי תניא הרב שמת, חכם שמת תניא, ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בבי מדרשא (והוי כמאן דגמרינן מיניה). סבור מה דהוה הוה (הואיל דלא קרעו בשעת מיתה, תו לא קרעי). אמר להו אביי תנינא חכם, כל זמן שעוסקין בהספד חייבין לקרוע. סבור למיקרע לאלתר (בלא הספד) אמר להו אביי, תניא חכם כבודו בהספידו (**כתב הלח"מ** שהרמב"ם והטור נחלקו בביאור דין זה. שלדעת הרמב"ם, לכתחילה יש להשהות הקריעה עד שעת ההספד, ואינו קורע בשעת שמועה. אבל הטור מפרש, שלכתחילה יש לו לקרוע בשעת שמועה, אלא שאם לא קרע אז, יש לו להמתין לשעת ההספד). **פסק השו"ע א.** על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה, קורעין עליו אפילו לאחר קבורה, ביום שמועה, אם הוא תוך ל' יום. וקורע עליו בשעת הספדו. (**הגה** לא קרע ביום שמועה, וכבר עבר זמן הספדו, ולא קרע, שוב אינו קורע). וקורעין עליו עד שמגלין את לבם... (**הגה** י"א שאין קורעין על חכם, אלא א"כ הוא רבו או שיודעין משמועותיו שחדש, דהיינו רבו, וכן נהגו להקל במדינות אלו) יו"ד (שמ,ז). ההגדרה לת"ח 'ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום' הובאה (שבת קיד:). דברי הרמ"א הם דברי המהר"מ מרוטנבורג. **כתב הש"ך** אני תמה שלא נהגו לקרוע אפי' על חכם שיודעין משמועותיו שחדש ואפי' על גדול ממנו ואין להם על מה שיסמכו ואולי ס"ל דלא נקרא ת"ח אלא כשיודע דבר הלכה בכל מקום ואפי' במסכת כלה כדאיתא בש"ס, וכבר כתב האגודה פ"ק דחולין דעתה בעונינו אין ת"ח דהא אין יודע אפי' במסכת כלה עכ"ל... וצ"ע **כתב היבי"א ח"ד יו"ד סי' לח אות ט' בשם השו"ג** שנהגו היום לקרוע רק על רבו וכ"כ נהר מצרים וכ"כ ארץ החיים **וביאר ילקוט יוסף** היינו שלמד רב חכמתו ממנו. **ב.** על אדם כשר, שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, ולא סני שומעניה, אע"פ שאינו גדול בתורה (כך הסביר מהר"ם הגלרנט מלס כסל) ואע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע עליו, והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה (**הסביר הראב"ד** הטעם שלא קרעו על רב ספרא, הרי היה אדם כשר, כיון שחיוב הקריעה על אדם כשר הוא בין מיתה לקבורה) ותלמידי חכמים פטורים מקריעה זו [**כתב הרמב"ן** שנראה לו שאין חובת אדם כשר בקריעה על תלמיד חכם שכן בדין עמידה והידור משמע בקידושין (לג:) שאין תלמיד חכם עומד לפני מי שקטן ממנו אלא כגון תלמידי חכמים שבבבל משום דשמעתתיה בפומייהו] (**הגה** וי"א דאין חייב לקרוע על אדם כשר, אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה, אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו (ר"ן) וכן נהגו להקל יו"ד (שמ,ו). **גם הב"י העיד שכן נוהגים** רק שתמה שזו דעת יחיד, ולא שבקינן דעת הרבים. **אמנם השו"ג** הסביר המנהג, דכיון שכל אדם בחזקת כשר, א"כ צריך לקרוע על כל אדם, ואין לדבר סוף, ולכן סמכו על המקלים). **ג.** העומד בשעת יציאת נשמה של איש, או אשה מישראל, חייב לקרוע. ואפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון, או שמניח לעשות מצוה בשביל טורח. (**הגה** אבל רגיל לעשות עבירה, אין מתאבלין עליו...) יו"ד (שמ,ה). **כתב השו"ג** שלא נהגו בקריעה זו מטעם שאל"כ לא ימצאו עומדים על אדם בשעת יציאת נשמה, ונמצא מת יחידי בעגמת נפש.

כי נח נפשיה דרב הונא, סבור לאותובי ספר תורה אפורייה (ולומר קיים זה מה שכתוב בזה) אמר להו רב חסדא מילתא דבחייה לא סבירא ליה, השתא ליקום ליעבד ליה, דאמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעי למיתב אפורייה, והוה מנח ספר תורה עליה. וכף כדא אארעא ואותיב ספר תורה עילויה (**כתבו התוס'** ונראה דאפילו הספר תורה מונח בגבוה ממנו לא שרי מדלא אותבוה לספר תורה בגבוה ממנו) אלמא קסבר אסור לישב על גבי מטה שספר תורה מונח עליה. לא הוה נפיק פוריא מבבא (דזוטר הוה בבא), סבור לשלשולי דרך גגין, אמר להו רב חסדא הא גמירנא מיניה חכם כבודו דרך פתח. סבור לאשנויי מפוריא לפוריא (לתתו במטה אחריתא, קטנה, שתצא דרך הפתח) אמר להו רב חסדא, הכי גמירנא מיניה

חכם, כבודו במטה ראשונה. דאמר רב יהודה אמר רב מנין לחכם שכבודו במטה ראשונה שנאמר וַיִּרְכְּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֶגְלָה חֲדָשָׁה (אותה עגלה ששיגרוהו פלשתים בה, ובאותה עגלה הביאו דוד מבית אבינדב לעיר דוד) פרום בבא (שברו הפתח והרחיבוהו) ואפקוה. **פסק השי"ע א.** אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם יו"ד (שנג,ב). **ב.** אסור לישב על המטה שספר תורה עליה. (**הגה** וכל שכן שאסור להניחה ע"ג קרקע. והוא הדין שאר ספרים) יו"ד (רפב,ז). **ג.** כבודו של חכם להוציאו דרך הפתח, ולא לשלשלו דרך גגות ובמטה ראשונה, ולא לשנותו ממטה למטה יו"ד (שנג,ג).

פתח עליה רבי אבא ראוי היה רבינו (רב הונא) שתשרה עליו שכינה, אלא שבבל גרמה ליה (שאין שכינה שורה בחוץ לארץ). מתיב רב נחמן בר חסדא... היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים? טפח ליה אבוה (רב חסדא) בסנדליה (שטפח לו לרב נחמן על סנדלו, כאדם שנוגע על רגל חבירו בחשאי כדי שלא ישמעו העומדים סביב מטתו דרב הונא, **ענין אחר** הכהו בסנדלו). אמר ליה לאו אמינא לך לא תיטרוד עלמא (לא תטרח בקושיות) מאי היה שהיה כבר (כלומר ההיא שעתא הוה, ולא יותר **ויש אומרים** שהיה כבר בארץ ישראל, ששרתה עליו רוח הקודש).

כי אסקוה להתם [לארץ ישראל לקוברו, שכל הנקבר שם נקבר בלא חטא, שנאמר העם היושב בה נשוא עון, כדאיתא (כתובות קיא.)] אמרו ליה לרבי אמי ולרבי אסי רב הונא אתי. אמרו כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה (דאדם חשוב היה, והוה לן בושת לדלויי רישין) השתא אתינן הכא אתא בתרין (דסבורין שהוא חי)? אמרו להו ארונו בא. רבי אמי ורבי אסי נפוק, רבי אילא ורבי חנינא לא נפוק. איכא דאמרי רבי אילא נפק, רבי חנינא לא נפק. דנפק מאי טעמיה, דתניא ארון העובר ממקום למקום עומדים עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. דלא נפק מאי טעמא דתניא ארון העובר ממקום למקום אין עומדין עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. קשיין אהדדי? לא קשיא, כאן ששלדו (גופו) קיימת (יוצאין), כאן בשאין שלדו קיימת, ורב הונא שלדו קיימת הוה. דלא נפק לא סיימוה קמיה (דשלדו הוה קיימת). **פסק השי"ע** ארון העובר ממקום למקום, אם שלדו (פירוש השדרה וצלעותיה) קיימת, עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, אם יש אבלים שמתאבלין עליו, ואם אין שלדו קיימת, אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים יו"ד (שמה,ח).

אמרי היכא נינחיה? רב הונא ריבץ תורה בישראל (כדאמרינן כתובות קו.) ורבי חייא ריבץ תורה בישראל הוה [כדאמרינן בב"מ (פה:) **כתבו תוס' יש מי שהקשה** דמשמע בירושלמי שרב הונא מת קודם רבי חייא דאמר ליה לרבי חייא ארונו בא, והכא משמע שרבי חייא מת קודם רב הונא. **ונראה לי** דרב הונא אחר היה, וכאן הוא רב הונא תלמידו של רב. **אמנם תוס' מקשים על פירוש זה** כי בירושלמי קאמר בעובדא דהכא רב הונא ריש גלותא, ולא מצינו שרב הונא תלמידו של רב היה ריש גלותא, וכן משמע שם שמה שזקפיה ר' חגא לארונו של רב הונא כיון שלא היה ראוי להיקבר אצל הצדיקים האלה, א"כ משתמע שזה רב הונא אחר, שרב הונא תלמידו של רב בפשטות כן היה ראוי].

מאן מעייל ליה (מי ילך להכניסו לקבורה אצל רבי חייא)? אמר להו רב חגא אנא מעיילנא ליה, דאוקמתיה לתלמודאי כי הוינא בר תמני סרי שנין ולא חזי לי קרי, ומשמע ליה קמיה (הייתי משמיע שמועות לפני רב הונא) וידעי בעובדיה. דיומא חד אתהפיכא ליה רצועה דתפילין (השחור בפנים, דרצועה שחורה נראה בחוץ הלכה למשה מסיני) ויתיב עלה ארבעין תעניתא [**הסביר המ"ב** (כז,לח) עיקר הקפידא היא כשנתהפכה הרצועה במקום עיקר הקשירה, שאז צריך לחזור ולהפכה לצד השחור, אבל שלא במקום עיקר הקשירה, אין צריך להפכה אלא משום נוי מצוה] עייליה, הוה גני יהודה מימיניה דאבוה, וחזקיה משמאליה. אמר ליה יהודה לחזקיה קום

מדוכתיך, דלאו אורח ארעא דקאים רב הונא [**הטור** (סי׳ שסא) **הביא בשם הירושלמי** שאדם הרואה כשנושאין מת, יש לו לעמוד, אבל לא מפני המת, אלא מפני המלוים המקיימים מצוה. **והקשה הט״ז** מהמבואר כאן, שעמד חזקיה לכבודו של רב הונא. **ותירץ הט״ז** שדברי הירושלמי אמורים דוקא בסתם מת, אבל בחכם יש לעמוד אף מפני המת **ובחדרי דיעה** דחה ראית הט״ז, שחזקיה לא נעמד לכבודו של רב הונא, אלא שפינה לו את מקומו, ואין זה שייך כלל לנידון הירושלמי). בהדי דקאים קם בהדיה עמודא דנורא, חזייה רב חגא, איבעית. זקפיה לארוניה (דרב הונא לקמיה עמודא דנורא, דלא ליזקיה) ונפק, אתא. והאי דלא איענש ענש משום דזקפיה לארוניה דרב הונא.

כי נח נפשיה דרב חסדא סבור לאותובי ספר תורה אפורייה, אמר להו רבי יצחק מילתא דלרביה לא סבירא ליה, אנן ניקום נעביד ליה, סבור דלא למישלל קרעייהו. אמר להו רבי יצחק בר אמי חכם, כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין [**ביארו התוס׳** מי שקרע על חכם שאינו רבו כיון שהחזיר פניו מאחורי המיטה (ר״ל שנתרחקו מן המלוים) מותר לו לתפור את הקרע].

כי נח נפשיה דרבה בר הונא ורב המנונא אסקינהו להתם [**דף כה ע״ב**] כי מטו אגישרא (כשהגיעו לעבור בדף של גשר קצר, שעכשיו לא היו יכולין לעבור זה בצד זה אלא זה אחר זה) קמו גמלי (עמדו הגמלים נושאי המטות במקומן). אמר להו ההוא טייעא (סוחר ישמעאלים) מאי האי? אמרו ליה רבנן (דשיכבי, רבה בר רב הונא ורב המנונא) דקא עבדי יקרא אהדדי (דהא לא בעי האי למיעל מקמי האי). מר אמר מר ניעול ברישא, ומר אמר מר ניעול ברישא. אמר (הישמעאלי) דינא הוא דרבה בר הונא ליעול ברישא. חליף גמליה דרבה בר הונא, נתור ככיה (לחייו) ושניה דההוא טייעא (משום דבזי לרב המנונא).

פתח עליה ההוא ינוקא גזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות (ספר תורה, **ל״א** שנלחם רבה ורב המנונא ונתור ככי דההוא טייעא **ל״א** גזע ישישים זה רבה בר רב הונא, דהוא בן גדולים, בן רב הונא דהוא ראש גולה, ועדיף מנשיא דארץ ישראל, ועמו ספר מלחמות עמו רב המנונא). קאת וקפוד הוכפלו (קללה באה והוכפלה בעולם) לראות בשוד ושבר (זה שקצץ הקב״ה על עולמו) הבא משנער. קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות, ושמח בהם ככלה חדשה. רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק. כי נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים (בהספד) על משים לילות כימים (בתורה).

אמר ליה רב אשי לבר קיפוק (בר קיפוק ובר אבין הוו ספדני) ההוא יומא מאי אמרת (**רש״י כת״י הביא ב׳ פירושים א.** מה הספיד על רבינא **ב.** שואל רב אשי מה יספידו אותו כשימות)? אמר ליה, אמינא אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר, לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק (דגים קטנים החיים בשלולית) בנחל שוטף, נפלה חכה מה יעשו מי גבים (המכונסים). אמר ליה בר אבין (לבר קיפוק) חם ושלום דחכה ושלהבת בצדיקי אמינא. (שואל בר קיפוק את בר אבין) ומאי אמרת? אמינא בכו לאבלים ולא לאבידה, שהיא למנוחה ואנו לאנחה. חלש דעתיה (דרב אשי) עלייהו (דהאי מדמי ליה לשלהבת, והאי לאבידה) ואתהפוך כרעייהו. ההוא יומא (שמת רב אשי) לא אתו לאספודיה (משום דאירע להו תקלה על ידו). והיינו דאמר רב אשי לא בר קיפוק חליץ, ולא בר אבין חליץ [משום דאיתהפכו כרעייהו, ותנינא (יבמות קג:) האי מאן דמסגי אלוחתא דריגלא לא חליץ, דהתורה אמרה וחלצה נעלו מעל רגלו ולא מתחת לרגלו].

רבא, כי הוה אתא לדגלת (חדקל) אמר ליה לבר אבין קום אימא מילתא. קאי ואמר באו רוב שלישית (ישראל נקראו שלישית) במים (רבא שקול כרוב ישראל, א״כ יוצא הביאור ׳רבא בא במים׳), זכור ורחם. תעינו מאחריך כאשה מבעלה, אל תזניחנו כאות מי מרה.

רבי חנין חתניה דבי נשיאה הוה, לא קא הוו ליה בני, בעא רחמי והוו ליה. ההוא יומא דהוה ליה נח נפשיה. פתח עליה ההוא ספדנא שמחה

לתוגה נהפכה, ששון ויגון נדבקו, בעת שמחתו נאנח, בעת חנינתו (דולד) אבד חנינו (אביו המחננו). אסיקו ליה חנן על שמיה.

כי נח נפשיה דרבי יוחנן פתח עליה רבי יצחק בן אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים, דכתיב והיה ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים (אשקיע השמש בצהרים). ואמר רבי יוחנן זה יומו של יאשיהו (שנהרג יאשיה, קרי יומו שמש).

כי נח נפשיה דרבי יוחנן יתיב רבי אמי שבעה ושלשים. אמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה (לדעתיה) הוא דעבד. דהכי אמר רבי יוחנן אפילו רבו שלימדו חכמה [**כתבו התוס'** בב"מ (לג.) פליגי רבי יהודה ורבי יוסי, שרבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו הימנו, ורבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו, ומסיק שם עולא אמר תלמידי חכמים שבבבל קורעין זה על זה כרבי יוסי ס"ל, ופוסק רב ששת כרבי יוסי, ופי' ר"ח דהכי הלכתא. ובשאלתות דרב אחאי פוסק כרבי יהודה דאמר כל שרוב חכמתו הימנו, ומפרש בפרק אלו מציאות בתוספתא דהיו קורעין קריעה דאין מתאחה) אינו יושב עליו אלא יום אחד. **פסק הש"ע** כשימות רבו... ומתאבל עליו בחליצה וכל דיני אבילות מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה יו"ד (רמב,כה).

כי נח נפשיה דרבי זירא, פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה (ר' זירא נולד בבבל) ארץ צבי גידלה שעשועיה (ר' זירא גדל בא"י) אוי נא לה אמרה רקת, כי אבדה כלי חמדתה.

כי נח נפשיה דרבי אבהו אחיתו עמודי דקסרי מיא (הורידו דמעות). דרבי יוסי שפעו מרזבי דציפורי דמא (**כתבו התוס'** מפרש בירושלמי דיהב נפשיה על גזרתם פירוש שנשפך דמו על יחוד השם **פ"א** שנתן נפשו על המילה) דרבי יעקב אתחמיאו (נראו) כוכבי ביממא (נראו הכוכבים, שנשתנה העולם מרוב צער. **פירש בעץ יוסף** שכשם שאין הכוכבים נראים ביום אלא אם כן מחשיך אור היום, כך במיתתו נחשך אור היום, ועל ידי כן עלו לגדולה, תלמידים שעד עתה לא היו נחשבים כל כך). דרבי אסי איעקרו כל אילניא, דרבי חייא נחיתו כיפי דנורא (אבנים של אור) מרקיעא, דרבי מנחם ברבי סימאי אישתעו צלמנייא (נימוחו פרצוף שלהן) והוו למחלצייא (כלומר, נחלקה ונתמעכה כל צורת פרצוף של צלמים וצורת המטבעות, מפני צורת החסיד שנשתנית) דרבי תנחום בר חייא איתקצצו כל אנדרטיא (צורת הצלמים שעושין על שם המלך שמת), דרבי אלישיב איחתרו שבעין מחתרתא (דגנבים, דבזכותיה לא הוו אתו גנבים) בנהרדעא, דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא (אבנים) מרקיעא, דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי (כיפאות של גשרים נשתברו, ונשקו זו את זו) דאביי ורבא נשוק כיפי דדגלת אהדדי, כי נח נפשיה דרבי משרשיא טעון דיקלי שיצי (קוצים).

תנו רבנן [**דף כו ע"א**] ואלו קרעין שאין מתאחין הקורע על אביו, ועל אמו, ועל רבו שלימדו תורה, ועל נשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועות הרעות, ועל ברכת השם, ועל ספר תורה שנשרף, ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים. וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים.

אביו ואמו ורבו שלימדו תורה מנלן? דכתיב וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי| אָבִי| רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו. אבי אבי זה אביו ואמו, רכב ישראל ופרשיו זה רבו שלימדו תורה. מאי משמע? כדמתרגם רב יוסף רבי רבי, דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין. ולא מתאחין מנלן? דכתיב וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים. ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שלשנים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם. אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן אליהו חי הוא? אמר ליה כיון דכתיב ולא ראהו עוד לגבי דידיה כמת דמי. **פסק הש"ע** כשימות רבו, קורע עליו כל בגדיו עד שמגלה לבו (רמב"ם) ויש אומרים שאינו קורע אלא טפח (רש"י רא"ש ורמב"ן) ואינו מאחה לעולם יו"ד (רמב,כה).

נשיא ואב בית דין ושמועות הרעות מנלן? דכתיב וַיַּחֲזֵק דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם וְגַם

כל־האנשים אשר אתו. ויספדו ויבכו ויצמו עד־הערב על־שאול ועל־יהונתן בנו ועל־עם ה׳ ועל־בית ישראל׳ כי נפלו בחרב. ׳שאול׳ זה נשיא, ׳יהונתן׳ זה אב בית דין, ׳על עם ה׳ ועל בית ישראל׳ אלו שמועות הרעות. אמר ליה רב בר שבא לרב כהנא ואימא עד דהוו כולהו? אמר ליה על על הפסיק הענין (**פירש הריטב״א** שבאמת לא הוצרך דוד לקרוע אלא פעם אחת, שהרי שמע את שלשתן בפעם אחת, ובקריעה אחת יוצא ידי חובתו, אלא שנקט הכתוב לשון זה ללמדנו, שיש סיבת חיוב קריעה על כל ענין בפני עצמו).

ומי קרעינן אשמועות הרעות, והא אמרו ליה לשמואל קטל שבור מלכא תריסר אלפי יהודאי במזיגת קסרי, ולא קרע? לא אמרו אלא ברוב צבור (רוב ישראל **הרמב״ן כתב** שאין הכונה על מיתת רוב הציבור ח״ו, אלא שיהיו במעמד זה רוב ציבור, אע״פ שמתו המיעוט מהם. **אבל הלח״מ** דקדק מלשון הרמב״ם, שדוקא בנפילת רוב הציבור ח״ו. **וכתב הריטב״א** שאף לדיעה זו, די במיתת רוב שבט ח״ו, כדי לחייב בקריעה, שהרי מבואר בהוריות, שכל שבט בפני עצמו נקרא ׳ציבור׳, ובמלחמת פלשתים ודאי מתו מישראל כדי רוב שבט) וכמעשה שהיה (בשאול ויהונתן).

ומי קטל שבור מלכא יהודאי, והא אמר ליה שבור מלכא לשמואל, תיתי לי, דלא קטלי יהודי מעולם? התם אינהו גרמי לנפשייהו (דמרדו ביה, והא דקאמר לא קטלי יהודי רוצה לומר בחנם). דאמר רבי אמי לקל יתירי (לקול כנורות, שמרדו) דמזיגת קסרי פקע שורא דלודקיא. **פסק הש״ע** קורעין על שמועות רעות, כגון שנקבצו רוב הצבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם, אפילו לא נהרגו אלא המיעוט מהם. (וה״ה אם הלכו בשבי) יו״ד (שמ,לו). **פסק הש״ע** כהרמב״ן

׳על ברכת השם׳ מנלן [**כתבו התוס׳** ועל ברכת השם דנכרים פליגי הכא בירושלמי. **אית דאמרי** רבשקה ישראל מומר הוה אבל דנכרי לא **ואית דאמרי** נכרי הוה, וא״כ גם שגוי מגדף חייב לקרוע. ובסנהדרין (ס.) נמי פליגי בה בש״ם שלנו. ובירושלמי הוה ריש לקיש קורע על ברכת השם של גוי] דכתיב ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים.

כו.

תנו רבנן אחד השומע ואחד השומע מפי השומע [**כתבו התוס׳ יש מי שפירש** כגון מן העדים שסיפרו לבית הדין, ואם העד לא אומר את אותו לשון ששמע אלא הופך הלשון כגון ״יכה יוסי את יוסי״ אין קורעין על זה וכן משמע (סנהדרין נו.)] חייב לקרוע. והעדים אינן חייבין לקרוע, שכבר קרעו בשעה ששמעו. בשעה ששמעו מאי הוי, הא קא שמעי השתא (ששומעים את עצמם בשעת עדותם)? לא סלק״ד (שגם העדים צריכים לקרוע כשמעידים ושומעים שוב את עדות עצמם) דכתיב ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו המלך קרע, והם לא קרעו. ולא מתאחין מנלן? אתיא קריעה קריעה (מאלישע **הקשו התוס׳** תימה אם כן נילף כל קריעות שלא יתאחו מקריעה קריעה מקריעתו של אלישע **ושמא** לא מיסתבר ליה ללמוד לכולן [**התוס׳ רא״ש** הגז״ש כאן היא בלילוף תיבת ׳ויחזק׳ **והריטב״א** מסביר שהגז״ש היא קריעה של מלך (חזקיהו) מקריעה של מלך (דוד)]). **פסק הש״ע** השומע ברכת השם, ואפילו ברכת הכינוי (**רמב״ם**) (**הגה** אפילו אמרו בלשון לעז הוי ככינוי) (**נ״י**) חייב לקרוע, והוא שישמענה מישראל (**הגה** **וי״א** דבזמן הזה מומר דינו כעובד כוכבים). ואפילו השומע מהעדים היאך בירך פלוני, חייב לקרוע. והעדים אינם צריכים לקרוע פעם אחרת יו״ד (שמ,לז).

ספר תורה שנשרף מנלן? דכתיב ויהי [בקרוא יהודי שלש דלתות ואַרבעה (כלומר ארבעה פסוקים) יקרעה בתער הסופר והשליך אל־האש אשר אל־האח (עד־תם כל־המגלה על־האש אשר על־האח). מאי שלש דלתות וארבעה? אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות. אמר להו מה כתיב ביה? איכה ישבה בדד, אמר להו אנא מלכא, אמרו ליה בכו תבכה בלילה, אנא מלכא (ואמלכא לא כתיב כלום). גלתה יהודה מעני אנא מלכא. דרכי ציון אבלות, אנא מלכא. היו צריה לראש (שהנכרי ראש ולא אתה) אמר להו מאן אמרה? כי ה׳ הוגה על רב פשעיה. מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש (**הקשו התוס׳** והרי בפסוק כתוב יקרעה בתער הסופר משמע כל המגילה לא רק ההזכרות ובאמת בירושלמי לא גרסינן האזכרות אלא שרף כל המגילה). והיינו דכתיב ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם, מכלל דבעו למיקרע.

אמר ליה רב פפא לאביי אימר משום שמועות הרעות (על הגלות, איבעי למיקרע)? אמר ליה שמועות רעות בההיא שעתא מי הוו (הרי היה זה עוד לפני החורבן, ואין אלו שמועות על מאורעות שכבר אירעו, אלא רק תיאור העתיד להיות, ועל כך אין חייבים לקרוע).

אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב. שנאמר אחרי שרף המלך את המגלה (זה הגויל) **ואת הדברים** (זה הכתב).

רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא, בעא לאפנויי, שקליה לטוטפתיה (לתפילין שלו) אחתיה אבי סדיא (כר). אתאי בת נעמיתא בעא למיבלעיה, אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות (אי שקיל להו נעמיתא איבעי לי למיקרע על הגויל ועל הכתב, דהוי כנשרף **הסביר הרא"ש** ואע"פ שבברייתא לעיל נזכר 'ס"ת שנשרף' לשון זה לאו דוקא הוא, שהרי עיקר דין קריעה בספר תורה נלמד ממגילת איכה. **והרמב"ם כתב** שקורעין על ספר תורה שנשרף, והשמיט שאף על תפילין יש לקרוע. ובאמת, שמלשון הירושלמי (ז) נראה, שאין קורעין אלא על ספר תורה) אמר ליה מנא לך הא, והא בדידי הוה עובדא, ואתאי לקמיה דרב מתנה ולא הוה בידיה, אתאי לקמיה דרב יהודה, ואמר לי הכי אמר שמואל, לא אמרו אלא בזרוע (שאין יכול להצילו **תמה החכם צבי סי' יז** בעיקר הסברא, שהרי כשהיה יכול להציל ולא הציל, הוא צריך כפרה יותר מכשלא היה בידו להציל, ובודאי שיש לו לקרוע כדי שיתכפר לו. ועוד הקשה, האם אמוראים אלו נחשדו ח"ו בדבר זה, שהיו יכולים להציל, ולא הצילו ע"ש. **ובהגהות מהרש"ם** מבאר כונת רש"י, שאין חיוב לקרוע אלא כשכבר אין בידו להציל הספר תורה, אבל בציור זה, שיש עדיין היכולת בידו לתפוש העוף ולהוציא בלעה מפיה, אין לקרוע, הואיל ואין הספר תורה נחשב אבוד בענין זה. ואכן מעשה זה הובא בירושלמי בשינוי קל, שבת יענה זו אכן בלעה הספר תורה, ותפשוה והוציאו הספר תורה מפיה. **אבל הנמוק"י** פירש, שאינו קורע אלא כשנעשה מתוך כונת זדון, אבל כשנשרף מעצמו, או כשנאכל על ידי עוף וכדומה, אינו קורע. **כתבו התוס'** בירושלמי גרס שחייב לקרוע רק ששרפה מלך ישראל בזרוע (**הבית יוסף הבין** שהכוונה לכל יהודי שקורע ולא רוקא מלך אמנם **הכרוב ממשה** כתב שפשטות הירושלמי רוקא שמלך שרף), וכמעשה שהיה (דיהויקים, אבל דנעמיתא דמצי להציל לא מיקרע). **פסק הש"ע** הרואה ס"ת שנשרף (**ש"ך** וה"ה נקרע ונהתך ונמחק בזרוע בין מישראל בין מעובדי כוכבים דהכל תלוי כשרואה החלול השם בזרוע) או תפילין, או אפילו מגילה אחת מהנביאים או מהכתובים, קורע שתי קריעות. ודוקא ששורפין אותה בזרוע, וכמעשה שהיה יו"ד (שמ,לז).

ערי יהודה מנלן? דכתיב ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגודדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית ה' וגו'.

אמר רבי אלעזר הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו מדבר, וקורע. ירושלים בחורבנה אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה, וקורע. בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבתינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה, וקורע.

קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים. ורמינהו אחד השומע ואחד הרואה, כיון שהגיע לצופים קורע, וקורע על מקדש בפני עצמו ועל ירושלים בפני עצמה? לא קשיא הא דפגע במקדש ברישא (**פירש רש"י** כגון כשנכנס לירושלים בשידה תיבה ומגדל, דלא ראה ירושלים עד שראה בית המקדש קורע על המקדש, ומוסיף על ירושלים. **והריטב"א מפרש**, שהגיע למקדש דרך מזרח, שאז אינו רואה את ירושלים עד שרואה תחילה את המקדש) הא דפגע בירושלים ברישא (קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמו). **פסק הש"ע א.** הרואה ערי יהודה (**מ"ב** ולא ערי ישראל. דלא חשיבי כ"כ) בחורבנן (**מ"ב** אפילו יושבין בהן ישראל כיון שהישמעאלים מושלים עליהם מקרי בחורבנן) אומר ערי קדשך היו מדבר, וקורע (**הגה** ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להם כמו מן הצופים לירושלים) או"ח (תקסא,א). **בהערות של מ"ב כתבו** * בספר א"י (תיקוצ'ינסקי) כתב שאין לקרוע בראייתן (כגון חברון) כיון שלא ידוע מקומן, ועוד שיש שפוגעים בירושלים קודם. **מ"מ** מהאגרות משה משמע שקורעים עליה אף בזמננו. * המ"ב כתב 'כיון שהישמעאלים מושלים', בזמנינו שישראלים מושלים בירושלים, והבתים שבה בנויים **כתב האג"מ** שאין לקרוע, אא"כ רואים כאלה שהם ברשות האומות. **אמנם הגרש"ז כתב** דכיון

שיש כנסיות וקברים שאין אנחנו יכולים לעקרם קרי עדיין ברשות האומות. **שו"ת שבט הלוי כתב** שכיון שהשלטון אינו ביד שומרי תורה, אינה נחשב בבניינה, אלא שכתב הנח להם לישראל שאינם נוהגים לקרוע. **ב.** הרואה ירושלים בחורבנה, אומר ציון היתה מדבר שממה, וכשרואה בית המקדש, אומר בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע. ומהיכן חייב לקרוע, מן הצופים, ואח"כ כשיראה המקדש קורע קרע אחר, וכל קריעה טפח, ואם בא דרך המדבר, שאז רואה המקדש תחלה, קורע על המקדש, טפח, ואח"כ כשיראה ירושלים מוסיף על קרע ראשון כל שהוא או"ח (תקסא,ב).

תנו רבנן וכולן רשאין לשוללן, ולמוללן (לקפל בגד בתפירה) וללוקטן ולעשותן כמין סולמות (שאין מלקטין זה סמוך לזה, כעין מעלות סולמות) אבל לא לאחותן. **אמר רב חסדא** [דף כו ע"ב] ובאיחוי אלכסנדרי (**כתבו התוס'** בירושלמי איזהו איחוי כל שאין הקרע ניכר (**כלומר המיס**) ובמסכת שמחות (פ"ט) מפרש כל שאחוהו כל צורכו). **פסק השו"ע** כל אלו הקרעים רשאי למוללן, לשללן, ללקטן, לעשותן כמין סולמות, למחרתו, אבל אין מתאחין לעולם יו"ד (שמ,לט).

תנו רבנן הקורע מתוך השלל מתוך המלל, מתוך הלקט, מתוך הסולמות לא יצא. מתוך האיחוי יצא. **אמר רב חסדא** ובאיחוי אלכסנדרי. **פסק השו"ע** הקורע מתוך המלל ומתוך השלל ומתוך הליקוט ומתוך הסולמות, לא יצא. אבל מתוך איחוי אלכסנדרי, דהיינו תפירה שהיא שוה למעלה ובולטת מלמטה, **יצא** יו"ד (שמ,כ).

תנו רבנן רשאי להופכו למטה ולאחותו (שהופך הקרע למטה, והופך שלמטה למעלה, ומאחהו, ועושה בית הצואר ולובשו). **רבי שמעון בן אלעזר** אוסר לאחותו (**הרמב"ן מבאר** שנחלקו בגדר איסור איחוי. שלדעת ת"ק, הוא איסור על האדם, שנאסר לו לאחות הקרע, ומשום שבזה מראה בעצמו ביטול האבילות ממנו. ולכן, כשהפכו למטה, ועל ידי כן בא הקרע לשולי הבגד, שאינו מקום קריעה, ופנים חדשות באו לכאן, שוב אין במעשה איחוי זה משום ביטול האבילות. אבל דעת רשב"א שאיסור האיחוי נובע מצד הבגד, הואיל ונתחייב הבגד בקריעה, ממילא נאסר לאחותו לעולם, שהרי על ידי האחוי הוא מבטל את דין הבגד, שנתחייב להיות קרוע לעולם) **וכשם שהמוכר אסור לאחותו כך הלוקח אסור לאחותו ולפיכך מוכר צריך להודיעו ללוקח** [**כתב הרמב"ן** שדין זה נאמר רק לדעת ר"ש בן אלעזר דכיון שאיסור האיחוי נובע ממה שנתחייב הבגד להיות קרוע לעולם, על כן אין מקום להלק בין האבל עצמו ללוקח **אמנם התוס' כתבו** דקאי גם את"ק, היינו לת"ק הביאור שגם הקונה אם לא יהפוך אסור לאחותו, אבל אם יהפוך מותר, ולר"ש בן אלעזר אפילו על ידי הפיכה אסור לאחותו, ונראה דהלכה כתנא קמא **עוד כתבו** לא שמעתי אם מותר למוכרו לנכרי, נהי דלוקח אסור לאחותו, אם הוא נכרי מותר, ואע"פ דמוכר צריך להודיע ללוקח היינו כדי שלא יעשה לוקח איסור אבל אין אנו חוששין אם יתפרנו הנכרי, ולכאורה היה מותר (**הסביר הגחלת יהושע** שהסתפקו היא האם המיסור על החפצא או על הגברא) **וצ"ע**]. **פסק השו"ע** כשם שאסור לאחות קרע שאינו מתאחה, כך אסור להפוך צד עליון של בגד למטה, ולאחותו, ואפילו הלוקח אותו אסור לאחותו. לפיכך אם בא למכרו, צריך להודיעו. ואם מכרו לו סתם, ולא הודיעו, אסור לאחותו עד שידע שאינו מהקרעים שאינם מתאחים. ואסור למוכרו לעובד כוכבים יו"ד (שמ,יט). **ג' עמודי הוראה** פסקו כרשב"א (לא הסבירו הטעם) **מ"ש** אסור למוכרו לגוי הוא באבל רבתי והעתיקו הרמב"ם.

תנו רבנן תחילת קריעה טפח, ותוספת שלש אצבעות (כגון שמוסיף קרע אחר על אותו קרע, כגון שאירעו אבל אחר) דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר תחילת קריעה שלש אצבעות [**כתבו התוס'** לא ידענא מהיכן לומד תחילת קריעה ג' אצבעות, שהרי לעיל (כב:) מפקינן טפח מויחזק אין אחיזה פחות מטפח (**כתב הריטב"א** או שמין לו את הלכה של 'ויחזק', או שסובר שסתם אחיזה ג' אצבעות **היעב"ץ כתב** שמלמנו לגבי קניין סודר שצריך לתפוס מהבגד ג' אצבעות)] ותוספת כל שהו. **אמר עולא** הלכה כרבי מאיר בקריעה (דבעי טפח) והלכה כרבי יהודה בתוספת (כלשהו). **תניא נמי הכי** רבי יוסי אומר תחילת קריעה טפח ותוספת כל שהו [**כתבו התוס'** רבי יוסי הלכה כמותו לגבי דרבי מאיר ורבי יהודה, כדאיתא עירובין (מו:), ועוד דה"ל מכריע (ולמדנו בברכות (מג:) שהלכה כהמכריע)].

כו:

תנו רבנן אמרו לו מת אביו וקרע, מת בנו והוסיף, תחתון מתאחה, עליון (שקרעו על אביו ועל אמו) אינו מתאחה (**הסביר הריטב"א** בא להשמיענו, שאין לאסור איחוי התחתון משום גזירה, שמא יבוא על ידי כן לאחות אף את העליון). מת בנו וקרע, מת אביו והוסיף, עליון מתאחה, תחתון אינו מתאחה. מת אביו, מתה אמו, מת אחיו, מתה אחותו, קורע קרע אחד לכולן [**כתבו התוס'** במסכת שמחות (פ"ט) איתא אמרו לו מת אביו וקרע ולבסוף התברר שאמו מתה, מתה אמו והוא אינו אלא אביו, יצא. מת אביו מתה אמו וקרע והוא אינו אלא אחד מן הקרובין יצא, אחד מן הקרובין וקרע והוא אינו אלא אביו או אמו לא יצא. **ובירושלמי** אמרו לו מת ראובן וקרע ואמרו שמעון היה יצא, אמרו לו מת ראובן וקרע ואח"כ אמרו לו קיים היה ומת אית תנא לא יצא, וכן קרע על אביו ונמצא בנו אם מת האב על אתר אין צריך לקרוע, כמה הוא על אתר כדי דבור וכן בנדרים (פז.) היא שנויה). רבי יהודה בן בתירה אומר על כולן קרע אחד, על אביו ואמו קרע אחד, לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו (**כתבו התוס'** פי' בקונטרס דאכולהו קאי דבין אם קרע על אביו קודם בין קרע על אחד מקרוביו קודם **ולא ידענא** מנא ליה דלישנא משמע דוקא על קרע אביו ואמו שהיה קודם. **ביאר הראב"ד הטעם** הואיל ודרך האדם שיחם לבבו על אביו ואמו, ועשוי הוא להוסיף ולקרוע עליהם יותר מהשיעור המחוייב, על כן אין תוספת הקריעה נראית כקריעה נוספת שנתחייב בה, אלא כהמשך הקריעה שעל אביו. וכמו כן אין לו לקרוע תחילה על שאר קרובים, ויוסיף אחר כך לקרוע על אביו ואמו, שאין סברא לעשות הקריעה שעל שאר קרוביו, עיקר, והקריעה שעל אביו ואמו, טפל להם) מאי טעמא? **אמר רב נחמן בר יצחק** לפי שאינן בתוספת (כלומר, אין בדין שמוסיף עליהן **הקשו התוס'** תימה, מה מוסיף רב נחמן על ר' יהודה בן בתירא, שלכאו' אמרו אותו דבר **ויש מי שפירש** דלא גרסינן 'לפי שאין מוסיפין' בברייתא. **יש מי שהקשה** מאי שייך לומר 'שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו' הרי המציאות אין מה להוסיף שהרי למדנו שעל אביו ואמו קורע עד שיגלה את ליבו, ובסמוך מובא ששיעור קריעה עד הלב בלבד. **וי"ל** שכעת סוברים כהדעה דקריעה עד טיבורו, א"כ שייך להוסיף קריעה מהלב עד הטבור **אי נמי** עד שיגלה את לבו אין זה כל כך כמו עד לבו **מיהו יותר נראה לי** דקאמר רב נחמן בר יצחק לפי שאינן בתוספת הכוונה שצריך לקרוע עד לבו, ואם אירע כך שלא קרע עד לבו מ"מ כיון דלא עשה כמו שהיה צריך גם אם יוסיף זה שייך לקריעה הראשונה **ואפילו למאן דאמר** בסמוך עד טיבורו יש ליישב כמו שפי' שאין צריך לקרוע על אביו ועל אמו רק עד שיגלה את לבו מכל מקום אם קרע טפי שפיר משום כבוד אביו ואין כאן בל תשחית, ולכן גם אם ימשיך לקרוע על מתים אחרים אינו נחשב, כיון שהדבר יתפרש שהמשיך הקריעה לכבוד אביו ואמו).

אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בתירה. ומי אמר שמואל הכי, והאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל? אבילות לחוד, קריעה לחוד (**הרמב"ן הביא** שיש מפרשים חילוק זה, שאבילות חיובה מדרבנן, מה שאין כן בקריעה שהיא מן התורה, אך נחלק עליהם, ולדעתו, אין הקריעה אלא מדרבנן, והפסוקים שהביאו אינם אלא אסמכתא. וכונת הגמרא כאן לומר, שדוקא בקריעה הלכו לעולם אחר המיקל, אבל בדיני קריעה חזרנו לכללים של כל דיני דרבנן, שהלכה כרבים נגד היחיד, אלא אם כן נראה לנו טעמו של היחיד. ולכן פסקנו כר"י בן בתירא, הואיל ונראה לנו טעמו).

עד היכן קורע? עד טיבורו, ויש אומרים עד לבו. אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם.

הגיע לטיבורו (ומת לו מת אחר) מרחיק שלש אצבעות (בצד אותו קרע) וקורע. נתמלא (קרעים) מלפניו מחזירו לאחוריו (וחוזר וקורע לפניו). נתמלא מלמעלה הופכו מלמטה. והקורע מלמטה ומן הצדדין לא יצא. אלא שכהן גדול פורם מלמטה [בהוריות (יב) נחלקו, האם הדברים כפשוטם, שקורע בשולי הבגד, או שבאמת קורע מלמעלה, ורק שאינו מבדיל קמי שפה].

פליגו בה רב מתנה ומר עוקבא, ותרוייהו משמיה דאבוה דשמואל ולוי, חד אמר כל שבעה (אם מת לו מת) קורע (קריעה אחרת) לאחר שבעה מוסיף (על קרע ראשון). וחד אמר כל שלשים קורע, לאחר שלשים מוסיף. **מתקיף לה רבי זירא** מאן דאמר כל שבעה קורע (קריעה אחרת) אמאי, דלא ניתן לשוללו (תוך שבעה כלל, ואי מוסיף ביה מיחזי כקרע אחד, אבל לאחר שבעה, דכבר שללו קורע כל השלילות ומוסיף כל שהו, דמינכר דעל מת אחר קרע) אלא הא דאמר מר האשה שוללתו לאלתר (אפילו תוך שבעה) הכי נמי (אפי' תוך שבעה דמוסיף דקורע השלילה, ומוסיף בה פורתא דקא מינכר, וקא פסיק כל שבעה קורע, ואפילו אשה, ולכאו'

היה צריך להתיר באשה)? התם משום כבוד אשה הוא (ולא מן הדין).

מאן דאמר כל שלשים קורע, אמאי, דלא ניתן לאחותו, אלא לאביו ולאמו, דלא ניתן לאחותו לעולם, הכי נמי? התם משום כבוד אביו ואמו הוא (ולא מן הדין, והוי כאיחוי, לפיכך מוסיף בו לאחר שלשים). **פסק השי"ע א.** שיעור קריעה, טפח. ואם קרע על מת, ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר, אם אחר ז', סגי בכל שהוא. ואם הוא בתוך ז', צריך טפח. ועל אביו ואמו, אפילו אחר ז', קורע עד שיגלה את לבו יו"ד (שמ,ג). **ב.** אמרו לו מת אביו, וקרע. ואחר ז' מת בנו, והוסיף, מתאחה התחתון ולא העליון. אמרו לו מת בנו, וקרע, ואחר ז' מת אביו, אינו מוסיף, אלא קורע קריעה אחרת, שאין אביו ואמו בתוספת יו"ד (שמ,כב) רבו הדעות בראשונים בביאור דברי ר' יהודה בן בתירא, ופסק השי"ע כהרמב"ם כיון דהרמב"ן קילם ליה. וביאור הדברים שרק אם מת הבן ראשון ואח"כ האב רק אז קורע קרע אחר. **ג.** קרע על המת, ומת לו מת אחר, תוך ז' קורע קרע אחר, לאחר ז' מוסיף על קרע הראשון כל שהוא. מת לו מת שלישי אחר ז' של שני, מוסיף עליו כל שהוא. וכן מוסיף והולך עד טבורו. הגיע לטבור, מרחיק ג' אצבעות, וקורע. נתמלא לפניו, מחזירו לאחוריו. נתמלא מלמעלה, הופכו למטה. נתמלא מכאן ומכאן, נעשה כמי שאין לו חלוק, שאינו קורע יו"ד (שמ,כא) **ד.** מקום הקריעה, בכל מקום בבית הצואר לפניו, אבל אם קרע לאחריו (**הגה** או בשולי הבגד) או מן הצדדין, לא יצא. (**הגה** וי"א שיוצא אם קורע בשולי הבגד, וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד, כשקורעין על שאר מתים שאינן מתאבלין עליהם, אבל על המתים שהם קרובים, ומתאבלים עליהם, אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר, וכן נהגו) יו"ד (שמ,ב). **הביא הב"י** דנהגו העולם לקרוע למטה, ושמא סמכו העולם בשאר מתים על רבי יהודה (במסכת שמחות פ"ט, שבדיעבד אם קרע למטה יצא) וצ"ע. **והבית יוסף כתב** ועכשיו לא נהגו לקרוע אלא למעלה כרבנן **אמנם הרמ"א** הביא דברי מהרי"ו דאינו יודע טעם למנהג אך נהגו כן וכן הוא בחידושי אגודה ובכלבו. **פסק הרמב"ם** כהן גדול חייב בכל דברי אבילות, אלא שאסור לו לקרוע בגדיו למעלה... אבל (ז,ו).

תנו רבנן היוצא בבגד קרוע (קודם לכן) לפני המת הרי זה גוזל את המתים ואת החיים (מרמה הכל, שמראה להן שקרע על המת **פירשו הראשונים** שלא יצא ידי חובת קריעה). **כ"פ השי"ע** יו"ד (שמ,לג).

רשב"ג אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת, קורע ומאחו (**הקשו הראשונים** הלא למדנו לעיל, שהקורע על אביו אינו מאחה לעולם. **ותירץ הנמוק"י** שהמשאיל לא הקנה לו הבגד לגמרי, אלא נתן לו רשות לקרעו, כדי שלא יתבייש בהיותו בבית האבל בהיותו לבוש בבגד שאינו קרוע, ולכן מותר לו אח"כ לאחותו). וכשיבא לביתו מחזיר לו חלוקו ונותן לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו (שהולך לבקר את אביו) הרי זה לא יגע בו. **כ"פ השי"ע** יו"ד (שמ,לד).

תנו רבנן חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמת, שמא תטרף דעתו עליו. ואין מקרעין בפניו, ומשתקין את הנשים מפניו. ומקרעין לקטן מפני עגמת נפש. וקורעין על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו.

ואמר רב פפא תנא באבל רבתי אבל לא יניח תינוק בתוך חיקו מפני שמביאו לידי שחוק, ונמצא מתגנה על הבריות (**בספר אהל משה** כתב, שלכאורה יש להוכיח מכאן, שאין האבל אסור בשמחה, שהרי לא אסרו כאן אלא כדי שלא יתגנה על הבריות. ושלא כדעת הרמב"ן. **אבל הלבוש כתב**, שמצד איסור שמחה אין לו להחזיק התינוק **בהערות הגריש"א הסביר** שבצנעא אסור משום שמחה, ובפני הבריות יש שאיסור נוסף שמגנה על הבריות). **פסק השי"ע א.** חולה שמת לו מת, אין מודיעין אותו, שמא תטרף דעתו עליו. ואין קורעין חלוקו, ואין בוכין ואין מספידין בפניו, שלא ישבר לבו, ומשתיקין את המנחמין מפניו יו"ד (שלז). **ב.** אבל אסור בשמחה, לפיכך לא יקח תנוק בחיקו כל שבעה, שמא יבא לידי שחוק יו"ד (שצא,א).

איתא במשנה 'ואין מברין על מטות זקופות' **תנו רבנן** ההולך לבית האבל, אם היה לבו גם

בו (שהיה מכירו וידידו) יברוהו על מטות כפויות (הפוכות) ואם לאו יברוהו על מטות זקופות (**פירש הריטב"א**, שבאופן זה הותר אף לאבל עצמו לישב על מטה זקופה, מפני כבודו של המנחם. ומה שלמדנו במשנתנו, שאין מברין אלא על מטות זקופות, פירש בשני אופנים. **א.** המשנה מדברת במועד, ואז אין להברות על מטות כפויות. **ב.** משנתנו מדברת כשאין לבו גם בו). רבא איתרע ביה מילתא. על לגביה אבא בר מרתא... רבא זקיף, אבא בר מרתא כפי. אמר כמה לית ביה דעתא להאי צורבא מרבנן (שאני איני מחשיבו כמי שלבי גם בו, והוא אינו חש בכך, ונוהג הפוך מדעתי). **כתב הלח"מ** הלכות אבל פרק יא' ה"ג שהרמב"ם השמיט סוגיא זו, ואינו יודע למה. **ויישב ההליכות עולם** דהוא לכאורה נגד מה שפסק הרמב"ם בפי"ג מהל' אבל הל' ג' דאין המנחמין רשאים לישב אלא ע"ג קרקע... ע"ש.

תנו רבנן (אֵבֶל) ההולך ממקום למקום [דף כז ע"א] אם יכול למעט בעסקו ימעט (**כתבו התוס'** פירש רש"י בסחורתו, ונראה דבדבר האבד קאמר **נראה לפרש** דהכא מיירי באביו ואמו ומשום דהולך בדרך התירו לו שיגלגל עמהם אם אינו יכול למעט דבשאר מתים אינו ממעט כלל אם אינו רוצה **ואם נעמיד שהוא אבל על** שאר קרובים צריך לומר להפך, שכיון שהולך בדרך ואינו נוהג כ"כ אבילות, לא התירו לו להתעסק בסחורה, כמו שהתירו לו שהוא בביתו. **ויש מי שפירש פירש** דהכא ימעט בעסקו לקנות צורכי סעודה ולפי שהולך בדרך רגיל לקנות צורכי סעודה יותר מבביתו שיש לו קונים עבורו וגם מוצא בביתו הרבה, משום הכי נקט הולך בדרך. **עוד כתבו התוס' ומה שפירש רש"י** (**בכת"י**) שנודע לו רק באמצע הדרך על אבלותו **צ"ע** אי בעי למימר דאיירי במוליך סחורתו ממקום למקום ור"ל דשמא שרי ליה לדידיה למכור סחורתו דכיון דהוליך אותה כבר וטרח בה ולא פשע בהליכתו התירו להמשיך וללכת ממקום למקום בסחורתו, אך בביתו אסור למכור כך סחורתו, או שנקטו 'בדרך' כיון שאם היה בביתו היה אסור לו לצאת כל שבוע ראשון, אבל באמת גם בביתו מותר למכור סחורתו **אך** יש לדחות צד זה, שאין איסור לצאת מפתח ביתו רק כשהוא בעיר, אך אם רוצה לצאת לדרך מותר לצאת כך מפתח ביתו, אך יתכן שכל שהתירו לו לצאת שבוע ראשון זה רק לצרך דבר האבד), ואם לאו יגלגל עמהן (ואינו עושה סחורה בפני עצמו, אלא עם חבורה). **פסק השי"ע** ההולך ממקום למקום לסחורה, ושמע שמועה קרובה, אם יכול למעט שלא לעשות שום עסק באותה העיר, מוטב, ואם לאו, שאם לא יקנה באותה העיר לא ימצא, יקנה לצורך הדרך דברים שיש בהם חיי נפש יו"ד (שפ,כג). **הש"ע** נקט את לשון הנימוק"י.

תנו רבנן מאימתי כופין את המטות, משיצא מפתח ביתו, דברי רבי אליעזר. רבי יהושע אומר משיסתם הגולל (**כתב הריטב"א** שמחלוקת זו היא בכל דיני אבילות. ולהלכה נפסק, שחלות האבילות היא משעת סתימת הגולל). מעשה שמת רבן גמליאל הזקן, כיון שיצא מפתח ביתו אמר להם רבי אליעזר כפו מטותיכם. וכיון שנסתם הגולל, אמר להם רבי יהושע כפו מטותיכם. אמרו לו כבר כפינו על פי זקן. **פסק השי"ע** מאימתי חל האבילות, משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר, מיד מתחיל האבילות ומעטף ראשו... יו"ד (שעה,א).

תנו רבנן מאימתי זוקפין את המטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה (**כתבו התוס' יש מי שהסתפק** אם מנחה גדולה אם מנחה קטנה). **אמר רבה בר הונא** אע"פ כן, אינו יושב עליה עד שתחשך [**כתבו התוס'** נראה לי דמכאן סמכו שלא לישב ע"ג כסא וספסל, אע"פ שאין ראיה גמורה דשאני מטה הואיל וצריך כפייה ולא מצינו כפייה בכסא וספסל]. ולמוצאי שבת, אע"פ שאין לו לישב אלא יום אחד חוזר וכופה. **פסק הרמב"ם** מאימתי זוקפים את המטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה, ואעפ"כ לא ישב עליה עד שתחשך, ואע"פ שלא נשתייר לו אלא יום אחד חוזר וכופה אותן במוצאי שבת אבל (י,ב). **פסק השי"ע** אבל חייב בכפיית המטה. ובשעת שינה ואכילה, יושב על מטה כפויה, אבל כל היום אינו יושב, אפילו על מטה כפויה, אלא על גבי קרקע. וכן המנחמים אינם רשאים לישב אלא ע"ג קרקע יו"ד (שפז,א). **כתב הדברי סופרים** מ"ש ש"ע 'שגם המנחמים ישבו על הקרקע' הוא משום כבוד האבל, ולכן בזמננו לא יושבים על הארץ דמסתמא האבל מוחל. **דנו האחרונים** בדין ישיבת האבלים על הקרקע **בספר אדני פז** (דף כו ע"ב) כתב, שעל נסר של עץ או כר שאינו גבוה טפח, חשוב כיושב ע"ג קרקע. **וכ"כ בא"ח** שנה ראשונה דברים ס"כ **ובכה"ח תקנ"ב סק"מ** בדין סעודה מפסקת של ערב ט"ב. **אמנם הילקוט הגרשוני** א"ח (סי' תקנט סק"א) כתב בשם ספר עיון תפלה

כז.

למהר"ש מרומלוב, נ"ל שמותר לישב על נסר או ספסל הסמוך לארץ פחות מג' טפחים, שהרי עיקר ישיבת קרקע בט' באב ילפינן לה מאבל, כמ"ש הטור (סי' תקנט), ובאבל כתוב וישבו אתו לארץ, ובירושלמי (פ"ג דמ"ק) אמרינן, על הארץ לא נאמר אלא לארץ, על דבר הסמוך לארץ, והיינו בפחות מג' טפחים, דכל פחות מג' טפחים ארעא סמיכתא היא.

תנו רבנן הכופה מטתו, לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה. ואפילו יש לו עשר מטות בעשרה מקומות כופה את כולן (בעיקר הטעם שחייבו חכמים כפית המטה, **הביא ר"ח מירושלמי** דהטעם כדי שלא יסיח דעת מאבילותו אף בשכבו על משכבו) ואפילו חמשה אחין ומת אחד כולן כופין. ואם היתה מטה המיוחדת לכלים אין צריך לכפותה (**כתב הריטב"א** דיש לו לזוקפה על צידיה, וכמו בדרגש לקמן בברייתא) דרגש אין צריך לכפותו, אלא זוקפו. רשב"ג אומר דרגש, מתיר את קרביטיו (רצועותיו) והוא נופל מאליו (**הסביר הריטב"א** רשב"ג בא להקל על תנא קמא, שאין צורך בזקיפה כלל).

מאי דרגש? **אמר עולא** ערסא דגדא (מטה שמייחדים אותה למזל טוב, ואין משתמשין בה כלום, אלא מייחדין אותה לשרות מזל טוב עליה). אמר ליה רבה אלא מעתה גבי מלך (שהוא אֵבֶל) דתנן כל העם מסובים על הארץ והוא מיסב על הדרגש (**הספביר הרמב"ן** שהמלך מחוייב בכל דיני אבילות, ורק שבעוד העם אצלו, אסור לו לנהוג ניוול בעצמו, שאימתו צריכה להיות מוטלת על העם, ולכן אינו מיסב לארץ, אבל כשהוא בינו לבין עצמו, הרי הוא מחוייב לכפות מטתו ולישב עליה) **מי איכא** מידי דעד האידנא (לפני שנעשה אבל) **לא אותבינה** (את המלך על הדרגש, שהרי לא יושבים על מיטה העשויה למזל) **והשתא** (לאחר שנעשה אבל) מותבינן ליה (למלך עליה)? מתקיף לה רב אשי מאי קושיא, מידי דהוה אאכילה ושתיה, דעד האידנא לא אוכליניה ולא אשקיניה (**רש"י כת"י** משל אחרים) השתא אוכליניה ואשקיניה. אלא אי קשיא הא קשיא, דתניא דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו, ואי ערסא דגדא אמאי אינו צריך לכפותו, הא תניא הכופה מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו כופה? ומאי קשיא, מידי דהוה אמטה המיוחדת לכלים, דתניא אם היתה מטה המיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה. אלא, אי קשיא הא קשיא רשב"ג אומר דרגש, מתיר קרביטיו והוא נופל מאיליו. ואי סלק"ד ערסא דגדא מאי קרביטין אית ליה? כי אתא רבין אמר ליה ההוא מרבנן, ורב תחליפא בר מערבא שמיה, דהוה שכיח בשוקא דגילדאי מאי דרגש ערסא דצלא (מיטה העשוי עור, ומפני שחששו לקלקול העור הקילו שאינו צריך לכפותה לגמרי).

איתמר נמי, אמר רבי ירמיה דרגש סירוגו מתוכו (מכנים רצועות מן חורי עצי המטה) מטה סירוגה על גבה (והעור כפול על העץ). אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג (שמתיר את לולאות הדרגש, והוא נופל מאליו). ואמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אסי מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה, ודיו. **פסק הרמב"ם** וחייב לכפות המטה כל שבעה, ולא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה אפילו עשר מטות בעשרה בתים ובעשר עיירות חייב לכפות את כולן, ואפילו חמשה אחים ומת אחד מהן כולן כופין את מטותיהן, המטה המיוחדת לכלים או למעות אינו צריך לכפותה, דרגש אינו צריך לכפותו אלא מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו, מטה שנקליטיה יוצאין ממנה שהרי אי אפשר להפכה זוקפה ודיו... אבל (ה,יח). **הבאנו** כבר בדף טו: את פסק הש"ע שכפיית המיטה לא נוהגת היום, ע"ש.

תנו רבנן ישן על גבי כסא, על גבי אודייני גדולה, על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יוחנן שלא קיים כפיית המטה. **פסק הרמב"ם** הפך כל מטותיו והיה הוא ישן על גבי מטות אחרים או על גבי כסא או על גבי ארון או על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו אלא ישן על גבי המטה הכפויה אבל (ה,יח).

תנו רבנן מכבדין ומרביצין בבית האבל (**הנמוק"י מביא** ממסכת שמחות, שדברים אלו אינם חשובים כמלאכה, ועל כן מותרים הם אף לאבל עצמו) ומדיחין קערות וכוסות וצלוחיות וקיתוניות

בבית האבל, ואין מביאין את המוגמר ואת הבשמים לבית האבל. איני והא תני בר קפרא אין מברכין לא על המוגמר ולא על הבשמים בבית האבל, ברוכי הוא דלא מברכין, הא אתויי מייתינן? לא קשיא, הא בבית האבל, הא בבית המנחמין (קרוביו, מביאין ענינים של אוכלין ולענין בשמים במוצאי שבת, **כתב הפמ"ג בשם אבודרהם** שאין האבל מברך. וביאר הפרי מגדים, שהאבל אין לו נשמה יתירה, מפני העצבות, ומפני מיעוט התענוגים, ועל כן אין לו צורך להשיב נפשו בצאת השבת **אמנם הברכ"י** סימן רצ"ז שהמנהג שהאבל מברך **וכתב במראית העין** סימן ז' אות ד' שכן מנהג ירושלים). **פסק השו"ע** מרביצין ומכבדין בבית האבל, ומדיחין קערות, כוסות וצלוחיות וקיתונות, ואין מביאין שם לא בשמים ולא מוגמר (**לבוש** שהם לתענוג ולשמחה) אבל מביאים אותם בבית שהמת שם (**ט"ז** להעביר הסרחון) ואין מברכים עליהם יו"ד (שעה,ז). **בשו"ת רב פעלים** ח"ג יו"ד סימן לא דן במנהג שנוהגין בבית האבל להביא כלי מלא מיני בשמים ומעמידין סמוך לפתח ומברכין הנכנסין והיוצאין. **והביא** חכם אחד גער בהם ואמר דאסור עפ"י הש"ע **וענה הרב** דאין למחות ביד העושים כן, דהך דינא דסי' שע"ח ס"ז שאני דאיירי שמביאין בשמים ומוגמר ומניחים לפני היושבין בשביל תענוג כדרכם בשאר ימים, ולזה אסרו משום דהוא תענוג של שמחה, ואין לעורר שמחה בבית האבל. על כן בנידון השאלה שאין מביאין בשמים ומניחים לפניהם אלא אחד עומד סמוך לפתח והכלי בידו וכל הנכנס נוטל ומברך על הנאת הריח, הא ודאי דאין בזה ענין שמחה כי אם רק ברכה על הנאה כשאר ברכות הנהנין.

משנה אין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ולא באסקוטלא (תמהוי) ולא בקנון, אלא בסלים. ואין אומרים ברכת אבלים במועד, אבל עומדין בשורה, ומנחמין, ופוטרין את הרבים (שאומרים למנחמין, לכו לבתיכם). אין מניחין את המטה ברחוב (להספידו) שלא להרגיל את ההספד [**ביאר הרש"ש** שמשנתנו נשנית בחכם, שמותר להספידו במועד, ומכל מקום אין עושין ההספד ברחוב, כדי שלא יבואו להספיד את שאר העם. אבל מדברי הרמב"ם (יא,ג) נראה שפירש, שלא יניחו המטה של שאר אדם ברחוב, שעל ידי כן יבואו להספידו] ולא של נשים לעולם (ששופעות זיבה) מפני הכבוד.

תנו רבנן בראשונה היו מוליכין בבית האבל, עשירים בקלתות של כסף ושל זהב, ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה. והיו עניים מתביישים, התקינו שיהו הכל מביאין בסלי נצרים של ערבה קלופה, מפני כבודן של עניים.

תנו רבנן בראשונה היו משקין בבית האבל, עשירים בזכוכית לבנה, ועניים בזכוכית צבועה, והיו עניים מתביישין. התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה, מפני כבודן של עניים. בראשונה היו מגלין פני עשירים ומכסין פני עניים, מפני שהיו מושחרין פניהן מפני בצורת, והיו עניים מתביישין. התקינו שיהו מכסין פני הכל, מפני כבודן של עניים. בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש, ועניים [**דף כז ע"ב**] בכליכה (**פירש רש"י וכן גרס הערוך** מטה של מתים **כתבו התוס' יש גורסין** 'כליבה' והוא או מלשון 'כלוב' היינו מטה צרה ככלוב שהוא צר או מלשון 'מכליב' והוא כעין סולם, והיינו כעין תפירות מרוחקות זו מזו והיינו מיטה ששליבותיה רחוקות זו מזו) והיו עניים מתביישין, התקינו שיהו הכל מוציאין בכליכה, מפני כבודן של עניים. בראשונה היו מניחין את המוגמר תחת חולי מעים מתים, והיו חולי מעים חיים מתביישין, התקינו שיהו מניחין תחת הכל, מפני כבודן של חולי מעים חיים. בראשונה היו מטבילין את הכלים על גבי נדות מתות (הכלים שנשתמשו בהן בעודן בחיים, שנטמאו בנגיעתן, שהנדה מטמאה בנגיעתה אדם וכלים) והיו נדות חיות מתביישות (שעושין בהן מה שאין עושין לשאר מתות), התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים, מפני כבודן של נדות חיות. בראשונה מטבילין על גבי זבין מתים, והיו זבין חיים מתביישין. התקינו שיהו מטבילין על גב הכל, מפני כבודן של זבין חיים. בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו (בתכריכין טובים) יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחין אותו ובורחין. עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו (**כתבו התוס'** שצוה כן בשעת פטירתו **וי"מ** שעשה כן לאחד מבני ביתו בחייו **ולשון** 'בעצמו' משמע כפירוש ראשון)

כז:

ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן. **אמר רב פפא** והאידנא נהוג עלמא אפילו בצרדא (קנבוס) בר זוזא (הנקנה בזוז). **פסק הרמב"ם** אין מוליכין לבית האבל המאכל שמברין בו, לא בכלי כסף ולא בכלי שעם וכיוצא בהן, אלא בכלי נסרים של ערבה קלופה וכיוצא בהן שלא לבייש את מי שאין לו, ואין משקין בזכוכית לבנה אלא בצבועה, שלא לבייש את העניים שאין יינותיהן טובות אבל (יג,ז). **פסק השו"ע א.** בראשונה היו מגלים פני עשירים ומכסים פני עניים, מפני שמשחירים בשנת בצורת, והיו עניים חיים מתביישים. התקינו שיהיו מכסים פני הכל יו"ד (שנג,א). **ב.** אין קוברין המת בתכריכים יקרים, אפילו לנשיא שבישראל יו"ד (שנב,א). **ג.** נהגו לקבור בבגדים לבנים יו"ד (שנב,ב). מקורו ברמב"ן בתורת האדם.

איתא במשנה 'אין מניחין את המטה ברחוב' **אמר רב פפא** אין מועד בפני תלמיד חכם (שיכולין להספידו) וכל שכן חנוכה ופורים. והני מילי בפניו (**הרמב"ם מפרש** שכל זמן שעדיין לא נקבר המת, נחשב כבפניו. **והנמוק"י פירש** שכל יום הקבורה ואפילו לאחריו נחשב כבפניו) אבל שלא בפניו לא. איני, והא רב כהנא ספדיה לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא? אמר רב פפי יום שמועה הוה, וכבפניו דמי. **פסק השו"ע** ...והני מילי לאינש דעלמא, אבל לתלמיד חכם, בין בחוה"מ בין בראש חדש, חנוכה ופורים, מענות ומקוננות כדרכן בחול, והני מילי בפניו, אבל שלא בפניו, לא. ויום שמועה, אפילו רחוקה, כבפניו דמי יו"ד (תא,ה).

אמר עולא הספד על לב (מטפח כנגד הלב), דכתיב עַל־שָׁדַיִם סֹפְדִים, טיפוח ביד (קופץ יד זו לזו) קילום ברגל (מכה רגלו בקרקע).

תנו רבנן המקלם לא יקלם בסנדל, אלא במנעל, מפני הסכנה (שהופך הסנדל ושובר רגלו **הסבירו התוס'** יחף שרי טפי דנזהר היטב פן ינזק).

אמר רבי יוחנן אבל, כיון שניענע ראשו (שנראה שניחם מעצמו) שוב אין מנחמין רשאין לישב אצלו (**כתב הרי"צ גיאת** כיון שהאבל אסור בשאילת שלום, אינו יכול לפוטרן לביתם על ידי נתינת שלום, ולכן, כששוחה לעומתם כשחיית תלמיד לרב כשרוצה ליתן לו שלום, בידוע שכונתו לפוטרם מאצלו). **פסק השו"ע** ...וכיון שנענע האבל בראשו, בענין שנראה שפוטר את המנחמים, אינם רשאים לישב אצלו... יו"ד (שעו,א).

ואמר רבי יוחנן הכל חייבין לעמוד מפני נשיא, חוץ מאבל וחולה. **פסק הרמ"א** אין אבל או חולה חייבים לעמוד, אפילו מפני נשיא יו"ד (שעו,א).

אמר רבי יוחנן לכל אומרים להם שבו (כשעומדין לפני הנשיא) חוץ מאבל וחולה (**הסבירו התוס'** פירוש תלמידי חכמים שעומדין מפני החכם צריך לומר להם החכם 'שבו', אֲבָל אֲבֵל וחולה אפילו עמדו אין צריך לומר להם שבו שהרי אין צריכין לעמוד, ואם כן פשיטא שישבו בלא רשות **אמנם התוס' רא"ש** הסביר שאין אומרים להם 'שבו' שנתפרש כאומר להם שבו באבלותכם). **פסק השו"ע** הבא לכבד את חבירו ולקום מפניו, אומר לו שב, אלא א"כ הוא אבל או חולה, דמשמע שב באבלות שלך, שב בחולי שלך... יו"ד (שעו,ב).

אמר רב אבל, יום ראשון אסור לאכול לחם משלו, מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל ולחם אנשים לא תאכל. רבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו להדדי (**פירש רבינו מאיר** שלא עשו ביניהם תנאי והתחייבות. שאם כן, היה נחשב כאוכל משל עצמו, שהרי יכול להוציא מזון זה בדין, אלא מעשה שהיה כך היה, שמי שקיבל הבראה בראשונה, השיב אח"כ להנותן). **פסק השו"ע** אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה, אבל בשניה מותר, אפילו ביום ראשון. ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם, כדי שלא יאכל משלו. ויכול אחד להאכיל את חברו בימי אבלו, והוא יחזור גם כן ויאכילנו בימי אבלו, ובלבד שלא יתנו בתחילה (**חכמת אדם** שאם מתנים הוי חובה, והוי כמו שאכלו משלהם) יו"ד (שעח,א).

אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה (**כתבו התוס'** משמע דבתלמוד תורה שרי ולא אסור אלא חכם שמת דבית מדרשו בטל. **מיהו**

בשעת הוצאת מת אז מבטלין ת"ת כדאמרינן (כתובות יז: ומגילה ג:)]. רב המנונא איקלע לדרומתא, שמע קול שיפורא דשכבא. חזא הנך אינשי דקא עבדי עבידתא, אמר להו ליהוו הנך אנשי בשמתא, לא שכבא איכא במתא, אמרו ליה חבורתא איכא במתא (חבורות הן, שאלו קוברין מתים שלהם לבדם ואלו קוברין מתים שלהם לבדם). אמר להו אי הכי שריא לכו. **פסק השו"ע** מת בעיר, כל בני העיר אסורין במלאכה, שכל הרואה מת ואינו מלווהו עד שיהא לו כל צרכו, בר נידוי הוא. ואם יש חבורות בעיר, שכל אחת מתעסקת במתים ביומה, מותר ביום שאינה יומה. בד"א, שלא בשעת הוצאתו, אבל בשעת הוצאתו הכל בטלים, כדלקמן יו"ד (שמג,א).

אמר רב כל המתקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה (**הסביר הריטב"א** שנראה כאילו קורא תגר ח"ו על הדיין ב"ה, ולכן מעיינים בפנקסו... **והרמב"ן** (דברים יד,א) מבאר הטעם שאסור להתקשות על המת, שנשמת הישראלי אינה נאבדת ח"ו, אלא הולכת לעולם שכולו ארוך, ועל כן אין ראוי לבכות ולהצטער עליו יותר מדאי). ההיא איתתא דהות בשיבבותיה דרב הונא, הוו לה שבעה בני. מת חד מינייהו, הוות קא בכיא ביתירתא עליה. שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי, לא אשגחה ביה. שלח לה אי צייתת מוטב, ואי לא צבית זוודתא לאידך. מית, ומיתו כולהו. לסוף אמר לה תימוש זוודתא לנפשיך, ומיתא.

אַל־תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל־תָּנֻדוּ לוֹ, אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנדו לו יותר מכשיעור. הא כיצד, שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושלשים לגיהוץ (**תוס' בשם ריב"א** גרם לכיבוס. **עוד פירש** דאשה מותרת בנטילת שער לאחר ז', ויש חולקין) ולתספורת. מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים בו יותר ממני [**כתב הטור בשם הרשב"א** אבל על תלמיד חכם מותר לבכות כפי חכמתו, עד ל' יום, וכמו שמצאנו שישראל בכו על משה רבינו ואהרן הכהן שלשים יום. וכמו כן מותר להספידו עד י"ב חודש, כמבואר בכתובות (קג) שהספידו על רבי עד י"ב חודש]. **פסק השו"ע** אין מתקשין על המת יותר מדאי, וכל המתקשה עליו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה, אלא שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, שלשים לתספורת ולגיהוץ יו"ד (שצד,א).

(המשך הפסוק) בְּכִי בָכוּ לֶהֱלֵךְ **אמר רב יהודה** להולך בלא בנים (**כתב הב"ח** שעל ההולך בלא בנים מותר לבכות יותר מג' ימים, וזהו כונת הכתוב 'בכו בכה...' שעליו מותר להרבות הבכי). רבי יהושע בן לוי לא אזל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בני, דכתיב בְּכִי בָכוּ לֶהֱלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת־אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ. **רב הונא אמר** זה שעבר עבירה ושנה בה. רב הונא לטעמיה, דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו. הותרה לו סלק"ד? אלא אימא נעשית לו כהיתר.

אמר רבי לוי אבל שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שתי כתיפיו, משלשה עד שבעה כאילו מונחת לו כנגדו בקרן זוית, מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק [**פירשו התוס'** עד יב' חדש. והכי איתא בירושלמי, כל שבעה החרב היא שלופה, עד שלשים היא רופפת, לאחר י"ב חודש היא חוזרת לתערה, ולמה הדבר דומה לכפה של אבנים כיון שנזדעזעה אחת מהן נזדעזעו כולם. **ובש"ס דידן נמי** אמרינן (שבת קה:) אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין]. **פסק השו"ע** כל שלשה ימים יראה האבל כאילו חרב מונחת לו בין כתפיו, משלשה ועד שבעה, כאילו זקוף כנגדו בקרן זוית, משבעה ועד שלשים, כאלו עובר לפניו בשוק, וכל אותה השנה הדין מתוחה כנגד אותה משפחה, ואם נולד בן זכר באותה משפחה, נתרפאת כל המשפחה יו"ד (שצד,ד). **המקור** של 'נולד בן זכר' מקורו בירושלמי מו"ק פ"ג ס"ז.

איתא במשנה 'ולא של נשים לעולם מפני הכבוד' **אמרי נהרדעי** לא שנו [דף כח ע"א] אלא חיה (שמתה מחמת וולד, שהיא שופעת). אבל שאר נשים מניחין. **רבי אלעזר אמר** אפילו שאר הנשים, דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה. **פסק השו"ע** אין מניחין מטה של אשה ברחוב, מפני הכבוד (**ש"ך** מפני שקרובה לינוול)... יו"ד (שנה).

ואמר רבי אלעזר אף מרים בנשיקה מתה, אתיא שם שם ממשה. ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' מפני שגנאי הדבר לאומרו.

אמר רבי אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת [**כתבו התוס'** פירוש על מעשה העגל וכדאמרינן במדרש משל לבן השפחה שטינף פלטירין של מלך אומר המלך תבא אמו... (**כתב המהרש"ל** והוא לחוק שנתכוין ע"פ אותו מלכש, ונראה אע"ג דמוכח בכמה לוכתין לפרה קדשי בדק הבית היא מ"מ חטאת קרייה)] **אף מיתתן** של צדיקים מכפרת. **אמר רבי אלעזר** למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה (**הסבירו התוס'** דכתיב והפשט את אהרן את בגדיו ואהרן יאסף ומת שם) מה בגדי כהונה מכפרין (כדאי' זבחים פח.) **אף** מיתתן של צדיקים מכפרת.

תנו רבנן מת פתאום (שלא חלה) זו היא מיתה חטופה, חלה יום אחד ומת זו היא מיתה דחופה (**כתבו התוס'** חטופה ודחופה לא ידענא מאי שנא הוא ומנא ליה). רבי חנניא בן גמליאל אומר זו היא מיתת מגפה, שנאמר בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה וכתיב ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב (**הסבירו התוס'** פי' וחלתה ומתה). שני ימים ומת זו היא מיתה דחויה, שלשה גערה, ארבעה נזיפה, חמשה זו היא מיתת כל אדם. אמר רבי חנין מאי קרא? הן קרבו ימיך למות, הן חד, קרבו תרי, ימיך תרי, הא חמשה [**הסבירו התוס'** לימוד זה אינו אלא אסמכתא או ייתור לשון, שהרי לא אשכחנא דמשה היה חולה, וביום מותו כתב יג' ספרי תורה כדאי' במדרש, וכן פסע כמה פסיעות בבת אחת כדאי' סוטה (יג:)] הן חד שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. מת בחמשים שנה (ולמעלה) זו היא מיתת כרת [**הסבירו התוס'** בירושלמי (פ"ב דביכורים) דייק מ'אל תכריתו שבט הקהתי' ועבודתם עד חמשים דכתיב מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה. **עוד פירשו** ששנותיו של אדם ע' שנה תוציא עשרים שלא נענש עליהם נשארו חמישים (וכשלא זוכה לזה הוי מיתת כרת) **אך קשה על טעם זה** שמשמעות הגמ' שמת בגיל חמישים מלידתו ולא בגיל שבעים, ועוד גיל שבעים מיתת כל אדם] חמשים ושתים שנה זו היא מיתתו של שמואל הרמתי, ששים זו היא מיתה בידי שמים [**כתבו התוס'** בירושלמי מפיק ממתי מדבר דאמרינן לא מת אחד מהן פחות מבן ששים ומיתה דהכא משמע זו היא מיתה בידי שמים, וכרת בחמשים עד ששים ולא ששים בכלל וזהו שזרעו נכרת (**קשה לי טובא** ומס היו לו ילדים שלא אותיסס מעשה אבותיהם בילדים וכי ימותו במיתת האב, הרי בנים לא יומתו על עון אבות, אא"כ אוחזים מעשי ידי אביהם בידם **ובאמת תילו תוס' יש** יבמות ב. שמדובר שהיו לו ילדים קטנים, רק אז נאמר שמתים בעון אבותם) **וי"מ** דחמשים היא מיתה שבידי שמים וכי איתא בהדי זרעו הוי כרת, וששים מיתת כל אדם] **אמר מר זוטרא מאי קרא דכתיב תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלִי־קָבֶר**, בכלח בגימטריא שיתין הוו. שבעים שיבה (מכאן יש ללמוד שיעור "שיבה" לענין מצות 'מפני שיבה תקום', שהוא בן ע') שמונים גבורות, דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה.

אמר רבה מחמשים ועד ששים שנה זו היא מיתת כרת. והאי דלא חשיב להו (בהדי כרת) משום כבודו של שמואל הרמתי. רב יוסף, כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן, אמר נפקי לי מכרת. אמר ליה אביי נהי דנפק ליה מר מכרת דשני, מכרת דיומי (שמא ימות מיתה חטופה) מי נפיק מר? אמר ליה נקוט לך מיהא פלגא בידך (דמכרת דשני מיהא פלטי לי).

רב הונא נח נפשיה פתאום, הוו קא דייגי רבנן. תנא להו זוגא דמהדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות, אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה.

אמר רבא חיי, בני ומזוני, לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא [**הקשו התוס'** הא אמרן (שבת קנו.) אין מזל לישראל **ותירצו וי"ל** דלפעמים משתנה ע"י מזל כי הנהו דהתם, ופעמים שאין משתנה כדאמרינן (תענית כה.) גבי רבי אלעזר בן פדת דא"ל ניחא לך דאחריב עלמא דאולי אברי' בעידנא דמזוני. **כתב הריטב"א** פי' ח"ו שיהא תלוי במזל לגמרי, דקיי"ל (שבת קנו.) אין מזל לישראל, ובטלת ברכות וקללות שבתורה כי חיי בני ומזוני כללים הם לכל טובות העולם הזה, אלא ה"ק דלאו בזכותא תליא מילתא לגמרי, דמזלא נמי איכא, אלא שזכות גדולה מבטלת המזל, וכולי עלמא לא חזו להכי אלא צדיק גמור שהוא למעלה מן המזל) דהא רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מיטרא, ומר מצלי ואתי מיטרא. רב חסדא חיה תשעין ותרתין שנין רבה חיה ארבעין (**כתבו התוס'** ר"ה (יח) ואע"פ שרבה היה מבית עלי, שנגזר עליהם 'וכל מרבית ביתך

ימותו אנשים' מכל מקום אילו לא היה הדבר תלוי במזל כלל, היה מועיל לו זכות התורה) **בי רב חסדא שיתין** הלולי (התונות **כתבו התוס'** יש מפרשים לאו דוקא) **בי רבה שיתין תיכלי. בי רב חסדא סמידא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי, ולא משתכח.**

ואמר רבא הני תלת מילי בעאי קמי שמיא, תרתי יהבו לי, חדא לא יהבו לי, חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא ויהבו לי, ענותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי.

רב שעורים אחוה דרבא הוה יתיב קמיה דרבא, חזייה דהוה קא מנמנם (גוסס). אמר ליה (רבא לרב שעורים) לימא ליה מר (למלאך המות) דלא לצערן, אמר ליה מר לאו שושביניה (דמלאך המות) הוא, אמר ליה כיון דאימסר מזלא (איתרע מזליה) לא אשגח בי. אמר ליה ליתחזי לי מר [בתר מיתה **כתב הגהמ"י** (ע"ז י"א, י"ג) בשם הרא"מ דלהשביע החולה לשום אליו לאחר מיתה לא הוי דורש אל המתים כיון שאינו דורש לגופו של מת אלא לרוחו, והרוח אינו נקרא מת **הב"י** יו"ד סימן קע"ט לא ס"ל חילוק בין גופו לרוחו, וס"ל דהכל הוי בכלל דורש אל המתים וע"כ הוצרך לומר דבהשבעה כשהוא חי לא הוי דורש אל המתים). איתחזי ליה. אמר ליה הוה ליה למר צערא? אמר ליה כי ריבדא דכוסילתא.

רבא הוה יתיב קמיה דרב נחמן, חזייה דקא מנמנם. אמר ליה לימא ליה מר דלא לצערן. אמר ליה מר לאו אדם חשוב הוא (לימא ליה מר)? אמר ליה מאן חשיב, מאן ספין (**כתבו התוס'** שביאורו חשוב) מאן רקיע (**ביארו התוס'** שביארו מתוקן ותפור). אמר ליה ליתחזי לי מר, איתחזי ליה, אמר ליה הוה ליה למר צערא? אמר ליה כמישחל בניתא מחלבא. ואי אמר לי הקב"ה זיל (שוב) בההוא עלמא כד הוית לא בעינא, דנפיש ביעתותיה (דמלאך המות).

רבי אלעזר הוה קאכיל תרומה, איתחזי ליה. אמר ליה תרומה קא אכילנא, ולאו קודש איקרי? חלפא ליה שעתא. רב ששת איתחזי ליה בשוקא, אמר ליה בשוקא כבהמה? איתא לגבי ביתא. רב אשי איתחזי ליה בשוקא, אמר ליה איתרח לי תלתין יומין, ואהדרי לתלמודאי. דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. ביום תלתין אתא, אמר ליה מאי כולי האי? קא דחקא רגליה דבר נתן (למיהוי נשיא), ואין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא. רב חסדא לא הוה יכיל ליה, דלא הוה שתיק פומיה מגירסא. סליק יתיב בארזא דבי רב, פקע ארזא ושתק ויכיל ליה. רבי חייא לא הוה מצי למיקרבא ליה. יומא חד אידמי ליה כעניא, אתא טריף אבבא, אמר ליה אפיק לי ריפתא. אפיקו ליה. אמר ליה ולאו קא מרחם מר אעניא (דמתפקדנא למייתי ליה למר בההוא עלמא) אההוא גברא אמאי לא קא מרחם מר? גלי ליה, אחוי ליה שוטא דנורא (וידע דהוא מלאך המות), אמצי ליה נפשיה.

[דף כח ע"ב] משנה נשים במועד מענות, אבל לא מטפחות (**פירשו התוס'** פירוש סופק כפיו זו בזו) רבי ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות. בראשי חדשים, בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות, בזה וזה לא מקוננות. נקבר המת לא מענות ולא מטפחות. איזהו עינוי שכולן עונות כאחד, קינה שאחת מדברת וכולן עונות אחריה, שנאמר ולמדנה בנתיכם נהי ואשה רעותה קינה. אבל לעתיד לבא הוא אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וגו' [**כתבו התוס'** הביא סיום זה כדי לסיים בדבר טוב, משום דמועד קטן הוא סוף סדר מועד (ה"ה סיוס מסכת כמ"ק הרמב"ם בסיוס מסכת ידיס, אלא נקט הממת קטן הוא סיוס סדר מועד) **ומאותו טעם** מתרץ הרב רבי יעקב מאורליינ"ש הא דאתחיל סדר נשים בט"ו נשים אף על גב דאתחיל בפורענותא לא מתחיל כדאמרינן (ב"ב קח.), הכא שאני כיון דסומכין פורענות דמועד קטן אצל פורענות דיבמות דסמכינן פורענותא לפורענותא ונחמתא לנחמתא].

מאי אמרן (מה אומרות הנשים המענות והמקוננות)? **אמר רב** ויי לאזלא (למי שהולך עתה אל בית עולמו, הליכה שאינה חוזרת) ויי לחבילא (למת הנישא עתה כמו חבילה). **אמר רבא** נשי דשכנציב אמרן הכי ויי לאזלא, ויי לחבילא. **ואמר רבא** נשי דשכנציב אמרן גוד (נפל) גרמא מככא (עצם מהלחיים) ונמטי מיא לאנטיכי (ויעלו המים למעלה).

כז:

ואמר רבא נשי דשכנציב אמרן עטוף וכסו (התעטפו והתכסו) טורי (ההרים), דבר רמי (בן רמים) ובר רברבי (ובן גדולים) הוא (הנפטר הבא להקבר ביניכם). ואמר רבא נשי דשכנציב אמרן שייול (הגולל הוא) אצטלא דמלתא (בגד המשי לנפטר. היו אומרים זה...) לבר חורין דשלימו זוודיה (על מי שירד מנכסיו, ואין במה לקבור אותו, וכך היו מעוררות את הציבור לעזור בקבורתו) **ואמר רבא** נשי דשכנציב אמרן (על מי שאין לו לצרכי קבורתו) רהיט ונפיל אמעברא (תגר היה כל ימיו, ועתה בבואו לעבור מכאן לעולם הבא, הוא נפל ריקם בלי ממון) ויזופתא יזיף (והוא צריך עתה הלואה לצרכי קבורתו). **ואמר רבא** נשי דשכנציב אמרן אחנא תגרי (אחינו התגרים) אזבזגי מיבדקו (באחריתכם יתכן ותראו כמוהו). **ואמר רבא** נשי דשכנציב אמרן מותא כי מותא (למות הוא מת כמו כולם), ומרעין (אמנם, מחלותיו לפני מותו) חיבוליא (היו קשות ומחבלות בו. **הב"י הביא בשם הרמב"ן** שעל אותם מתים שלא מצאו במה לשבחם, היו מקוננות על היסורים שהיו להם, שאסור לשבח המת בדבר שאין בו כלל).

תניא היה רבי מאיר אומר טֹוב לֶלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הֻוא סֹוף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ דברים של מיתה, דיספד יספדוניה, דיקבר יקברוניה, דיטען יטענוניה, דידל ידלוניה (כלומר מגביהין בהספד למי שמגביה קולו להספד אחרים). ואיכא דאמרי דלא ידל (מי שאינו מגביה עצמו, שאינו מתגאה) ידלוניה (יגביהוהו אחרים) דכתיב כי טוב אמר לך עלה הנה וגו'.

תנו רבנן כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ארבעה זקנים לנחמו רבי טרפון, ורבי יוסי הגלילי, ורבי אלעזר בן עזריה, ור"ע. אמר להם רבי טרפון דעו שחכם גדול הוא, ובקי באגדות, אל יכנס אחד מכם לתוך דברי חבירו. אמר ר"ע ואני אחרון. **פתח רבי ישמעאל ואמר** רבו עונותיו, תכפוהו אבליו, הטריח רבותיו (שבאין לנחמו) פעם ראשונה ושניה. **נענה רבי טרפון ואמר** ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה, והלא דברים קל וחומר ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת, דכתיב ויקרבו בני אהרן את הדם אליו, כך בניו של רבי ישמעאל על אחת כמה וכמה. **נענה רבי יוסי הגלילי** ואמר וספדו לו כל ישראל וקברו אתו, והלא דברים קל וחומר, ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אלא דבר אחד טוב, דכתיב ביה יען נמצא בו דבר טוב, כך בניו של רבי ישמעאל על אחת כמה וכמה. מאי דבר טוב? רבי זירא ורבי חיננא בר פפא **חד אמר** שביטל משמרתו (שהושיב ירבעם שלא לעלות לרגל) ועלה לרגל **וחד אמר** שביטל פרדסאות שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל. **נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר** בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך כן ישרפו לך, והלא דברים קל וחומר ומה צדקיהו מלך יהודה, שלא עשה אלא מצוה אחת, שהעלה ירמיה מן הטיט (**כתבו התוס'** צדקיהו מלך יהודה צדיק גמור היה [**ל"ע** מקומות בחז"ל שמוכח שהיה רשע **והרל"ל** בפרק דר"מ (נג,כא) שהוא מחלוקת רבותינו] אבל במקרא לא מצינו יותר כי אם שצוה להעלות ירמיהו מן הטיט (**כתב** משמרות כהונה ה"ה לנדב ואביהו, מה שאמרה הגמ' שעשו רק דבר אחד)] כך, בניו של רבי ישמעאל על אחת כמה וכמה. **נענה ר"ע** ואמר ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרמון בבקעת מגדון. ואמר רב יוסף אלמלא תרגומיה דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר בעידנא ההוא יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון, וכמספד דיאשיה בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו, והלא דברים קל וחומר ומה אחאב מלך ישראל, שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם (שהחזיק עצמו זקוף במרכבה גם אחר שנפגע במלחמה, כדי שלא יראו הלוחמים את נפילתו, ויברחו משדה המערכה), כך בניו של רבי ישמעאל על אחת כמה וכמה.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי, כתיב ביה בצדקיהו בשלום תמות וכתיב ואת עיני צדקיהו עור? אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן שמת נבוכדנאצר בימיו.

ואמר רבא לרבה בר מרי כתיב ביה ביאשיהו לכן הנני אסיפך על אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום. וכתיב וירו הירים למלך יאשיהו, ואמר רב שעשאוהו ככברה? אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן שלא חרב בית המקדש בימיו.

אמר רבי יוחנן אין מנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח אבל (**מבואר בפרישה** (שצג), שמכל מקום מותר לומר לו "ה' ינחמך" וכדומה, אע"פ שלא פתח פיו. **ובדברי סופרים ביאר** טעמו, שאמירה זו אינה נחמה, אלא תפילה וברכה שה' ינחמנו) **שנאמר** אחרי כן פתח איוב את פיהו והדר ויען אליפז התימני.

אמר רבי אבהו מנין לאבל שמיסב בראש שנאמר אֶבֶר דַּרְכָּם וְאֵשֵׁב רֹאשׁ וְאֶשְׁכּוֹן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד כַּאֲשֶׁר אֲבֵלִים יְנַחֵם. ינחם אחריני משמע (שמנחמין יושבין בראש)? אמר רב נחמן בר יצחק יְנַחֵם כתיב (**הסביר התוס' כתובות** סט אפשר לקרותו יְנַחֵם, ודרשינן הכי מדלא כתיב מנחם) **מר זוטרא אמר** מהכא וְסָר (**מצודת ציון** מל' הסרה) מִזַּרְזַח (**מצודת ציון** משתאות) סְרוּחִים (**מצודת ציון** ענין עודף ויתרון. א"כ הסבר העניין (עפ"י מצודת דוד) אז יסיר מהם המשתאות הגדולות העודפות מהשיעור הראוי. **אמנם הדרשה היא...**) מרזח (הגמ' בכתובות סט: דורשת 'מר וזח' מי שנפשו מרה ודעתו מנותקת היינו האבל) נעשה שר לסרוחים (לגדולים הבאים לנחמו).

אמר רבי חמא בר חנינא מנין לחתן שמיסב בראש שנאמר כחתן יכהן פאר, מה כהן בראש אף חתן בראש. וכהן גופיה מנלן? דתנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון (לקרות בספר תורה) ולברך ראשון (ברכת המזון) וליטול מנה יפה ראשון [**כתבו התוס'** פי' יש לישראל ליתן לו, אבל הוא אין לו ליטול כדאמרינן (פסחים נ:) הנותן עיניו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם. **מיהו נראה לי** דכהן, כיון שזהו דינו שצריך לקבל מנה יפה ראשון, יכול לראות סימן ברכה, ואע"פ שאמרו (חולין קלג.) 'ונתן' ולא שיטול מעצמו, זה מדובר שלוקח בעצמו, אבל לראות ולבקש מה שהוא רוצה ויתנו לו, שפ"ד). **פסק הש"ע** אין המנחמים רשאים לפתוח, עד שיפתח האבל תחלה. והאבל מיסב בראש... יו"ד (שעו,א).

אמר רבי חנינא קשה יציאת נשמה מן הגוף [**דף כט ע"א**] כציפורי בפי הוושט (כחבל שיש בו קשר, ויוצא בקושי מן התורן). **רבי יוחנן אמר** כפטירי (קשר רחב יותר, שקושרים באמצעותו שתי ספינות, אחת לשניה, הנתון) בפי ווושט (שקשה יותר להוציאו מהתורן).

ואמר רבי לוי בר חיתא הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום, הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום. הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנאמר (באברהם אבינו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום (תקבר בשיבה טובה). הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, שהרי דוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה, יתרו שאמר למשה לך לשלום הלך והצליח.

ואמר רבי לוי כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש, ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר ילכו מחיל אל חיל (שילכו מבית המדרש לבית הכנסת, ומבית הכנסת לבית המדרש, העושה כן יזכה...) יראה אל אלהים בציון.

אמר רב תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון.

תם ונשלם, השבח לה' בורא עולם

הוספות והערות

דף	הערה

הוספות והערות

דף	הערה